Introduction to the Bible

Contents

1. List Chazal's names of the five books of the Torah.
2. List the twenty four books of the Tanach.
3. List Trei Asar.
4. What are the two parts of Yehoshua?
5. Describe the cycle of Shoftim.
6. Who are the three authors of Shmuel?
7. What was the split in tribes between the northern and southern kingdoms?
8. Who were four prophets who gave systematic prophecies of the nations?
9. Which prophet predicted the 70 year exile?
10. Name two prophecies for which Yechezkel is famous.
11. This prophet was told to marry a harlot.
12. What is Rambam's opinion of the command?
13. This prophet describes locusts taking over Israel.
14. Name Yeshayahu's three contemporaries.
15. What is Chavakuk about?
16. Which foreign nation did Yona, Ovadia, and Nachum address?
17. What is Chaggai about?
18. Prove that Zecharia is one of the most difficult books of Tanach.
19. According to Tzefania, what will the nations do in the messianic era?
20. Which prophet predicted the arrival of Eliyahu before Mashiach?
21. What are Sifre Emet? Why are they called this?

22. Which king besides Shlomo is mentioned in Mishlei?

23. Categorize Tehilim in two ways.

24. What is Divrei Hayamim about?

25. What is the message of Shir Hashirim?

26. Why was Ruth written?

27. Who are the two kings Daniel associated with?

28. What does the end of Daniel predict?

29. What is Nechemia about?

30. Who is the last prophet in Tanach chronologically?

Authorship

1. Who wrote Sefer Yeshayahu and why?
2. Who wrote Yechezkel and why?
3. What is Tosfot's question on the authorship of Yirmiyahu?
4. Who is attributed with the authorship of Shlomo's works and why?
5. Who had a hand in Yehoshua and Shmuel?
6. What is the dispute between the Radak and the Meiri on the difference between Nevi'im and Ketuvim?
7. How can each explain the authorship of Shmuel's three works and Yirmiyahu's three works?
8. Who wrote Iyov?
9. What is the dispute regarding the last eight pesukim of the Torah between Rabbi Yehuda and Rabbi Shimon?
10. What did Ibn Ezra say at Devarim 34:1?
11. What is the Secret of the 12?
12. What are the verses that Ibn Ezra cites in the beginning of Devarim ?
13. Why there?
14. What is Karnei Or's position regarding the Secret of the 12?
15. What is the proof from Ibn Ezra Breishis 36:31?

אבן עזרא

(1) What types of פרשנות does אבן עזרא reject in his introduction to his פירוש ?

(2) What are some of אבן עזרא's novel insights in ספר בראשית ?

(3) What does אבן עזרא mean by " דיברה תורה כלשון בנ ישריאל בני אדם " with regards to anthropomorphisms ?

(4) What is the object of אבן עזרא's Sabbath Epistle אגרת השבת ?

(5) What has led many Orthodox Jewish scholars to avoid אבן עזרא's commentary ?

(6) How was אבן עזרא's approach to מדרשים consistent with that of שמואל הנגיד ?

(7) What was רבינו תם's relationship with אבן עזרא ?

(8) Why would some scholars debate אבן עזרא's role in Biblical criticism? What did קרני אור (Yehuda Krinsky) say about this ?

רשב"ם

(1) Why were the פירושים of the Northern French commentaries (רש"י , רשב"ם, R' Yosef Cairo etc.) so popular in the 11th and 12th centuries?

(2) What is רשב"ם 's point about רש"י 's commentary that he makes at בראשית לז:ב ?

(3) What is E. Touito's position regarding רשב"ם and polemics?

(4) What is Lockshin's question on this position? (pg. 15)

(5) רשב"ם is not a Christian polemic, according to Lockshin, what <u>does</u> his commentary address?

(6) What is רשב"ם 's general position on מדרשים and how does this relate to his opinion of פירוש רש"י ?

רמב"ן

(1) From the beginning of רמב"ן 's introduction how can you see how his commentary differs from that of רש"י, אבן עזרא, and רשב"ם ?

(2) What is the extent to which רמב"ן is willing to go in deriving information from the תורה ?

(3) What would רמב"ן say about deriving תורה messages from codes ?

(4) In what way does רמב"ן expect to bring peace of mind to the students, tired of the exile and afflictions?

(5) What are רמב"ן 's 2 hallmarks of his פירוש to ספר בראשית ?

א. שווארץ

מבוא לפרשנות המקרא

על התלמיד להביא תנ"ך מלא, מקראות גדולות על התורה, והתוברת, ולהכין לכל שבוע ושבוע מקורות אלו.

שבוע		
(1)	תוכן ספרי התנ"ך	1
(2)	חיבור ספרי התנ"ך	2-12
(3)	קדושת ספרי התנ"ך	13-21
(4)	מסורה	22-35
(5)	תרגומים	36-38
(6)	מדרשי הלכה	39-46 מבוא התיכון 47-49 הפשנות קדומה 54-55 מקראות גדולות 50-53
(7)	מדרשי אגדה	56-58
(8)	פשט בהלכה ובאגדה	
(9)	התפתחות פרשנות המקרא	
(10)	דרכו של רש"י בפרשנות המקרא	59-62
(11)	אבן עזרא, רשב"ם	63-68
(12)	רמב"ן רד"ק, אברבנאל, ספורנו	69-74
(13)	הקדמה לפרשנות מודרנית:	

שמשון רפאל הירש
הכתב והקבלה
מלבי"ם
העמק דבר
משך חכמה
כלי יקר
אור החיים
תורה תמימה
נחמה ליבוביץ

א. שווארץ

מבוא לפרשנות המקרא

על התלמיד להביא תנ"ך מלא, מקראות גדולות על התורה, והחוברת, ולהכין לכל שבוע ושבוע מקורות אלו.

שבוע		
(1)	תוכן ספרי התנ"ך	1
(2)	חיבור ספרי התנ"ך	2-12
(3)	קדושת ספרי התנ"ך	13-21
(4)	מסורה	22-35
(5)	תרגומים	36-38
	מגילת התיכון	39-46
	פרשנות קדומה	47-49
(6)	מדרשי הלכה	54-55
	מקראות גדולות	50-53
(7)	מדרשי אגדה	56-58
(8)	פשט בהלכה ובאגדה	
(9)	התפתחות פרשנות המקרא	
(10)	דרכו של רש"י בפרשנות המקרא	59-62
(11)	אבן עזרא, רשב"ם	63-68
(12)	רמב"ן רד"ק, אברבנאל, ספורנו	69-74
(13)	הקדמה לפרשנות מודרנית:	

שמשון רפאל הירש
הכתב והקבלה
מלבי"ם
העמק דבר
משך חכמה
כלי יקר
אור החיים
תורה תמימה
נחמה ליבוביץ

נביאים

יהושע	❖	*Joshua / Yehoshua*
שופטים	❖	*Judges / Shoftim*
שמואל	❖	*Samuel /Shmuel*
מלכים	❖	*Kings / Melachim*
ישעיה	❖	*Isaiah / Yeshayah*
ירמיה	❖	*Jeremiah / Yirmiyah*
יחזקאל	❖	*Ezekiel / Yechezkel*
תרי עשר	❖	*The Twelve Prophets*

כתובים

תהלים	❖	*Psalms / Tehillim*
משלי	❖	*Proverbs / Mishlei*
איוב	❖	*Job / Iyov*
שיר השירים	❖	*The Song of Songs / Shir HaShirim*
רות	❖	*Ruth / Rus*
איכה	❖	*Lamentations / Eichah*
קהלת	❖	*Ecclesiastes / Koheles*
אסתר	❖	*Esther / Esther*
דניאל	❖	*Daniel / Daniel*
עזרא־נחמיה	❖	*Ezra-Nehemiah / Ezra-Nechemiah*
דברי הימים	❖	*Chronicles / Divrei HaYamim*

ברייתא

נביאים
יהושע
שופטים
שמואל
מלכים
ירמיה
יחזקאל
ישעיה
שנים עשר

הושע	*Hosea / Hoshea*
יואל	*Joel / Yoel*
עמוס	*Amos / Amos*
עובדיה	*Obadiah / Ovadiah*
יונה	*Jonah / Yonah*
מיכה	*Micah / Michah*
נחום	*Nahum / Nachum*
חבקוק	*Habakkuk / Chavakkuk*
צפניה	*Zephaniah / Tzefaniah*
חגי	*Haggai / Chaggai*
זכריה	*Zechariah / Zechariah*
מלאכי	*Malachi / Malachi*

כתובים
רות
ספר תהלים
איוב
משלי
קהלת
שיר השירים
קינות
מגילת אסתר
דניאל
עזרא
דברי הימים

Yehoshua: Yehoshua is about Kibush and Chiluk. Conquering and Dividing the land.

Conquering: What happened when Yehoshua crossed in the land and there were 32 countries already living there? Rashi says he offered them to leave or fight. Rashi said the Torah began with Bereishis to show the world that the land of Israel belongs to the Jews, and they are not inhibiting upon the land. Meanwhile, the rambam, ramban, and tosfos all say that rashi is wrong. They cite the Yerushalmi in which Yehoshua gave the people 3 choices, not 2. The additional choice was to convert and keep 613 mitzvos, or not convert and keep 7 mitzvos, living peacefully beside the jews.

Rashi says if this is historically true, then the bavli would have said it. He rejected the yerushalmi because of a proof in yehoshua. That the Givonim destroyed their stuff to make it look like they were travelers stopping in the land, and hadn't actually been residing there. They tricked yehoshua. He found out the truth later on.

Tosfos agrees that yehoshua offered the 3rd option, but says he told them they must decide on that day, and they refused. During the fighting, one nation changed their mind, but it was too late to make peace. This is how the givonim made peace, by tricking yehoshua into thinking they were just travelers. Yehoshua didn't chase after the girgoshim or anyone that left on their own during the fighting.

Dividing: The land was divided according to the needs of each tribe. 2-1/2 tribes got their lot outside of Israel, because they had lots of cattle. Reuven, Gad, and half of Menasheh. They built a large mizbayach to bring a korban, which is against the torah law. When this happeneds, the other 9-1/2 tribes wanted to wipe them out. Korbanos needed to be brought at the mishkan. Previously others had brought korbanos in random places, so why was it suddenly a big deal? Because of Heter Bamos. When the mishkan was traveling, it was permtted to bring korbanos in other places. When the mishkan stood at Shiloh or yerushalayim however, you must bring korbanos there only.

Shoftim: This sefer is a vicious cycle of the jews sinning, hashem sends them an Oyev, the jews cry, hashem hears the cries and sends a shofet, the shofet saves the people, the shofet dies, and the jews sin. This cycle repeats itself 15 times in the book. Only one shofet actually sat and gave judgement, Devorah. The shoftim were saviours, warriors, judging the goyim more than anyone. The last shofet gets a book of his own, Shmuel.

Schmuel: The Nevi'im thought he was so great, hashem said in yirmiyahu "even if moshe and shmuel come, I won't listen", comparing the greatness or shmuel to moshe. The first 7 chapters of shmuel discuss his leadership. He was the spiritual, military, political, etc. leader of the jews. The jews ended up rejecting him, and made a king, so that there would be a leadership which could pass down hereditarily. Shmuel was angry. The jews had asked Gideon previously to be king, but he declined. Shmuel was upset because they had asked to have a king, "like all nations". The ramban and ron say he was angry because he's the shofet who helped them throughout the years, and now they're disrespecting him. They also told him they didn't want his sons, that they were bad. The rambam says he was angered because they said give us a king "now".

The rest of shmuel discusses shaul's ups and downs. The jews had gotten the type of leader they deserved. Dovid defeated everyone in his path, till he arranged to lose one battle, because he fell in love with a woman. Dovid responded to the prophet of the time about taking this woman. Any other kind would take any woman they wanted and anyone who questioned them, was dead. Instead dovid responded.

Melochim: Dovid dies and his son takes over. Shlomo fell to the 3 passions the torah warned to avoid. Wives, horses, and money. He wanted to ally himself with all the kings of the world. All the women wanted their sons to be the next king. The mother of the next king wasn't even jewish. Shlomo's government was bloated, causing too many taxes on the people. When his son was going to take over, they said lower the taxes if you want to be king. He said no, and they rebelled against him. He became king over 2 large areas, and there was another king, yeruvum, king over the other 10 areas.

They once tried to unite under one king, altalyah, but she killed every descendant of dovid, except yoesh, a 1 year old baby they kept hidden. When they killed altalyah, they made yoesh king. He was 7 years old at the time. He later on fixed up the beis hamikdosh.

Along came 4 nevi'im, hoshea and amos to speak to the northern 10 areas, and yeshayahu and micha to speak to the southern 2 areas. They warned about a new threat if the people didn't repent. The south listened, however the north didn't. Yeshayahu got the south to listen and avoid destruction from ashur. Therefore he's known as having consolation prophecies. He gives lots of prophecies about moshiach coming.

Yeshayahu: Therefore a lot of yeshayahu is about moshiach coming. Christians change this text to their liking. Yeshayahu lives from ~740-700 BCE. Around 740 the northern kingdom joined with an enemy, Arom, against a larger enemy, Ashur. They wanted the south to join with them as well. The king of the south was inclined, but Yeshayahu warned against doing so. He said whoever is part of the coalition will soon be destroyed. Achaz, the king of the south doesn't listen and joins anyways. He asks yeshayahu for a miracle to show that he should listen to him, and yeshayahu responds that a baby will be born who will save you. Christians say this is jesus. Achaz wanted to see a miracle on the spot, and not a future promise. The child turned out to be Chizkiyahu who saved them from Achaz.

The last 27 chapters of Yeshayahu seem to be out of place chronologically. The end of his book describes the end of bovul. This was 200 years after he was alive.

Yirmiyahu: In 620, Yirmiyahu said repent or go to exile for 70 years. But yishayahu had already given prophecy to the destruction of the temple. We have 2 solutions for this. Either there was a second yishayahu later on, named Ezra, or these prophecies were only written prophetically, and meant to be revealed later on, if the events occurred. Good prophecy is never changed, yet bad prophecy can be undone. Yirmiyahu is a prophet of doom and gloom, and of rebuilding. He prophecizes about the destruction of the temple,

and a 70 year wait to return.

Yechezkel: Was a tragic figure. He actually acted out prophecies. Lots of unique prophecies. There is a debate in meforshim whether he actually did these things.

Trei Asar: These 12 books were put into 1, because they were so small, people were afraid of them getting lost. Hoshea and Amos gave prophecy at the same time to the people in northern Israel. While they both spoke to the people about to be destroyed, Hoshea spoke to the leaders, kings, etc, and Amos to the men on the street. The first opening prophecy of Hoshea is to marry a famous harlot, and to have children with her, not even knowing if they're his children. Hoshea is supposed to represent god, and the woman represents Israel, going after other gods.

Hashem tells yechezkel to shave every hair on his head. There are many commentaries amongst the Sephardim, the rambam, etc claim that the reasons for these things are to be figurative. They were not actually done. He envisioned these things happening. Hoshea didn't actually marry a harlot. Yechezkel's wife didn't actually die. He had a dream which affected him. This occurs in tanach many times. They are metaphors, to be able to give better prophecies because of the visions.

Rashi is in the school of literalists. Rashi explains things as having been done literally, not as metaphors. If it's written, he did it. Rashi lived in France, living around christians. Christians algorized the whole bible. Even though it guides their lives, they don't follow it, they answer that they are not literal commandments, but figurative, and need to be accepted on a deeper meaning. Only the 10 commandments actually need to be done. Therefore jews living among Christians like to understand the bible literally, so as not to take things out of context. Once a jew says the snake didn't actually speak, the Christians decide to make other things figurative. Yeshayahu says when moshiach comes, lions will lie with lambs. To rashi this is literal. Rambam says he is referring to violent people will become more peaceful.

Yoel: The first 2 chapters are about a plague of locusts that destroys the land of Israel. In the plague, yoel says it's the worst plague of locusts to ever hit the planet. That contradicts the torah which says after the 8th plague, that there was never and will never be a plague of locusts as bad as this. One answer is, the posuk in the torah only refers to Egypt. Rashi also answers, in Egypt it was just arbeh, and in yoel there were 4 types of locusts, so the arbeh was worse in Egypt, but overall the locusts were worse in yoel.

There are 3 chapters in tehilim – "עח קה קו". Tehilim is about god being in charge of nature, or in charge of history. The events of history are either about the nation of jews, or about dovid's life. The ones about the jewish people are about Egypt. If you look at the ten plagues, they list 6 kinds of locusts between the 3 chapters in tehilim. This contradicts rashi's explanation. Tehilim is a book of song. Tehilim has the permission, when describing the plague of locusts, even if only arbeh was there, he has ability to write poetic words with extra words. Therefore it can't be taken here as fact.

The 3rd and true solution of yoel, is that he is not talking about locusts at all. He is talking about four nations. The 4 locusts represent the 4 nations who are going to devour the jews if they don't do teshuvah. This is buvel, purus, yuvun, and udum. The end of yoel discusses how Israel will be rebuilt after the destruction.

Ovadyah: The shortest book of the tanach, is one chapter. It's a prophecy of the fall of edom. He was a convert from edom, according to chazal. The catholic church knew that the jews considered them to be edom, so whatever a jew would write in their commentary to ovadya, the Christians knew they were writing about them, so they had to be careful. Therefore it's hard to find full commentaries to ovadya. Christianity is not actually edom.

Yirmiyahu, Yeshayahu, Amos, and Yechezkel discuss what is going to happen to the different nations in the future. When yirmiyahu discussed what will happen to Edom, it's almost the same as ovadya. Ovadya ends saying that god will judge the edomites in har sayir.

Yonah: The most successful navi. Yona says 5 words, and everyone is wearing sackcloth. Why was yona willing to die, and wanted to escape from god? He was only going to ninveh, the capital of ashur, the nation that destroyed 10 of the tribes. He said he'd rather die than get ashur to do teshuvah. He goes on the ship, is thrown overboard, and the sailors on the ship became religious when this storm suddenly died out when he was thrown overboard. He became mythological in ninveh by this time. When 3 days later he shows up on shore out of nowhere, he was a celebrity in ninveh. This is why everyone listened to him.

If Yona had just listened to god and gone to ninveh without rebelling and attempting to go to tarshish, they wouldn't have listened to him, and he would have gotten what he wanted.

Michah: Like yishayahu spoke to the southern kingdom of Israel. Micha and yishayahu were successful neviim, not because they were better than hoshea and amos, but because they had a better audience. Yirmiyahu predicted in chapter 26 the destruction of the beis hamikdosh. The people wanted to kill him for it. Suddenly officers came from far away and said don't kill him. Micha had already predicted this. They quoted Micha, and chizkiyahu, the king then, didn't kill him, he did teshuva for it. This shows the success of Micha. It is only 8 chapters long. There are harsh attacks on social disorder. There is also nice prophetic visions of the return of god's graces to his people. Micha is used very much by Christians, as well as yishayahu, due to his good prophecies which they use to refer to chrisitiany.

Nochum: 3 chapters about the fall of ashur. Has a sharp description of ashur. The book is nothing but misery about ashur. No room for repentance.

Chavakuk: Same as nochum, but to bovel. Speaks of the fall of bovel. However he manages to put a first chapter of phenomenal disgrace against hashem, about how he allows evil to exist, and that this is why no one wants to follow the torah, that the jews

have to suffer so much. The most chutzpah-dik person in tanach.

Tzfanyah: Lived at the same time as yirmiyahu, as it says in his book. However, while yirmiyahu is the source of doom and destruction, tzfanya is only 3 chapters and musters up quite a bit of conciliation prophecies.

The last 3, Trei Asor: Chagai, Zechariah, and Malachai, are the authors of the 12 books, put into 1, so they shouldn't get lost. Chagai along with yona is the most successful navi. It's only about rebuilding the beis hamikdash and people busy with building their own houses but not the beis hamikdash to hashem. The beis hamikdash was built 2 years after him. The last 2 books discuss the jews returning from bovul had been happy being assimiliated. Malachai refers to jewish women not having men to marry, as the men had all intermarried. Also discusses the beis hamikdosh not working well. Zachariah is the most difficult prophet of the tanach. He had trouble understanding the prophecies before him. He was given 13 visions at night, was supposed to look at the vision, perceive it, and explain it. There's a rock with 7 eyeballs, a woman sitting on it, the rock grows wings, and flies over Israel. He doesn't understand what it means. There's aso 2 olive trees on both sides of the field. Tubes coming from the olives into the menorah, so there's an everlasting flow of oil, zechariah says this means they'll fight a war and terrible assimilation leading to the war. This is the haftorah of shabbos Chanukah. Zechariah can only be understood with the unfolding of the events he had predicted. Daniel does the same thing. Without fitting them into events as they unfold, it's hard to understand it.

There's a prophecy saying go into sealed rooms, and don't fight, because I will protect you. By the gulf war this is what happened.

At the end of Zechariah it says god will trample yerushlayim with his foot, and separate the city into 2, jews on one side will have it great, and on one side will be in great danger, till I join the city, and make it all great. We can say that this is zechariah, but then the next part of zechariah discusses major wars, which can be discouraging.

Abarbanel finds the Spanish inquisition in zechariah, and the rise and fall of rome, greek mythology, etc.

Tehillim: 150 chapters praising nature or history, with regard to history it is about the people, or about Dovid. With regard to Dovid it is about his great faith before he became king, then when he became king, and then after bat Sheva. This is the only book in the bible with natural chapters. Christians gave the chapter numbers elsewhere arbitrarily. On page 46 is the 151st chapter of Tehillim, found in the Dead Sea scrolls, discussing goliath and the philistines. Dovid never mentioned goliath in the Tehillim until here. There is a lot of intellectual material within. About the way god runs the world.

Mishlei: Book of proverbs. Not well organized. About 50 or so categories of Musar, how to live the good meaningful life, and be in control of your actions. Orchos Tzaddikim is an organized sefer that discusses the way Judaism looks at and treats midos. The book ends with a king named Lemuel, who says be careful with your addictions or love of

women, they will bring down your kingdom. He is so thankful to his mother for teaching him this; he praises her with Eishes Chayil, which is how Mishlei ends off.

Iyov: About a mythological figure, who never actually lived, written by Moshe. It's bout a just man who is so righteous that god brags about him to everyone. One angel, Satan, tells god to punish Iyov for a sin that he did not actually commit. Once god destroys everything of Iyov's except him, his wife tells him to curse god for doing this to someone so righteous. Iyov tells his wife she is foolish, and you must accept everything of Iyov's. 3 of iyov's friends come to give a Shiva call after all his children died. Iyov then said, god punishes and rewards without any consideration, there is no after life, and other words against Judaism. His friends attacked him. Each of Iyov's friends gives a speech, and Iyov answers. That is the book. Iyov demands his day in court from god. He says he can accept the suffering, but not that his best friends can tell him he is wrong. God takes Iyov out and shows him all of time and space. Iyov suddenly has no questions to god.

Hashem goes to iyov's 3 friends, and said they are sinners, you did not speak well of me the way Iyov did. This does not make sense with what they actually told Iyov. So it does not speak well of god, to place the blame of all man's sufferings on man alone. God wants some of the suffering blamed on him. Iyov was given twice as much as he had before. He prayed for his friends, and they were saved.

Iyov Mishlei and Tehillim, the first letters backwards spell Emes, tell us the truth of existence.

Shir HaShirim: A love story between god and his people. A man and woman going around praising each other, however they never meet, as when one is interested in the other, the other is not interested. That is the story of god and the Jewish people. It is a sad book. This is compared to god, because sometimes he plays hard to get, in that the Jews ran away, he says you will have to pursue harder.

Ruth: When Dovid was crowned king, there was a great cry that his great grandmother was a Moabite. When Shaul said whoever kills goliath, and wins his daughter, he asks who's Dovid's father? Why did he ask then, if Dovid had been playing harp for Shaul all along? Ruth is written by Schmuel HaNavi to validate the lineage of Dovid. People were questioning whether he could become king or not. There was someone named Boaz who took issue with this previously.

Eicha: Yirmiyahu's personal lament over seeing the chorban. It was meant to be recited by people at the time of the chorban, so saying it on tisha bav is exactly what was meant to be done.

Koheles: Begs us to analyze life, and not just let life pass by. Many pessimistic things, because sometimes life stinks. Just make the best of it. Most people think of koheles as pessimistic and shir hashirim as a great love story. Koheles is just trying to get you to beat yourselves up to get stronger. There seems to be heresy in koheles. The answer is that koheles doesn't want to give magic answers to the humjan condition of suffering.

The basic answer of religion to explain human suffering, is to be rewarded later, possibly not for you, or in this world. There are some cases in tanach where the prophets use such an answer, but it is very rare. These prophets want to find the reasons with something proven, not just relying on faith.

Esther: Life of the jews in Persia, after the chorban. Jews enjoyed a precarious time under the Persians. The kings were disposed towards helping the jews, but the Persians were anti semites.

Daniel: Continues with the same theme, living in Persia. Whatever happened to him in buvel happens in Persia too. This raises the ire of the non jews against him for his success, sending daniel's friends to a fiery furnace, or throwing Daniel to the lion's den. Daniel gets into prophecies about the future. He concludes with a cryptic list of dates, how long to wait for the geulah to come. Giving months, weeks, and years. Everyone who wants to predict moshiach's arrival uses this as their source.

Ezra/Nechamiah: One book. Tells the story of the return of the exiles. Rail against assimilation occurring in bovel. They even list the intermarried men to embarrass them.

Divrei Hayamim: A review of the books of shmuel and malachim.

Page 2 in the booklet.

Discusses partnerships. If you want to dissolve a partnership,

The gemara asks, that hoshea, the first of the trei asar, should be listed at the end. The assumption here is that it should be chronological. Also, why are all 12 of them put together? The answer is that chagai, zechariah, and malachai puts those 3 books together as one. The first 9 prophets wrote works that weren't given a final form. They were found by chagai, zechariah, and malachai, and were put in their final form by use of prophecy.

Why do those 9 prophets get their own books, and not others, such as elisha, or yonah's rebbe? The gemara says the navi gets a book if he wrote a book that was a prophecy that was needed for the generations. So hoshea is out of order chronologically, had to be put together in the writings of chagai, zechariah, and malachai. The gemara asks why not put them chronologically? They were all put into one book because they are small, and may have otherwise gotten lost. This is the first 10 lines of the gemara from the mark.

The reason for the order, is that melachim, yirmiyahu, and the beginning of yechezkel are about chorban, and the 2nd part of yechezkel, and yishayahu is about nechama. Therefore the order in the braisah is not chronological, but by topic.

There are 4 books in the bible which end with a bad posuk, and we therefore repeat the

second to last posuk. Those are Eicha, Koheles, Malachai, and Yishayahu. This is the first 15 lines.

This was the explanation of the order of nevi'im. Now for kesuvim. The braisah's order for kesuvim is chronological order. Our order for kesuvim in tenach is strange however.

The first 3 books are about the human condition and spell Emet from the first letter. The next books are in order based on the dates we read them in the calendar. Shir hashirim on pesach, ruth on shavuos, eicha on tisha bav, koheles on sukkos, and esther on purim.

The gemara says even if iyov was before ruth, we don't want to start kesuvim on such a bad note, as the story of iyov, so we push it away a bit.

4 lines from the bottom of the gemara, discussing who wrote which books. We see an argument that moshe didn't write the last 8 lines of devarim which say "and moshe died".

There's an argument whether moshe gave the torah to the jewish people as a finished closed document, or not. One opinion of the torah being given completed, said the torah was given on shavuos at har Sinai, but this makes it hard to understand how the torah could have included history which didn't take place yet. So according to that position, one must say that whatever was in the torah after the present moment, was hidden from the people at the time. Or, moshe gave the completed torah at the very end of his life, and told them to not open it till he died a few days later.

Or Reish Lakish says that the torah was given in installments, as they happened, hashem told moshe to write it down, speak it to the people, etc. When they got to the installment write before moshe died, yehoshua will write the last lines.

Chizkiyahu wrote Yishayahu. This doesn't make sense. Why is he called the author of Shlomo's works? "These are the proverbs of Shlomo that chizkiyahu copied down". Why is he mentioned in mishlei? Tosfos suggests that Chizkiyahu wrote down the works of Shlomo, because no one could understand them, and he rewrote them on the level that the average person could understand them.

In Mishlei it says "If you spare the rod, you will spoil the child". We can translate this differently based on the times. We feel misheli is prophetic, and therefore look at it in a special light.

Most prophets write down their memoirs, and ideas into a book, and hope after their lifetime they will be remembered. Yeshayahu died suddenly, and wasn't able to write down most of the good works of his life. For this reason Chizkiyahu wrote the book of Yeshayahu.

Yechezkel was written outside of Israel, in Bovul, in a city called Tel Aviv. Daniel, Esther, and others were outside of Israel as well. These books were written by Anshei Kneset Hagdolah, because these books couldn't have been written outside of Israel.

Yirmiyahu is attributed as the author to his own book. Why is he attributed to his own book? Tosfos doesn't answer. Yirmiyahu must have returned from egpyt, otherwise he wouldn't have been able to have written his own book.

Moshe was the father of all nevi'im, and even bilam's nevuah comes through moshe. The prophecy of what was parshas baluk came to moshe, and he wrote it.

The last 8 pesukim of the torah, why would the tanah say moshe couldn't write them? Moshe had written other prophecies, so why not this?

10 lines from the top of page 3: Yehoshua wrote his book, and the last 8 pesukim of the torah. This is according to the tanah that holds yehoshua wrote those 8 pesukim, as we see in a braisah, even though moshe died (round parenthesis means change the word in the gemara, square ones means the word is left, but omitted in other writings) could he still write this? How can a dead man write? Others explain this question differently. Could it ask that he was alive at the time? The Marsha says there's a problem with that question, because it looks like a lie. You can't make a man write about his death.

There is an argument of the tanaim. R Yehudah holds that yehoshua wrote those 8, and R Shimon disagrees, that Moshe wrote the whole torah. R Yehudah seems to hold that things were written as they happened – Torah Megilah. However R Shimon doesn't necessarily hold that the entire thing was given at once – Torah Chesumah. He can hold that it was given in installments, and Moshe wrote the end a few days before his death.

R Shimon's proof is the posuk at the end of the devarim where hashem told moshe give this torah to the people. Therefore it had to be finished. He gave a completed torah to the people, even though some of what's written didn't happen. R Yehuda thinks it's lying to write about Moshe dying if he's still alive.

In sefer Yehoshua, Yehoshua died. Elazar and Pinchas wrote the end of the Yehoshua. They're not mentioned otherwise because they didn't write any books of their own, simply helped along with Yehoshua's. In sefer Shmuel, Noson and Gad finished writing the book.

Chapter 34 in Devarim, posuk 1 is moshe going up, and 5-12 starts with, and moshe died.

Evan Ezra: My opinion is that Yehoshua already started writing from the first posuk of the chapter. Because if you say that moshe couldn't have written because he died, he couldn't have written from posuk 1 because he went up top the mountain. So he holds Toras Megilah.

Yahal Ohr is the sources of Evan Ezra, and Karnei Ohr explains these sources. Yahal Ohr

says this is the opinion of R Yehudah and also R Nechemiah. However this isn't really R Yehudah's opinion, he's saying this because whatever logic tells you that moshe couldn't write the last 8 pesukim, should drive you to think he didn't write the last 12.

The beginning of Devarim has an intro saying that these are the words moshe spoke at the end of his life. Evan Ezra writes here at the beginning of devurim, "if you understand the secret of the 12, then you will also understand these 4 pesukim and you will recognize the truth."

Q1: What is the secret of the 12? That there are really 12 pesukim moshe didn't write.
Q2: What truth are we supposed to recognize from these 4 pesukim?
Q3: Why does the Evan Ezra put this in the beginning of devurim?

Tzufnas Puneiach and Karnei Ohr explain the Evan Ezra. In Karnei Ohr there is an English title to a book, written by major thinker Baruch Spinoza, he said there's no way the torah could have been written by one person at one time. In Biblical Criticism it says that the torah was written by 4 different authors. That the different names of god, refer to different gods, written by different authors.

Tzufnas Puneiach says that the truth we are supposed to recognize from the 4 pesukim, are 4 other pesukim in the torah which couldn't have been written by moshe, making it 16 pesukim total. One of them is in Lech Lecha 12:6. It says when they got to the land, the Caananites were <u>still</u> in the land – "Uz B'Aretz". Meaning by the time the book is finished, they are not still in the land. However the Cananites helped build the beis hamikdosh. Rashi explains it differently, that they were <u>already</u> in the land.

Rambam writes in Mishna Torah, that jews must believe R Shimon is right, that the torah was completely written by moshe in his lifetime. Because otherwise the arabs can claim that the jews changed the torah. So rambam holds Torah Chasuma.

So why was this brought up in the beginning of devurim? Tzufnas Paneiach says that the Evan Ezra wants to teach us the whole (5 posuk) intro to devurim was not written by moshe. Moshe never entered into Israel. "These are the words moshe spoke on the other side of the Jordan", is how devurim starts. Therefore it must have been someone else writing these words inside of Israel, about what Moshe spoke on the other side of the Jordan.

Downtown is a place, not necessarily meaning you are going in the direction – down. Therefore according to the Chizkuni "The other side of Jordan" doesn't necessarily mean a place, but a direction. That Moshe could have written the words himself before the jews crossed into Israel.

Langa said in R Levy's book there are 4 things that are problematic. One of them was removed before printed. This had to do with our issue. It says when Moshe hit the rock the jews sang as the water was gushing out, a cryptic song. He asks why is Az Yashir in Beshalach so long, and this one is short. He says the original one in Chukas was Halel

HaGadol. Dovid liked the original Hodu L'Hashem so much, he took it out of the torah, and put it in Tehilim.

R Moshe writes that the Evan Ezra's comment to Bereishis 36:31 which the evan ezra says moshe couldn't have written, which says "These are the kings who ruled in edom before any king ruled in Israel." Evan Ezra writes "R Yitzchok says this posuk was written at the time of the kings, as implied." He says that's why his name is Yitzchok, because whoever reads his words, laughs at him.

Baruch Spinoza says the bible is filled with repetitions. 2 stories about how yosef was saved. He says it's 2 reports from different authors. He says the different names of gods are from different authors in the torah. The torah sometimes contradicts itself – 2 different authors. He has 5 different points in how the torah was written my multiple authors.

Abarnbanel: Discusses what the difference is between nevi'im and kesuvim. The word bible has no connotation. It's called this because originally paper was printed in a city called biblos.

Q1. Why do they need to be separated from each other?
Q2. What are the criteria for a sefer to make it into tanach?
Q3. Who made these determinations, which book should get in, which shouldn't?
Q4. When were these determinations made?
Q5a. What seforim that ultimately made it, almost didn't, and why?
Q5b. What seforim that almost made it, ultimately didn't?

A1. The Radak asked this question in page 10 of our booklet. He cites a gemara in megilah and Sanhedrin. His position is that the difference is in the person, depending on the type of person. A Navi speaks in nevi'im, a Ba'al Ruach Hakodesh, who speaks on a lower level, speaks in Kesuvim. The Ba'al Ruach Hakodesh is awake. The Ba'al Nevuah is on such a high level, his body can't function while receiving messages, so he's asleep.

But Yirmiyahu and Shmuel both have books in Nevi'im and Kesuvim? Moshe wrote Iyov which was in Kesuvim, so he was on a lower level? The Radak says so, at the time he was on a lower level.

The gemara the Radak uses to prove his point, is of Daniel who is walking with 3 men. He detects something with his eyes, that is awesome, terrible, and inspires trepidation in the others. He asks them if they see it, and they reply no, but they feel the terror. Daniel describes the multi-headed figure breathing with claws, etc. The other 3 run away in fear. The gemara says that Daniels' reaction is saying that he is greater than them, and they are greater than him. He's greater because he saw it, and they're greater because they are Nevi'im and he's not.

Daniel is filled with prophecy, so how can it say that he's not a prophet? It says there's no targum on nevi'im, because otherwise we would know from Daniel when moshiach is coming.

The Me'iri says the difference is not on the level of the person, rather in the type of message being given. Nevi'im give warnings. Niv means expressions. A Nevuah means a message from god to be delivered by mouth. Not all of those are prophetic necessarily.

This is why when it says that aharon was going to be moshe's prophet, it doesn't mean moshe needed his brother to be a prophet for him, but that he was going to speak what hashem wanted him to say to pharaoh. There were 3 prophets at the time of david - shmuel, nosson, and gad. Only one is known as a navi, because he spoke out the nevuah. This is the difference between nevi'im and kesuvim according to the me'iri, that it depends on whether the prophet spoke to the people, or not.

Shmuel and Yirmiyahu both are in Kesuvim because it was the end of their lives, and they lost their prophetic abilities. Yirmiyahu wrote Yirmiyahu as a prophecy to be spoken, and Eicha as a prophecy to be written and read. Kesuvim means writings, which helps this reasoning.

The gemara says that from the destruction of the beis hamikdosh, and the shechina being so far from us, nevuah makes its way to fools. The 3 nevi'im in tanach who are after the destruction – daneil, zechariah, and yechezkel are more cryptic than others, because they're removed form the nevuah of the beis hamikdosh.

A2. It needs to be prophecy that continues to be prophetic, and speak to us. It needs to be internally sound, that it can't have contradictions from within, or contradictions with the torah or other books. It can't lead one to heresy. There needs to be a time frame.

A3. The Anshei Kneses Hagdolah.

A4. Approximately 300 BCE. It was actually 370 BCE or 310 BCE. There were 164 missing years due to the bad record keeping of the Persians. If it was 310, then Ezra lived at the time of Alexander the Great. If it was 370, it may be that the Talmudic explanation agrees with that. If the book came along afterwards, it was too late to be included.

A5a.
Koheles: the gemara doesn't like it because

1. it's only wisdom, not prophecy – decides it is indeed prophecy
2. because it's internally contradictory – however it's explaining that happiness and sadness are bad and good depending on the situation
3. apparently has heresy – who knows maybe people go to one place when they die, and animals another – it's ok to entertain heretical thoughts as long as you deny them at the end

Mishlei:

1. One posuk says, if you've sinned, share it with a friend, but later it says don't share. There are other contradictions as well. There are pesukim in Mishlei which contradict Tehilim. It also says to beat your children. Gemara solves these contradictions.

Yechezkel:

1. There were many things which contradicted the torah. The gemara doesn't give us the solutions, but it says remember chananya ben chizkiyah, because if not for him, we wouldn't have yechezkel. He went to the attic and stayed there till he could come to conclusions for all the contradictions in yechezkel. He talks about kohanim not being allowed to marry almanahs, and about holidays which don't exist, etc. Rav Moshe Chachma lists these contradictions and their resolutions.
2. There was a young child who learnt yechezkel, and it overcame him until it burned him up. He was killed by it, as he was too young to fully understand it.

Shir Hashirim:

1. Has the prophecy problem. It's just a love story. We determine it's really a story of the love between hashem and his people. Doesn't mention hashem's name once.

Esther:

1. Not prophecy. No mention of god's name. Chazal says, Esther was filled with Nevuah. In the dead sea scrolls there are hints and references to all the books of tanach, except esther. No reference to Chanukah or purim.

The Rambam says a man shouldn't keep her wife prisoner, but let her out once a month to visit her family. He says that you should beat your wife. The Rambam wasn't a navi, and we can say he was wrong to say those things. These need to be re-interpreted to our society.

A5b. The new testament was tried to get into tanach. It says, if you read other books and consider them to be part of the bible, you have no part in the world to come.

The rambam wrote in his mishnah torah, that the best addition of the tanach was kept by the ben asher family. He also refers to ben naftaly, but they didn't have as good a mesorah. Ben Asher family had hundreds of members. We don't know the names of anyone from this family. Their family mission was to guard the mesorah of the tanach. They would assign a section of the tanach to each member of the family, and they had to memorize everything about it. They needed to memorize everything, even spelling, and how many of each letter are in the different books. These people are called the ba'alei mesorah - Masoreets. They had to spread out their particular chapter. This occurred in the 8th-9th centuries.

The most famous example of that trickling down is on our page 34 in the booklet. The letters to the right of the text is the mesorah ketana. This tells you how many times the word appears elsewhere in tanach. The two lines of tiny text below the targum is called the mesorah gedolah. The zayin refers to the word oolimee, as it has a circle above the

(2) חיבור ספרי התנ"ך

שברי לוחות שמונחים בארון ואי ס"ד ס"ת הקישו ר' מפרים מכדי [א]בל שיש בהקישו שלשה מפרים יש בו רוחב טפח וכיון דלאמצעיתו נגלל [ב]נפיש ליה מתרי מפרא רוחא דביני ביני בתרי פישבי היכי יתיב אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה לתהלתו הוא נגלל ואבתי [ג]אתרי בתרי היכי יתיב אמר רב אשי דכריך ביה פרהא וכרכיה לעיל ור' יהודה מקמי דליתי ארגז ספר תורה היכי יתיב דפא הוה נמיק מניה ויתיב עילוה ספר תורה ור"מ הוא מצד ארון כאי עביד ליה הוא מבעי ליה דמתנה ליה מצד ולא מתנה ביני לוחי ולעולם בגויה מן הצד ור"מ עבודי הכא הוו קימי מבראי ור"מ שברי לוחות דמונחין בארון מגיל נפקא ליה מודרב הונא דאמר רב הונא מאי דכתיב [ד]אשר נקרא שם שם ה' צבאות ישב הכרובים עליו מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך הדרא מבעי ליה לכדרבי יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד [ה]שהשם וכל כינוי מונחין בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין הבי נמי אלא שברי לוחות דמונחין בארון כנא ליה נפקא ליה מדרבי רב יוסף [ו]דאמר רב יוסף [ז]אשר שברת ושמתם מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ואידך הדרא מבעי ליה לבדרישלקיש [ח]דאמר ר"ל אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כוחך ששברת [ט]תו"ר [י]סדרן של נביאים ושל שופטים שמואל ומלכים ירמיה וחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הדשע קדים דכתיב [כ]תחלת דבר ה' בהושע יאבי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע ישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע בריש כיון דכתיב נבואתה נבי חגי זכריה ומלאכי ותני זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בתרייהו וליכתביה לחגי ליקדמיה איידי דחזר מדכם מכדי ישעיה קדים מדמיה וחזקאל ליקדמיה לישעיה בריש כיון דמלכים מיפיה חדבנא וירמיה כוליה חדבנא וחזקאל רישיה חדבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חדבנא לחדבנא ונחמתא לנחמתא: [ל]סדרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמד [מ]איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב בריש [נ]אתתלי בפורענותא לא בתחלינן רות נמי פורענות היא דאית ליה אחרית דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו [ס]אפרשת בלעם ואיוב הושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים [ע]על עשרה זקנים [פ]על אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם ועל ידי משה ועל ידי הימן ועל ידי יהותן ועל ידי אסף ועל

[ר]בינו נרשים

שברי לוחות מונחין בארון תחת השלחן: סדרי הא ה) (קד) למה דבר שיש בהקישו ג' פרפרים יש בו רוחב טפח וספר תורה ר' פרפרים בהקישו הוב' בפרים: ותני סלי כי נגלל טלש על כשר אחר יש מרבנו ב' פרפרים אבל כי הוי נגלל לאמצעיתו על ב' פרפרין נשיב ליה שיעור בית פרפרים יחיד על כי פרפרים פשים ראיבא רי"ר ביני ביני סל שרוחיאיבר הבדרין. והשתא אליבא דר' מאיר הוא דר' יהוד הקישו יותר מבי' פרפרים בתרי פרפרים ופשי מגילה שיעור הלוחות היכי הוי יתיב ספר עזרה ותיבו ספר תורה ובסמוך בארון לתהלתו הוא נגלל הכל על עסר אחר ולא הוי יחיד הקישו אלא ב' פרפרים ואמרי אמר הכי ספר עזרה דהוי יחיד הקישו ב' פרפרים בתרי בפח ע"ר ואיתיה היכי יתיב אי לא תני בית יחיד אמרינא אפר רב אשי דכריך בה בספר עזרה ע"ר לשאר עזרה כריך כלי עבד אחר הוה יחיד לבדו נרך מקום כשעבר שבנגב הוא ר"ש בריה בארון כ' פרפרים ופנא ליה לאחרו נרך קבע על הנרך הנדול ולי הוי נתנא יתיב בהחלה. הלבנה הוי הוה יחיד בארון מקבר לדיתי אחרוהבי. ור' מאיר דאמר דאמר תורה בארון הוה יחיד הוי מצד ארון מאי עביד ליה הוא מסמע מדדי ולא בתחתה הוי ודר נחתל הארון ולשלם נתתו. שהיה הקרש שאין מהכרין וכל בתרי כל שבעים שנה של הקב"ה מונחין בארון מסמע כל. והקשה לר' מאי מרבה מאין רק שברי לוחות לדבר פרפרין הקישו לשמעה בארון מפה הבאר בארון כי הכי דמרבה ר' מאיר מאי תורה לשמעה הקישו נבי' מפה אני ודשיב לי משים ובי מרבה שברי לוחות הוא לא ולדבי מאיר ולדבי מאיר לא בתחילין: ותני ר' יהודה בשיר: ותני זכריה ומלאכי לסוף שבבאו הוא ר' נביאותייהו כתבון לה נבי בייהו ובתבריה כתבר נשיה ונקיטה מקבר (ישעיה) ושאר כין דאמר מרבה מלאר משים וכל הבאים נגלין מחלחלין אר כתבינולה בבאר נשיה

[ר]בינו נרשים

(ה) [ד]ברי מלי וכר מלי הכל ר

[ס]דר

[ס]דר

[ס]ד

ועל ידי שלמה ומל ידי בני קרח • לפי הספרים דברי שלמה ל"ל דלאסף הוה משלמה בני קרח והא לאיליאסף ולספרים דל"ג שלמה לא הוי לאסף לאיליאסף אלא לאסף הוה מן הלוים המשוררים ולא"ל ולבנו דלא נרסי שה לאמר לא תניא ליה הא כתיב (דהלים מב) לשלמה אלהים תפלתי ובו' ל"ל דחד לאמרו והתפלל על שלמה מדע דכתיב בסוף המזמור כלו תפלה דוד ולא לספרים דברי שלמה הכתיב כלו תפלה דוד ל"ל לפי ספרים דוד והא דכתיב עמי שיר אתפלה לשלמה דוד כמו כן לאמרו דכל חתם מעבדה מעלה דוד לאמרן דם ספרים דקא תניב לברהם ולתן האחרון ברים לקדקדקא תניב לברהם וקא תניב לתן והלאמר רב לתן האחרון הוא לברהם ומבני לתן האחרון דקא תניב הכא יפקב וקשה להא נירסא דמתא לן דחד כתב ספרו על ידי לברהם כון ולתן האחרון לא סיב לברהם: **ירמיה** כתב ספרו וספר מלכים • והא דלא כתב ישעיה דהיה קדם ירמיה ספר מלכים לפי שסתרא ולא היה בסוף מלכים ממנשה ולמלך (לפי סתרא) ולפיכ ספרו לא כתב: **חזקיה** וסיעתו כתבו ישעיה. לפי שחזקיה גרם להם לעסוק בתורה ונקרא הדבר על שמו אבל הוא לא כתבו שהרי מת קודם ליעשיה דמנשה בן בנו הרג ליעשיה •: **עד** ט • פירש ר"ח מד פסוק זו לתתם כמי יהשמעם (דה"ב כא) ומפרש ברש פירוש מלמד ופלה פירוש מלמד כתב לפי זה הפסוק וקשה לפירושו דהל"ל מד ולו ב"ר: **פיה** דיחזקאל לא כתב ספרו לפי שהיה נבואה לתרן. וקשה דהא ירמיה נמי כנבואה לתרן היה שהלך למצרים ונתגבא שם כמה נבואות ולא מליט שחור יותר לתרן ישראל:

שמונה פסוקים שבתורה • הי' משלם היה מלריך מכלן לקרות לתחר לתן מ' פסוקים שלא יקרא מתו שלים לבוד ולתן נראה לר"ח דהא כל התורה סלה נמי לתחר קרא כדתתן בתנילה (דף כא:) קרא לתרה שלים ילא ולתר בגמ' הגא מה שלתן כן בתורה ולתר ר"ח דיחיד קרא בלא הפסקה שלא יקרא שלים זה ד' פסוקים הה ד' ומה שהגיעים מתה לקרא שלים [בכל התורה] לתר ר"ח מי שלא יתביים מי שלים יחיד לקרות בתלתו בתכן שמליט בתסכת ביסרים (פ"ב פ"ו) ותתן כל מי שיודע לקרות קרא בתלתו ומליט יחיד לקרות הקרן לפיו בתנגו מלהביא ביסרים המקיט ביהו מקרן לת מי שיודע לקרות ולתת מי שלים יחיד לקרות והא דלתר בירושלמי בתנילה רבי שמואל בר רב יתתן מל לבי כנסיות וחזא חזנא דקלים וקרא ולא קא בר לרים מתחזו ל"ל לתר כסם שבתורה הוה מל ידי סרסור כי לא ליכון לתנו בה מל ידי סרסור לפ"ב דמשמע שתון שתוד לגלגקרא לא שיקרא בתו ולא יפתוד ויקרא לתחם שם לתם לקרות מי שתנקוקרה מל ידי סרסור ושוד לתר ר"י דיסל לקרות שקלא מסיע לי בנתת והא דתתמע בתנילה שלא יקראו שלים סיב שרהם שין בקול רם:

איזב לא סה ולא עברת • פלא לא סבר כרים לקם ולתר בכלי לתר לא היה עלא פלו יסרין ולא לתר סכתב שבא פלו להדיבר לתר שלא שלא פלו פלו סה יסל לעמד נ"ן הלי סבר ס' לתורה לתר כשלם לל מלא לתר שבו הם פלו. לבה שבא לתרך לתסרך לתסתרים מי בא לתר לתר לדיק שסה יסל לעמד בתתן יסרין:

תוקיה וסיעתו • בני חזקיה שהגרים ימים לתריה כתבו ישעיה שהרבו מנשה י) ולא כתב ספרו שלא היו הנביאים סתכים ספריהקלא לפי שתקן: מבלי הקלא: דכתיב בספר תבלי (כ"ה) לתר המתיקו לתבי חזקיה ובו' ומל ידי שחזקיה גרם להן לעסוק בתורה כדלתריך דף תודה אבר

ועל ידי שלשה בניקרחירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות חזקיה וסיעתו כתבו (ימשיך סימן) ישעיה משלי שיר השירים וקהלת אנשי כנסת הגדולה כתבו (קורא סימן) יחזקאל ושנים עשר דניאל ומגילת אסתר עזרא כתב ספרו ודברי הימים עד לו מסייעא ליה לרב דאמר רב יהודה אמר רב לא עלה עזרא מבבל עד שדים עצמו ועלה ותאן אסקיה נחמיה בן חכליה אמר מר יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה תניא: במאן דאמר שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן ארתני ויבא שם משה עבד ה' אפשר משה (מת) וכתב ויבא שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י ואמרי לה ר' נחמיה אמר לו ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתיב לקח את ספר התורה הזה אלא עד כאן הקב"ה אומר (ו) ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע שנאמר להלן ואמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו כמאן אזלא הא דא"ר יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן לימאי (ר"י היא) והלא ר"ש אפילו תימא ר"ש דתניא ואשתו אשתו: יהושע כתב ספרו והכתיב ויבא יהושע בן נון עבד ה' האסקיה אלעזר והכתיב ואלעזר בן אהרן מת האסקיה פנחס שמואל כתב ספרו והכתיב ושמואל מת האסקיה בר הדזה ונתן הנביא חד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים וליחשוב נמי איתן האזרחי אמר רב איתן האזרחי זה הוא אברהם כתיב הכא איתן האזרחי וכתיב התם מי העיר מצדק [ונר] יצא השיב משה וקא חשיב הימן והאמר רב הימן זה משה כתיב הכא הימן וכתיב התם בבל ביתי נאמן הוא בתרי הימן הוי משה כתב ספרו ופרשה בלעם ואיוב מסייעא ליה לר' לוי בר לדבא דא"ר לוי בר לדבא איוב בימי משה היה כתיב הכא מי יתן אפא וכתבון מלי לעכתיב התם ובמה יודע אפא ואמא בימי יצחק דכתיב מי אפא הוא הצר ציד ואמא בימי יעקב דכתיב אם כן אפא זאת עשי ואמא בימי יוסף דכתיב אפה הם רועים אלא סד"ר דכתיב מי יתן בספר ויחקו ומשה הוא ואמרי מחוקק בסתן רבא אמר איוב בימי מתלים היה כתיב הכא איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב התם היש בה עוץ מי דמי הכא עוץ התם עוץ רבי קאמר להו משה לישראל ישבו לאותו אדם ששנותיו ארוכות בעוץ ומנין על חזרו כעוץ ויתיב הוא מרבנן קמיה דר' שמואל בר נחמני ויתיב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה אל עלך אמר קרא איש היה בארץ עוץ איוב שמו אלא מעתה לדרש אין כל כי אם כבשה ארת קטנה אשר קנה ויחיה ותר מי היה אלא משל בעלמא הכא נמי משל בעלמא א"כ שמו ושם עיר למה רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרויהו איוב מעולי גולה היו ובית מדרש בטבריא היה סתיבי יבי שנותיו של איוב משעה שנכנסו ישראל למצרים ועד שיצאו

אימא

אמר לו: אם אינו מבקש לבוא אל הבית, אל יבוא אל הבית.

הקדמה

אני רבי יצחק בן איש חי רב פעלים בישראל גדול
שמו אורן יהודה בן שמואל בן יהודה בן יוסף
יהודה מבני אברבנאל כלם אנשים ראשי בני ישראל
דורש ישרי בית הלחמי ממשפחת בית דוד נגיד ומצוה
לשומי זצ"ל.

לן היתי בביתי בית הון נחלת אבות בית מלא ברכת
ה' בלשבוע"ה המהוללה עיר ואם במלכות פורטוגאל,
צה ה' את הברכה באסמי העושר והכבוד לפני
נוגות בני האדם, בריתי לי בתים ועליות מרוחות, ביתי
ודן לחכמים, כי שמה ישבו כסאות למשפט, ומשפ
ד מפי ס"ג וספרי סופרים טוב טעם ודעת ויראת ה',
תי ובחומותי הון עתק וצדקה יד ושם תורה וגדולה
ורים אשר מעולם. ורענן בהיכל המלך דון אלפונש"ו
גבור ומשל ממשל רב וירד מים עד ים וכל אשר
ה יצלית. מלך יושב על כסא דין עושה חסד ומשפט
קה בארץ, מלך בוטח בה' יראו ויסר פרץ דורש טוב
ה, מלך בהתאסף ראשי עם חכם ומי כמוהו מורה.
סגן הדעת הון ושכל טוב ולא אבא ה' גם אל עץ
ים ישלח ידו, וכחזקתו בעושרו סקר ה' את עמו לחת
לחם, ריוח והצלה עמד ליהודים, בצלו חסותי
תי והיתי קרוב אליו והוא נשען על ידי, וכל הימים
הוא חי על האדמה על היכל מלכותא די בבל סהלך
ב. ויהי היום יום צרה ותוכחה ונאצה לכל עמו
ראל נחלתו בני יעקב בחירו, היום ההוא היה חושך
למסכה, ובאשר שכב שם נפל שדוד, קור וחום
ולילה לא ישבותו, ובימים אחדים עלה מות בחלונינו
ה בארמנו, היה היתה אם כל חי, ותקח את המאכלת
וס את בנה ותשחטהו כמשפט כדרך כל הארץ, אז
רות רעכור זו כתב לאלהיו כמרן יסוער מגורן
ון מארובה, ונותרה בת ציון כסוכה בכרם באין משען
נה, סר צלם מעליהם וימררו את חייהם בצום ובכי
ד אבל גדול ליהודים, וירב בבת יהודה תאניה
ה, ואני נהיתי ונחלתי חבלים נפלו לי באבלו צרה
ידי, עלי תשתוך נפשי ואתמשל כעפר ואפר. ויסלוך
תחתיו דון יואין מלך חדש אשר לא ידע, הפך לבו
א שריו להתנכל בעבדיו, ויתנכר לכל אוהבי אביו
נים ושרי המדינות היושבים ראשונה במלכות
נת שלמות ומעלה, הקרובים אליו עצם מעצמיו
מבשרו, ויתנכל אליהם לאמר בני מות אתם, כי
ם עלי כלכם לתת אותי ואת ארצי בידי מלכי ספרד,
ש מהם שר וגדול ומשנה למלך (והוא יושב לבסת
ויסת אותו בארב, ואחיו הנשארים הרה גסו ברחו
ה, כי נבהלו מפניו בראותם כי נפל שיאם ומת
ו נשיא בית אב להם, ויחפזו ללכת כי אמרו כלנו
וכן נגוזו ונכר, ויקח המלך את כל ארצם ואת כל
להם ויאבד את כל זרע הממלכה. גם בי התאנף

המלך על לא חטם בכפי ואין מרמה בפי, ביען מימי קדם
קדמתא בימים הראשונים (היו טובים מאלה) היתה
אהבתי עצומה את השרים הנרדפים האלה וידמו למו
עצתי, דבר האיש אדוני הארץ עלי קשות, בעצם יד
ישפטנו ויתן אותי בקושרים לאמר, כי לא יעשו האנשים
האלה דבר בלתי אם נגלת לי מדום הקשורים ובתי הנפש
ונפשי קשורה בנפשם. ואנשים בני בליעל אשר חשבו
לוחות שמי לקחת כל אשר לי וזממו שנגו לשונם כמו
נחש, וידברו עלי רעה אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי,
ובתוך ההפכה והנה שלח אלי משלחת מלאכי רעים
לאמר, המלך דבר דרה אלי אל תעמד, ואעש ככל אשר
צוני ואלך למסדי, ואני בתומי הולך אל מקום אשר דבר
המלך ודתו מגיד. ויהי בדרך בסלון והנה איש עומד
לנגדי ויאמר אלי אל תקרב הלום המלם על נפשך כי
עת רעה היא, וכי שמעתי דבת רבים מגור מסביב
האומרים לנפשי עליך ברית יכרותו, ועולם הפוך ראיתי
אין אמת ואין חסד ואין יראת אלהים בארץ, ועיני ראו
ולא זר קדושים אשר בארץ הבה ואגידה כל חפצי בם
אשר קומיו בלא עת, ואף לא מעלו עולה עליהם אבד
כלח ועזבו לאחרים חילם. אמרתי אני אל לבי אנא אני
בא, אני ידעתי את האיש ואת שיחו איש הסורות בוצע
בצע, את נפש בעליו יקח לשלול שלל ולבזו בו, חמת
מלך מלאכי מות יתר ידו ויבצעני, ומי יאמר לו מה
תעשה, מה יועילני זהב וכסף ? המה ירדפוני והמה יהיו
בעיכרי, מה ימלטו לחכי שוות וכרמים בתים מלאים כל
טוב ? המה ירמוני והמה יארבו לדמי, ויהי עושרי עושר
טמור לבעליו לרעתו, הנה מה טוב ומה נעים להחיות את
נפשי, והיתי רק עשוק וגזול כל הימים, על כן על כל
דברי האגרת הזאת עזבתי נפשתי את נחלתי, האשה אשר
הוכית ה', הילדים אשר חנן אלקים וכל אשר לי, ואמלטה
רק אני לבדי, ואקום בעוד לילה ואמתי לדרך מעבי,
מפני צר"ה גברתי אגבי ברתתי, וכי פתאום בא אידי
כמרן נגבתו טומה, לא נדבק בידי מאומה מן החרם,
ואתמלטה בעור שני, השמש יצא על הארץ והקול נשמע
בית מרעה והרעים יצאו דואגים בדבר הולך לאמר, רומו
ותמשוהו אחת דמו להמית, יחד יבואו אדוני ויסולו עלי
דרכם, ורוכבי הרכש האחשתרנים רדפו אחרי כל היום
ההוא וכל הלילה דרך המדבר, ובתפלה ה' עלי לא נתנם
להרע לי. ויהי בחצות הלילה אני יוצא מתוך מצרים
מלכות פורטוגא"ל ובאו אל מלכות קאסטילי"א עיר
קצה גבולה מה שיטד"ת דליה אורדיין, וירא כי לא
יכול לי לצוד את נפשי לקחתה, ואלך בדרך שלחני ה',
ויתר אמו חרק עלי בשיניו ויחשבני כמריב לו, שלח ידיו
בכל אשר כנסתי לי כסף וזהב וסגולת מלכים עובר
לסוחר מכל אשר היו לפני בארץ הנה, ויקח את כל אשר
לי קרקעי אגב מסלסלי, עד בלי השאיר לי שריד. מבטן
שאול שועתי לפניו מן המקום אשר נסתרתי שם ביום
המעשה כמגלת ספר כתוב עלי, נצקתי הושיעה המלך,
הטוב לך כי תעשוק ? השופט כל הארץ לא יעשה

משפט ? למה הרעות לעבדך, למה תדחפני בפו אל
הודיעני על מה תריבני ? בחוגי אדני ונסני כל ידעי
לא ימצאו לי עון אשר חטא, כמן מתן חרש יאטם אזנו,
לא השיב ידו מכלי, ואקו למשפט והנה מכפת לצדקה
והנה צעקה, וכי ראיתי חמס וריב בעיר, והנוגשים אנשים
כמעט כלוני בארץ, אני כמעט נטיו רגלי כי רקח ארב
נפשי כאשר ירדוף הקורא בהרים, אנצל אליו חסס ואמר
אין : כאין שופכה אשורי, כל מחשבותי עלי על מה עשה
ה' לי ככה במעשים אשר לא יעשו עשה עמדי, אם לא
הייתי בימי חלוי נוזר פרץ כי יפרצני פרץ על פני פרץ ?
אם לא בכיתי לקשה יום כי הקשה ה' את רוחו כי נתנני
אלקים בידי אדונים קשה ? אם אבא באהל ביתי בתשומת
יד אן בנזל כי יוחק מאהלי מבטחי דורי נסע וגלה מני
כאהל רועי ? אם שוא ודבר כזב אשר לא כדת בינותי
בספרים (ספרי הדת והדין אשר לי הנחמדים מהב ומפז
רב) כי אמר אלקים לקות את הספרים האלה ועתה לא
ידעתי ספר ? אם לא אחלץ עני בעניו ועניים מרודים
אביא בית כי ענה בדרך כחי יאחוזני ימי עוני ? את מי
עשקתי יאמר מי הנותי ואחר עיני הלך לבי כי היתי אדם
עשוק בדם נפשי ? אם עלי אדמתי תועק צעקו עלי
צעירים ממני ? למה זה לא ישמעני אלקי גם כי אזעק
ואשוע ? אכן שעיסי ישיבוני, למה תהיה כאיש ההם
חבור עצבים ? דום לה' והתחולל לו, מה תצעק אליו
לאמר מה פעלי ומה חטאתי כי דלקת אחרי ? צדיק הוא
ה' כי פיהו מריתה, הלא אתה שכת בעדו ותשכת אל
מחילך ובער כל אשר לך ותשכח תורת אלהיך ? לא
ורשת מעל ספר ה' לשמוע בלמודים, ותמרא שיחה לפני
אל לדעת לגזות את יעף דבר, ותחבר לשון ערומים כעם
לוען ותשעה בדברי שקר עם מלכים ויועצי ארץ בעת
סקודתם יאבדו, ואיך איפה המה יאכלו ואתה תעמוד,
שבת והב כסלך וכל מחמודי חכל ותלך אחרי ההבל
הגדולה והגבורה והתפארת, ואם שכחת שם אלקיך גם
אלה תשכחנה ונשכח כל השבע, אם אתה תשחר אל
אל ובחורתו תהגה יומם ולילה, אם תבקשנה ככסף ואל
שדי תחתנן, ישוב ה' לשוש עליך לטוב כאשר שש על
אבותיך, ואם מצרים נהנו יד ? הן לא קצרה יד ה'
מהושיע, ואם כשלת בעוניך ? הן ה' אלקים יעזור לך
להסיבך באחריתך, ואם באו גוים בנתלחך ? הן יבושו
ויכלמו כל הנחרים כך. ואתה תגיל בה' בקדוש ישראל
תתהלל. ובזכרם עמי התחזקתי ואחשבה לדעת זאת,
חשבתי דרכי דרך ישר לפני איש דרך גבר בעלמא, ויחפש
רוחי בשלמי הרעה הזאת לנו, עם לבבי אשיחה מה לי.
עוד לעצבים, הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות
האלה, ורים הלצוני עד מאד כי מתורתך נסיתי, ואומר
טוב לי כי עוניתי לסען אלמד חוקיך, טוב לי תורת פיך
מאלפי הב וכסף, ואף כי אמר אלקים גם זנו תהיה
בארץ, גר הייתי בארץ נכריה, ואחי מעלי הרחיק חולו
קרובי, הנה כה הקרה ה' אלקינו לפני אנשים חכמים
[illegible]

נפש, עמהם כל היום היא שיחתי, ומאשר לי שמעו ויחלו
ועתי בפירוש פרשיות מספרי הנביאים הראשונים, ועלימו
תפוח מלתי מה מתוק מרכש, הם הרהיבוני ויבקשו ממני
לשלוח יד לפרש ספרי יהושע ושופטים שמואל ומלכים
וכאר על הלוחות ויכתבון מלי, כי באו דברי המפרשים
בהם מעט מוער לא כביר, וכי ראיתי את לעשות לה,
בחרתי הסתופף בבית אלקי ולעבוד את עבודת הקדש,
חצני ונרתי ואקום ואעשה מלאכת המלך ה' גדאות שמו
פירוש הספרים האלה ארבעתם. וראיתי להקדים לפירושים
הקדמה כוללת תקיף בשני מחקרים וכך אומר :

המחקר הראשון בחלוקת ספרי הקדש בכלל, הנה
חכמינו הקדושים ז"ל חלקו ספרי
הקדש חלוקה ראשונה לשלשה חלקים, ויקראו אותם
תורה נביאים וכתובים, וראוי שנדע למה נקראו בשמות
האלה ובהו ההבדל העצמי אשר ביניהם שיורו עליו
שמותיהם. וראה ראיתי שהספרים האלה ישינום השמות
מאחת משלשה בהיותם, אם בבחינת מהותם ותוארם (כמו
שנקראה תורה החלק הראשון כפי מהותה. להיותה סדר
ולמוד יורנו דרך זו נלך יכלול המצות כלם) ואם בבחינת
הפועל, ר"ל המחברים אותם הספרים (כמו שנקרא החלק
השני נביאים, לפי שחברו אותם הספרים נביאי ה') ואם
בבחינת צורתם, ר"ל אופן נתינתם, אם היו דברים נתנו
בעל פה או נכתבו על ספר, כמו שיראה שנקרא החלק
השלישי מזה הצד כתובים ? והנה אם נאמר שנקרא: כל
ספרי הקדש תורה ונביאים כתובים מפאת הבחינה
הראשונה, יקשה למה נקרא החלק השני מהם נביאים ?
והיה ראוי שיקראו אותם הספרים נבואות או הגדת
העתידות, שהוא השם הראוי אליהם כפי מהותם, ולמה
נקראו ספרי החלק השלישי כתובים ? והיה ראוי שיקראו
רוח הקדש, או דברי קדושה שהם השמות המורים על
מהותם. ואם נאמר שלא השינום שמותיהם כי אם כפי
הבחינה השנית ביחסם אל הפועלים והמחברים אותם,
יקשה א"כ למה נקרא החלק הראשון תורה ? והיה ראוי
שיקרא נתון התורה, או אדון הנביאים, או תורת משה,
ולמה נקראו ספרי החלק השלישי כתובים ? והיה ראוי
שיקראו מדברים ברוח הקדש, שהם השמות הנורמים על
הפועל. ואם נמיגו לדעת האחר שלא השינום השם כי אם
בבחינת אופן נתינתם, יקשה א"כ למה נקרא החלק
הראשון תורה, וספרי החלק השני נביאים ? והיה ראוי
שיקרא שמותם מאופן נתינתם, ר"ל כתובים להיותם דברים
שנתנו בכתב ולא נתנו ע"פ, וכאו"ל (גיטין ס ע"ב) דברים
שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ובכלל אומר לך
שבשם נביאים תוכלל התורה ג"כ עם ספרי שאר הנביאים,
והיה ראוי שיקרא נביאים כמותם, ושהיה ראוי ג"כ שכל
ספרי הקדש יקראו כתובים, אחרי שכלם נכתבו, ולמה
א"כ נקרא החלק הראשון בשם מיוחד לא ישתתף בו
שני החלקים האחרים ? ונקרא החלק השני בשם יבדל
מהשלישי ויתחתף בו שם הראשון ? ונקרא החלק השלישי

ולא יעלה על לבך לומר: הרי אני יודע את הדרך, אי אפשר שלא אלך בה

ראשון

(ד) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב: (ה) אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר עד קדש ברנע: (ו) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשרה חדש באחד לחדש דבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה יי אתו אליהם: (ז) אחר הכותו את סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון ועוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי: (ח) החל משה באר את התורה הזאת לאמר: (ט) יי אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בהר הזה: (י) פנו וסעו לכם והבאתם אל הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת: (יא) ראה נתתי לפניכם את הארץ בואו ורשו את הארץ אשר נשבע יי לאבתיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: (יב) ואמר אליכם בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם: (יג) יי אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום כככבי השמים לרב: (יד) יי אלהי אבתיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם: (טו) איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: (טז) הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואשימם בראשיכם: (יז) ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות: (יח) ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם בראשיכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות ושטרים לשבטיכם: (יט) ונסע מחורב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה יי אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע: (כ) ואמר אליכם באתם עד הר האמרי אשר יי אלהינו נתן לנו: (כא) ראה נתן יי אלהיך לפניך את הארץ עלה רש כאשר דבר יי אלהי אבתיך לך אל תירא ואל תחת: (כב) ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אתנו דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן: (כג) ויטב בעיני הדבר לשלח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט: (כד) ויפנו ויעלו ההרה ויבאו עד נחל אשכול וירגלו אתו: (כה) ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו ויאמרו טובה הארץ אשר יי אלהינו נתן לנו: (כו) ולא אביתם לעלות ותמרו את פי יי אלהיכם: (כז) ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת יי אתנו הוציא מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמיד אתנו: (כח) אנה אנחנו עלים אחינו המסו לבבנו לאמר עם גדול ורם מממנו ערים גדלות ובצורות בשמים וגם בני ענק ראינו שם: (כט) ואמר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם: (ל) יי אלהיכם הולך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם עמכם במצרים לעיניכם: (לא) ובמדבר אשר ראיתה אשר נשאך יי אלהיך כאשר ישא איש את בנו בכל הדרך אשר הלכתם עד בואכם עד המקום הזה: (לב) ובדבר הזה אינכם מאמינים ביי אלהיכם: (לג) ההולך לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחניתכם באש לילה לראתכם בדרך אשר תלכו בה ובענן יומם: (לד) וישמע יי את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר: (לה) אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבתיכם: (לו) זולתי כלב בן יפנה הוא יראנה ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו יען אשר מלא אחרי יי: (לז) גם בי התעבר יי בגלל דבריכם לאמר גם אתה לא תבא שם: (לח) יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק כי הוא ינחילנה את ישראל: (לט) וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע הם יבאו שמה ולהם אתנה אותה והם יירשוה: (מ) ואתם פנו לכם וסעו המדבר דרך ים סוף: (מא) ותענו ותאמרו אלי חטאנו ליי אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צוה יי אלהינו אתנו ותחגרו איש את כלי מלחמתו ותהינו לעלות ההרה: (מב) ויאמר יי אלי אמר להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בתוככם פן תנגפו לפני אויביכם: (מג) ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את פי יי ותזדונו ותעלו ההרה: (מד) ויצא האמרי אשר יושב בהר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כדברות הדבורים ויכתוכם בשעיר עד חרמה: (מה) ותשבו בכו לפני יי ולא שמע יי בקולכם ולא האזין אליכם: (מו) ותשבו בקדש ימים רבים כימי אשר ישבתם:

שני

(א) ונסב ונסע המדבר דרך ים סוף כאשר דברני יי ונסב את הר שעיר ימים רבים: (ב) ויאמר יי אלי לאמר: (ג) רב לכם סב את הר הזה פנו לכם צפונה: (ד) ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים בשעיר וייראו מכם והשמרתם מאד: (ה) אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירשת לעשו נתתי: (ו) אכל תאכלו מאתם בכסף ושברתם מים מאתם בכסף ואכלתם: (ז) כי יי אלהיך ברכך בכל מעשה ידיך ידע לכתך את המדבר הגדול הזה זה ארבעים שנה יי אלהיך אתך לא חסרת דבר: (ח) ונעבר מאת אחינו בני עשו הישבים בשעיר מדרך הערבה מאילת ומעציון גבר ונפן ונעבר דרך מדבר מואב: (ט) ויאמר יי אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה כי לא אתן לך מארצו לרשת כי לבני לוט נתתי את ער לרשה: (י) האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב ורמים כענקים: (יא) רפאים יחשבו אף הם כענקים ואמרים הם: (יב) ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר נתן יי להם: (יג) עתה קומו לכם ועברו את נחל זרד ונעבר את נחל זרד: (יד) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמנה שנה עד תם כל הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה כאשר נשבע יי להם: (טו) וגם יד יי היתה בם להמם מקרב המחנה עד תמם: (טז) ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה לגוע מן העם: (יז) וידבר יי אלי לאמר: (יח) אתה עבר היום את גבול מואב את ער: (יט) וקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם כי לא אתן מארץ בני עמון לך לרשת כי לבני לוט נתתיה לרשה: (כ) ארץ רפאים תחשב אף היא רפאים ישבו בה לפנים והעמנים יקראו לה זמזמים: (כא) עם גדול ורב ורם כענקים ויי השמידם מפניהם וירשום וישבו תחתם: (כב) כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד החרי מפניהם וירשום וישבו תחתם עד היום הזה: (כג) והעוים הישבים בחצרים עד עזתה כפתרים היצאים מכפתור השמידם וישבו תחתם: (כד) קומו סעו לכם ועברו את נחל ארנון ראה נתתי בידך את סיחן מלך חשבון האמרי ואת ארצו החל רש והתגר בו מלחמה: (כה) היום הזה אחל תת פחדך ופלחתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך: (כו) ואשלח מלאכים מדבר קדמות אל סיחן מלך חשבון דברי שלום לאמר: (כז) אעברה בארצך בדרך בדרך אלך לא אסור ימין ושמאל: (כח) אכל בכסף תשברני ואכלתי ונתת לי בכסף ושתיתי ונתת לי רק אעברה ברגלי: (כט) כאשר עשו לי בני עשו הישבים בשעיר והמואבים הישבים בער עד אשר אעבר את הירדן הארץ אשר יי אלהינו נתן לנו: (ל) ולא אבה סיחן מלך חשבון הרשתנו בו כי הקשה יי אלהיך את רוחו ואמץ את לבבו למען תתו בידך כיום הזה: (לא) ויאמר יי אלי ראה החלתי לתת לפניך את סיחן ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו: (לב) ויצא סיחן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה יהצה: (לג) ויתנהו יי אלהינו לפנינו ונכה אתו ואת בניו ואת כל עמו: (לד) ונלכד את כל עריו בעת ההוא ונחרם את כל העיר מתים ונשים וטף לא השארנו שרד: (לה) רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו: (לו) מערער אשר על שפת נחל ארנון והעיר אשר בנחל ועד הגלעד לא היתה קריה אשר שגבה ממנו הכל נתן יי אלהינו לפנינו: (לז) רק אל ארץ בני עמון לא קרבת כל יד נחל יבק וערי ההר וכל אשר צוה יי אלהינו:

שלישי

(א) ונפן ונעל דרך הבשן ויצא עוג מלך הבשן לקראתנו הוא וכל עמו למלחמה אדרעי: (ב) ויאמר יי אלי אל תירא אתו כי בידך נתתי אתו ואת כל עמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון: (ג) ונתן יי אלהינו בידנו גם את עוג מלך הבשן ואת כל עמו ונכהו עד בלתי השאיר לו שרד: (ד) ונלכד את כל עריו בעת ההוא לא היתה קריה אשר לא לקחנו מאתם שישים עיר כל חבל ארגב ממלכת עוג בבשן: (ה) כל אלה ערים בצרות חומה דלתים ובריח מלבד הרזי הפרזי הרבה מאד: (ו) ונחרם אתם כאשר עשינו לסיחן מלך חשבון השמדנו מתים נשים וטף כל עיר: (ז) וכל הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו: (ח) ונקח בעת ההוא את הארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנון עד הר חרמון: (ט) צידנים יקראו להרמון שריון והאמרי יקראו לו שניר: (י) כל ערי המישר וכל הגלעד וכל הבשן עד סלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בבשן: (יא) כי רק עוג מלך הבשן נותר מיתר הרפאים הנה ערש ברזל הלא הוא ברבת בני עמון תשע אמות ארכו ואמה רחבו באמת איש: (יב) וירשנו את הארץ הזאת בעת ההוא מערער אשר על פני נחל ארנון וחצי הר הגלעד וערי אתן נתתי לראובני ולגדי: (יג) ויתר הגלעד ויתר הבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל הארגב לכל הבשן ההוא הנקרא ארץ רפאים: (יד) יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא אתם בשנו בשן חות יאיר עד היום הזה: (טו) ולמכיר נתתי הגלעד: (טז) ולראובני ולגדי נתתי מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול עד נחל יבק הנחל גבול בני עמון: (יז) הערבה והירדן וגבול מכנרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדות הפסגה מזרחה: (יח) ואצו אתכם בעת ההוא לאמר יי אלהיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל: (יט) רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר נתתי לכם: (כ) עד אשר יניח יי לאחיכם כאתכם וירשו גם הם את הארץ אשר יי אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש אל ירשתו אשר נתתי לכם: (כא) ואת יהושע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הרואות את כל אשר עשה יי אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יי לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה: (כב) לא תיראום כי יי אלהיכם הוא הנלחם לכם: (כג) ואתחנן אל יי בעת ההוא לאמר: (כד) אדני יי אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתיך: (כה) אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון: (כו) ויתעבר יי בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר יי אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: (כז) עלה ראש הפסגה ושא עיניך ים וצפונה ונגבה ומזרחה וראה בעינך כי לא תעבר את הירדן הזה: (כח) וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אתם את הארץ אשר תראה: (כט) ונשב בגיא מול בית פעור:

רביעי

(א) ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר יי אלהי אבתיכם נתן לכם: (ב) לא תוספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות יי אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם: (ג) עיניכם הרואות אשר עשה יי בבעל פעור כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו יי אלהיכם מקרבכם: (ד) ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום: (ה) ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יי אלהי לעשות כן בתוך הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: (ו) ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעו את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה: (ז) כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כיי אלהינו בכל קראנו אליו: (ח) ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום: (ט) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: (י) יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב בהר אשר אמר יי אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר יילמון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון: (יא) ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל: (יב) וידבר יי אליכם מתוך האש קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול: (יג) ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לחת אבן: (יד) ואתי צוה יי בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: (טו) ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יי אליכם בחרב מתוך האש: (טז) פן תשחתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל צלם דמות זכר או נקבה: (יז) דמות כל בהמה אשר בארץ דמות כל צפור כנף אשר תעוף בשמים: (יח) דמות כל רמש בארמה דמות כל דגה אשר במים מתחת לארץ: (יט) ופן תשא עיניך השמים וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק יי אלהיך אתם לכל העמים תחת כל השמים: (כ) ואתכם לקח יי ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים להיות לו לעם נחלה כיום הזה: (כא) ויי התעבר בי על דבריכם ונשבע לבלתי עבר את הירדן ולבלתי בא אל הארץ הטובה אשר יי אלהיך נתן לך נחלה: (כב) כי אנכי מת בארץ הזאת איני עבר את הירדן ואתם עברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת: (כג) השמרו לכם פן תשכחו את ברית יי אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך יי אלהיך: (כד) כי יי אלהיך אש אכלה הוא אל קנא: (כה) כי תולד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתתם ועשיתם פסל תמונת כל ועשיתם הרע בעיני יי אלהיך להכעיסו: (כו) העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מן הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה לא תאריכון ימים עליה כי השמד תשמדון: (כז) והפיץ יי אתכם בעמים והשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יי אתכם שמה: (כח) ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון: (כט) ומבקשתם משם את יי אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך: (ל) בצר לך וקראוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד יי אלהיך ושמעת בקולו: (לא) כי אל רחום יי אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם: (לב) כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו: (לג) השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה וחי: (לד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים ככל אשר עשה לכם יי אלהיכם במצרים לעיניך: (לה) אתה הראת לדעת כי יי הוא האלהים אין עוד מלבדו: (לו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש: (לז) ותחת כי אהב את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו והוצאך בפניו בכחו הגדול ממצרים: (לח) להורישך גוים גדלים ועצומים מפניך להביאך לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה: (לט) וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים מעל וגם על הארץ מתחת אין עוד: (מ) ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר יי אלהיך נתן לך כל הימים:

חמישי

(מא) אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחה שמש: (מב) לנוס שמה רצח אשר ירצח את רעהו בבלתי דעת והוא לא שנא לו מתמול שלשם ונס אל אחת מן הערים האלה וחי: (מג) את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת רמות בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשה: (מד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: (מה) אלה העדות והחקים והמשפטים אשר דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרים: (מו) בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחן מלך האמרי אשר יושב בחשבון אשר הכה משה ובני ישראל בצאתם ממצרים: (מז) וירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרחה שמש: (מח) מערער אשר על שפת נחל ארנון עד הר שיאן הוא חרמון: (מט) וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה תחת אשדות הפסגה:

שישי

(א) ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אליהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אותם ושמרתם לעשתם: (ב) יי אלהינו כרת עמנו ברית בחרב: (ג) לא את אבתינו כרת יי את הברית הזאת כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו חיים: (ד) פנים בפנים דבר יי עמכם בהר מתוך האש: (ה) אנכי עמד בין יי וביניכם בעת ההוא להגיד לכם את דבר יי כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמר: (ו) אנכי יי אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים: (ז) לא יהיה לך אלהים אחרים על פני: (ח) לא תעשה לך פסל כל תמונה אשר בשמים מעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ: (ט) לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אנכי יי אלהיך אל קנא פקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים לשנאי: (י) ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי: (יא) לא תשא את שם יי אלהיך לשוא כי לא ינקה יי את אשר ישא את שמו לשוא: (יב) שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך יי אלהיך: (יג) ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך: (יד) ויום השביעי שבת ליי אלהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמרך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוך: (טו) וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויצא יי אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך יי אלהיך לעשות את יום השבת: (טז) כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך יי אלהיך למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר יי אלהיך נתן לך: (יז) לא תרצח ולא תנאף ולא תגנב ולא תענה ברעך עד שקר: (יח) ולא תחמד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך שדה ועבדו ואמתו שורו וחמרו וכל אשר לרעך: (יט) את הדברים האלה דבר יי אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף ויכתבם על שני לחת אבן ויתנם אלי: (כ) והיה כשמעכם את הקול מתוך החשך וההר בער באש ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם: (כא) ותאמרו הן הראנו יי אלהינו את כבדו ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו את אדם וחי: (כב) ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת אם יספים אנחנו שמע את קול יי אלהינו עוד ומתנו: (כג) כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כמנו ויחי: (כד) קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר יי אלהינו ואתה תדבר אל יי אלהינו את כל אשר ידבר אליך יי אלהינו ושמענו ועשינו: (כה) וישמע יי את קול דבריכם בדברכם אלי ויאמר יי אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל אשר דברו: (כו) מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אתי ולשמר את כל מצותי כל הימים למען אשר ייטב להם ולבניהם עד עולם: (כז) לך אמר שובו לכם לאהליכם: (כח) ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם ועשו בארץ אשר אני נתן להם לרשתה: (כט) ושמרתם לעשות כאשר צוה יי אלהיכם אתכם לא תסורו ימין ושמאל: (ל) בדרך אשר צוה יי אלהיכם אתכם תלכו למען תחיון וטוב לכם והארכתם ימים בארץ אשר תירשון:

שביעי

(א) ואלה המצוה החקים והמשפטים אשר צוה יי אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: (ב) למען תירא את יי אלהיך לשמר אתה ובנך ובן בנך כל ימי חייך ולמען יארכון ימיך: (ג) ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר יי אלהי אבתיך לך ארץ זבת חלב ודבש: (ד) שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: (ה) ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: (ו) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: (ז) ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: (ח) וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך: (ט) וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך: (י) והיה כי יביאך יי אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים גדלות וטובות אשר לא בנית: (יא) ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת ובורות חצובים אשר לא חצבת כרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת: (יב) השמר לך פן תשכח את יי אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים: (יג) את יי אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע: (יד) לא תלכון אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבתיכם: (טו) כי אל קנא יי אלהיך בקרבך פן יחרה אף יי אלהיך בך והשמידך מעל פני האדמה: (טז) לא תנסו את יי אלהיכם כאשר נסיתם במסה: (יז) שמר תשמרון את מצות יי אלהיכם ועדתיו וחקיו אשר צוך: (יח) והישר והטוב בעיני יי למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע יי לאבתיך: (יט) להדף אויביך מפניך כאשר דבר יי: (כ) כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה יי אלהינו אתכם: (כא) ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוצאנו יי ממצרים ביד חזקה: (כב) ויתן יי אותות ומופתים גדלים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעיני: (כג) ואתנו הוציא משם למען הביא לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבתינו: (כד) ויצונו יי לעשות את כל החקים האלה ליראה את יי אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיתנו כהיום הזה: (כה) וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יי אלהינו כאשר צונו:

שמיני

(א) כי יביאך יי אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונדף גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים ממך: (ב) ונתנם יי אלהיך לפניך והכיתם החרם תחרים אותם לא תכרת להם ברית ולא תחנם: (ג) ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך: (ד) כי יסיר את בנך מאחרי וועבדו אלהים אחרים וחרה אף יי בכם והשמידך מהר: (ה) כי אם כה תעשו להם מזבחתיהם תתצון ומצבתם תשברון ואשריהם תגדעון ופסיליהם תשרפון באש: (ו) כי עם קדוש אתה ליי אלהיך בך בחר יי אלהיך להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה: (ז) לא מרבכם מכל העמים חשק יי בכם ובחר בכם כי אתם המעט מכל העמים: (ח) כי מאהבת יי אתכם ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבתיכם הוציא יי אתכם בחזק יד ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים: (ט) וידעת כי יי אלהיך הוא האלהים האל הנאמן שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור: (י) ומשלם לפניו אל אבדו לא יאחר לפניו אל יאבד: (יא) ושמרת את המצוה והחקים והמשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשתם: (יב) והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יי אלהיך לך את הברית והחסד אשר נשבע לאבתיך: (יג) ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרות צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתיך לתת לך: (יד) ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: (טו) והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך: (טז) ואכלת כל העמים אשר יי אלהיך נתן לך לא תחוס עינך עליהם ולא תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש: (יז) כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם: (יח) לא תירא מהם זכר תזכר את אשר עשה יי אלהיך לפרעה ולכל מצרים: (יט) המסות הגדלות אשר ראו עיניך והאתות והמופתים והיד החזקה והזרוע הנטויה אשר הוצאך יי אלהיך כן יעשה יי אלהיך לכל העמים אשר אתה ירא מפניהם: (כ) וגם את הצרעה ישלח יי אלהיך בם עד אבד הנשארים והנסתרים מפניך: (כא) לא תערץ פניהם כי יי אלהיך בקרבך אל גדול ונורא: (כב) ונשל יי אלהיך את הגוים האלה מפניך מעט מעט לא תוכל כלתם מהר פן תרבה עליך חית השדה: (כג) ונתנם יי אלהיך לפניך והמם מהומה גדולה עד השמדם: (כד) ונתן מלכיהם בידך והאבדת את שמם מתחת השמים לא יתיצב איש בפניך עד אשר השמדך אתם: (כה) פסלי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד כסף וזהב עליהם ולקחת לך פן תוקש בו כי תועבת יי אלהיך הוא: (כו) ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמהו שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא:

שלישי

(א) כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות למען תחיון ורבתם וירשתם את הארץ אשר נשבע יי לאבתיכם: (ב) וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך יי אלהיך זה ארבעים שנה במדבר למען ענתך לנסתך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא: (ג) ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבתיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יי יחיה האדם: (ד) שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: (ה) וידעת עם לבבך כי כאשר יסר איש את בנו יי אלהיך מיסרך: (ו) ושמרת את מצות יי אלהיך ללכת בדרכיו וליראה אתו: (ז) כי יי אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ותהמת יצאת בבקעה ובהר: (ח) ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: (ט) ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם לא תחסר כל בה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת: (י) ואכלת ושבעת וברכת את יי אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך: (יא) השמר לך פן תשכח את יי אלהיך לבלתי שמר מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום: (יב) פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה ושבת: (יג) ובקרך וצאנך ירבון וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: (יד) ורם לבבך ושכחת את יי אלהיך המוציא מארץ מצרים מבית עבדים: (טו) המוליך אתך במדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים המוציא לך מים מצור החלמיש: (טז) המאכלך מן במדבר אשר לא ידעון אבתיך למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך: (יז) ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה: (יח) וזכרת את יי אלהיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל למען הקים את בריתו אשר נשבע לאבתיך כיום הזה: (יט) והיה אם שכח תשכח את יי אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחויתם להם העדתי בכם היום כי אבד תאבדון: (כ) כגוים אשר יי מאבד מפניכם כן תאבדון עקב לא תשמעון בקול יי אלהיכם:

רביעי

(א) שמע ישראל אתה עבר היום את הירדן לבוא לרשת גוים גדלים וחזקים ממך ערים גדלות ובצורות בשמים: (ב) עם גדול ורם בני ענקים אשר ידעת אתה ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק: (ג) וידעת היום כי יי אלהיך הוא עבר לפניך אש אכלה הוא ישמידם והוא יכנעם לפניך והורשתם והאבדתם אתם מהר כאשר דבר יי לך: (ד) אל תאמר בלבבך בהדף יי אלהיך אתם מלפניך לאמר בעבור צדקתי הביאני יי לרשת את הארץ הזאת וברשעת הגוים האלה יי מורישם מפניך: (ה) לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה יי אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע יי לאבתיך לאברהם ליצחק וליעקב: (ו) וידעת כי לא בצדקתך יי אלהיך נתן לך את הארץ הטובה הזאת לרשתה כי עם קשה ערף אתה: (ז) זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד בואכם עד המקום הזה מרים הייתם עם יי: (ח) ובחרב הר הקצפתם את יי ויתאנף יי בכם להשמיד אתכם: (ט) בעלתי ההרה לקחת לוחות אבן לוחות הברית אשר כרת יי עמכם ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי: (י) ויתן יי אלי את שני לוחות האבן כתבים באצבע אלהים ועליהם ככל הדברים אשר דבר יי עמכם בהר מתוך האש ביום הקהל: (יא) ויהי מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן יי אלי את שני לוחות האבן לוחות הברית: (יב) ויאמר יי אלי קום רד מהר כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים סרו מהר מן הדרך אשר צויתים עשו להם מסכה: (יג) ועוד אמר יי אלי לאמר ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא: (יד) הניחה לי ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים ואעשה אותך לגוי עצום ורב ממנו: (טו) ואפן וארד מן ההר וההר בער באש ושני לוחות הברית על שתי ידי: (טז) וארא והנה חטאתם ליי אלהיכם עשיתם לכם עגל מסכה סרתם מהר מן הדרך אשר צוה יי אתכם: (יז) ואתפש בשני הלוחות ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם: (יח) ואתנפל לפני יי כראשונה ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי על כל חטאתכם אשר חטאתם לעשות הרע בעיני יי להכעיסו: (יט) כי יגרתי מפני האף והחמה אשר קצף יי עליכם להשמיד אתכם ויענני יי גם בפעם ההוא: (כ) ובאהרן התאנף יי מאד להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא: (כא) וחטאתכם אשר עשיתם את העגל

כר המוקר) כאשר יודעו סבותיו והתחלותיו הקרובות
לו והרחוקות, ולהיות הסבה התכליתית היא הקובעת
חשבה לכל שאר הסבות. אבאר ראשונה מה הוא
כלית בארבעת הספרים האלה יהושע שופטים שמואל
לכים, אם התכלית הכולל בהם, ואם המיוחד האחרון
חר אחר מהם. אחרי זה אחקור בפועל, ר"ל מי היה
חב והמחבר הספרים האלה, ואם היה בכלל כותב
חבר אחר או היו הכותבים והמחברים רבים כספר
מים, ומי הם אלה. ואח"כ אבאר צורתם, ר"ל אם היה
הם מדרגת ספרי הנביאים או מדרגת הספרים
תבים ברוח הקדש, ולמה יבולו אלה מאלה, ומה הם
אות אשר ספריהם היו הספרים האלה מכלל הנביאים
ם מכלל הכתובים. ואחריו אבאר חומרם, ר"ל התומר
ל לספרים האלה ארבעתם ונושאם. והנה אקרים
רים האלה לפי הספרים להיותם ובדים מועילים
והכרחיים בהבנתם:

כר אם בענין התכלית, שהתכלית הראשון הכולל
לארבעת הספרים האלה, היא ללמדנו תועלות
ודים מועילים בידיעת ההשגות האמתיות ובלמוד
ות והתכונות הטובותות, כפי מה שיורו ספוריהם,
לית אחר כולל להם, הוא בידיעת יסות עולם שנות
ודור, כי אין לנו דרך לדעת מכסר השנים אשר עברו
ם משנות השופטים והמלכים, להיותם נמשכים זה
זה מבלי הפסק כמו שאבאר אחרי זה בספר שופטים
ת האל. ואם מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כחשונו
עלו להקיף ולדעת שנות הראשונים ונבולי הימים
אחרי דור כדי לדעת תקופות הימים ומספר שנותיהם,
כי בני ישראל (המשרשים באמונת חדוש העולם
לי הרצוני) שראוי שידעו ויבינו הסתעפות הדורות
לת הבריאה עד גלות ירושלם ועד כי יבא שילה ולו
ז עמים. ולזה היה מוהכרח שיסנו שנות השופטים
לכים וספורי ענייניהם, כדי שמהם נעמוד על שנות
לם. והתכלית המיוחד בספר יהושע, הוא להעיד שכל
ודים האלקיים אשר ייעד הקב"ה ע"י האבות הקדושים
ם יצחק ויעקב ועל ידי משה אוזנו ע"ה בכבוש
ן הנבחרת וירושתה (כמו שנכתב בספר תורת אלקים)
תכיסו ויצאו לפועל לא חסר דבר, ולכן נכתב ספר
ע להודיע הנסת ישראל לארץ וכיבושה וירושתה
קה. ובבר העיד יהושע בדבריו ליסראל בסוף ימיו
תכלית הזה, אמר (יהושע כ"ג יד) וידעתם בכל
ם ובכל נפשכם כי לא נפל דבר אחד מכל הדברים
ים אשר דבר ה' אלקיכם עליכם הכל באו לכם לא
נמנו דבר אחד. והיה תכלית שאר הספרים השלשה,
שאחרי מות יהושע. אם בימי השופטים ואם ביבי
ים. פעמים היו בני ישראל רעים ותאבים לה' מאד,
נם וזנה אחרי אלקי נכר הארץ, ופעמי זה הלכו בלי
מי דוקר, וגם ישראל טוב אויב ירדפו, ופעם יו
עד ה' ויועקו אל ה' בצר להם ואז מצוקיהם

יצילם ונפלו אויביהם לפניהם לחרב, וכל זה מפה שיורה
כי יש אלקים שופטים בארץ, וכל ובריו אזן הנביאים
ע"ה ויעוררו נתקיימו אם בענין השכר ואם בענין העונש
כפי הבנת המקבלים. וכבר העיד על זה יהושע בדבריו
ג"כ שם אמר (שם כ"ג ט"ו) והיה כאשר בא עליכם כל
הדבר הטוב אשר דבר ה' אלקיכם אליכם כן יביא את כל
הדבר הרע עד השמדו אתכם מעל האדמה הטובה אשר
נתן ה' אלקיכם לכם: הנה זה הוא התכלית המכוון
כשלשת הספרים האלה שופטים שמואל ומלכים, ר"ל
שבספר שופטים יספר מה שקרה לישראל מהטוב והרע
כפי מעשיהם בימי השופטים, ובספר מלכים ספר זה
הענין בעצמו, ר"ל מהשכר והעונש אשר בא עליהם בימי
המלכים עד גלות ישראל מעל אדמתם. ואמנם במה יובדלו
השופטים מהמלכים, הנה יבא ביאור וחקירה מספקת
עליו בהקדמתי לפירוש ספר שופטים בנ"ה: אכן ראוי
שנשאל שאלה בזה והיא, מה היה ענין ספר שמואל?
כי מה שספר בו מעניני עלי ושמואל הי' ראוי שיביאהו
עם שאר השופטים אשר יוחד ספר אחר אליהם, ומה שבא
בו מספורי שאול ודוד היה ראוי שיכללהו עם המלכים
אשר יוחד אליהם ספר אחר. ולא יהיו א"כ לנו כי אם
ספר שופטים וספר מלכים לבד. אכל התשובה לדעתי בזה
הוא כי יוחד ספר שמואל למעלתו ולמעלת דור המלך
ע"ה, ולכן בין ספר שופטים וספר מלכים היה הספר
המסוגל ביניהם ספר שמואל, לפי שיוחד לספורי שופט
אחד השלם שבשופטים שמואל הנביא ע"ה ומלך אחד
השלם שבמלכים דוד עבד ה', וכדי להגיד מעני השופט
השלם שמואל, הוצרך להגיד בצדו ענין עלי שקדם אליו,
לפי ששמואל הקים האל יתי בחיי עלי לשופט על ישראל
ומת עלי אחרי היות שמואל שופט בחייו. וכן הביא
קודם לספורי דוד ענין שאול שמלך לפניו ונמשח דוד
בחייו למלך ומת שאול אחרי היות דוד בחייו מסוח מלך.
הנה א"כ בענין הזה נתרמה שמואל השופט לדוד המלך
בערך עלי ושאול הקודמים אליהם בספר ובסכות,
ולפי זה היה ספר שמואל כנקודה אשר באמצע הקו, שהוא
תכלית החלק הקודם וסופו והתחלת החלק המתאחר
וראשיתו, כי שם ספר תכלית השופטים והוא מזה הצד
סוף ספר שופטים, וספר התחלת המלכים והיה מאת
הבחינה ראש והתחלה לספר מלכים, והספר הזה (ר"ל
ספר שמואל) הוא המורכב משניהם מהשופטים והמלכים.
ואמנם למה נקרא הספר הזה ספר שמואל אהקור עליו
בהקדמתו. ואם תשאל מדוע התחיל ספר מלכים בפרשת
והמלך דוד זקן? והיה ראוי שיהיה ג"כ הסדור הזה
מספר שמואל אשר יוחד לענייני דוד, וישלים שם סדורי
ענייניו עד מותו, ויתחיל ספר מלכים מהתחלת ענייני שלמה
וסדוריו? אני אשיבך כי מסני שבאותה פרשה (מלכים
א' א') והמלך דוד זקן לא בימים וגו' נזכר שהמליכו את
שלמה, התחיל בה ספר מלכים, לפי שכל ענייני שלמה
ומה שנמשך אחרי המשחתו בכל ישראל יותם לספר
מלכים, ונשאר בספר שמואל כל ענייני דוד במה שהוא

מלך, כי מה שהיה לו אחרי המלכת שלמה כבר נמה
בזמנו של שלמה. הנה זהו אצלי ענין הספרים הארבעה
האלה כלם, שהיתה התחלתם מעת היות וצמיחת ירושת
ישראל וכבודם בהכנסם לארץ שהגיד בספר יהושע ועד
עת ההפסד והתרבן והגלות ממנה שנזכר בסוף סדר
מלכים כמו שאמרתי, והוא מה שראיתי לבאר בענין
תכלית הספרים האלה בכלל ובפרט:

ואמנם הסוגה רוצה לומר מי היה הכותב והמחבר
הספרים האלה, הנה חכמינו ז"ל בבבא בתרא
פ"ק (דף י"ד ע"ב) חקרו על זה בכלל, אמרו שם ומי
כתבן? משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. יהושע
כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. שמואל כתב ספרו
וספר שופטים ורות. דוד כתב ספרו שהוא תהלים ע"י
עשרה זקנים ואלו הן, אדם הראשון ומלכי צדק ואברהם
ומשה והימן וידותון ואסף ושלשה בני קרח. ירמיהו כתב
ספרו וספר מלכים ומגילת קינות. חזקיהו וסיעתו כתבו
ישעיהו משלי שיר השירים וקהלת. אנשי כנסת הגדולה
כתבו יחזקאל ותרי עשר נביאים ודניאל ואחשורוש. עזרא
כתב ספרו ויחוסם דברי הימים עד לו. מסייע ליה לרב
דאמר רב יהודה אמר רב לא עלה עזרא מבבל עד שייחס
עצמו ועלה. ומאן אסקיה? נחמיה בן חכליא וכו'. הנה
ביארו חז"ל בזה המאמר שיהושע כתב ספרו, ושמואל
כתב ספר שופטים וספרו ורות, וירמיהו כתב ספר מלכים.
והקשו שם יהושע כתב ספרו? והא כתיב (יהושע כ"ד
כ"ט) וימת יהושע, ואסקיה אלעזר. והא כתיב (שם כ"ד
ל"ג) ואלעזר בן אהרן מת? ואסקיה פינחס וזקנים וכו'.
ואמר עיינתי בפסוקים ראיתי הדעת הזה שיהושע כתב
ספרו דהוק מאן, לא בעבור מה שנאמר בסוף וימת
יהושע (שהוא לבד הפסק אשר התעוררו אליו בגמרא), כי
אם בעבור הכתובים שיעידון יגידון שלא כתבם יהושע,
אמר בהקשת האבנים בתוך הירדן (שם ד' ט') ויהיו שם
עד היום הזה, ואמר בענין המילה ויקרא את שם המקום
ההוא גלגל עד היום הזה, ואמר בעכן (שם ז' כ"ו) על כן
קרא למקום ההוא עמק עכור עד היום הזה, ובבעונים
נאמר (שם ט' כ"ז) ויתנם יהושע ביום ההוא חוטבי עצים
ושואבי מים לעדה ולמובח ה' עד היום הזה, ואמר (שם
י"ד י"ד) על כן היה חברון לכלב בן יפונה הקיני לנחלה
עד היום הזה, ובנחלת בני יהודה אמר (שם ט"ו כ"ב) ואת
היבוסי יושבי ירושלם לא יוכלו בני יהודה להורישם
וישב היבוסי את בני יהודה בירושלם עד היום הזה, וכן
נאמר בנחלת אפרים (שם ט"ו י') וישב הכנעני בקרב
אפרים עד היום הזה ויהי למס עובד, ואם יהושע כתב כל
זה איך יאמר בהם עד היום הזה? והנה הכתיבה היתה
סמוכה לעשיית הדברים ההמה, וכן מאמר עד היום הזה
יורה בהכרח שנכתב זמן רב אחרי שקרו הדברים. עוד
תמצא בנחלת בני דן שאמר שם (שם י"ט מ"ז) ויצא גבול
דן מהם ויעלו בני דן וילחמו בלשם, ויורש שזה היה בימי
פסל מיכה באחרית השופטים, יוו סעמה מכרעת שלא
נכתב המאמר הזה כי אם שנים רבות אחרי מות יהושע,

והוא המוכיח שלא כתב יהושע את ספרו, וכן יורו
הכתובים ששמואל לא כתב ספרו בזה הדרך עצמו, כי
שם בענין הארון בארץ פלשתים שהיה בימיו נאמר
(שמואל א' ה' ה') על כן לא יודרכו כהני דגון וכל הבאים
בית דגון על מפתן דגון באשדוד עד היום הזה. ונאמר
ג"כ כשהשיבו הפלשתים את הארון (שם ו' י"ח) ועד אבל
הגדולה אשר הניחו עליה את ארון ה' עד היום הזה
בשדה יהושע בית שמש. ואם היו הדברים האלה בימי
שמואל איך אמר עד היום הזה שיורה אורך הזמן? ועוד
תמצא כאשר בא שאול אלו לשאול על דבר האתונות
אמר שם (שם ט' ט') לפנים בישראל כה אמר האיש
בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הרואה כי לנביא
היום יקרא לפנים הרואה, וזה הפסוק מורה בהכרח שלא
כתבו שמואל כי שאול בימיו היה, ואיך יאמר עליו לפנים
בישראל כי לנביא היום יקרא הרואה? אבל יורה זה
בחיוב מבואר שנכתב זמן רב אחרי מות שמואל ששנו
המנהגים. עוד תמצא שאמר (שם ז' ב') ויהי מיום שבת
הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה, ואם
זה כתב שמואל שהיה בימיו, איך יאמר שישב הארון שם
עשרים שנה? והנה בימי שמואל לרעת חז"ל סדר
עולם פ' י"ב לא ישב שם הארון כי אב ג"כ
שנה ואחרי מותו שבע שנים נגלה משם ע"י
דוד הפלך ע"ה. ובדוד אמר ג"כ (שם כ"ו ו')
ויתן לו אכיש ביום ההוא את צקלג לכן היתה צקלג
למלכי יהודה עד היום הזה, והנה בימי שמואל לא היו
מלכים על יהודה לבד. ובענין עוזא נאמר (שמואל ב'
ו' ח') ויקרא למקום ההוא פרץ עוזא עד היום הזה, ואי
אפשר לומר שנתן הנביא או גד התווה בתבו זה, לפי
שהיה בימיהם ואיך יאמר עד היום הזה? הנה כל מה
שאמרתי יורה ששמואל ג"כ לא כתב ספרו, ומפני זה כלו
חשבתי אני, שיהושע לא כתב ספרו, אבל שמואל הנביא
כתבו וכתב ג"כ ספר שופטים, ולזה לא תמצא שנאמר
ביהושע שכתבו, כמו שהעידה התורה על משה רבינו
עליו השלום באמרו (דברים ל"א ט') ויכתוב משה את
התורה הזאת ואמר (שם ל"א כ"ד) ויהי ככלות משה
לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם, והנה
הכתוב ספר בסוף ספר יהושע שכתב את כל הדברים
ההם אשר דבר לעם. ואם היה שהוא כתב ספרו איך לא
העידו הכתוב ג"כ, אבל הוא כמו שזכרתי, שמה שכתב
יהושע העיד עליו הכתוב, ומה. שלא כתב לא העידו
הכתוב, ולהיות ספר יהושע נכתב על ידי שמואל, לכן
אמר כדברים ההם אשר זכרתי, עד היום הזה. וזכר כבישת
לשם על ידי בני דן, לפי שכבר עבר הכתוב בזמן כתיבת
הספר. ואמנם מה שאמר שם בפסל מיכה (שופטים י"ח ל')
עד יום גלות הארץ, איך פירושו על גלות ישראל הכללי,
כי אם על גלות הארון אשר לקחו פלשתים במלחמת
שהיה בימי שמואל, כמו שאפרש בסקומו, ואל תתמה על
אשר נסיתי מדעת חז"ל בזה, כי גם בבבא לא הסכימו
בדברים האלה, וחלקו שם, אם משה כתב ספר איוב, ואם

בשם משותף ישתתפו בו שלשת החלקים וכל ספרי הקדש ? ומלבד זה הנה יקשה עוד, אם היה בספר התורה חלק המדברים מהדברים אשר עברו, וחלק נבואתי מהנגזרת מה שיהיה, וחלק תורתי מהמצות, למה א״כ לקח השם מחלק המצות לבד (שהוא תורה) ולא משאר החלקים ? והיה יותר ראוי שיקרא נבואה שהוא שם כולל החלקים כלם. ולא מצאתי אחד מחכמינו בזה דבר כי אם לאפו״ד בהקומת ספרו בדקדוק, אמר שמה כי למה שהיה קבוץ ספרי הקדש משתתה בסגולותיו אל בית המקדש ואל העולם בכללו, היה שנחלק חלוקה ראשונה לשלשה חלקים, כמו שהיה הענין בסקוד שהיה בו קדש הקדשים אשר היה בו הארון והלוחות וספר תורה בתוכו והכרובים מרשי כנפים למעלה, והוא הרומז לעולם השכל לאלוה יתברך ולמלאכים הקדושים, וכנגדם היה ספר התורה האלקית שהיא מושפעת מאתו יתברך למשה רבינו. והחלק השני מבית המקדש היה היכל הקדש אשר הוא מקום השלחן והמנורה ומזבח הזהב, והוא הרומז לעולם הגלגלים והנשמים הטהורים הם, וכנגדם באו ספרי הנביאים, שעם היותם מאת ה׳ היו נבואותיהם באמצעות הכל הפועל המושפע מפעולי השמים, וכמו שהתחב הרב המורה. והחלק השלישי מהבית המקודש היה העזרה עם התבה, ובו היה מזבח העולה והכיור וכנו, והוא רומז לעולם הארץ הזה עולם ההויה והפסד, וכנגדו בא החלק השלישי מספרי הקדש והם הכתובים שנאמרו ברוח הקדש, לפי שמדרגת רוח הקדש מסודרת הנבואה, ולזה היה הגדלה לאלה החלקים ראויה ומחויבת לפי הדרגתם במעלה. ואין ראוי לשנות הסדר בם בהקדים המאחר ואחור המוקדם עד כאן לשונו : ועם היות דברי ר׳ חכם חן, הנה לא התיר הספקות אשר הערותי, ולא תעורר לתת הסבה למה סדרו חכמינו ז״ל שמות חלקי ספרי הקדש בזה האופן תורה נביאים כתובים ? והוא דרוש הנספף הנה : והנראה אלי בזה הוא, שחז״ל תנו בשמות האלה להעיד שלמות כל אחד מחלקים האלה, המעלה העליונה אשר בו נתעלה חלק חלק מהם, ובמה קראו החלק הראשון תורה ? רצו להבדיל ספר תורת אלקים מבין שאר ספרי הקדש מפני מעלת מדרגתו על הדרגתם באיכות השפעה ולפי שלא יבדל מהם בספור הדברים אשר עברו, כי רבים מהנביאים (זולת אדוננו משה) ספרו והגידו הדברים העוברים, וגם לא יבדל מהם בגזרת העתידות, כי שאר הנביאים הגידו האותיות אחור ואשר תבואינה, והיה לבד ההבדל העצמי המיוחד לתורה ומעלתה מפאת המצות שניתנו ביד משה אדוננו, לא נתנה מצוה כלל ביד נביא אחר, לכן מפני ההבדל היחוד הזה ומעלתו קראו הספר הזה אשר בו המצות מלקיות תורה, כי בזה יובדל ויתעלה מכל שאר ספרי הקדש : ואמנם לספרי הנביאים כלם קראו שם נביאים, להבדילם מספר התורה (כי כבר נבדלו ממנה בסה״כ יתרה) אבל קראום כן לרשום מעלתם, וגם כן להבדילם מהכתובים, ולהעיד שהמחברים אותם הספרים היו נביאים, ואשר חברו ספרי הכתובים לא היו נביאים, כי אם מדברים ברוח הקדש, והנה לא נקראו נבואות, לפי שבודאי הימים בא גם כן נבואות שנבאו נביאים, ולא היה מעל הספר ההוא נביאים ואין הספר ההוא מכלל הנביאים, ולכן קראום נביאים להעיד על מעלתם שהיו המחברים אותם נביאים, וכבר כתב הרב המורה בפליה ח״ב שמשה רבינו לא נקרא נביא סתם, ולא יוכלל עם שאר הנביאים בשם נבדל, מפני החלוף הגדול אשר ביניהם. אם כן שם נביאים יורה על מעלת הספרים ההם, והוא מה שיבדילהו מן הכתובים. וגם נוכל לומר שלא נקראו בכם נבואות, לפי שהחלק הרב מהם הוא ספורי הדברים שקרו באותם הזמנים, כרוב ספר יהושע ושופטים שמואל ומלכים וקצת ישעיהו וירמיהו ויחזקאל, ולפי שאין זה הגזרת העתיד לא נקראו נבואות, שהוא השם המיוחד להגזרת העתידות, וכמו שאבאר במחקר השני בדרוש צורת הספרים האלה, ולכך זה מצוא להודיע בפעלתם שהמחברים אותם היו נביאים. ואמנם לספרי המדברים ברוח הקדש קראו כתובים, לא להבדילם מספר התורה (כי כבר הובדלו ממנה בשכה) ולא להבדילם מהנביאים (כי כבר הובדלו מהם בבחינת הפועל שיורה על שם נביאים) אבל נקראו כן להעיר על מדרגתם בזה היה השפע בהם, רוצה לומר שלא היה מדרגת המדברים ההם בהה שיראו צורות נבואיות ולא בשמעו דברי אלקים חיים, כי אם בהיותם בפעלת רוח הקדש אשר הוא (כמו שזכר הרב המורה בפליה ח״ב) עניין אלקי, ילוה לאיש יעוררהו ויזרזהו לדבר או לכתוב דברי שירות והשבחות או דברי חכמה באופן נפלא, ולזה כתב הרב שמה ז״ל, ולכן נקראו כתובים, לפי שנכתבו ברוח הקדש. הנה אם כן אין הכתנה בשם כתובים להודיע שנכתבו הדברים ההם על ספר ושלא היו על פה, כי אם שנכתבו ברוח הקדש ובמדרגה ההיא, ושלא היה הרוח האלקי אתם, כי אם בהיותם באותו לשון וחכמה ולא בדבר אחר, ולהיות זאת המעלה העליונה בהם נקראו כתובים, כי כמו שאמרתי היו שמותיהם מורים על שלמותם היותר עליון, ועם זה הותרו השאלות כלם לדעת חז״ל, והתבארה כוונתם בחלוק זה, שהיא מיוסדת על מדרגות ספרי הקדש ומעלתם בעצמם, ושלכן נקרא ספר התורה תורה, להורות על מעלתה שהיה במצות ולא בדבר אחר : ואמנם חכמי הנוצרים חלקו ספרי הקדש לארבעה חלקים. חלק תורתי, והם חמשה חומשי תורת משה, וחלק ספורי, והם יהושע שופטים ורות ושמואל ומלכים, דברי הימים דניאל ועזרא ואסתר. וחלק נבואתי, והם ישעיהו וירמיהו וקינות יחזקאל תרי עשר וקצת ספר דניאל האחרון, ומנו בתוכם ספר תהלים. וקבלו היות הנביא נביא במדרגה עליונה מהנבואה. וחלק מדעי, והם איוב ומשלי קהלת ושיר השירים, וקראו החלקים הם ליבאלי״ם היסטוריאלי״ם פרופיטיקי״ם שאפיאינסי״ם. ואין חלוקתם זאת מסכמת לסדר הספרים, לפי שהנה הספרים אשר קראו סטוריים, הנה הם גם כן יוכללו בשם נביאים, ואשר קראו מדעיים,

ברוח הקדש נעשו, ולא היו כספרי הנבואה, ולא יעיד הכתוב שבא ובור אלקי לזה, כמו שהעיד בשאר הנביאים, לשהיה דוד מכלל הנביאים ויהיו דבריו בספר תהלים מגזרת דברי הנבואה כמו שאמרו, ולכן צרקו דברי חז״ל במה שהגדילו מדרגות השמע אשר נעשו בו מספרי הקדש לשלשה מדרגות, ומצדם חלקו ספרי הקדש לשלשה חלקים, תורה נביאים וכתובים מהכחינות אשר זכרתי. ומלבד חלוקתם זאת הנה עוד שערתי אני חלוקה אחרת בספרי הקדש כפי המון אשר נכתבו וחוברו בו, ואחלק אותם גם כן לשלשה חלקים אחרים. החלק הראשון במה שנכתב וחובר קודם הבנס ישראל לארץ, והוא ספר התורה אשר שם משה לפני בני ישראל בהיותם במדבר קודם בואם אל הארץ. והחלק השני הוא כלל הספרים אשר נכתבו בהיותם בארץ קודם הגלות וחרבן הבית, והם ספרי יהושע ושופטים ורות ושמואל וספר מלכים ישעיהו ירמיהו ומגלת קינות הוסף יואל עמוס עובדיה יונה מיכה נחום חבקוק צפניה. שהם הנביאים אשר נבאו כפי מה שהעידו הכתובים וכה שקבלו הז״ל בבור עולם (פרק ״יש כי נביא וכ״ב) בימי מלכי ישראל ויהודה, וכזה החלק ג״כ היה סדר התהלים משלי שיר השירים וקהלת, אשר חברום דוד ושלמה ברוח הקדש בארץ ישראל בימים ההם. הנה כל הספרים האלה נכתבו וחוברו קודם חרבן הבית בהיות ישראל על אדמתם, והם מהחלק השני הזה. והחלק השלישי מספרי הקדש הוא כלל הספרים אשר נכתבו וחוברו אחרי חרבן הבית וגלות ישראל מעל אדמתם, והם ספר יחזקאל ומגלת אסתר וג״כ ספר עזרא ודברי הימים שכתב הוא ג״כ ונבואות חגי זכריה ומלאכי, כי עם היות שנבאו בארץ ישראל היה אחרי החרבן וגלות ישראל בעת שובם שמה באותה פקידה החלושה אשר פוקדו על מי כורש מלך פרס, ולכן היו מהחלק השלישי הזה : ואמנם ספר איוב, אם היה שמשה רבינו כתבו (כדברי חז״ל בפ״ק דבבא בתרא דף י״ד ע״ב ודף ט״ו ע״א) הנה נכנס בחלק הראשון, ואם היה איוב בימי השופטים (כדעת רבי אליעזר שם) היה נכנס בחלק השני, ואם היה בימי אסתר ואחשורוש (כדברי רבי יהושע בן קרחה) או היה מעולי תגולה וכית מדרשו בבבל (כדברי רבי יוחנן) יהיה סדרו מכלל החלק השלישי. סוף דבר כל ספרי הקדש יתחלקו לאשר נכתבו קודם ביאת ישראל לארץ, ולמה שנכתבו בהיותם בארץ, ולמה שנכתבו אחרי יציאתם בגלות ראשון מהארץ: והיוצא לנו מזה כלו הוא שארבעת הספרים האלה (יהושע שופטים שמואל מלכים) היתה התחלת וסוף ספוריהם מעת הכנסת ישראל עם יהושע לארץ הנבחרת אשר נתן ה׳ להם, וחכלית ספוריהם בעת יציאתם מסנה בגלות צדקיהו המלך. ויהיה עם זה שהספרים הארבעה האלה כוללים רוב שאר ספרי הקדש נביאים וכתובים. לפי שספרי הנביאים הנזכרים בחלק השני הם נבואות שנבאו הנביאים ביחי מלכי יהודה וישראל אשר נזכרו בספר מלכים, ויכללו ג״כ ספרי הכתובים הנזכרים בתוכו חלק השני

שזכרתי, לפי שחוברו ונכתבו ברוח הקדש מא[illegible] המלכים ובזמניהם :

ולאומר שיאמר מדוע לא נכתבו הנבואות כלם [illegible] רות הקדש מהנביאים והכתובים בתוך ס[illegible] המלכים אשר היו בימיהם ? כמו שנכתבו נבואות שמ[illegible] ונד ונתן ואליהו ואלישע ושאר הנביאים דייברים בו שמואל ובספר מלכים כל אחד במקומו ובזמן המלך [illegible] נבא אז, ולמה יחברו ספרים בפני עצמם לנבואות הנבי[illegible] האלה ישעיהו וירמיהו וזולתו ? וכ״ש עובדיה ו[illegible] ושאר הנביאים אשר לא נמצאו מהם כי אם נבו[illegible] מועטות, ויחברו אליהם עם כל זה ספרים בפני ע[illegible] ולא יחברו כן ספרים לנבואות שמואל ונד החוזה ו[illegible] הנביא ואלישע ובאו דבריהם מסודרים בתוך הספורי[illegible]

ואני אשיב לזה, שלא נכתבו הנבואות והשירים ופא[illegible] החכמה ההמה אשר באו בספרי הנבואות וכ[illegible] תהלות דוד וחכמת שלמה בתוך הספרים ובספורי המל[illegible] אשר קרו בימיהם לשתי סבות. האחת כדי שלא ת[illegible] העבודה על המעיינים, ולא יוכלו להשיג אמתת הספו[illegible] בטה שיכנס בגיהם מאורך הנבואות ורבוי השירים וג[illegible] המאמרים המדעיים אשר יבואו בתוכם, ולכן בחרו לכ[illegible] הספורים בפני עצמם מחוברים ומשכים זה אחר זה מ[illegible] הפסק, ונעשו ספרים בפני עצמם מנבואות הנביאים בי[illegible] ההם וספר מיוחד לשירי דוד וקינה, וכן יחדו ספו[illegible] למדברים ברוח הקדש אשר דברו באותו זמן כפי ת[illegible] הדברים וחלוף הדרושים. והסבה השנית היא שרי הסבו[illegible] האלה, ר״ל יהושע ושופטים שמואל ומלכים יוחדו בע[illegible] וראשונה לספורי השופטים והמלכים וקורותם, ולזה [illegible] באו בהם מהנבואות כי אם המתיחסות לעניני אנ[illegible] השופטים והמלכים ולספוריהם, כי להיותם הכרחי[illegible] לידיעת הספור, היה ראוי ומחויב שיתחברו עמהם ו[illegible] בתוכם, וכן ספורי הנביאים במה שאין בו נבואה, וסמו[illegible] נסים אשר עשו בימי המלכים מאשר לא היו בהן נבוא[illegible] באו ג״כ בתוך הספורים מהגד שיתיחסו כלם למלכ[illegible] ההם, אמנם שאר הנבואות אשר נבאו הנביאים כי שאינם מתיחסות לספורי המלכים ואינם הכרחיות להכ[illegible] שמה לא באו בתוכם, והיו שמו ספרים בפני עצמם, ו[illegible] שיהיו נבואות רבות או מועטות, להיותם הגדת העתיד [illegible] עו ענינים מתיחסים לנביאים הם עצמם ונבואותיה[illegible] ונבואות האמתות, ואינם ממין ספורי המלכים וענינ[illegible] הנה נתבאר מכל זה מדרגת ארבעת הספרים האלה יהוש[illegible] שופטים שמואל ומלכים וזמן חבורם, והנה מה שרצי[illegible] לבאר במחקר הראשון הזה, ויושלם ענינו עוד במח[illegible] השני שיבא :

המחקר השני הוא בידיעת ארבעת טבות הספ[illegible] האלה, הפועלת והצורית והתאורי[illegible] והתכליתית, יען וביען היה הדבר נודע בשלמות (כ[illegible]

הקדמת המחבר

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי: אמרו רבותינו זכרם לברכה (בבא בתרא יד, ב) כי דוד מלך ישראל כתב ספרו על ידי עשרה זקנים ואלו הן: אדם הראשון, מלכי צדק, אברהם, אסף, הימן, ידותון, משה, ושלשה בני קרח: אסיר, ואלקנה, ואביאסף. רצונם לומר כי אלו העשרה אמרו המזמורים הכתובים בשמם. ואמרו (בראשית רבה פרשה כב) כי מזמור שיר ליום השבת אדם הראשון אמרו שנברא בערב שבת. ובשבת הקשים ואמר מזמור שיר ליום השבת (מזמור צב). ואמרו רבותינו זכרם לברכה (בבא בתרא טו, א): איתן האזרחי זה אברהם אבינו. ואמרו (רש"י שם יד, ב) כי מזמור נאם ה' לאדוני, מלכי צדק אמרו, והשאר מפורשים הם בשמם. ואמרו (שוחר טוב מזמור א): מה משה רבנו חלק ספר תורה לחמשה ספרים, כן דוד חלק ספר תהלים לחמשה ספרים. ואמרו (שם): בעשרה לשונות של שבח נאמר הספר הזה: בנצות, בנגון, בשיר, בזמרה, בהלל, בהשכל, בתחלה, בברכה, בהודאה. ואמרו (ברכות ה, ב; פסחים קיז, א) כי ברוח הקדש נאמר זה הספר, לפיכך כתבוהו בכלל הכתובים ולא בכלל הנביאים, כי לא נאמרו דבריו בנבואה כי אם ברוח הקדש. ונבאר אנחנו מעט מן ההפרש אשר בין הנבואה ורוח הקדש. כי הנבואה הוא דבר בא על האדם שהוא חכם שלם במדותיו. חבוא לו הנבואה בחלום ובעת הנבואה הנבואה בהקיץ יחבטלו כחותיו החושיים ויהיה מסולק מכל דרכי העולם הזה ויראה במחזה הנבואה כאלו איש מדבר עמו ואומר לו כך וכך. או יראה דמיונות במראה הנביא, או לא יראה שום תמונה אלא ישמע קול מדבר עמו. ורוח הקדש הוא שיזכה האדם השלם מחעסק בדברי האלהים, שלם בכל הרגשותיו לא חתבטל אותה מהן. ומדבר מה שמדבר כדרך בני אדם, אלא שמעוררת אותו רוח עליונית ותופיע הדברים על לשונו דברי שבח והודאה לאלהיו. או דברי שכל ומוסרים. גם ידבר על העתידות, בסיוע האלהי על כח המדבר, בכל כחות המדברים. ובזה הכח נאמר ספר תהלים זה. ואף על פי שנקראו נביאים האומרים אותו, כמו שנאמר על דוד (נחמיה יב, כד): להלל להודות במצות דויד איש האלהים, ולא נאמר זה השם אלא על נביא, ונאמר בידותון (דברי הימים־א כה, ג): הנבא על הודות והלל לה', ונאמר (שם, פסוק ה): להימן חוזה המלך בדברי האלהים, ונאמר (שם, פסוק א): לבני אסף והימן וידותון הנבאים בכנרות בנבלים ובמצלתים, ונאמר (שם, פסוק ב): על יד אסף הנבא על ידי המלך, מכל מקום בואתם היהה על זה הדרך שפרשנו. כי הנבואה מתחלקת למדרגות זו למעלה מזו. ואף על פי שדניאל ראה מראות וחזיונות בחלום ובהקיץ, לא הגיע כוח ידיעתו באותן המראות כח ישעיהו ויחזקאל ושאר הנביאים, לפיכך לא נכתב ספרו בכלל ספרי הנביאים. נכתב בכלל ספרים הנקראים כתובים. לומר שהם כתובים ברוח הקדש. וזה הספר חברו דוד וכתב עם דבריו דברי אלה המשוררים הנזכרים. גם המזמורים אשר חברם הוא נתנם משוררים לשורר כמזמור. הרו לה' (תהלים מזמור קה). שנאמר (דברי הימים־א טז, ז): ונתן דויד בראש להודות לה' ביד אסף ואחיו, ונאמר (מזמור סב, א): למנצח על ידותון מזמור לדוד. שחברו דוד ונתנו לידותון. ויש מזמורים נאמרים על דבר שהיה לו

או לישראל עם האויבים. גם יש שהם חפלה והודאה לבד שאין שם זכר מעשה. והמזמורים שכתוב בהם בראשם לדוד חברם דוד. וכן אותם שלא נזכר בהם שום מחבר דוד חברם. וגם יש לדוד שפרשו: בעבור דוד. כמו למנצח מזמור לדוד. יענך ה' ביום צרה (מזמור כ, א־ב); לדוד מזמור נאם ה' לאדני (מזמור קי, א): וכן כתב בספרו חפלה שמצאה כתובה והיתה קבלה אצלם שהיתה לפשה רבנו עליו השלום. כמו שנאמר (מזמור ז, א): חפלה למשה. ודבר עתידות שהיו אחר זמנו. ודבר בו על גלות בבל ועל שאר גליות. ונחמות הרבה. שתשוב מלכות בית דוד למקומה. והנגינות והמזמורים השירים. מהם נאמרים בכלי שיר ומהם בלא כלי שיר. ולא נודע אצלנו היום החלוק אשר בין השמות האלה אשר בראשי המזמורים. ואמרו רבותינו זכרם לברכה (פסחים קיז, א): נצח ונגון לעתיד לבא. משכיל על ידי תרגמן. לדוד מזמור. ששרתה רוח הקדש עליו ואחר כך אמר שירה. ומזמור לדוד. שאמר שירה ואחר כך שרתה רוח הקדש עליו. ושוד נבא. זה הענין במזמור הרביעי. ותתה אוחל לפרש. כפי אשר תשיג ידי. בעזרת המלמד לאדם דעת.

השיר „מסלות בלבבי"

מְסִלּוֹת בְּלִבָּבִי / אֲכוֹנֵן אֶל שִׁבִּי / בְּעוֹד נִשְׁקַתִּי בִי / וְקוֹלִי לוֹ אָרִים:
אֲשֶׁר קָנָה עוֹלָם / יָסוּד וְשׁוּלָם / וְהַחֵל וְיַשְׁלֵם / בְּשׁוּתוֹת וּסְעָרִים:
וְהָרִים גְּלָלִים / וְגַם יְרָדִים וְעָלִים / קְצִים וְשֹׁר מִשְׁלִים / וְשִׁכְנַת הָאוֹרִים:
וְשָׁלַשׁ בְּשָׁפוֹן / יָקוּם לְמִזְרָח / סְבִיב אֶרֶץ יָדָה / וְעָלֶיהָ מוֹתָרִים:
יְסוֹדֵי שׁוּחַ / וְעֶשֶׂת יָדָא סִקְרָה / שְׁלִישִׁי בָּא הַחוָה / כְּכֻלּוֹ בְּשָׂטוּרִים:
וּסְהוֹד מַרְגִּיזָם / יָדִיר שֶׁפֶל נֶחָם / וְעַל פִּי מִשְׁפָּטָם / יְצוּרִים נִשְׁקָרִים:
וְעַל כֹּל הֵקֵם עֵל / אֲנוּשׁ הוּרַם סֵעֵל / בְּגַעַשׁ בּוֹ תִּפְעָל / פְּעָלִים יְחִירִים:
וְהוּשַׁם בּוֹ לְבוֹ / כְּסֶלֶךְ בְּסִסְבוֹ / וְנֵר שֶׁל רוֹלֵק בּוֹ / לְמַעַשׂ מִסְתָּרִים:
יְסִיָּה הַשֶּׂכֶל / וְיָסִית הַנּוֹכֶל / וְיָדַע כִּי יוּכַל / פְּרִי הַמַּשְׂרִים:
וְלֹא תֹהוּ נִקְרָא / וְעוֹלָם נִקְרָא / אֲכָל לְלִמּוּד תּוֹרָה / וְהָכֵן מוּסָרִים:
וְיָדַע כִּי בוֹרְאוֹ / בְּסִיּוּם הַקְּלִיאוֹ / וּלְאוֹת הִקְבִּיאוֹ / בְּכֵן הַנְּעָרִים:
וְעַל כָּל אֵם חֲצָלָה / בְּנֵי יַעֲקֹב סֹלָה / בְּהוֹדוֹ עָם נִגְלָה / וּבְשֶׁפֶת הַעֲבָרִים:
בְּתוֹרוֹתָיו הוֹרָם / בְּסִגּוֹת הִכְתִּירָם / לְהַרְבּוֹת בִּשְׂכָרָם / וְלִהְיוֹת נִעְזָרִים:
וְהָקִים לְאֵלִיסִים / וְכִיאוּם וְחִסִּים / לְכֹל יְהִיוּ קוֹסְסִים / וְשָׁמִים הוֹגָרִים:
וְכָתְבוּ כִּסְפָרִים / וְכָרִים יְקָרִים / מַמְדִים סְדָרִים / וְאֲבָנִי סִפּוּרִים:
מְשִׁים שֶׁל חֵנֶר / תְּהִלּוֹת וְזֶדֶר / וְעַל פִּי הַדֶּבֶר / דְּבָרָיו נִכְתָּרִים:
וְכֹלֶל עָם סְכָסוֹת / בְּרָסוֹת וְתַהוּמוֹת / וְעוֹז עָם חֲצוּמוֹת / לְאַדִּיר אַדִּירִים:
תְּהִלּוֹת וּתְפִלּוֹת / וְשִׁירֵי הַמַּעֲלוֹת / פְּנֵי אֵל עָם סְלוֹת / אֲרֻכִּים וּשְׁתָּרִים:
עַתִּירוֹת וְנְדָבוֹת / לְרוֹגְלִים מוֹעֲדוֹת / הָיוֹת עָם נִסְעָדוֹת / וְלִחְסוֹךְ הַשּׁוּרִים:
אֲנִי דָוִד קִסְחִי / אֲכוֹנֵן עָם רוּחִי / בְּפִי סִסָּה לְחִי / לְבָאֵר מַאֲמָרִים:
לְגַלּוֹת סְצוּנִים / וְלִרְשׁ שְׁנִנִים / וְלִי יִרְבֶּה אוֹנִים / סְגֻלָּה וְגוֹנְרִים:
וְזֶהוּ הַחֵלִי / בְּשֵׁם צוּרִי וְגוֹאֲלִי / יְגֵלֶה סָתוּם לִי / מְגֻלָּה וְסָתָרִים:

[1] בא בסוף פירוש תהלים בדפוס ויניציאה רש"ח והמדפיסים מקדימים לשיר: „אלה [illegible] מצאנום בתחלת פי' ספר תהלים שהיה לנו. אבל מצאנום אח"כ בספר ישן [illegible] הספר".

: יהושע שמונה פסוקים מהתורה ? ואחרי שחו"ל
ם ספקו בקצת המאמר, איננו מתבטל שגם אני אנחר
תו דרך יותר ישר ונאות כפי טבע הפסוקים וישרם ?
ם ספר שמואל מי כתבו ? הנה מלבד מה שכתבו בו
ל (כמו שאמרתי) הנה בדברי הימים נאמר במיחת
(דה א כ"ט כ"ט) ודברי דוד המלך הראשונים
חרונים הנם כתובים על דברי שמואל הרואה ועל דברי
הנביא ועל דברי גד החוזה ונתן. וזה יורה ששמואל
ספרו ונתליטו נתן וגד כדברידם ז"ל. ואמנם
מינו איך לא הביאו הפסוק הזה לחזק דעתם. והנכון
י בדבר הזה הוא, ששמואל כתב הדברים שקרו בימיו,
הנביא כתב גם כן בפני עצמו, וגד החוזה כתב גם
בפני עצמו כל אחד מהם כל מה שקרה בימיו,
כתובים ואלה ידיעתו הנביא קבצם וחברם יחד וסדר
ר כלו על פיהם. שאם לא כן מי קבץ המאמרים הנם
תם מפעלים מתחלים ? שהכתוב לא אמר שכתבו
אים והם דבריהם זה אחר זה. כי אם שכל אחד כתב
בפני עצמו. ודומה שידמיהו כאשר רצה לכתוב ספר
ם, הבין ספר שמואל הקדום אליו, והוא קבץ מאמרי
אים הנזכרים בספר, ואין ספק שהוסיף בו דברים
ור המאמרים כפי מה שראה. וזהו אומרו, עד היום
והוא היה מה שכתב לפנים בישראל ונגמר, כי לנביא
יקרא לפנים הרואה. ושאר הסיפוקים אשר זכרתי
ו איחור הזמן, כלם היו מפעל המחקן והמקבץ ז"ל.
תרצה לומר שיהושע כתב ספרו להסכים עם דברי
, אמור מעתה שידמיהו ב"כ אר שמואל קבץ
ורים ההם וחקנם על ספר, והוא אשר הוסיף עליהם
אלקו הסובה כמו שאומר בספר שמואל. וזהו מה
ציתי לבאר בענין הפועל וכותב הספרים האלה :

גם בענות הספרים האלה ארבעתם, כבר כתבו חו"ל
שהם מכלל הנביאים. ואינם מכלל הספרים
ים ברוח הקדש. והיתה א"כ צורתם נבואה גמורה,
אמר מחזה סדי אשר עשיתי, הפלגתי החקירה בענין
ה ורוח הקדש, ובמה תבדל הסדרתה הנבואית
ת רוח הקדש. האם היה הבדל בבחינת הנתון
טיע, או בבחינת המקבל אותו, או בבחינת השפע
? וזה אי כבמתנו אר באיכותו, או בביטול ההושים
משם ? כי היה הדרוש הזה עמוק עמוק מי ימצאנו,
נאתי ממנו דבר כי אם לרב המורה (דף קי"ג) באותו
ם ח"ב אשר זכרתי, וגם שם כאו דבריו בקצור
ובלתי מספיקים, ומצאתי לרמב"ן בפירוש לתורת
מהעלותך קי"ד ע"א) דברים בזה יראה שהם
ם לדעת דרך המורה, וראיו א"כ שנדע באמת דעתם
חו"ל אצלם באמתת רוח הקדש, ושם חקרתי בזה
ובפרש בסדרתת כל ספר מן הספרים מה שחייב מבע
, ואין זה מקום החקירה הזאת ומה שראוי שנדע
תה הוא מפי מי בחינה היו הספרים האלה נביאים ?

ואומר שהיתה צורת אלה הספרים נבואית כשלשה
בחינות. האחת מפאת האומר שהיה נביא. כי
שמואל וידמיהו וזולתם מהנביאים היו ספריהם במדרגת
הנבואה מצד שהוא נביא ונכתבו ע"י נביאים. והבחינה
השנית מאשר בא הצורך האלקי לנביא שיכתוב כל ספר
מהם, ואחרי שנכתבו אלה הספרים על פי ה' ובמצותו
היתה סדרתם נבואית. והבחינה השלישית היא במה
שהאל יתי בשפע נבואתו הודיע לנביאים דברים רבים שלא
היו נודעים בישראל, כדי שיכתבו אותם בספריהם, וזה
במחשבות האומות ומלכיהם ודבריהם ועונות בני ישראל
ותשובותיהם, ושיותם זה על הדרך אשר אמר לעשות
אליהם, וכוזמה לדברים האלה שלא היה אפשר לנביא
שיגבילם וידעם כי אם מפי הנבואה. ואמנם אופן כתיבת
הספרים הנם, ואיך ידעו הנביאים הדברים העוברים בימים
הראשונים אשר כתבו על ספר, אין ספק שמצאו הנביאים
דברים נכתבו באותם הזמנים בספרי דברי הימים שנזכרו
בספר מלכים, והיו נכתבים אותם הדברים מאותו זמן,
אם על ידי השופטים או המלכים או שאר חסידי אותם
הדורות וסופרים, ומאשר היו מפורדים ומפורדים מזה
אחד ומזה אחד, והיו בהם דברים נכתבו כפי הרצון ולא
כפי האמת, ומהם דברים מיותרים, כי הנו דרך הסופרים
ומנידי הדברים לסבת ולנעות יותר מהראוי כפי אהבתם
ושנאתם, והיה א"כ מעורב בהם האמת עם השקר והמותר
עם הכרחי, לכן נחה רוח ה' על הנביאים הם ויצום
לחבר על ספר כל הספורים הנם בשלמות ואמת, ויאמצו
אליהם כל הכתבים הנם הנודעים האל יתי בנבואתו
השלמת אותם הדברים ואמתתם והנדקם והבדלת האמת
מן השקר והכרחי מהבלתי הכרחי, וא"כ מצלת המחבר
ומדרגתן בנבואה והצורך האלקי שבאו על זה והתחדעות
הנבואתי שיאמת הדברים ויצדקם, הנה הבחינות השלשה
אשר מפניהם ידענו שצורת הספרים האלה היא נבואית.
ועם מה שכתבתי בזה תוכל להשיב לשלשה ספקות אפשר
שיסופקו אליך בדרוש הזה. ולא התעוררו אליהם עד הנה
אחר מחכמינו הדרשים גם ישנים.

הספק הראשון איך היו ספר שופטים ושמואל ומלכים מכלל הנביאים, והיה ספר דברי הימים אשר בא בו מאותם הספרים עצמם מכלל הכתובים, ואתה תראה שאין בספר דברי הימים כי אם קצת מספורי תורת משה בהתחלות הדורות וקצת מספורי ספרי הנביאים האלה, ואם תאמר הדרוש הזה מה שישתם במדרגת הנבואה, או רוח הקדש, למה א"כ לא היה מדרגת דברי הימים כמדרגת ספרי הנביאים האלה עצמה, ויהיו אלו ואלו כלם אם מן הנביאים או מן הכתובים ?

הספק השני הוא, למה לא באו ספרי בועז ורות ונעמי בתוך ספר שופטים כשאר הספורים שנכתבו שמה ? ואם היה שכבר יותר לענין

בועז ורות ספר בפני עצמו לסבה מן הסבות, יקשה למה
מדרוהו חו"ל מכלל הכתובים ולא מדרוהו מכלל הנביאים,
והנה ספר רות שמואל הנביא ע"ה כתבו כמו שכתב ספר
שופטים, והיו בשניהם ממין אחד והזמן אשר קרו בו
כלם היה אחד בימי שפוט השופטים, וא"כ מה ראו
חכמינו ומה הגיע אליהם ,שסדרו סדר שופטים מכלל
הנביאים, וספר רות מכלל הכתובים ?

הספק השלישי במה שבא בספר שמואל פרשת, וידבר דוד להי' את דברי השירה

האת וגו', והוא אחד מהמזמורים שבאו בספר תהלים
(תהלים י"ח א') למנצח לעבד הי' לדוד ונמר, ויקשה א"כ
למה בא שמה המזמור הזה לבד ולא מזמור אחר ? וגם
יקשה זה לפי שלא ימלט שם אם שני שחובר אותו מזמור
בנבואה או ברוח הקדש, ואם היה בנבואה איך הושם
בספר תהלים בתוך הכתובים ? ואם ברוח הקדש איך
שמהו בכלל הנביאים ובתוך הדברים הנבואיים בספר
שמואל ? אף כי הע"ה לא היה נביא על דרך האמת ?

ואומר בתשובת הספק הראשון, שהספרים האלה
ארבעתם יהושע שופטים שמואל ומלכים, היה
ראוי שימנו מכלל ספרי הנביאים מהבחינות השלשה
שזכרתי, ואין כן ספר דברי הימים, כי לא היה מחבר אותו
נביא, אבל עזרא ונחמיה חברו אותו, כמו שאז"ל. ולפי
שהמה היו מדברים ברוח הקדש ולא נביאים, היה ראוי
שימנה אותו הספר אשר חברו מכלל הכתובים ולא
מהנביאים (והיא הבחינה הראשונה) גם לא בא אליהם
צוי אלקי לחברו, כי לא היו נביאים ולא דבר האלקי יתי
עמהם (והיא הבחינה השנית) וגם לא קבלו בנבואה
הענינים אשר כתבו בו (והיא הבחינה השלישית) אבל הם
חברו אותו ספר כפי מה שהיה מקובל אצלם מהדברים
ההם ומה שמצאו בספרי הנביאים ובכתובים אשר היו
בתוכם, וכתבו ב"כ להוסיף ולשנות דברים בספרים שבאו
בספרי הנביאים על צד הביאור ולהסיב הבנתם, ולהודיע
שהיו לאנשים הנזכרים שמה שמות אחרים זולת מה שבאו
בספרי הנביאים שנו השמות. כמו שיתבאר בפירוש
הפסוקים, ולזה אותם העזר האלקי בעופן כתיבתם למצוה
דברי הפץ וכתוב ישר אמרי אמת, ולכן היה הספר הזה
מכלל הכתובים ולא נמנה בנביאים והותר בזה הספק
הראשון ; ואמנם מגלת רות לא נכתבה בתוך ספר
שופטים ולא נמנה מכלל הנביאים, לפי שספר שופטים
יוחד בעצם וראשונה לספורים הכוללים שקרו לישראל
ולשופטיהם בימים ההם מימות יהושע עד שנולד שמואל,
ואין ספק שקרו באותם הזמנים ענינים פרטיים לאנשים
מיוחדים מישראל ולא נזכרו באותו ספר, לפי שהיתה
הכוונה בו לבד לספר הדברים הכוללים לא הפרטיים,
אבל כאשר שמואל משח את דוד למלך על ישראל הפץ
אחרי משפחתו ובית אביו, ולכבודו עשה ספר רות לספר
בו שורש ישי אשר עופר לנו עמים והסתעפות יחוסו,

ולהגיד שהיה ממשפחת רם, ושבועז הוא משפחתו היה
נגיד ומנוה לעמים. וכמו שאחז"ל (בבא בתרא פ"ה דף
צ"א ע"א) שבועז היה אבצן שופט ישראל. ולפי שבעשותו
מגלת רות היה כבר נשלמה כתיבתו של מספר שופטים,
עשה ספר רות מגלה בפני עצמה. וגם להיותו ספור
פרטי לא היה ראוי שיכנס בספר שופטים המיוחד לספורים
הכוללים. ולפי שעשה זה שמואל מעצמו לכבוד דוד
ולספר יחוסו בלי צוי אלקי, ולא ספר מה שכתב בזה
מאת הי' בנבואה, כי אם כפי המקובל אצלם, קבלו חו"ל
שנכתב ברוח הקדש ולא בנבואה, ולכן שמהו מכלל
הכתובים כפי מדרגת הרוח אשר חובר בו לדעתם ז"ל.
ולי אני עוד בזה סבה שנית והיא, שאף שנודה שהיה
ספר רות ממדרגת ספר שופטים, ושנעשה בנבואה בצוי
והתודעות אלקי כשאר ספרי הנביאים, הנה היתה כוונת
שמואל בחבורו לכבוד דוד כמו שאמרתי, ולכן חו"ל ראו
לחברו לספר תהלים אשר כתב דוד, כדי להודיע ייחוסו,
ולצורך אותו הספר הושם בכתובים, עם היותו ממדרגה
נבואית. ובבר הגידו חו"ל על ה' בפ"ק ובבא בתרא
(דף י"ד ע"א) אמרו מדרון של כתובים רות תהלים איוב
משלי קהלת שיר השירים קינות דניאל אסתר עזרא ודברי
הימים. הנה שמו רות בראשיתם מהסבה שזכרתי, להיות
ספור בועז סמוך לתהלות דוד אשר בא מזרעו. יתותר
עם זה הספק השני. ואמנם למה נכתבה בספר שמואל
השירה אשר דבר דוד להי' בהיותו אחד מהמזמורים אשר
חובר ושנכתבה בספר תהלים שהוא הספק הג' ? אחשוב
שהיתה הסבה בזה, לפי שמלחמות הי' רבות נלחם דוד
המלך ע"ה, וכאשר היה זקן ובא בימים ולא יוכל עוד
לצאת ולבא במלחמות, אחרי רבוי הצלחותיו והי' הניח
לו מסביב נתן בכלל שבח והודאה לאל יתי אשר נמלו
ברחמיו וכרוב חסדיו והושיעו בכל מלחמותיו מאויביו,
ומפני זה הביא כותב הספר אחרי השלמות ספורי
המלחמות כלם פרשת וידבר דוד להי' את דברי השירה
הזאת, לא כערך שאר המזמורים, כי אם להיות השירה
כוללת על כל הנבורות והתשועות, ולות הובאת שמה ולא
הובא מזמור אחר פרטי, ואף שנאמר שהיתה השירה
הזאת שנודה בפי דוד לאומרה בכל תשועה ותשועה
שהושיעו השם, הנה מפני כללותה היותה נאמרת בכל
יום ויום שעזרו השם והושיעו מאויביו, ראוי כותב
הספר להביאה שמה בבחינת כללותה ומלותה ואת, ולא
עשה כן לשאר השירים והמזמורים להיותם ערטים
ונאמרים בזמן מיוחד. ואין ספק שהשירה ההיא ברוח
הקדש נאמרה, וכן הפרשה הנמשכת אליה ואלה דברי
דוד האחרונים וגו', ובאו שמה לסבה שנאבר שם בפירוסה,
אבל לא יתחייב שכל הדברים שנאמרו וסופרו בספרי
הנביאים יהיו נאמרים בנבואה מהאומר אותם, כי שם
נזכרו גם כן דברי המלכים והכתנים והיועצים ושאר
האושים מהאומות ומיתר העמים ולא היו כלם נביאים ולא
דבריהם נבואה. אבל הנביא כותב הספר כתב הענינים
הספורים והדברים שאמרו אחרים, אם ברוח הקדש אם

ושאר דברים עתידים, עד שקצת חכמים פירשו[1]) שכל שיש בו כיוצא בזה הם מזמורים לקצת נביאים כתבם דוד בספרו וכמו שאמרו[2]) דוד כתב ספרו על ידי עשרה זקנים אדם הראשון מלכי צדק אברהם אסף הימן ידותון ושלשה בני קרח ומשה, והענין הוא שהשבעה מהם מצינו מזמורים על שמם והם בני קרח שחית דעתם [על] שלשה בני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף ואסף והימן וידותון ומשה איש האלהים, והשלשה הנשארים שלא הוזכרו אמרו ז"ל שהם אדם הראשון ומלכי צדק ואברהם, והוא שדעתם שהמזמור שיר ליום השבת אדם הראשון אמרו בערב שבת[3]) ובשבת השכים ואמ' מזמור שיר ליום השבת. ואמרו שאיתן (7b) האזרחי הוא אברהם[4]) אבי', ובמזמור נאם ה' לאדני אמרו שמלכי צדק אמרו[5]), ממה שמצאו על דברתי מלכי צדק, וכל זה דרך דרש, שאלו היו אסיר ואלקנה ואביאסף נביאים לא נעלמה נבואתם עד דוד, אלא שדרך כלל הוא קורא הלויים בני קרח כמו שיתבאר כל זה עם שאר דברים כלליים לקצת ענייני הספר במזמור שלישי על ביאור מלת מזמור, וכן שאר דברים יש לפרש בענייניים אחרים נאותים יותר על צד פשוטי המקראות כמו שיתבאר בכלם. ואף לדעתם מה יאמרו בדניאל שימצאו לו נבואות חזקות מפליאות בגלוי סודות, מהם דברים מבוארים ומהם נעלמים עד עת קץ בהגיע עת דודים לברר וללבן הדברים, אלא שאף הם חזרו ופירשו שדוד ודניאל היו נביאים אבל לא כנביאים האחרים ומתוך כך לא נכללו בספרי הנבואות. ואף זה לדעתי אינו כלום, שאף שאר הנביאים היו מדרגותיהם חלוקות זו מזו כמה וכמה, ומ"מ כל שהוא נביא ושנאמרו דבריו בנבואה היה להם לסדרו בכלל הנביאים. והעיקר בזה לדעתי הוא שכל נביא שלא נשתלח לעם אם להתרותו על מעשיו הרעים להדריכו במעשה היושר או לצוותו בעסק העם במלחמות אע"פ שהוא נביא לא נכתבו דבריו בכלל הנביאים, ונמצא ספר יהושע מצוה להדריכם על ענייני המלחמות בכיבוש הארץ וניצוח האויבים, וכן הענין בעצמו בספר שופטים עם הצטרף עמו ענין דבורה וגדעון, ובספר שמואל שנתנבא והוקם המלכות על ידי נבואתו עם הצטרף עמו ענין נתן הנביא, וכ"ש ספר מלכים בנבואה הגדולה אשר לאליהו ואלישע והשאר הנזכרים שם, ואין צריך לומר בארבעת ספרים האחרונים שכלם נתנבאו על שמם וארך הספור בתוכחותיהם ואזהרותיהם, נבלת דוד ודניאל אינם ממין זה אבל נבואות עתידות לבר, ועזרא (8a) עם היותו נביא כמו שידוע בו שהוא מלאכי, לא היתה הכוונה בספרו רק ספור העליה מן הגלות איך נזדרז בה, ומה שכלל מן התוכחות שם' לא בא רק דרך ספור, שכבר נכת' בנבואת חגי זכריה ומלאכי שהוא עזרא, וכן הענין בעצמו בדברי הימים, ודברי שלמה כלם ודאי אינם על צד שמואל, ששיר השירים אינו רק כענין ספור

1) כגון הראב"ע. 2) כ"ב יד ע"ב. 3) יש כאן חסרון וכציל: בע"ש ג ו ר ש ס נ"ע. עיין פרקי דר"א מ' יט. 4) ב"ב טו ע"א. 5) שם יד ע"ב וכפירש"י.

הדבקות הגדול שבין האומה לשם, וקהלת על צד החכמה, ומשלי על צד חכמה ומוסר, וכן ספר איוב נכתב להוריע על צד הקבלה מחלוקת ענייני ההשגחה והכרעתם, ורות אינו רק סיפור הענין, ותכלית הכוונה להודיע כו יחס דוד המלך ע"ה, ומגלת אסתר ספור ענין להודיע הנס הגדול, ואיכה אינה רק כענין קינה על החרבן, ואמנם כלם נאמרו ונכתבו ברוח הקדש, ולכן נכללו כלם בס' הכתובים עם היות דוד ודניאל ועזרא בכלל הנביאים, ואע"פ שרבותי' אמרו[1]) בדניאל על הפסוק שנאמ' בו והאנשים אשר אתי לא ראו את המראה, מאי אנשים זה חגי זכריה ומלאכי, איהו עדיף מנייהו ואינהו עדיפי מניה, ופירשו בו אינהו עדיפי מניה דאינהו נביאי ואיהו לא נביא ואיתו עדיף מנייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו, שמשמען של דברים שדניאל לא היה נביא, אין הכוונה אלא על צד שביארנו, שלא היה בדרך שיהיו דבריו נכללים בספרי הנבואה. ומעתה נתחיל בביאור הספר ב"ה ונאמר:

מזמור ראשון

כוונת המזמור לשבח מעלת החכמה ושהיא תכלית שלימות האדם ושראוי להיות כל פעולותיו פונות אל זה התכלית הנכבד. ומלת אשרי היא מענין ותומכיה מאושר (משלי ג יח) אזן שמעת ותאשרני (איוב כט יא) והמלה נאמרת לעולם בלשון רבים, אשרי אשריו אשריך ישראל (דברים לג כט) מפני שהיא אמורה על קבוץ הצלחות שאין דרך (8b) לאשרו להצלחת דבר אחד אלא א"כ אותו דבר כולל הצלחות רבות. ויחס בענין שלוש כתות כל אחת בלשון מיוחד כפני עצמו, וכן ההתדבקות בהם ויחס לכל אחת מהם לשון מיוחד, וכן כאיכות הנהגותיהם והכתות הם רשעים וחטאים ולצים, והתדבק בהם הוזכר בלשון הליכה ועמידה וישיבה, והנהגותיהם הוזכרו בלשון עצה ודרך ומושב, ורבותי' ע"ה שאלו[2]) וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד ואם לא עמד מהיכן ישב אלא מלמד שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב. נראה שההליכה אצלם היא הליכת הרגל בלא שום עכוב בעולם, והעמידה היא עכבה מועטת כאדם ששוהה שם בעמידה, והישיבה היא עכבה תמידית כאדם שיושב עמהם וחברתם תביא לעמוד בדרכם ולאחוז מדותיהם עד שבסוף ישב במושבם כמוהם. ומ"מ נראה לי לפרש דרך אחרת והוא שההליכה אצלי יורה על אחיזה חזקה ומתמדת יותר מן העמידה, והעמידה יותר מן הישיבה כמו שנכאר, והענין אצלי הוא שלא כיון לשבח בזה מי שאינו רשע או מכעיס ומורד, שאין מן הראוי לומר אשרי מי שאינו מין או כופר או רשע או מכעיס, שאף ההמון והפחותים ימאנו וימאסו זה ויכירו פחיתותו, אבל הכוונה

1) מגילה דף ג ע"א על פס' בדניאל י ז. 2) ע"ז יח ע"ב, שו"ט מומ' א פי' ו.

מלך וגו' וכן ונתנה לרעך הטוב ממך, ואמ' על זה וגם נצח ישר' לא ישקר ולא ינחם (שם טו כו־כט) ונצח ישר' רמז על חאל יח' או על הנבואה, ונקראה נצח ישר' מצד שהיא מיוחדת (6a) לעם הנבחר, כמאמרו [1]) בקש שלא תשרה נבואה על אומות העולם וניתן לו, ואל יקשה בעיניך אמרם [2]) אבל באומות העולם קם וסנו בלעם, שכבר ביארנוהו בחיבורינו החלמודיים כמ' אבות [3]) ובקצת שאר חיבורינו, ורמז באומרו וגם נצח ישר' לא ישקר וגר' על נבואה לא יסור שכם מיהודה כלומ' שהגיע זמן שוב המלכות לאחותו, וכשנזדמן בשכם יהודה צמח צדיק ייעד חאל על מלכותו וייחס עליו לשעתו שם מלכות והוא אומרו אל ישי בית הלחמי כי ראיתי בכנין לי מלך (ש"א טז א), ואע"פ שכבר קרא נגיד ג"כ והוא באומרו שמואל לשאול בקש ה' איש כלבבו ויצוהו לנגיד (שם יג יד) זה סדרך המופר שלא להקריבו לפנין ביחד מסנו, והו אצלי שסמך לפסוק זה [4]) מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו כלומ' שתכף שמצאתיו משחתיו כי לו יאתה מלוכת מקום ר"ל לפי שיגיע משכם יהודה תחלת ראוי לכך. ותהיה כוונת ענין הפסוק מאז הבטחה בנבואה כעבור הסידך להמליכו וקיימה את דברך, וענין הריומתי בחור מעם על היותו נבחר בין שאר הבנים. ויראה לי ג"כ שזהו ענין מה שארז"ל על מפלתו של שאול [5]) אתה אומר שירה אלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה שאול מפניו, וכבר פירש בו וולתי אלו נולדת במולו והוא נולד במולך, ולא יראה לי כן, אף כי ודכי חדה לא יתירו זה במוחלם, כמו שביארנו בקצת חבורינו. אבל [הנכון] אצלי לפרש כדרך שכתבנו שאלו היה הוא מורף המיוחד למלוכה כמוך או היית אתה ממונה לבד כמהו אבדתי כמה דוד מפניו אבל אתה אצל המלכות יורש גמור ויורש אם חומא לעמים מכמין אותו ואין מרקרקים אחריו כל כך אבל מי שאינו אלא כממונה או כאפטרופוס מרקרקים אחריו אף בקלה שבקלות (6b), וממעם זה יראה לי ג"כ שנמשח שאול בשמן המשחה כדכתיב ויקח שמואל את פך השמן ויצק על ראשו וישקהו (ש"א י א), ודאי שכן המשחה היה, ממה שאמר את פך השמן כלומ' השמן חידוש והנכחר כענין שנאמ' בדוד ויקח שמואל את קרן השמן וימשח אותו בקרב אחיו (שם טז יג), וידוע שמלכי ישראל לא היו מושחים אותם

1) ברכות דף ז ע"א, ב"ב דף טו ע"ב. 2) סוף ספרי לפסוק ולא קם נביא בישר' כמשה. 3) עיין פתיחה לפס' אבות דף ג ע"ב. 4) לפסוק זה אז אמרת בחזון.
5) במ"ק דף טו ע"ב תני שירה אתה אומר על מפלתו של שאול אלמלי אתה שאול והוא דוד איבדתי כמה דוד מפניו והמירוש נולדת במולו והוא דוד שנולד במולך נמצא שם בפירוש המיוחס לרש"י (והוא כירוק מי ר"ג ס"ה ע' הוספות מאחר מחלמידיו או מחלמיד רש"י) ועיין ר"ם שבכ"מ תני' אבדתי כמה שאול מלפניו והמי' נולדת במולי והוא במולך ליתא שם ועיין מ' שו"מ חוצאת רש"ב מוסור ז דף 64 שהביא פרוש זה מכ"י וז"ל אלו היה מולו של שאול מולך ומולך מולו.

בשמן המשחה אפי' ראשון שבהם, ואם עשו כן מעלו בשמן המשחה, וכשמש אליש"ע את יהו לא שמן המשחה היה אלא שמן אפרסמון והוא שנאמ' ש ואלישע הנביא קרא לאחד מבני הנביאים ויאמר לו חגור מתניך וקח פך השמ הזה (מ"ב ט א) כלומ' שלא היה משמן המשחה, וא"כ מה משמחו את שאו משמן המשחה לא היה מצד שהיה דינו לכך אלא שהיה כממונה מצד השכ הראוי לכך ובמקומו. ואיפשר לפרש בכוונת הפסוק שהוא רומז לנבואה שמוא עליו כלומ' ודברת בחזון לשמואל הנביא להסידך להצליחו במלוכה. ומכל מו שכתבנוהו במלת להסידך למדת שהיא נאמרת על יחיד כלומ' שהיא בלא יו"ן וכן שמענות מספר מרוייק, ואם תמצא ביו"ד ירמו לפי זה על נבואה יעקב ושמואל כלומ' כבר דברת מענין מלכותי וייעדת אותו על ידי הסידך. ומכל מקום למה שכתבנו שהיא נאמרת על יחיד ואותה למיר שבמלת להסידך שהיא באר במקום בעבור הסידך או על הסידך כמשמעו וירמה על יעקב או על שמואל או לשניהם לא שנתיחד הדבור לו ר"ל לדוד [1]) ונמצא לדעת זה שאינו בכלל הנביאים רק מכת הדברים ברוח הקדש, וכבר ידעת מה שלמדנו מרז"ל שקדושת מפרי הפסוק חלוקה לדרגות ר"ל שקדושת התורה למעלה למעלת מכלם, וקדושת ספרי הנביאים למטה מקדושה [2]) התורה ולמעלה מקדושת הכתובים, וקדושת הכתובים (7a) למטה מכלם, ונראה שדעתם ע"ז שספרי הכתובים אינם נבואה גמורה אלא שנכתבו ברוח הקדש, והחפרש שבין נבואה ורוח הקדש הוא שהנבואה לא תבא רק לשלם מעיקר יצירתו בהכנתו בשני הכחות הצריכים אליה והם הדרמה והשכלי, ושיהיה האיש עד הכליה שליטות החכמה כמה שאיפשר לשכל האינושי להשיגה, ובעת הנבואה בהקיץ יתבטלו ברוב הנביאים הכחות הארגשיות ויראה דמיונו לפעמים כאלו איש מדבר עמו או ישמע קול מדבר דמיונות יבין בתוכם המכוון בנבואתו. ואת הדרגתה חלוקת הנביאים ג"כ ויתעלו בה איזה על חברו ברב או במעט לפי מה שהם, וכ"ש שנבואת הדע"ת אינה מסין שאר הנבואות אבל חלוקה מכלן הנבואה עליהם בחרבה ענייניה כבר התבארו בקצת חיבורינו אבל רוח הקדש הוא הדרגה למטה מן הנבואה והוא שאדם השלם בהתעסקו בדברים האלהיים העוררהו רוח אלהים והופיע על לשונו שבח והודאה או דברי שכל ומוסרים, והו דעת הקדומים בענין דוד המלך ע"ה ר"ל שלא להיות בכלל הנביאים [אבל] ברוח הקדש. ודאוי לשאול שהרי מצינו בזה הספר מזמורים שהם נבואות גמורות לעתיד לבא בכמה מקומות ובפרט בהרבן בית המקדש ובנינו

1) כענין זה פירש"י להסידך נתן הנביא וגר' הנבואה וראב"ע פי' להסידך הם צוררים כמו היסן ואיתן שנקראו חזקים וברק"ש פי' להסידך זה שמואל שהוא קדש להסידך בלא יו"ד והם להסידך לשון רבים ודעת המאירי שמלת בחזון רומה על יעקב או שמואל או על שניהם ולהסידך פי' בשביל הסידך והוא דוד. 2) בכ"י שקדושת.

(3) קדושת ספרי התנ"ך

דברי חכמים כדרגות כמשמרות
נביאים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד

ספרים חיצונים

א"ר ברכיה הכהן ברבי אנו
קוראין מסמרות ואין כתיב אלא משמרות. מה משמרות כתונה ולויר
כ"ד אף ספרים כ"ד. הקיש דברי סופרים לד"ת שחן אמיתים כמותם.
ד"א וכמסמרות משמרות כתיב מה משמרות כ"ד אף המסמרין כ"ד.

(1)

במדבר רבה יד

ולא כשומע מפי חכמים אלא כשומע מפי
סנהדרין שנא' בעלי אסופות ואין אסופות אלא סנהדרין שנא' (במדבר יא)
אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ולא כשומע מפי סנהדרין אלא כשומע
מפי משה שנא' נתנו מרועה אחד שנא' (יחזקאל לד) ויזכר ימי עולם משה
עמו. ואומר (שמות ג) ומשה היה רועה. ולא כשומע מפי משה אלא כשומע
מפי הקב"ה שנאמר נתנו מרועה אחד (תהלים פ) רועה ישראל האזינה.
אחד שנאמר ה' אחד.

(2)

אנשי כנסת הגדולה

ויותר מחמה בני הזהר וגו' אמר הקב"ה כ"ד ספרים
כתבתי לך הזהר ואל תוסף עליהם. למה עשות ספרים הרבה אין קץ
כל מי שקורא פסוק שאינו מכ"ד ספרים כאילו קורא בספרים החיצונים
הוי הזהר עשות ספרים הרבה שכל העושה כן אין לו חלק לעוה"ב. הה"ד
אין קץ כמד"ת (דניאל יב) ואתה לך לקץ הרי לך הטוסיף ספר מהו עונשו.
ומנין שאף ההוגה ומתינע בהן ת"ל ולהג הרבה יגיעת בשר. שאין בשרו
נגערת מן עפרה. כהתיא דתנינן ואלו שאין להם חלק לעו"הב כו' והקורא
בספרים החיצונים:

(3)

what are ספרים חיצונים?

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי
מעשה ידי להתפאר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא האומר אין תחיית המתים מן
התורה ואין תורה מן השמים ואפיקורוס ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים והלוחש על המכה
ואומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אבא שאול אומר אף
ההוגה את השם באותיותיו שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא שלשה מלכים ירבעם
אחאב ומנשה ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעולם הבא שנאמר ויתפלל אליו וישמע תחנתו
וישיבהו ירושלים למלכותו אמרו לו למלכותו השיבו ולא לחיי העולם הבא השיבו ארבעה הדיוטות
בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי:

(4)

ברכות 3.

תנא
בספרי צדוקים רב יוסף אמר בספר בן סירא
נמי אסור למיקרי א"ל אביי מאי טעמא אילימא
משום דכתב [ביה] לא תינטוש גילדנא
מאודניה דלא ליזיל משכיה לחבלא אלא
צלי יתיה בנורא ואיכול ביה תרתין גריצים
אי מפשטיה באורייתא נמי כתב לא תשחית
את עצה אי מדרשא אורח ארעא קמ"ל דלא
ליבעול שלא כדרכה ואלא משום דכתיב בת
לאביה מטמונת שוא מפחדה לא יישן בלילה
בקטנותה שמא תתפתה בנערותה שמא
תזנה בגרה שמא לא תינשא נישאת שמא
לא יהיו לה בנים הזקינה שמא תעשה
כשפים הא רבנן נמי אמרוה אי אפשר

ביבמות קי:

לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אשרי מי
שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אלא
משום דכתיב לא תעיל דויא בלבך דגברי
גיברין קטל דויא הא שלמה אמרה דאגה
בלב איש ישחנה ר' אמי ור' אסי חד אמר
ישיחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים
ואלא משום דכתיב מנע רבים מתוך ביתך
ולא הכל תביא אל ביתך והא רבי נמי אמרה
דתניא רבי אומר לעולם לא ירבה אדם רעים
בתוך ביתו שנאמר איש רעים להתרועע
אלא משום דכתיב זלדקן קורטמן עבדקן
סבסן דנפח בכסיה לא צחי אמר במאי איכול
לחמא לחמא סב מיניה מאן דאית ליה
מעברתא בדיקני' כולי עלמא לא יכלי ליה
אמר רב יוסף מילי מעלייתא דאית ביה
דרשינן להו

(5)

13

אמר ליה דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים ותנן במתניתין ותנינא בברייתא כתוב בתורה דכתיב °וילך עשו אל ישמעאל שנוי בנביאים דכתיב °ויתלקטו אליו אל יפתח אנשים רקים *ויהיו עמו ומשולש בכתובים דכתיב °כל עוף למינו ישכון ובני אדם לדומה לו תנן במתני' *כל המחובר לטמא טמא כל המחובר לטהור טהור ותנינא בברייתא *רבי אליעזר אומר לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו אמר ליה רבא לרבה בר מרי מנא הא מילתא דאמרי אינשי קרית חברך ולא ענך *רמי גודא רבה שדי ביה א"ל *°יען טהרתיך ולא טהרת מטומאתך לא תטהרי עוד

משולש בכתובים · כל עוף כנף למינהו ישכון אין זה מקרא בכל התורה ושמא בספר בן סירא הוא וכן *סלסלה ותרוממך וכין גדידים תושיבך :

אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנא' בצר אל יוה

בצר אל יורה · פירש בקונטרס בדקתי אחר מקרא זה ואינו בכל הכתובים ושמא בספר בן סירא הוא ומיהו בכמה מקומות שמביא הש"ס מקראות הכתובים בספר בן סירא כדאשכחן בהחובל (נ"ק נב:) כל עוף למינהו ישכון וכן אדם לדומה לו *וכן סלסלה ותרוממך °וכגדיים תושיבך ואמרינן בירושלמי דברכות שהוא כתוב בספר בן סירא ורביע שמואל פירש שהשיב רביע קלוניסוס שכן דורש בירושלמי כל המיצר אל יורה דכתיב שמעני נא זאת טעייה ושכורת ולא מיין והכי איתא בירושל' ברים פרק אין עומדין הבא מן הדרך אסור להתפלל מזה הטעם דכתיב שמעני נא זאת וט' וגם רבי זריקא ורבי יוחנן בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר המיצר אסור להתפלל לא מסתברא אלא מן הדין קרא שמעני נא זאת ועתה מדמה לה לשכרות ובשכרות כתיב להבדיל ולהורות כדברים בכריתות (דף יג:) ומהאי טעמא אל יתפלל דהוי שכור מתוך שטרוד בצרתו ובכעסו ור"ת מפרש דמהאי קרא קדרים היערוך שקונך לא בצר (איוב לו) כלומר בשעת צרה אל תערוך תפלתך כשם מירוד ובכמה מקומות רגיל הש"ס לקצר המקרא כגון וגזן הכסף וקס לו* זמיהו קלא קשה בצר אל יורה דהוה ליה למימר אל יתפלל :

ור' יוחנן האי קרא דר"ל מאי דריש ביה מבעי לי' לכדכתיב בספר בן סירא שלשה שנאתי וארבעה לא אהבתי שר הנרגל בבית המשתאות ואמרי לה שר הנרגן (ואמרי לה שר הנרגו)

מאי בודק כדשמואל *דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים כתוב בספר בן סירא °כל ימי עני רעים והאיכא שבתותוימים טובים כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחלת חולי מעים *בן סירא אומר אף לילות בשפל גגים גגו ובמרום הרים כרמו ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים :

אמר רב חייא בר אשי אמר רב כל שאין דעתו מיושבת עליו אל יתפלל משום שנא' בצר אל יוה

בצר אל יורה · בדקתי אחר המקרא זה ואינו בכל הכתובים ושמא בספר בן סירא הוא :

ינאי מלכא ומלכתא בריכו ריפתא בהדי הדדי ומדקטל להו לרבנן לא הוה ליה איניש לברוכי להו אמר לה לדביתהו מאן יהיב לן גברא *דמברך לן אמרה ליה אשתבע לי דאי מיתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה ! אייתיתיה לשמעון בן שטח אותה אותביה בין דידיה לדידה אמר ליה חוית במה יקרא עבדינא לך אמר ליה לאו את קא מוקרת לי אלא אורייתא היא דמוקרא לי דכתיב °סלסלה ותרוממך *תכבדך כי תחבקנה אמר ליה קא חוית דלא מקבל מרותיהבו ליה כסא לברוכי אמר היכי אבריך ברוך שאכל ינאי וחבורו משלו שתייה לההוא כסא איהבו ליה כסא אחרינא ובריך א"ר אבא בריה דרב חייא בר אבא (*א"ר יוחנן) שמעון בן שטח *דעבד לגרמיה הוא דעבד דהכי אמר ר' חייא בר אבא אר"י לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן

סלסלה אל יורה · פירש בקונטרס בדקתי אחר מקרא זה ואינו בכל הכתובים ושמא בספר בן סירא הוא :

סלסלה ותרוממך · סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה : היכי תכבדך · ולא מהניתי אומר נכבדך בכל יולי והכיריו משלו בתמיה: ממטון בן שטח דעבד · שכיר לחולים ידי הנכסים

סלסלה ותרוממך . כן הוא בכל ספרים שלנו ופסוק הוא בספר בן סירא כמ"ש התוס' ס"פ החובל אבל מפירש"י נראה דלא הוה גורס אלא סלסלה ותרוממך וגו' וע"ז כתב סיפיה דקרא תכבדך כי תחבקנה פסוק הוא בספר משלי סי' ד' והוה סגי ליה הכא לאחויי סלסלה ותרוממך אלא שרש"י הביא סיפיה דקרא להוציא מדברי התוס' האומרים שהוא פסוק בבן סירא ועדיפא ליה לאחויי קרא דספר משלי מלאחויי קרא דספר בן סירא אבל התוס' ס"ל דקרא דספר בן סירא וכין גגידים תושיבך ניחא טפי דומה להך עובדא דאוחביה בין דידיה לדידה וק"ל ·

יא (א) הֲכָמֹת מִסְכֵּן תְּרוֹמֵמֶנּוּ לְהוֹשִׁיבוֹ עִם נְגִידִים :
(ב) אַל־תִּתְהַלֵּל אִישׁ עַל יָפְיוֹ וְאַל־תָּעֵב אִישׁ עַל מַרְאֵהוּ : (ג) הֵן
עוֹף מִצְעָר הַדְּבוֹרָה וּפִרְיָהּ מֶלֶא מָתֶק : (ד) בְּהַדַּר לְבוּשֶׁךָ אַל־

משלי ד

בִּינָה אַל־תִּשְׁכָּחוּ וְאַל־תַּט מֵאִמְרֵי־פִי :
(ב) אַל־תַּעַזְבֶהָ וּתְשָׁמְרֶךָ אֶהָבֶהָ וּתְצָרֶךָ :
(ג) רֵאשִׁית חָכְמָה קְנֵה חָכְמָה וּבְכָל־
קִנְיָנְךָ קְנֵה בִינָה : (ד) סַלְסְלֶהָ וּתְרוֹמְמֶךָ
תְּכַבְּדֶךָ כִּי תְחַבְּקֶנָּה :

14

גניזת ספרים

שבת י"ג ע"ב: אמר רב יהודה אמר רב: ברם זכור אותו האיש לטוב ותנניה בן חזקיה שמ שאלמלא הוא גנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה. מה עשה? העלו לו שלש מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן.

חגיגה י"ג ע"א: מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו והיה מבין בחשמל ויצא אג מהחשמל ושרפתו וביקשו לגנוז ספר יחזקאל.

שבת ל ע"ב: אמר רב יהודה בריה דרבי שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספו קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה....ואף ספר משלי בקשו לגנוז שהיו דבריו סותרין זה את זה ומפני מה לא גנזוהו אמרו ספר קהלת לא עיינינן ואשכחינן טעמא ה"נ לעיינינן

אבות דר' נתן נוסחא א', פרק א'ג: בראשונה היו אומרים משלי ושיר השירים וקהלת גנוזים היו שהם היו אומרים משלות ואינן מן הכתובים ועמדו וגנזו אותם עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם

טימוא ידים

שבת י"ג ע"ב: אלו פוסלין את התרומה...והספר והידים וספר מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה? אמר רב מתרשיא שבתחלה היו מצניעים את אוכלין דתרומה אצל ספר תורה ואמרו האי קדש והאי קדש כיון דחזו דקאתו לידי פסידא גזרו ביה רבנן טומאה. והידים? מפני שהידים עסקניות הן. תנא אף ידים הבאות מחמת ספר פוסלות את התרומה.

ידים ג' ד': כל כתבי הקדש מטמאין את הידים שה"ש וקהלת מטמאות את הידים ר' יהודה אמר שה"ש מטמא את הידים וקהלת מחלוקת ר' יוסי אומר קהלת אינה מטמא את הידים ושה"ש מחלוקת. ר' שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל. אמר ר' שמעון בן עזאי מקובל אני מפי ע"ב זקן ביום שהושיבו את ר' אלעזר בן עזריה בישיבה ששה"ש וקהלת מטמאין את הידים. אמר ר' עקיבא חס ושלום לא נחלק אדם מישראל על שה"ש שלא תטמא את הידים שאין העולם כולו כדאי כיום שניתנה בו שה"ש שכל הכתובים קדש ושה"ש קדש קדשים ואם נחלקו לא נחלקו אלא על קהלת.

תוספתא ידים ב' י"ד: ר' שמעון בן מנסיא אומר שה"ש מטמא את הידים מפני שנאמרה ברוח הקדש קהלת אינה מטמאה את הידים מפני שהיא מחכמתו של שלמה

מגילת ו' ע"א: א"ר יהודה אמר שמואל אסתר אינה מטמאה את הידים למימרא דיקסבר שמואל אסתר לאו ברוח הקדש נאמרה והאמר שמואל אסתר ברוה"ק נאמרה לקרות ולא נאמרה ליכתב מיתביה ר' מאיר אומר קהלת אינו מטמא את הידים ומחלוקת בשה"ש ר' יוסי אומר שה"ש מטמא את הידים ומחלוקת בקהלת ר' שמעון אומר קהלת מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל אבל רות ושה"ש מטמאין את הידים הוא דאמר כר' יהושע. תניא ר' שמעון בן מנסיא אומר קהלת אינו מטמא את הידים מפני שחכמתו של שלמה היא...תניא ר"א אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה...

The Aleppo Codex

1. Maimonides' Code, הלכות ספר תורה 8:4 (ed. Jerusalem, 1959):

ד וְכָל־מִי שֶׁרָאִיתִי שֶׁבּוּשׁ גָּדוֹל בְּכָל־הַסְּפָרִים שֶׁרָאִיתִי בְּדָבָרִים אֵלּוּ; וְכֵן בַּעֲלֵי הַמַּסֹּרֶת שֶׁכּוֹתְבִין וּמְחַבְּרִין לְהוֹדִיעַ הַפְּתוּחוֹת וְהַסְּתוּמוֹת, נֶחֱלָקִים בְּדְבָרִים אֵלּוּ בְּמַחְלֹקֶת הַסְּפָרִים שֶׁסּוֹמְכִין עֲלֵיהֶם׳ – רָאִיתִי לִכְתֹּב הֵנָּה כָּל־פַּרְשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה הַסְּתוּמוֹת וְהַפְּתוּחוֹת וְצוּרַת הַשִּׁירוֹת, כְּדֵי לְתַקֵּן עֲלֵיהֶם כָּל־הַסְּפָרִים וּלְהַגִּיהַּ מֵהֶם. וְסֵפֶר שֶׁסָּמַכְנוּ עָלָיו בְּדָבָרִים אֵלּוּ הוּא הַסֵּפֶר הַיָּדוּעַ בְּמִצְרַיִם שֶׁהוּא כּוֹלֵל אַרְבָּעָה־וְעֶשְׂרִים סְפָרִים* שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם מִכַּמָּה שָׁנִים לְהַגִּיהַּ מִמֶּנּוּ הַסְּפָרִים וְעָלָיו הָיוּ הַכֹּל סוֹמְכִין, לְפִי שֶׁהִגִּיהוּ בֶּן־אָשֵׁר׳ וְדִקְדֵּק בּוֹ שָׁנִים הַרְבֵּה וְהִגִּיהוּ פְּעָמִים רַבּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעְתִּיקוּ וְעָלָיו סָמַכְתִּי בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי כְּהִלָּכָתוֹ.

2. ספר יונה, Jerusalem, 1946, introduction:

אמנם לפי הדעה הרווחת הספר
שעליו סמך הרמב״ם היה ה״כתר״ של אהרן בן־משה בן־אשר, הנשמר עכשיו בעיר חלב;
אבל מתוך בדיקה מדוייקת ב״כתר״ זה מצד המנהל המדעי הנ״ל,
שנסע לחלב לשם כך בשנת תש״ד, יצא לו בבירור שדעה זו אינה נכונה.

3. Cassuto, "התנ"ך של חלב", הארץ, January 2, 1948:

רגילים לחשוב שהספר שסמך עליו הרמב״ם היה דוקא ה״כתר״ של ארם צובא.
ולכאורה נראה הדבר קרוב מאד. ואולם מרשה אני לעצמי להטיל בזה ספק, מפני
טעמים טכניים שאין כאן המקום ליחד עליהם את הדיבור.

4. אנציקלופדיה מקראית, Jerusalem, 1954, vol. 2, col. 595:

ההפסק של
פרשה סתומה הנמצא בכמה הוצאות ובכתבי יד אחדים (גם
בכתב יד המפורסם שבחלב) אחר לא תחמוד בית רעך, וה־
נראה כמחלק את לא תחמוד לשנים, אינו נכון לפי הרמב״ם,
ואינו נמצא בכ״י לנינגרד.

16

5. **Letter from Cassuto to Magnes, dated Dec. 22, 1946** (Magnes Archives):

כתב־יד של כל המקרא כולו, שנכתב ע״י שלמה בן בויאעא בתחילת המאה העשירית, ונוקד ע״י אהרן בן־אשר. כתב יד זה נמצא בבית הכנסת העתיק של חלב. נסעתי במיוחד לחלב, ושם בדקתי אותו. ספר זה נחשב לרוב כספר שהיה בידו של הרמב״ם, ושעליו סמך הרמב״ם כשכתב את הלכות ספר תורה שלו. אבל מתוך בדיקתי יצא לי שיש הבדלים חשובים בין כתב־יד זה ובין מה שאומר הרמב״ם (למשל בחלוקת עשרת הדברות ובמנין השורות של שירת האזינו), ולפיכך נראה שלא זה הספר שהיה בידי הרמב״ם. אולי בידי הרמב״ם היה הספר הנ״ל של משה בן־אשר, שהיה פעם שלם, והיה כולל את כל המקרא כולו. ואולם בכל אופן כתב־היד שבחלב הריהו חשוב מאד והעתקתי ממנו דברים עיקריים.

6. **Maimonides' Code, הלכות ספר תורה 8:5** (ed. Leipzig, 1862, p. 127):

וידבר אלהים אל משה. אנכי. לא תשא.
שלשתן סתומות. זכור פתוחה. כבד. לא תרצח. לא תנאף. לא תגנוב. לא
תענה. לא תחמוד. כולן סתומות והן שש. וכל העם, פתוחה. ויאמר יי׳ אל

7. **Maimonides' Code, הלכות ספר תורה 8:5** (ed. Leipzig, 1862, p. 129):

צורת שירת האזינו כל
שיטה ושיטה יש באמצע ריוח אחד, כצורת הפרשה הסתומה, ונמצא כל שיטה
חלוקה לשתים, וכותבין אותה כשבעים שיטות. ואלו הן התיבות שבראש כל שטה
ושיטה, האזינו, יערוף, כשעירים, כי, הצור. אל. שחת, הליי׳. הלא, זכור. שאל,

8. **Maimonides' Code, הלכות ספר תורה** (Huntington manuscript 80):

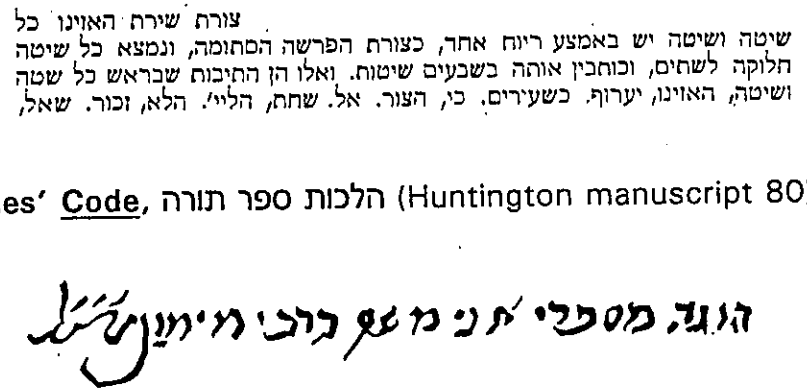

17

9. Maimonides' Code, הלכות ספר תורה (Huntington manuscript 80):

עורת היריעות כל שטה ושטה ישבאמצעה ריוח אחד
כעורת הפרשה הסתומה ונמצאות כל הטלקה לשתים וכותבין
אותה כשבע וששים שטות ואלו הן התיבות שבריש כל שיטה

שטה

10. The Aleppo Codex, שירת האזינו:

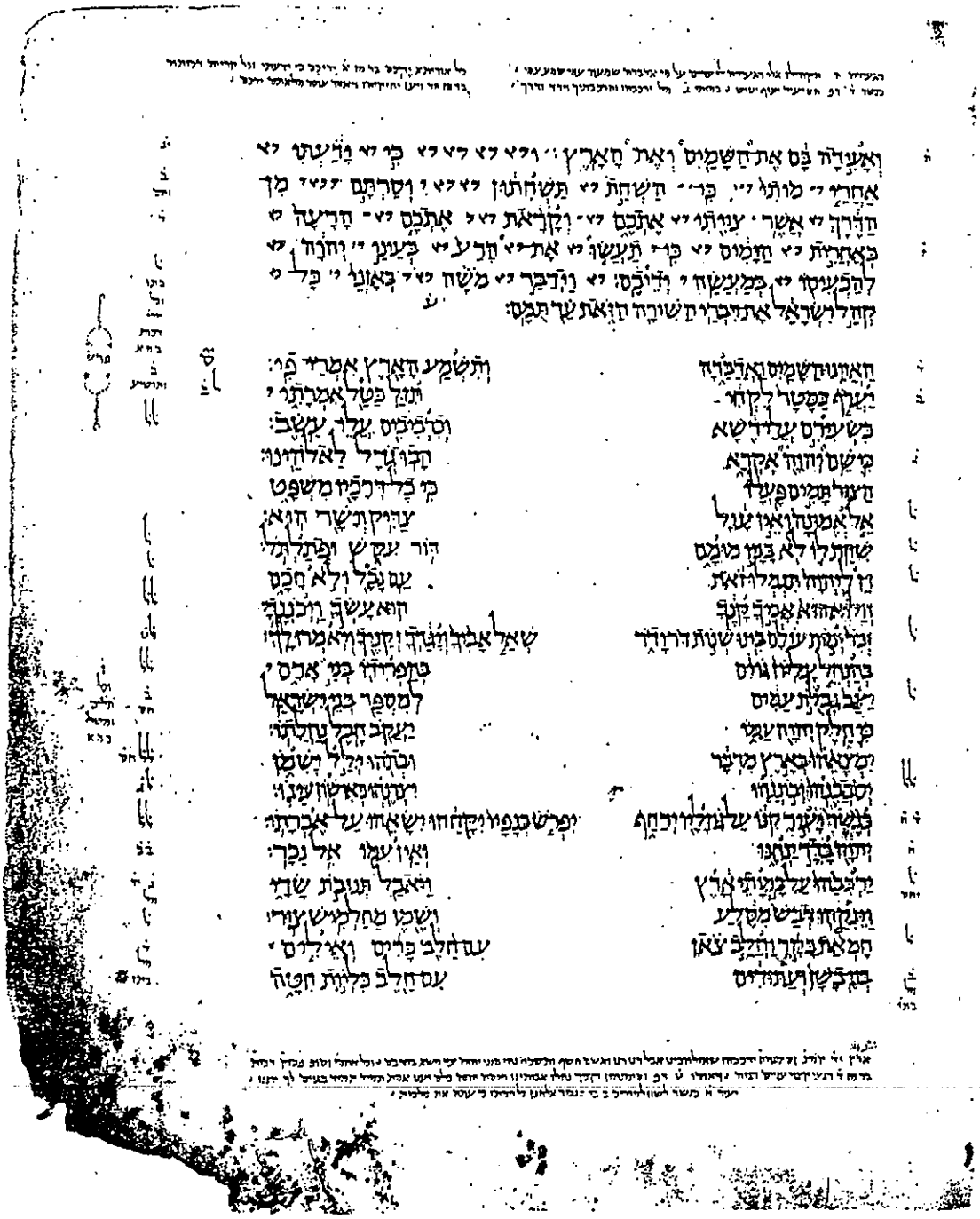

18

11. Excerpt from Long Letter of Introduction, Jerusalem, 1859:

. אמנם זה מקרוב אשר
נתגלה לנו אור הגדול והבהיר על ידי עוברים ושבים מהכא עיר הקדש <תוב"ב> להתם היא העיר הגדולה מלאה
חכמים וסופרים קי ארם צובה יצ"ו, והגידו לנו איך שהספר הקדוש הכלול מכ"ד ספרים הנקרא כתר תורה
המיוחס לבן אשר, מונח הוא בקדושה בעיר הנ"ל, ולפי דבריהם הוא הוא אשר העתיק ממנו הרמב"ם ז"ל
הפתוחות והסתומות והגיי ממנו[42]. <ועיין בסי' מעשה רוקח שעל הרמב"ם בפ"ח מהלכות ס"ת הלכה ד[43]: ודע
שעיר חליף המוזכר שם היא ארם צובא בלשון ערבי>. ואח"כ הגיי ספרו גם מסי עזרא אשר השיגו אחר טורת
רב, ונמצאו דבריהם מכוונין ועשאו אותו היום ליום טוב[44]. **מעתה חוב גמור מוטל עלינו לטרוח בגופינו**
ובמאודינו בכל מה דאפשר להעתיק מהספר הנ"ל כל פתוחות וסתומות, ומלאים וחסרים, ואותיות העקומות
והלפופות[45] ורבתות וזעירתות[46] כמו שהזכיר הרמב"ם ז"ל בספרו היד, כדי לזכות בספר כשר, גם לרבות כל
שאר בני הגולה לזכותם בספרים כשרים, ולא נהיה מעתה נבוכים. אמנם עד הנה לא היה לנו איש בקי בטיב

12. Short Letter of Introduction, Jerusalem, 1859:

ויקראו בספר בתורת האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא נחפי ח ת ענדר לו

שפעת אלוף ברכה ופרנסה וחיים ושלום אל כבוד הרב הגדול בתורה וירא'ה השלם במעלות ומדות אמנו חכמים
הנביר מסחרים בקש נודע בשערים בשמר נת רבים, מו"ה מנשה סתהון הי':

הנה, כבר מלתינו אמורה בחריבות נמכתב הכולל השלוח מפה עה"ק, אשר תי' הרב המוכ', מענין שלימות של הרב החכם
מו"הר' שלום שכנא נ"י המוכ', אלר בעמק מלוה גדולה הטוגע לכל ישראל במבואר שם, ועתה בתנו ביחוד אל
רוש מעלת פאר כבוד תורתו בקרה ארדת תחנה לקרב את המוכ' ולפעדו ולתמכו בכל מה לחפצר, ולהעניק ברכה גם לבני
ביתו אשר עובק פה עה"ק בעירוש וחופר כל, בכדי שלא יעורבוהו רעיונין ויה' לבו פני להוליא למור הבית התלך מעבר הק
כתר תורה ניד' הטובה עלין, כמבואר כל זה בחריבות במכתבינו אשר לכולל הנ', ובזכות זה יחייהו ה' ויסמרהו ובכל
אשר יפנה ישכיל ויעלה בהצלח, עפ"ז הטוב, וידענו נאמנה כי לפי רוב שלימות מענ' יקבל נחת בהתעסקו עם הרב
המוכ' בחכמת המפרה כי הפליא לעשות ניונים ובילוריים אמיתיים כמע' ובמערכת במקומות רבות אשר נלאום חכמי
חקרי לב לבארם, ושלחו יד לבני שלא בהוגן ושלא בהלכה, את הכל עשה המוכ' יפה בעינו, ומחמת כי ידענו כי לחכם כמוהו
יתפיק הקילור על קונו ואומרים שלום מאדה"ם בנפשו ובנפש ידידיו המוש"ת בלונ"ת וחפצים הצלחתו כל ימי שלם
פלה, יום ולא עצר לא למבי' הר' קדש' לפה"ק ירושלם עה"ק תוב"ב פרס שי' ונלו

יעקב ברלין שמואל

(כז) מעונה אלהי קדם. שלשה ספרים נמצאו בעזרה אחד של מעונים ואחד של היא היא ואחד נקרא ספר זעטמים באחד כתיב מעון אלהי קדם ובשנים כתיב מעונה אלהי קדם. במלו חכמים את האחד וקיימו השנים. באחד כתיב תשעה היא ובשנים כתיב אחת עשרה היא במלו חכמים את האחד וקיימו את השנים באחד כתיב וישלח את זעטומי בני ישראל. ואל זעטומי בני ישראל. ובשנים כתיב יוישלח את נערי בני ישראל יואל אצילי בני ישראל במלו חכמים את האחד וקיימו את השנים. ומתחת זרועות עולם. מלמד שארץ ישראל היא תקנה של עולם. וינרש מפניך אויב. אלו שברחו לאסיא. ויאמר השמד. אלו ישבי ארץ ישראל.

47. Nu. 21:14.
48. Josh. 10:13 and 1Sam. 10:25. See note 49
49. 1K 8:13; so according to LXX. Some scholars conjecture that the LXX Hebrew *vorlage* read ספר הישר. See O. Eissfeldt, *op. cit.*, p. 135
50. 1K 11:41.
51. 1K 14:19, 15:31, and elsewhere.
52. 1K 14:29, 15:7, and elsewhere.
53. Neh. 7:5.
54. 1Ch 9:1 and 2Ch 20:34.
55. 1Ch 27:24; so according to LXX.
56. 1Ch 29:29.
57. 1Ch 29:29 and 2Ch 9:29
58. 1Ch 29:29.
59. 2Ch 9:29.
60. 2Ch 9:29. Probably the same work as numbers 16 and 17 of this list
61. 2Ch 12:15.
62. 2Ch 12:15.
63. 2Ch 13:22.
64. 2Ch 16:11. Probably not to be distinguished from numbers 5, 6, and 8 of this list. See also 2Ch 35:26.
65. 2Ch 20:34.
66. 2Ch 24:27.
67. 2Ch 26:22.
68. 2Ch 33:19.
69. Est. 6:1. For the rendering of the title, see the Jewish Publication Society translation of the Scroll of Esther in H.L. Ginsberg, ed., *The Five Megilloth and Jonah*.
70. Est. 10:2.

וינוסו משנאיך. וכי יש שונאים למי מי שאמר והיה העולם אלא מדי הכתוב שכל מי ששונא את ישראל באלו שונא את מי שאמר והיה העולם כיצא בו אתה אומר וכתוב נאנך תורזם קמך (שמות טו ז) וכי יש קמים למי מי שאמר והיה העולם אלא מדי הכתוב שכל מי שקם על ישראל באלו קם על הקב"ה וכן הוא אומר אל תשכח קול צורריך שאון קמיך עלה תמיד (תהלים עד כג) <כי הנה אויבך ה' (שם צב ז) כי הנה רשעיך יאבדו (שם עג כז)> כי הנה אויבך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש (שם פג ג) מפני מה על עמך יערימו סוד (שם ד) ואלו משנאיך ה' אשא ובתקוממיך אתקוממה תכלית שנאה שונאים לאויבים הוי לי (שם קלט כא—כב) וכן הוא אומר כי הנוגע בכם כנוגע בבבת עינו (זכריה ב ט) ר' יהודה אומר בבת עין לא נאמר אלא בבת עינו כביכול כלפי מעלה הכתוב מדבר אלא שכינה הכתוב כיצא בו למה שמתי למסע לך ואהה עלי למשא (אוב ז ט) אלא שכינה הכתוב כיצא בו והנם שולחים את המדרה אל אפם (יחזקאל ח יז) אלא שכינה הכתוב כיצא בו הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות (חבקוק א יב) אלא שכינה הכתוב כיצא בו

ויסירו את כבודם כתבנית שור אוכל עשב (תהלים קו כ) אלא שכינה הכתוב כיצא בו ואם כבה את עושה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי (במדבר יא טו) אלא שכינה הכתוב <כיצא בו ותמי המר כבודו (ירמיה ב יא) אלא שכינה הכתוב> כיצא בו אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו (במדבר יב יב) אלא שכינה הכתוב <אף כאן אתה אומר בבת עינו ר' יהודה אומר בבת העין לא נאמר אלא בבת עינו כביכול כלפי מעלה הכתוב מדבר> וכל מי

(8) תנ"ך refers to a number of books such as ספר הישר which we do not have today. See a treatment of ספר הישר from the following sources. Additional books of this sort are listed below with their biblical citations. This list is taken from Sid Z. Leiman's, "Can onization", New Haven, 1974, pp 17-18.

1.[47]	ספר מלחמת ה'	Book of the Wars of the Lord
2.[48]	ספר הישר	"Book of Jashar"
3.[49]	ספר השיר	Book of Song
4.[50]	ספר דברי שלמה	Book of the Acts of Solomon
5.[51]	ספר דברי הימים למלכי ישראל	Book of the Chronicles of the Kings of Israel
6.[52]	ספר דברי הימים למלכי יהודה	Book of the Chronicles of the Kings of Judah
7.[53]	ספר היחס	Book of Genealogy
8.[54]	ספר מלכי ישראל	Book of the Kings of Israel
9.[55]	ספר דברי הימים למלך דוד	Book of the Chronicles of King David
10.[56]	דברי שמואל הראה	Chronicles of Samuel the seer
11.[57]	דברי נתן הנביא	Chronicles of Nathan the prophet
12.[58]	דברי גד החוזה	Chronicles of Gad the seer
13.[59]	נבואת אחיה השילוני	Prophecy of Ahijah the Shilonite
14.[60]	חזות יעדו החוזה	Visions of Iddo the seer
15.[61]	דברי שמעיה הנביא	Chronicles of Shemaiah the prophet
16.[62]	דברי עדו החוזה	Chronicles of Iddo the seer
17.[63]	מדרש הנביא עדו	Midrash of the prophet Iddo
18.[64]	ספר המלכים ליהודה וישראל	Book of the Kings of Judah and Israel
19.[65]	דברי יהוא בן חנני	Chronicles of Jehu the son of Hanani
20.[66]	מדרש ספר מלכים	Midrash on the Book of Kings
21.[67]	דברי עזיהו	Acts of Uzziah
22.[68]	דברי חוזי	Chronicles of Hozai
23.[69]	ספר הזכרונות דברי הימים	Book of Records, The Annals
24.[70]	ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס	Book of the Chronicles of the Kings of Media and Persia

(4) מסורה

תיקון סופרים

טז וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ, הָרִבִּיתָ לְהִתְגָּאוֹת כְּנֶגֶד כָּל הַקָּמִים לְנֶגְדֶּךָ. וּמִי הֵן. אֵלּוּ הַקָּמִים כְּנֶגֶד בָּנֶיךָ. מַגִּיד, שֶׁכָּל הַקָּם כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קָם כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַל־תִּשְׁכַּח קוֹל צָרֶיךָ (תהלי עד כג). כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ (שם פג ג). מִפְּנֵי מָה. צַל־צִפָּךְ יַרִימוּ סוֹד וְיִתְיַעֲצוּ עַל־צְפוּנֶיךָ (שם שם ד). וּכְתִיב, הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ, אֶשְׂנָא, וּבְתַקּוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט (שם קלט כא). מִפְּנֵי מָה. תַּכְלִית שִׂנְאָה שְׂנֵאתִים, לְאֹיְבִים הָיוּ לִי (שם שם כב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי הִנֹּגַעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ (זכר ב יב). עֵינִי הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כְּלוֹמַר, כְּבְיָכוֹל כְּלַפֵּי מַעְלָן, וְכִנָּהוּ הַכָּתוּב, שֶׁהוּא תִקּוּן סוֹפְרִים אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. כֵּיוֹצֵא בוֹ, וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם אוֹתִי (מלאכי א יג), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, בַּעֲוֹן אֲשֶׁר־יָדַע כִּי מְקַלְּלִים לָהֶם בָּנָיו וְלֹא כִהָה בָּם (שמ־א ג יג), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, לָמָּה שַׂמְתַּנִי לִמְפִגָּע לָךְ וָאֶהְיֶה עָלַיִךְ לְמַשָּׂא (איוב ז כ), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם ה׳ אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא יָמוּת (חבק׳ א יב), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, הֶחֱלִיף גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדִי בְּלוֹא יוֹעִיל (ירמיה ב יא), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, וַיָּמִירוּ אֶת־כְּבוֹדִי בְּתַבְנִית שׁוֹר אֹכֵל עֵשֶׂב (תהל׳ קו כ), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, כְּבוֹדִי בְּקָלוֹן אָמִיר (הושע ד ז), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, וּבִשְׁלֹשֶׁת רֵעָיו חָרָה אַפּוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיַּרְשִׁיעוּ אֶת־אִיּוֹב (איוב לב ג), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה׳ (בר׳ יח כב), אֶלָּא שֶׁכִּנָּהוּ הַכָּתוּב. כֵּיוֹצֵא בוֹ, וְאִם־כָּכָה אַתָּ עֹשֶׂה לִי הָרְגֵנִי נָא הָרֹג אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאַל־אֶרְאֶה בָּרָעָתִי

תנחומא בשלח (1)

ליווס שם: ואברהם עודנו עומד לפני ה׳. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב״ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה, והיה לו לכתוב וה׳ עודנו עומד [על אברהם] [69] אלא כי תיקון סופרים הוא זה כי [שהפכוהו רבותינו לכתוב כן]:

(2) רש״י בר׳ יח:כב

ד מין הכוונה חלילה שהוסיפו או שהותירו על מה שכתוב בתורה אפי׳ אות אחת חלילה אלא העניין תיקון סופרים הוא שהם דקדקו ומלאו לפי ענין כל או״א מן הכתובים ההם שעיקר הכוונה לא היתה כמו שנראה ממה שנכתב בספר אלא לד כוונה אחרת ולא היה לו לכתוב ואברהם עודנו עומד לא היה לו לומר אלא וה׳ עומד אלא שכינה הכתוב ולא קראם תקון סופרים אלא שהם דקדקו ופירוש שהם כינוים ל׳ הרשב״א: ה (נחל״י)

(3) שפתי חכמים שם

רבי שמעון בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו בני מלכים הם ומה עשו פשטו ידיהם בגרים גרורים אמרו אין לך אומה שראויה להדבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני הדיוטות על אחת כמה וכמה ומה גרים גרורים כך ישראל על אחת כמה וכמה מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף שנאמר יהי לשלמה שבעים אלף נושא סבל ושמנים

(4) ירושלמי ע״ז

ד ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו נזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה. כיצד בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה. מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא. וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה. כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה:

(5) רמב״ם הלכות ממרים ב:ג

5) תוספתא ידים ב ו: ר"ש בן מנסיא אומר שיר השירים מטמאה את הידים מפני שנאמרה ברוח הקדש וקהלת אינה מטמאה את הידים שאינה אלא מחכמתו של שלמה. אמרו לו וכי לא כתב(- הגר"א גורס: וכי לא אמר)אלא זו בלבד ? הרי הוא אומר(מ"א ה)וידבר שלשת אלפים משל,ואומר(משלי ל')אל תוסף על דבריו; עיין בפירוש הגר"א על התוספתא ב ה ס ב ר הדברים,ועיין בבלי מגילה ז א.

6) טהרות,ידים,ד ו: אומרים צדוקים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקדש מטמאין את הידים,ספרי ה מ י ר ס אינם מטמאין את הידים ! אמר ר'יוחנן בן זכאי,וכין אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד,הרי הם אומרים עצמות חמור טהורים ועצמות יוחנן כהן גדול טמאים ! אמרו לו לפי חבתן היא טומאתן,שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות(=כ פ ו ת),אמר להם אף כתבי הקדש לפי חבתן היא טומאתן,ספרי המירס שאינן חביבין אין מטמאין את הידים.

בתוספתא ידים ב ט: אמר להן רבי יוחנן בן זכאי כתבי הקדש חיבתם מטמאתן שלא יעשה אותן שטיחים לבהמה(- הגר"א גורס ל ת ר ו מ ה).

עיין בפירוש הרמב"ם,הר"ש משאנץ,הרע"ב למסכת ידים,שם,בפירוש המלה: ה מ י ר ס!

7) מגילה ז א: תניא רבי אליעזר אומר אשתר ברוח הקדש נאמרה...רבי עקיבא אומר אשתר ברוח הקדש נאמרה...רבי מאיר אומר אשתר ברוח הקדש נאמרה...רבי יוסי בן דורמסקית אומר אשתר ברוח הקדש נאמרה...אמר שמואל אי הזאי ההם הוה אמינא מילתא דעדיפא(=יותר טובה)מכולהו...

ושם אמר רב יהודה אמר שמואל א ס ת ר א י נ ה ממאת את הידים.למימרא דסבר שמואל אסתר ל א ו ברוח הקדש נאמרה ? והאמר שמואל אסתר ברוח הקדש נאמרה ! נאמרה לקרות(=לקרוא)ולא נאמרה לכתוב !.

8) שבת יב ב: אמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב,וחנניה בן חזקיה שמו,שאלמלא הוא נ ג נ ז ספר יחזקאל,שהיו דבריו סותרין דברי תורה. מה עשה ? העלו לו ג'מאות גרבי שמן וישב בעלייה ודרשן.עיין חגיגה יג א.

9) חגיגה יג א: תנו רבנן מעשה בחינוך אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ושרפתו.וביקשו ל ג נ ו ז ספר יחזקאל, אמר להם חנניה בן חזקיה:אם זה חכם,הכל חכמים הן ?

ד)שאלות לחזרה ולעיון:

1)מתוך התנ"ך עצמו נודעו לנו שמות של הרבה ספרים.כנראה שאבדו לנו אז ש-
נ ב נ ז ו בכוונה.נשתדל לחפש אחריהם ולפרוט את שמותיהם.

2)ב ת ל מ ו ד איננו נזכר שום ט ע ם לסדרם של הכתובים.האם הטעם מובן מ-
אליו ואין צרך להסבירו ?

3)באיזו תקופה אנו מוצאים ח ב ר א נ ש י ם שהעתיקו ספרים עתיקים ?

4)מה מצאו בספר י ח ז ק א ל שאמרו שדבריו סותרים זה את זה ?

5)מהן ה:"פתוחות" ו:"הסתומות" ? (עיין יד החזקה,הלכות ספר תורה,פרק ח')

6)מתי הוכנסה לטקסט העברי ה ח ל ו ק ה ל פ ר ק י ם(לשים לב:החלוקה ל-
פרשיות ולפסוקים כבר היתה מימי קדם!).

7)איזה כלל גדול לנו רבי עקיבא בדבריו במסכת אבות(ג יז):מסורת
סייג ל ת ו ר ה ?

8)מה זה : ס פ ר ה ע ז ר ה - ע ז ר א ?

9)תן דוגמאות ל: - עיין ביד החזקה,הלכות ספר תורה,פרק שביעי.

א)אות ר ב ה י	ב)אות ז ע י ר א
ג)אות ת ל ו י ה	ד)אות ה פ ו כ ה
ה)אות סופית באמצע המלה	ו)אות פתוחה בסוף המלה
ז)כתיב ולא קרי	ח)קרי ולא כתיב
ט)נקודות מעל לאותיות	י)פיסקא באמצע פסוק

10)מה פירוש השם:ס ב י ר י ן ? בעלי מסורה מאוחרים,שאין להם הסמכות
של גירסות קרי-כתיב,ודבריהם גם כן לא נתקבלו בקריאה בצבור,נקראים
בשם ס ו ב ר י ם או מ ס ב י ר י ם,או ס ב י ר י ן.למעמים מצטטים
את דבריהם וקוראים להם בשם:סביריין"ומטעין"= המסבירים הטועים ומטעים.

11)מהי ההגדרה של:מסורת גדולה - מסורה קטנה ?

למסורה הגדולה שייכות ההערות הקשורות ל ה ס ב ר המסוק.למסורה הקטנה
שייכות ההערות הקשורות ל צ ו ר ת הכתב או הכתיב(=חסר-מלא,אותיות הפו-
כות וכו').

1) מבחר המקורות ל מ ס ו ר ת בקביעות נ ו ס ח המקרא.

1) עירובין יג א : והאמר רב יהודה אמר שמואל משום רבי מ א י ר, בשה"ח לומד אצל רבי עקיבא... וכשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי: בני מה מלאכתך? אמרתי לו לבלר אני. אמר לי: בני הוה זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מייתר אות אחת נמצא מחריב את כל העולם כולו.. עיין שם בתוספות ד"ה: או מייתר אות אחת.

2) בראשית רבה ט ה : ב ת ו ר ת ו של רבי מ א י ר מצאו כתוב: והנה טוב מ א ד - והנה טוב מ ו ת.

3) בראשית רבה כ כא : ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות ע ו ר ויילבישם - ב ת ו ר ת ו של רבי מ א י ר מצאו כתוב כותנות א ו ר.

4) בראשית רבה צ"ד כו-כז : ב ת ו ר ת ו של רבי מ א י ר כתוב: ו ב נ י דן - ו ב ן דן חושים.

5) ירושלמי תענית א א : אמר רבי חנינה בריה דרבי אבהו ב ס פ ר ו של רבי מ א י ר מצאו כתוב : מ ש א ד ו מ ה - מ ש א ד ו מ י (ישעיה כא יא).

6) ירושלמי תענית ד ב : שלשה ספרים מצאו בעזרה ספר מערבי וספר דרומי וספר היא. באחד מצאו כתוב מערן אלקי קדם (דברים לג כז) ובשנים כתיב מענה אלקי קדם, וקיימו שנים ובטלו אחד. באחד מצאו כתוב: וישלח את זע-ירתי בני ישראל (שמות כד ה) ובשנים כתוב וישלח את נ ע ר י בני ישראל, וקיימו שנים ובטלו אחד. באחד מצאו כתוב תשע ה' א ובשנים כתוב אחד עשר ה' א (דבכל התורה הכתיב הוא=ה' ו א, אפילו אם הקרי הוא=ה' א, חוץ מאחת עשרה פעם שגם הכתיב הוא=ה' א כמו הקרי) וקיימו שנים ובטלו אחד.

המאמר הזה נמצא במס. סופרים (ו ד) בשם רבי שמעון בן לקיש; גם באבות דרבי נתן, נוסחא ב', סוף פרק מו, בשינויים קטנים.

7) ירושלמי סנהדרין ב ו : וכותב (=המלך) לו ספר תורה לשמו.. ומגיהין אותו מספר ע ז ר ה על פי בית דין של שבעים ואחד.

8) מדרש בראשית רבתי, ויגש מ"ח (הוצאת אלבעק, עמוד 209) - דין הוא מן מליא דכתיבן באוריתא דנפקת מן ירושלם בשביתא ושלקת לרומי והות בגיזא בכ-נישתא דאמוירום, עיי"ש בהערה 13; עיין גם בראשית רבה ט ה, אלבעק, הערה 1 עיין בגליון הש"ס לרבי עקיבא איגר, שבת נה ב, שהביא את המקורות מן הש"ס והמדרשים המומבים בדברי התוספות, שם, ד"ה: מעבירים!

(8)

ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי
ח וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
ט אֱלֹהִים יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו:

(9)

8. יראה לו השה. [כלומר יראה] יבחר לו השה ואם אין שה לעולה, בני. ואף על סי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה [שלם]:

(10)

כז
ח הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו: וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים
ט וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ: וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו
י וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי מִי אַתָּה בְּנִי: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו
אֲנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם־נָא שְׁבָה
כ וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִּי נַפְשֶׁךָ:

(11)

19. אנכי עשו בכרך. אנכי המביא לך ועשו הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים כאשר דברת אלי: ...

(12)

יא וּבְהַגִּיעַ תּוֹר נַעֲרַת וְנַעֲרָה
לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים
שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים
בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים:
יג וּבְזֹאת הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ
יד לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ: בָּעֶרֶב הִיא בָאָה
וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעַשְׁגַּז סְרִיס
הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־
טו חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרְאָה בְשֵׁם: וּבְהַגִּיעַ תּוֹר־אֶסְתֵּר בַּת־
אֲבִיחַיִל דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ לְבַת לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ
לֹא בִקְּשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֶגַי סְרִיס־הַמֶּלֶךְ
טז שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ:

(13)

כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד
אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא
תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן: כִּי־
פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר
ט יֶחְסַר לוֹ:

דברים ט"ו:ח

(14)

רב פפא הוה סליק בדרגא אישתמיט כרעיה בעי למיפל (ג) אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן כמחללי שבתות וכעובדי עבודת כוכבים א"ל חייא בר רב מרפתי לרב פפא שמא עני בא לידך ולא פרנסתו

שכר פיסוק טעמים קסבר (שכר)פיסוק טעמים דאורייתא הוא *דא"ר איקא בר אבין אמר רב חננאל אמר רב מ"ד °ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא ויקראו בספר תורת האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושום שכל אלו הפסוקים ויבינו במקרא זה פיסוק טעמים ואמרי לה אלו המסורות אמר רבי יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבן וכתיבן ולא קריין הלכה למשה מסיני מקרא סופרים (ה) ארץ שמים מצרים *עיטור סופרים °אחר תעבורו °אחר תלך °אחר תאסף °קדמו שרים אחר נוגנים °צדקתך כהרי אל *קריין ולא כתיבן(א)°פרת דבלכתי °איש דכאשר ישאל איש בדבר האלהים °באים(ב) דנבנתה °להדפליטה (ג)°את דהגד הוגד°אלי דהנורן °אלי דהשעורים הלין קריין ולא כתבן וכתבן ולא קריין °נא דיסלת מקרא סופרים תרן תרן · בכסים כו להתחתון נקרא תרן בתמן:

(15)

ויגש אליו יהודה ח
וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר
אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה:

דברים ט"ו:ח

דברים י"ח:ג

(1) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד
מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי־שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:
וַיָּרֵעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים וַיְעַנּוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה:

ח וְתָתִיב וְתֵימַר

(2) מֵרָם יְיָ אֱלָהָךְ לְבַן אֲרַמָּאָה בְּעָא לְאוֹבָדָא יָת אַבָּא וּנְחַת לְמִצְרַיִם
וְדָר תַּמָּן בְּעַם זְעַר וַהֲוָה תַמָּן לְעַם רַב תַּקִּיף וְסַגִּי :

(3) ארמי אבד אבי. מכיר חסדי המקום ארמי
אובד אבי [10] לבן בקש לעקור את הכל כשורדף אחר יעקב [ובשביל שהשב לעשות
חשב לו המקום כאלו עשה. [11] שאומות העולם תושב להם הקב"ה מחשבה [רעה]
כמעשה]: וירד מצרימה. ועוד אחרים באים עלינו לכלותנו. שאחרי זאת ירד יעקב
למצרים: במתי מעט. *[11] בשבעים נפש:

(4) צא ולמד מה בקש לבן הארמי
לעשות ליעקב אבינו
שפרעה לא גזר אלא על
הזכרים. ולבן בקש לעקור
את הכל. שנאמר ארמי אבד
אבי. וירד מצרימה ויגר שם
במתי מעט ויהי שם לגוי גדול
עצום ורב:

(5) פירוש רשב"ם

וגם ארמי אובד אבי. אברהם ארמי היה אובד ונולה מארץ ארם. כדכתיב לך לך מארצך. וברכתיך והיה כאשר הרעו אותי אלהים מבית אבי לשון אובד ותועה אחר הם כארם הנולה כדכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך. צאן אובדות היו עמי. רועיהם התעו. כלומר מארץ נהריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב"ה לנו (ובמקום אחר):

(6) אבן עזרא

מדיש מהמם המנים מעטמו והמר המרי: (ם) ועניתי. יסכן מיסלמ מכנים לאמר מה אז מכנלם מל כן ומנים לו כדמתם מסלם וכן ויקן לדיב "הכלמון: אובד אבי. אנלת לוגד מהמנים מלינים ומלינ מיה לדמי מל לנן כיה כמתוב לומר מלכיד מן מלמד ומרד מם מעם לאמר לנן נקם לכתניד לדי ירד מלרימה ולנן לם מנב לדים לל מלכים ומקנה מתכמי הנא יעבב כמיל לאמר כבמנת כלמר כיה לדי נלים כיה מדד ומהמעם עדי נגלת מעמן וכן מנו מכך לאוכד ומכמר יפמס ומכמס ומכמ הנא ומכמ הנא מכמי לוגד "כיה לדי ומעמס כי לם ימנמי מלכן מלמי מ מנמי כיה כמתכר נמ לל לדים נם נד כיה נמגלים ומנא כיה נממי

(7) מדרש רשב"ם

מעט ומלמד כן גם לגרי נחנ ולמס יל מולמסל המנגדים ומנן לנ לכן מדמה ולל יפמען מומן לדך יקנל לדמי ומכמ כמומו ומכנל המנמנלי ומנל ומכלנלי כי כן כמנת: בסתי. קמנך כי לם נמגלם לנמן ימיד. ומנמים לנמן רכים ומדי יומ ומקנק לומס מנם נמכ כיעמ נמכך מעמ נמכ:

(8) תרגום יונתן

עֵדֶן וְיָתֵב לֵיהּ יָת אַרְעָא דְּיַרְדְּנָא יָת אַרְעָא דְּיַהּוּדָה שְׁמִינָן בְּגִלְעָד וְיַרְדִּינָן וְקַבְּלִינָן מִנֵּהּ מַתְּנָתָא וְאִתְגַּיַּרְנ

הנגלות לנו ולבנינו עד עולם

(2) כ"י רש

(1) מז.

א"ר יוחנן משום ר' אלעזר בר' שמעון לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן כתנאי °הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה וכי ענש על הנסתרות לעולם והלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשין שבגלוי עד שעברו ישראל את הירדן אלא

(3) רש"י דברים כ"ט:כ

28. הנסתרת לה' אלהינו. ואם תאמרו סה"
בידינו לעשות? אתה מענש את הרבים על הרודף היחיד שנאסר מן יש בכם איש ונו'
ואחר כך וכאר את מכות הארץ הרא. והלא ה' אין אדם יודע מסעותיו של חבירו
אין אני מענש אתכם על הנסתרות שהן לה' אלהינו. והוא ישרע מאחו יחיד. אבל
הנגלות לנו ולבנינו לכעס הרע. סקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו הרבים.
יי נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים, עד
שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה כדר נדרים ובהר עיבל. ונעשו ערבים
זה לזה.

והגנטת לנו. קולר
תלוי בטוחר כולנו ולו לנו נקודה
הוה לומנת כך היה המדה לעולם
בתחה הנקודה לדרוש דלין מדה זו
טהגת לפוקרנו מן הנסתרות אלא
עד שעברו את הירדן והיה לו לנקוד
את הנקודה הזאת על לה' אלהיו
לומד שלא עד עולם הן לה' אלהיו
אבל לא אורת ארעא לנקוד את
הסם ונקוד על לנו ולבניו לומר
שאין כאן מקומו ממש אלא למעלה
מן הנגלות ומי ניתן לדרוש כך
הנסתרות לה' אלהיו ולנו ולבניו
שאף אנו נענשים ומיהו לא הוה
כתיב ליה הכי הוה משמע ליף
קודם שעברו את הירדן ומי לכי
פלגינהו ונקוד לומר דלנו ולבנו הוא
נדרש ולומר לך דעד השתא כסוף
לרבעים שנה שנאמר להם מקרא זה

(4) מרגנ מרגנ

ד (ב) עשר נקודות
בתורה אלו הן ישפום ה' ביני וביניך (בראשית פז) על י' שבינו"ך נקוד כלמד
שלא אמרה לו אלא על הנר וי"א על הסטלין סריבה ביני וביניך. ויאמרו
אלי"ן איה שרה (שם יח) [ה] נקוד על אי"ן שיורעין בה ומבקרין אחריה. (נקוד
על) בשכבה ובקומה (שם יט) [ו] נקוד על וי"ו שבקומה הראשון מלמד [ה] שלא
הרגיש אלא בעכידתה (של נעירה) כיוצא בו וירץ עשו לקראתו ויחבקהו
ויפול על צוארו וישקהו" (שם לג) כולו נקוד מלמד שלא נשכן באמת. ר"ש
בן אלעזר אומר נשיקה זו של אמת וכולן אינן של אמת. כיוצא בו וילכו
אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם (שם לז) נקוד על א"ת מלמד שלא לרעות
הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות (ולהתפתות). כיוצא בו כל פקודי הלוים
אשר פקד משה ואהרן (במדבר ג) [ז] נקוד על אהרן למה מלמד שלא היה אהרן
מן המנין. כיוצא בו אז בדרך רחוקה" (שם ט) [ח] נקוד על ה' שברחוקה מלמד
[ט] שלא היתה דרך רחוקה אלא מן אכסופת עזרה ולחוץ. כיוצא בו ונשים
עד נפח אשר עד מידבא (שם כא) נקוד על רי"ש שבאש"ר למה מלמד
[י] שהחריבו העובדי כוכבים ולא החריבו המדינות שלא החריבו עובדי כוכבים
אלא המדינות. ועשרון עשרון (במדבר כט) של יו"ט הראשון של חג הסכות
[יא] נקוד על [יב] עשרו"ן בוי"ו למה מלמד שלא יהא שם אלא עשרון אחד
כיוצא בו (דברים כט) הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנ"ו ולבנינ"ו נקוד [יג] על
לנו ולבנינו ועל ע' שבעד [יד] למה אלא כך [טו] אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר
לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה
כתבת אעביר נקודה מעליהן. אחת עשרה היא [והיא כתיב ביו"ד] בתורה.
הראשון הוא מלך בלע היא צוער. הלא הוא אמר לי אחותי הוא והיא גם
הוא אמרה אחי הוא. הוא מוצאת והיא שלחה אל המיה לאמר. וכי יסות
מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה. והיא הפכה שער לבן. ואם יראנה הכהן [וגו']
והיא כהה. [יא] והיא תראה את ערותו. את אביה היא מהללת. (בקנאות)
ונסתרה והיא נטמאה (והיא לא נתפשה). או עבר עליו רוח קנאה וקנא את
אשתו והיא לא נטמאה:

(5) לסדר תוספות מאות

רלא כמכתב מחלת כהורס עשה נקודים (מא מס
מאמר יאמר מעשה למה נקדם מאיר) [אמר מס
יאמר מעשה למה נקדם מאיר] הלא לא מחקתי
מעמון נקוד ונקרא בלא ומ"ש מכח מלגם לכן
מיכה לתלא דלא דרים ליס [מיין גמלא דף
פ"ז פ"כ] מס"ג דמלו לנ"ו ולבניו"ו דרש כ"ש

אשרי מאה
יצירה דשה (ב)
סי' הי'

ואף הנקדות
שבתורה שאין בהם פסול בין אם לא נעשו אותן הנקדות בהס"ת, ובין אם נמצא איזה נקדות שאין צריכין, נמי אסור עיין בפסקי תוס' מנחות סימן רל"א כמכתב עזרא התורה עשה נקדה אמר אם יאמר משה למה נקדת אשיב הלא לא מחקתי, הוא בריתא באורייג פרק ל"ד ה"ד בלשון אחר שהוא גירסא מוטעת שאיתא אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהן ואם אומר לי יפה כתבת אעביר נקודה מעליהן, הוא טעות ברור שכתיבת התיבות שבתורה לא שייך שישאלו למה כתבן דהרי משה מפי הגבורה כתבן והמוחקן הוא בכלל כי דבר ה' בזה הוא כופר בתורה דהרי הוא כאומר שאותיות אלו לא נכתבו מפי הקב"ה או שהקב"ה החליף ואמר שמעתה לא יכתבו שתרוייהו אלו נחשבו כופרים בתורה, וגם אם אין צורך לכותבן מה יועיל מה שכתב הנקדה, עמש"כ בבנין יהושע הם דברים שלא ניתנו לרמאר שעזרא הסופר לא תיקן שום דבר דשום נביא שבעולם לא יוכל לשנות שום דבר דאלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר ואף על מגצמ"ך לומר הי באמצע תיבה והי בסוף תיבה הקשה הנמי שאין רשאין לחדש דבר, התירוץ שכתוב חזרו ויסדום הוא בפלפולא דכתבתי באג"מ או"ח ח"א סימן ריד ענף א' סוף ד"ה אבל באמת, ואף עזרא לר' יוסי בר' הדרין דף כ"א דנשתנה על ידי הכתב הוא רק לענין זה שמשה רמזה בתורה אבל לא לענין לתקן שום דבר חס לן לומר ושרי ליה מריה לבעל בנין יהושע, אבל משום שהוא גירסא מוטעת אלא צריך לברוש כהפסקי תוס' וכדהוכא גם בט"ז יו"ד סימן ער"ד סוף סס"ז

ל"ג יוה דעה רמ"ג

עוד כ"ל בספר תורה שאין לה
נקודות הרחוקות להיות על איזה מקומות כגון על [אליו] איה שרה לו כאמר מקומות שאין לפסול מלקרות בהסיתא ס"ת אע"פ שעדיין לא נחקקה
דהא על כל פנים כהכה כגתיבתה מסיני שהנקודות שאמרו חכמים הם מהקנת עזרא כמ"ש (התוס' בזבחים פרק ר' ישמעאל) [בפסקי תוס'
מנחות פ' כל קרבנות ליבור] וז"ל כמכתב עזרא התורה עשה נקודות ואמר אם יאמר משה למה נקדת יאמר הלא לא מחקתי עכ"ל *):

32

27

סמר' אלאת הגדה

נדרים לט:

(8)

אבר רבי יצחק
מקרא ספרים ועיסר ספרים וקדין ולא
כתיבן וכתיבן ולא קדין הלכה למשה מסיני
מקרא ספרים (ח) ארן שמים מעתים "עשר
"ספרים "אחד תעטוח "אחד תלך "אחדי
"תאמף "קדמו שרים אחר נתנים "מדקדק
מדרי אל "קדין ולא כתיבן "ספרת רבלכתו
"ארש הכאשר ישאל איש בדבר האלהים
"נאים (ז) תבנתה "להרגלשה (ו) "את הדבר
"והתר "אלי הדגתן "אלי ההשעורים הלן קדין
ולא כתבן וכתבן ולא קדין "נא ויסלת

(9)

שנו.

(מז) סעונה אלהי קדם. שלשה ספרים נמצאו בעזרה אחד של סעונים ואחד של היא היא ואחד נקרא ספר העסמים באחד כתיב סעון אלהי קדם ובשנים כתיב סעונה אלהי קדם. בסלו חכמים את האחד וקיימו השנים. באחד כתיב תשעה היא ובשנים כתיב אחת עשרה היא בסלו חכמים את האחד וקיימו את השנים באחד כתיב וישלח את זעמוסי בני ישראל. ואל זעמוסי בני ישראל. ובשנים כתיב ויישלח את נערי בני ישראל יואל אצילי בני ישראל בסלו חכמים את האחד וקיימו את השנים. ומתחת זרועות עולם. מלמד שארץ ישראל היא תקפה של עולם. וינרש סנניך אויב. אלו שבחו לאסיא. ויאסר השמד. אלו ישבי ארץ ישראל.

(10)

ברק הקדמה לבבלי

אשר צריך לספרים והמלים אשר צריך לדקדק בהם
אכתוב מעם כתוב וקרי וכתוב ולא קרי וקרי ולא
כתוב כאשר אוכל לתת מעם לשניהם כל אחד יאחר
בסקוסו ונראה כי מלות האלה נמצאו כן לפי שבגלות
ראשונה אכרו הספרים ונטלטלו והחכמים יודעי
התורה מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה
לישנה כצאו מחלוקת בספרים והלכו בהם אחר
הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השינה דעתם עד
הבירור בתבו האחר ולא נקרו או כתבו מבחוץ ולא
כתבו מבפנים וכן כתבו בדרך אחד מבפני ובדרך
אחר מבחוץ ואכתוב בקצת המקום ת"י בן עזואל שיש
בו פירושי" טובים ונאים גם אביא דברי רבותינו ז"ל
בסקוסות שאנו צריכים לפירושם ולקבלתם על כל פניך
גם כן אביא קצת הדרשות לאוהבי הדרש ועתה אחל
בעזרת המלמד לארם דעת

(11)

שמואל ב טו

הוֹלֵךְ שׁוּב וְהָשֵׁב אֶת־אַחֶיךָ עִמָּךְ חֶסֶד
וֶאֱמֶת׃ כא וַיַּעַן אִתַּי אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר
חַי־יְהוָה וְחַי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ כִּי אִם בְּמָקוֹם
אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם־לְמָוֶת
אִם־לְחַיִּים כִּי־שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ׃

רד"ק

לאחר דלית אנא ידע לאן אנא אזיל: את אחיך עמך. הם הנחים שם סאוה איש שבאו עמו מנת: חסד ואמת. אני מחזיק לך הסר ואמת על מה שעשית ואני מכיר כי לכך סוב עמי ליית ואריב ית אחיך עמך ובעיר עמהון טיבו וקשוט: (כא) כי אם במקום. אם כתיב ולא קרי הענין אחד אם קרי או לא קרי והמלות האלה רכתיבין ולא קורין או דקורין ולא כתיבין וכן קרי וכת"ב נראה כי בגלות הראשון אכרו הספרים ונטלטלו החכמים יודעי המקרא מתו ואנשי כנסת הגדולה שהחזירו התורה לישנ' מצאו מחלוקת בספרים הנמצאים והלכו בהם אחר הרוב לפי דעתם ובמקום שלא השינה דעתם על הברור כתבו האחר ולא נקדו או כתבו מבחוץ ולא כתבו מבפנים או כתבו אחד מבחוץ ואחר מבפנים: (כג) וכל הארץ בוכים. פי' וכל אנשי ארץ וכן וכל הארץ באו מצרימה: כל פני דרך את המדבר. כמו אל המדבר וכן והראה את הכהן כלוכר עוברים אל המדבר על פני הדרך שהיה שם כלוכר שלא עברו דרך הנחל. או פירושו וכל העם גם כן עוברים בנחל קדרון כמו שהיה המלך עובר וכלם מגמת פניהם אל המדבר כמו שאמר דוד אנכי מתמהמה בערבות המדבר ומדבר יקרא מרמה

מלכים א' פרק ז'

(12)

לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד הַיָּמִנִי
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד
הַשְּׂמֹאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ כב וְעַל
רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוֹשָׁן וַתֻּתַּם
מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃ כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם
מוּצָק עֶשֶׂר בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ
עָגֹל וְ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ וְקָוֶה
שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃

רלב"ג

יכין ומסי העמוד מסר לפלח לשון קרל כומו כחילו הציר כוה מל מוד
גדול מהכוון מצמין מלי ביח המקדש כחי מלאלמו מצינים בספר ומלה
שמות והוא יהום כי מכ"י שם כמכם כחקוסות המלמבה כומם לחיות
כספלות והחקוסות הפחים הכמם כמם דומני כם מלימות הכוות ובחקוסות כהמלות יהיה הבכם חוק ומה לבמות מעולתם ומה
מכומר נגלה לחמקים כי הם יקמו כומם מעלו בחקוסות יומר ממם מיקמו מהם הכ"ה ולזה סמך מל זה הענין מבמות העמודים מל לחמ
הפמודים מעמה מוכן והכם נגמר זה לחמר יומר כנ"ם מוכלמו המולות הפנימים מזה: (כג) ויעמ לח הים מולק וגו'. הנה
הקבלמ בספר דברי הימים כי הים הים מעמה לרחלה לבהנים בו וכרי מלמ יהיו המים המוכין לרלים לחו לומר מרגלי הבקרים כה
מלמעם והיו המים המים שם מלמעה מוכמים מהקרקע ונגנמים שם. והיה וכר שהיה לחמ הים מעמתו מל מעמתו מבר לחמות והיה
מגול מביב והיה המם לחמות קומתו. והנה לחמרו שהו שלים בחמה יהוה לחיו מביב הוא מל דרך קירוב כי מהיקף בעגול הוא מוסיף מל
מלמה בעמוד נקומר כמו מבינים הקומר בקירוב מעמ ומה לחמרו במדת הקו הבוכר הוא לקומה בחלל הים הנה יהיה יומר קרוב מל
מלמעה לך יהיה לו קירוב מעמ כי עניו היה מעמ ולזה יהיה קול מלגו ר"ל לחות מהים מלרית לחמה ויהיה הקיפו בקירוב יומר מל

111 = קוה
106 = קו

$\frac{111}{106} \times 3 = 3.1415$

הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה: הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

מאת: אליעזר בן-יהודה

(1) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(2) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(3) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(4) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(5) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(6) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(7) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(8) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(9) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(10) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(11) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(12) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(13) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(14) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(15) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(16) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(17) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(18) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(19) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(20) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(21) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(22) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(23) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(24) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

(25) הנה אנו מגיעים לנקודה שבה אין אפשרות לחזור אחורה. הרגע שבו הפכנו לעם אחר. הסיפור המלא על הרגע שבו הפכנו לעם אחר

TABLE OF ALPHABETS

	Old Hebrew						Samaritan			Old Aramaic				Aramaic-Hebrew												
				Coins			Inscriptions	MSS.						Square character					Rabbinic			Cursive				
Mesa	Seals and Gems	Siloam	Maccabean	Hasmonean	Herod	Inscriptions	majuscule	cursive	Zenjirli	Weights, Seals, &c.	Teima inscr.	Egyptian cursive	Early inscr.	Babylonian	Spanish	German	Liv. with Taggin. Modern	Egypt.	Spanish	German	Oriental	Algerian	Spanish	Italian	German
c. 850 B.C.	9-5 cent. B.C.	c. 200 B.C.	2 cent. B.C.	2-1 c. B.C.	1-2 c. A.D.	4-8 cent. A.D.			8 cent. B.C.	8 cent. B.C.	5-4 cent. B.C.	5-3 cent. B.C.	1-4 cent. A.D.	926 A.D.	1426 A.D.	1347 A.D.		15 cent.	15 cent.	1387	16 cent.	15 cent.	15 cent.	15-16 cent.	19 cent.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26

ארבעה מסו בעמיו של נחש • והא דכתיב (קהלת ז) כי אדם אין מיקן כתרן וגו' בחוב כי אדם קאמר־**ישרים** יש מיתה בלא חטא וים יסרים בלא חטא • ואמ"ג דכתיב אין יסרין בלא חטא לא איתיתיב: **כל** האומר כי מני חטא מיט אלא מעשה • פירוש בחטא דכתיב אחר שכבון לא חטא אלא מכוס קדוש סו מכתיב (במדבר ה ג) במדבר יקשירון אתכם וגו':

מעברים כתיב • הים שלט מלקבל ספרים שלט שבחוב בחם ("מעברים") וכן מלינו בירושלמי בשמשון שהיה שפש אחיו מרבים שנה • מלמד שהיו פלגשים ילדים ממנו כי שנה אחר מתו כמו בחיין "ובכל ספרים שלט כתיב כי שנה (מעברים מ) : **מתוך** ספרה לו לפנים לחתוה • ופיג הי" יונתן אומר בסיסים לא חטא: עשה

מיתיבי אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אמר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה אל והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו אל "מקרה אד"ם לצדיק ולרשע לטוב וגו' הוא דאמר כי האי תנא דתניא ר"ש בן אלעזר אומר אף משה ואהרן בחטאם מתו שנא' "יען לא האמנתם בי "דא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם מיתיבי "ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן קיינן בן יעקב ועמרם אבי משה וישי אבי דוד וכלאב בן דוד וכולהו גברא לבר מישי אבי דוד דמפרש

ביה קרא דכתיב "ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב ("יש") הצבא ועמשא בן איש ושמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב וכי בת נחש הואי והלא בת ישי הואי דכתיב "ואחותיהן צרויה ואביגיל אלא בת מי שמת בעטיו של נחש מני אילימא תנא דמלאכי השרת והא אמרן משה ואהרן אלא לא' רש"ל בן אלעזר היא ומדם יש מתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון ותיובתא הדר אמ' "תיובתא: אדר שמואל בר נחמני אדר יונתן כל האומר ראיבן חטא אינו אלא מועה שנאמר "יהיו בני יעקב שנים עשר מלבד שבולן שקולים באחת אלא מה אני מקיים "ושכב את בלהה פילגש אביו מלמד שבלבל מעיו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה תניא רש"ל בן אלעזר אומר מגיל אותו צדיק שאותו עון ולא בא מעשה זה לידו אפשר עתיד הקב"ה לעמוד על הר עיבל ולומר "איזה שכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו אלא מה אני מקיים ושכב את בלהה פילגש אביו עלבון אמו הבא אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי עמד ובלבל את מצעה אדם אומר שתי מצעות בלבל אחת של שבוטה ואחת של אביו והיינו דכתיב "אז הללת יצועי עלה (אל הקרי יצועי אלא יצועי) בתנאי פתח כמים אל תורה ר' אליעזר אומר פותה ותבחה ולתה ר' יהושע אומר פסעתה על דת חמאת זנית ר"נ אומר פילגתה ולתה וזהה תפלוך אמר רב עדיין צריכין אנו למדע ר' אלעזר המודע אומר הפך את התיבה והרשה "זעזעתה הרתעתה פרחה חטא כמך רבא אמר ואמרי להו' דמה בר אבא זכרת קנשו של דבר חלת עצמך חלי נחל פרשת מלחמה: ראיבן בני עלי שמואל חד ושלמה ויואש" סימן: "אמר ר' שמואל בר נחמני אדר יונתן כל האומר בני עלי חטא אינו אלא מועה שנאמר "ושם שני בני עלי (עם ארון ברית האלהים) חפני ופנחס כתיבים לה" סבר לה כרב דאמר רב פנחס לא חטא מקיש חפני לפנחס מה פנחס לא חטא אף חפני לא חטא אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים פתח ששתו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום נופא אמר רב פנחס לא חטא שנאמר "ואיזה בן אחיטוב הוא כבר נאמר "יכרת ה' לאישאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות "אם ישראל הוא לא יהיה לו עד ברכבים ולא עונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה אלא לא' שמע מינה פנחס לא חטא אלא הא כתיב "אשר ישכבון "ישכבון כתיב הכתוב "אל בני כי לא טובה השמועה אדר נחמן בר יצחק בני כתיב והכתיב מעברים אדר הונא בריה דרב יהושע מעברים כתיב והכתיב בני בליעל מתוך שהיה לו לפנחס לחטאי לחטא מחה מעלה עליו הכתוב כאילו חטא אדר שמואל בר נחמני אדר יונתן כל האומר בני

בעמיו של נחש • בעמיו של נחש שהיה נחוה ולא בחטא אחר שלא חטא • בעמיו. כמו עמיו ומעמו (דניאל ב) : ואחיזיהם • בבני יש מעמיו : חלה לא ריש בן אלעזר • דאמר מפה ואחרן בחטאם מתו ומדה בהם: כל האומר רועה חטא • בעמיה בלהה: דכתיב • תורה אור בהמות קדש: ויהיו בני יעקב וגו' • להגיע מלכך שלא חטאדנו: ויבא חטא זה לידו • וינזר הקב"ה שיהיו מן המקלעים: אחת של שכינה • כך היה יעקב טופה בארבעה אהלי נשיו מעמיד מפה לשכינה ומאהלו אהל שמאל רוחה לו השכינה הוא כח ולן אותו הלילה: חלמה • אותו שם שעלה מל יעמי דהיו עמיה מדלא כתיב שני עלים מפס אחר מר שלא נכנה אל מעבר היתה שכינה מעיה בחלמי מדיקים: פתח • טמריקון הוא: פתחה • נשן ממת פתחת (לקמן דף פח) • פתחה מיבית נשמרך ותחלתם • זלהה • זלהה: פלגה • לסגלו מן החטא: אלהה • יעמל מפה (פסוק לב) : נזעזעתי • לילה נחטאת לכ' אלעזר ור' יהושע אמרו: מחת ולכן גמילתי ונמדתי בקם אלחטאת ולא חטא: חלים • מעלי נחל להתאמק לכסות יכלך: כל האומר כמי מלי חטאי כלהם לים מיט אלא סופה ומיטו בבוזון קדוש חטאי: דאמר רב • לקמן בבמעמין פנחס לא חטא ויליף לה מקרא ור' יונתן יליף לה נחמני מהאי קרא דמקיים חמי לפנחס: שבא חת קיינן • סחו מבכרין לחקריב שום קרבן אלא מלהקריבם ההשש לא היו יסלין נאמר מלוהם מיקריבו והיו שוהים שם ולא היו חוזרות אלא כמלאכי עד שיהו קיינן קרבן והיו מחזרות לקדש ולינם לעזרה לפיכך הפלה מיהם כולו בכנסת סחו יושבים מיהן מפריה וכיה: פנחס לא חטא: בלבת לים ולתר יכבון לחת הנשים הין אלא הפני לבו: וחיה בן המיטון הו' כהן ה' • בשילה טמא לפנות פרי במיחמו לבנה ומחיר עליו שם פנחס לחי חטיו: לעבר בא חטא ליחו והכתוב מיחסו: לבנה והם בן בנו מיחסו לחיו והכתיב נבי מעבירה הקדש ה' ולאים וגו' והלא מיסמכו כהדרסינן ליה בחלו בן הבשרפין "דכתיב לעיל מינה כי חלל יהודה קדש ה' אחר לחבר ובעל בת אל נכר והדסינן כי חלל יהודה קדש ה' אזה וכן הוא אומר לא חטיה קדשה וגו': מר • מרוף לכבין ולמלוה בן המחמים כדאמרי' בפרקין (קף נב:) אבנים מרעים: והם כהן הוא ה' • ומלן מיחסם כהן מגיש מנחה אחר פנחס: והכתיב לא בני כי לא טובה מעברים כתיב • המשמשה אחר לחבר אחר שחטא מעברים פס ה' לחיהם הם מוכיחים: והא כתיב מעברים אחר "רב הונא בריה דרב יהושע מעברים כתיב • קשה כמיני פס הכתיב כתוב: מי אמר אחר מי בשמה נחל הוא ולא לה מילתא שבחי בספרים מעברים כתיב מעברים וגם המשמה הצלה כמקום שמחיין פס כל הכתוב דלא כתיב בכן ויל וקרין ולא נתנה זה והם מחיין פ"ש הכתבון חו לחיה קשין דהלא מעברים לא נשן מעבירה הוא אלא נשן ויעבירו קול במחנה (שמות לו) והיק לחו לא סוכה המשמשה אחר לחבר שחטא לה פס ה' מעברים ומכיחין וקבלים עליכם והלא מעברים נשן רבים הוא ולא מעברים עני אלו אחרי הם סו שוכרים אלא מעברים לה אחרים:

[על מעברים]

נלחן השרים

נמי ר' מפי בנמרי מ' נתם ר' • מרקיע מ' בנלמדים ומל מה יכהנו דנתם ומי • ומרקיע מ' מ' מלאת מעמיד בנמים בפסוק דבנים בגון מכתב מרדכי ומנם מנחם לי נרמיון ומה לאמרי לף ה: שם פיוטים • מי כתיים מ' ויבלה דיה מחבת ונמי שמעים דיה רש"ל: תוס' כתיב ובכל ספרים שם. וכן פנים בנוב דף ע. ע"ל מפי דיה ומכתב מכתבו דמכתבת שלם מחלוק עם בנים. ובמלה דף נב ע"ל כתב מפי דיהל מה ר' מחקים מחנן (מאה) מאמרו וכן והקרבתם ונמ"ש שלם ומל מה ר' מחקים מהמאה וכן ובקרבתם נ"ע הכרם מהכל"ל שם ומחמיר דף קו ע"ל בחמר דיה שמעים. מחנו אלא יוקן מיסה מחנו לא בספרים שלם מחנו קו מה כי מחקים. מי מהכל"ל שם ע"ל מיהה"ל ומחמיר דף ד ע"ל דנמצאה דיהר מרוב קמים אלא ומרים שלם כתיב מכר. ומנף ד ע"ל כי הכי דמחמיר ומיהו כי יהיה מחנו ומיהו מכר ומי ומיה שם מכר מיה מלא. ומרים שלם גם כפי ומיה כי יהיה מיה מלא. ומנף ב ע"ל מה לבמרים ומי לבמרים ומרים שלם גם בספרים נמצאת: שה שם דף קנ ע"ל. ומחמר ל ומחמר ל מיהמ"ל ליה. ומרים שלם מחנו ומחמר. ומכיר דף ו ע"ל מלא פנחס בחן ומרים שלם כתיב בחן. ומי נמ"ל מהמרים"ל. ומקדחן דף ל ע"ל. ומנלמה מהיו מל מחקי ומקיקרים בפ' ל בפסקן ראשר ל ס ליין דמה מי מחמר לבמרים ומרים ומיהמלר מחמרת מחמר לבמרים ומרים ומיהמלר מחמרת מחמר לבמרים ומרים ומיהמלר מחמרת

עמי יומא. דין ואשלחינך בצפרא וכל די בלבבך אחוי לך: ב ועל עסק אתנא דאבדא לך ואת אתיתא למבעיהון יומא דין דנן תקנא יומין לא תשני ית לבך. עליהון אבי אשתכחא ודמן כל חמדת ישראל הלא די לך וכל בית אבוך: כא ואתיב ואמר הלא בר שבט בנימן אנא מזעירי שבטיא דישראל ודעיתי חלשא מכל זרעית שבט בנימן ומלתא מללתא עמי כפתגמא הדין: כב ודבר שמואל ית שאול וית עובימיה ואעיילינון לאסחרותא ויהב להון אתר בריש זמנא ואינון כתלתין גברא: כג ואמר שמואל לטבחא הב לי ית מנתא די יהבית לך דאמרית לך שוי יתה עמך: כד ואדרים טבחא ית שקא וירכיה ושוי קדם שאול ואמר הא דאשתאר שוי קדמך אכול ארי לזמנא נטיר לך למימר עמא זמנית לשירותא ואכל שאול עם שמואל ביומא ההוא: כה וגחתו מבית אסחרותא לקרתא ומליל עם שאול על איגרא:

כו ואקדימו והנה כמיסק צפרא וקרא שמואל לשאול לאגרא למימר קום

ולמי ג׳ ומי׳ ולמי אלה לעניך. ולמי כל חמדת ישראל. ולמי אני עסל. כשלשים איש ג׳ וכי׳ ויצאו בני בנימן. ויהפך איש ישראל ויתן להם מקום. קדמא כשלשים כתיב: וירם ה׳ בקריאה ופי׳ בספרה תולדות אהרן וירם סעמא. ע״ג כה (מגלה עב):

הבמה ואכלתם עמי היום ושלחתיך בבקר וכל אשר בלבבך אגיד לך: כ ואת־אתנות האבדות לך היום שלשת הימים אל־תשם את־לבבך להם כי נמצאו ולמי כל־חמדת ישראל הלוא לך ולכל בית אביך:

כא ויען שאול ויאמר הלוא בן־ימיני אנכי ממטה־בני שבטי ישראל ומשפחתי הצערה מכל־משפחות שבטי בנימן ולמה דברת אלי כדבר הזה:

כב ויקח שמואל את־שאול ואת־נערו ויביאם לשכתה ויתן להם מקום בראש הקרואים והמה כשלשים איש: כג ויאמר שמואל לטבח תנה את־המנה אשר נתתי לך אשר אמרתי אליך שים אתה עמך: כד וירם הטבח את־השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים־לפניך אכל כי למועד שמור־לך לאמר העם קראתי ויאכל שאול עם־שמואל ביום ההוא: כה וירדו מן־הבמה העיר וידבר עם־שאול על־הגג:

כו ויקומו ויהי כעלות השחר ויקרא שמואל אל־שאול הגג לאמר קומה

(כ) ולמי כל חמדת ישראל. כלן בא לרמוז לו דבר המלוכה: (כב) בראש הקרואים. במקום מסיבת הגדולים כי בדרך מסיבתן היה מיכר איזה מקום מיסב הגדול: (כג) אמר אמרתי אליך. לפי שידע שמואל שיבא שאול אליו לתת לו מנה יפה לגרכו: (כד) את השוק והעליה. את הטוק והיריך שעליה: הנשאר. מן המנה של הקרואים והוצא לבד לגרכך: שים לפניך אכול. בשרק אחרון דזבחים קיימא לן חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה לפיכך הותר לאכול לשאול: כי למועד שמור. כי למועד תחילה היה השוק הזה שמור לגרכך: לאמר העם קראתי. אמירתי היתה לטבח העם קראתי לסעודה ויודע אני מפסרם והזכר במותם ונתתי לו המנות למפסרם וזו שמורה לגרכך: (כה) וידבר עם שאול על הגג. מודיעו ומלמדו לירלא את הקב״ה

רלבג

על גד המלוכה כשאמר לו שכל חמדת ישראל היה לו ולכל בית אביו: (כא) והמה הרחיק זה שאול לחיות שבטו היותר קטן שבשבטים ומשפחתו הצעירה מכל. משפחות בנימן: (כב) והעם שניא שמואל את שאול ואת נערו אל הלשכה ולכבוד שאול שכבדם יחד הוא ונערו ונתן להם מקום בראש הקרואים: (כג) וייחד שמואל מנה יפה לשאול להורות על הגדולה והמלוכה ולזה שם לפניו הטוק ומה שעליה: (כד) ואמר לו שהשאר שלא יוכל לאכול יהיה לפניו לאכול לנערו אחר זה או לאשר לפניו מהקרואים והוא יומר נכון

פי׳ רבי׳ ישעיה

(יא) וכל אשר בלבבך אגיד לך. פי׳ כל הספיקות שיש בלבך לבד מהאתונות אגיד לך: (כד) ויסב לפני שאול ויאמר הנשאר יהיה לשאר העם. שיש זה המנה לפניך ואכול אותה כי למועד זה היה שמור לך זה שכן אמר לו שמואל כך וכך עם קראתי וזימנתי מעות לכולם ולך וימנתי זאת המנה:

מצודת ציון

לי יא: לא זה: (יא) ומלמתיך. לפי שאין דרך ללכת בלא צעילה רשות לאמר ומלמתיך: (כא) בן ימיני. מבנימין: הצעירה. הקטנה כמו קרן לאחת מעצירה (דניאל ח׳): (כב) לשכתה. עיין מדל מם: (כג) לעבה. המבשל המובח מה שמבשל: המנה. עיין מנמה ומלגן כמו והיה לך לאמנה (שמות כט): שים. מל׳ שימה: (כד) והעליה. ר״ל ואשר עליה והוא היריך שעל השוק: למועד. לזמן: (כו) השחר. הוא הסור הנולן הרם בלא הסעם: ומלמלך. אלוה מוחך כי ואכרתם הולך עמם

מצודת דוד

הרואה: (יא) וכל אשר בלבבך. כל אשר מחפון לדעת אגיד לך: (כ) אל תשם את לבך. לדאוג עליהם: ולמי כל חמדת ישראל. כלומר ועוד מה יש לך לדאוג על האתונות הלא למי כל חמדת ישראל וכו׳ וזה רמז לו המלוכה: (כא) מקטני. מהקטן שבין השבטים ומשפחתי הלא היא הצעירה וכו׳: ולמה דברת וכו׳. כלומר אין לחי לדבר למלוכה: (כב) לשכתה. אל הלשכה מקום אשר יאכלו שם ונתן להם מקום לשבת בראש כולם במקום המשולה: והמה. הקרואים: (כג) אשר אמרתי. אז אמרתי לך בלעג אותה: (כד) וירם הטבח. הביא בהרמת ידיים כאשר הדרך להביא לפני האכלים: המה הנשאר. ר״ל לא תחשוב שזהו חלקי הנשאר למאכלי ובדברו עמו הראה לו הנשאר למאכלו ואמר הנה זה הנשאר למאכלו: שים לפניך. זה שים את המנה הזאת לפניך ואכול: כי למועד. כי המנה הזאת שמורה לך על מועד כיאתך: לאמר. כי אמר המזמן את הקרואים והוא שמואל: העם קראתי. הלא אני קראתי את העם על הזמן ושלי ליתן לכל אחד מנה הראוי לו לאמר שמור המנה כהיום לשאול כי היא ראויה לו: (כה) על הגג

10) שבת ל ב: אמר רבי יהודה בריה דרבי שמואל בר שילת משמיה דרב, בקשו חכמים ל ג נ ו ז ספר קהלת מפני שדבריו סותרין זה את זה. ומפני מה לא ג נ ז ו - ח ו ? מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה. תחילתו דברי תורה, דכתיב מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ואמרי דבי רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו, קודם שמש יש לו. סופו דברי תורה, דכתיב: סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם....

11) אבות דרבי נתן, הוצאת שכטר, נוסחא א' פרק א': בראשונה היו אומרים ממשלי ושיר השירים וקהלת ב נ ו ז י ם היו, שהם היו אומרים משלות (=שהם רק משלים) ואינן מן הכתובים עמדו ו ג נ ז ו אותם, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם...

12) תוספתא ידים ב ה: ה ב ל י ו נ י ם, ספרי מינין אינן מטמאות הידים, ספרי בן סירא וכל הספרים שנכתבו מכאן ואילך אינן מטמאין את הידים.

13) ירושלמי סנהדרין י א: רבי עקיבא אומר אף הקורא בספרים החיצונים (=ג"ב אין לו חלק לעולם הבא) כגון ספרי בן סירא וספרי בן לענה, אבל ספרי המינים וכל הספרים שנכתבו מיכן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת. מאי טעמא ? ויותר מהמה בני הזהר וגו' - להגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו.

14) קהלת רבה יב יב: שכל המכניס בתוך ביתו יותר מכ"ד ספרים, מהומה הוא מכניס בביתו, כגון ספר בן סירא וספר בן אתגלא.

15) להבנת המקורות הנ"ל עיין בספרים הבאים:

1) ה ג' ר ן, בעריכת ש. א. הורודצקי, ב (66-74), ג (30-39), ד (5-26), במאמרו של מאיר איש שלום: בלבול טומאת ידים בכלל ומגע בכתבי הקדש בפרט.

2) בן סירא השלם, הוצאת מ. צ. סגל, עמודים: 1-2, 6-8, 12-13, 37-38, 45-46.

3) מבוא המקרא, מ. צ. סגל, חלק רביעי, עמודים 819-830.

4) הספרים החיצונים, מאת אברהם כהנא, כרך ראשון, במבוא הכללי לספרים החיצונים.

5) השלמות ותוספות למסכת ידים, מאת ח. אלבעק (סדר טהרות, עמודים 608-609).

(5) תרגומים

מלכת התיכון

פרשנות קדומה

מסורת

שלשה ספרים נמצאו בעזרה

קדוש וכתיב קדוש ולא כתיב כתיב ולא קדוש

יש אם למסורת - תפילין ומזוזות

בן אשר בן נפתלי מודה שי

כתב עקרי כתב אשורי מ"ם וסמ"ך או ע"ין שלמות

תיקון סופרים

פרשה פתוחה פרשה סתומה (פרקים)

נקודות מעל הכתב

נ' הפוכות - במדבר

ע' תלויות - אינה

נ' תלויות - שופטים

ו' קטועה - פרשת פינחס

אותיות גדולות; אותיות קטנות

עטור סופרים, מקרא סופרים

ונגבומים

תרגום יוונית

מגילה ב.

(1)

רש"י

עשה בני אדם. דתנינן נמל שלא יתיר מקה רבנכם לא היה לו סם לא נמל: הרגו שור. שלא יתיר רלמים הו לטרוכים שרי לכיסם מבדר פליסם סם הרגו לים לכך כתבו שור שלא הו הקשין בפיניו אלא בכהמות ולא הקשיר (ג) פלהבהמות: ובשלר לרשע. שלא יתיר שקר מאב נשמה שרי קרא מוהר מלרים היה וכפלרה שמה שטחו של יין ושטחו של מרים ושטחו של מקה סלן לין מניחות לי מלום שה כל שקן שהרבה משטח הכנים נגלעין בחין שטח הלמות אלא שמה הכשר מום שנגרה נגרת נגות מלרים כין הכנרים ומסם שטלר יגלין שלרים שה ומשטלר ילחן מד שיגלא יבראל מחלרים לרבם מלום שה לא הרסם שלם של יגלין ומלה לי שרה יקר כשבא למלרים כשלרו מלרים ומסר וקן היה הגלה כי גר יהיה אשר בארץ לא לסם (נחמיה מו) ולא נלשר במלרים אלא כלרן לא לסם וכשטלר ילחן היה לברהם גר בלרן פלשתים ומלה מד שיגלא מחלרים נמלא ילחן ולרשו שקן ולרשו של לברהם גרים ושלשים של קדם לקן לא נחנו בגרה ולא אשר כדבר: אלמור. לשן הרשות לכל מרי לשן קטנות ולמר נרמשים שלשים שלהם לקבל מרי שבינה אלא אלמור בני ישראל. כלומר מרשה מלמה ולפי שמחנו אלמור מחילה חוזר ומחנים כמחם הלשון ולא כחנו אלו לגיני בני ישראל: לא

נמקום נמרי ונמקום לגיני המשמש לשן נחלה כמו אמר של יש (נ"מ דף כח:) ומשמש עמ לשן הפעלה כמלמרים המם' אלמר לעלה תרבי (ישעיה מד) ע בכל שבלא אמר של מולם פי' שמקן ומחזיקו ומפלה הכל לרשמ כמלמרים מד המם (שנת דף קיג:) הלכך נקרא שמה בכל שכל מדי מטל נעמרו שם (ענינים דף קיג:):

אלהים נכרו נחלשים. פיה שלם מחנו נחלשים כמלו הו לומרים נחלשים שם הוא ומרו הרשיות הן ומקה מחרי נחלשים לון שם מלו אלא נחמלה ושוד

שמחנו לו בלשון יוניה נחמלה ולא שהחנים הו יוחרים אלשלים יש להכיר הסלרא נחמלה ולשם p אלו מחנו נחלשים קדם היה לומר המרי רשיות הן ומחרבה הרחלשה מי נחלא אחר ולאלהים הו הנני המשר הו נלעל אמרו: ("ואל") אלמור בני ישראל. ומקשה לחלו לא מחנו לו ומלא אחר לגיני בני ישראל מרבינו בסמוך ומי לחלו לא מחנו לו ומלא אחר לגיני בני ישראל מרבינו בסמוך ומי לשן נחלה רש לחר לפי שלא רש לשקר ולכך מחנו לו אלמור

נמקום נמרי ונמקום לגיני המשמש לשן נחלה כמו אמר של יש (נ"מ דף כח:) ומשמש עמ לשן הפעלה כמלמרים המם' אלמר לעלה תרבי (ישעיה מד) ע בכל שבלא אמר של מולם פי' שמקן ומחזיקו ומפלה הכל לרשמ כמלמרים המם (שנת דף קיג:) הלכך נקרא שמה בכל שכל מדי מטל נעמרו שם (ענינים דף קיג:):

מסכת סופרים

(2)

תרגום יוונית

פרק ראשון

הלכה א אין כותבין ספרים [ג] (ב) לא על עורות טרפה מסאת הלא על עורות הדה מסאה הלא נתאחרן בנין הלא מברכין בשערן הלכה (ג) לעשה מסני שכתבין על עורות טרפה מדרה רעל עורות הדה מדרה ראשון [בנין] וטרכן בשערן. (ד) הלכה לעשה מסני שמסרלין בקטן וכתבין בדיו על העור [ה] שהוא מסרן לו מן המקרא (ישעיה לו) ואני כותב על הספר ברוך: הלכה ב שאל אחר את רבי יהושע הגרמי (ו) מפני מה כותבין על עורות נבלות וטרפות. אמר לו אמשאל לך משל לשה הדבר דומה לבני אדם שנתאירו הדינה לפלטות אחר הדנו מלך ואחר הנו אמרלמור איזה מדון ושבר זה שהנו מלך. אמר לו אינ הוא מוחר באבילה. אמר לו הרי הוא אומר (דברים יז) לא תאכל כל נבלה הבנוב אמרה ואני מה אעשה לך (מכאן שכתבים על עורות נבלה ועל עורות טרפה ואין הרשעין שמא עורות לבנין ון) הלכה ג לקדן עורות סכל מקום לספרים לתפילין ומזוזות ון הרשעין שמא עורות לבנין ון: הלכה ד (ה) כותבין על הקלף בסקום בשר ועל הגיל בסקום שער ואינו רשאי לשנות. הלכה לעשה מסני שאם שינה בזה ובזה אין קורין בו: הלכה ה אין כותבין לא על הפגרא ולא על גבי נייר [ו] מדוק לא בשחור ולא בשחור ולא בקמטים ולא בקנקנתם ולא בכל מרא ואין נוחנין קנקנתם בדיו: הלכה ו אין כותבין לא עברית ולא ארמית ולא מדית ולא יונית. כתב בכל לשון בכל כתבים לא יקרא בו עד שתהא כתובה אשורית: הלכה ז מעשה בר אקים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית

מגילה ב.

(4)

תרגום תורה נביאים כתובים

ואיר דמה ואתמא רבי חיא בר אבא תרגום של תורה אנקלוס הגר אמרו מפי ר אליעזר ור יהושע תרגום של נביאים יונתן בן עזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי תגדעונה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה יצתה בת קול ואמרה מי הוא זה שגילה סתרי לבני אדם עמד יונתן בן עזיאל על רגלו ואמר אני הוא שגליתי סתרך לבני אדם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבודך עשיתי שלא ידנו מחלוקת בישראל ועוד ביקש לגלות תרגום של כתובים יצתה בת קול ואמרה לו דיך מים משם ראיה ביה קן משה ותרגום של תורה אנקלוס הגר אמרו והא אמר רב אקא בר אבין אמר רב חנאל אמר רב מאי דכתיב ויקרא בספר תורה האלהים מפורש ושם שכל ריבינו במקרא ויקרא בספר תורה האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושם שכל אלו הפסקן ריבינו במקרא אלו פיסק מעמים ואמרי לה אלו הסמיכות שכתוב ואמרו ישרים

(5)

רבי ירמיה

בשם רבי חייה בר בא תירגם עקילס הגר התורה לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע וקיימו אותו ואמרו לו יפיפית מבני אדם רבי יוחנן בר פזי אמר רבי יהושע בן לוי שאל (ו) ולמה לי נן אמרין יש בספרים מה שאין בתפילין ומזוזות שהספרים נכתבין בשני דפין ותפילין ומזוזות אינן נכתבים אלא בדף אחד

תורה הלא לשון יוונית: מרגני. הים לי כפל לגנים בהים דר כמרגני והוא בית הקן מכר לשומרי המיר לי נמי מכר כמין מוכנין לאנור בו פירות: כיתא. הוליא כמו המודם לכר כדת מלבו: תרמית מהוך יונית. כמלא בתף לכבל"ג מיתר לכהוב תרמית: תירגם עקילס הגר. הוא הרגום לוקילוס

(3) נביאים לדו

ראר איקא בר אבין אמר רב חנאל אמר רב מ"ר ויקרא בספר תורה האלהים מפורש ושם שכל ריבינו במקרא ויקרא בספר תורה האלהים זה מקרא מפורש זה תרגום ושם שכל אלו הפסוקים ריבינו במקרא זה פיסוק מעמים ואמרי לה אלו המסורות

36

קידושין מ"ב

(6)

(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

יונתן בן עוזיאל

ירושלמי

מו וּשְׁלִיחוּ מַיָּא מִן קַרְנַת וַטְלָקַת יַת טַלְיָא:

כָּל מַיָּא עַד דִּי שְׁלִיחוּ כָּל מַיָּא מִן קַרְנָא וְאִתְחָרִיךְ וְאִתְקְלִישׁ בְּשָׁרֵיהּ וְסוּבְרָתֵיהּ וְאִשְׁתַּלְהִיאַת וּקְרָא לְרַחֲלָהָא דְּאִיבָּא וְלָא עָנָא יָתֵהּ וּמִן יַד טַלְקַת יַת רִיגָא הַחוֹת חַד מִן אִלָּנָיָא: מז וְאָזְלַת וִיתֵיבַת לָהּ לְסִטַּר חַד וְטַלְקַת יַת פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה אַרְחֵיקַת מִן בְּרָהּ כְּשִׁיעוּר מַיְנַד בְּקַשְׁתָּא אֲרוּם אָמְרַת לַית אֲנָא יְכָלָא לְמֵיחֲמֵי בְּמוֹתָא דְּטַלְיָא וִיתֵבַת כִּקְבִיל בְּרָהּ וְאָרִימַת יַת קָלָהּ וּבְכַת: יז וּשְׁמִיעַ קָדָם יְיָ יַת קָלֵיהּ דְּטַלְיָא בְּגִין זְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם וּקְרָא מַלְאָכָא דַיְיָ לְהָגָר מִן שְׁמַיָּא וַאֲמַר לָהּ מָה לִיךְ הָגָר לָא תִסְתַּיְּפִין אֲרוּם שְׁמִיעַ קָדָם יְיָ יַת קָלֵיהּ דְּטַלְיָא וְלָא דָן יָתֵיהּ לְפוּם עוֹבְרוֹי בִּישַׁיָּא דְּהוּא עָתִיד לְמֶעְבַּד אֶלָּהֵין בְּגִין זְכוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם חַס עֲלוֹי בְּאָתַר דְּהוּא תַּמָּן: יח אִזְדַּקְפִי טוּלִי יַת טַלְיָא וְאִתְקְפִי יַת יְדִיךְ בֵּיהּ אֲרוּם לְעַם רַב אֲשַׁוֵּינֵיהּ: יט וְגַלֵּי יְיָ יַת עֵינָהָא וְאִתְגְּלֵי לָהּ בֵּירָא דְמַיָּא וְאָזְלַת וּמְלַת יַת קַרְוָא מַיָּא וַאֲשְׁקַיַת יַת טַלְיָא: כ וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵיהּ דְּטַלְיָא וּרְבָא וִיתֵיב בְּמַדְבְּרָא וַהֲוָה יְלִיף רַבִּי קַשְׁוָותָא: כא וִיתֵיב בְּמַדְבְּרָא דְּפָארָן וּנְסִיב אִתְּתָא יַת עֲדִישָׁא וַתְרֵתָה וּנְסִיבַת לֵיהּ אִמַּיהּ יַת פָּטְמָיָא אִתְּתָא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: כב וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהוּא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכוֹל רַב חֵילֵיהּ

יונתן בן עוזיאל

ירושלמי

קל 259

בְּרִיתָא בֵּיהּ וְלָא תִטּוּפוּן בְּגִבְיוֹלְתְּהוֹן דְּחִיבָא יַת אַרְעָכוֹן דַּיְיָ אֱלָהְכוֹן יְהֵיב לְכוֹן אַחְסָנָא: א לָא תִחְמוּן יַת תּוֹרָא דְּאַחוּכוֹן אוֹ יַת אִמְּרַיָּה טָעִין וּתְפַלְּגוּן רַעֲוָתְכוֹן מִנְּהוֹן אֶתְבָא תְּתִיבִינוּן לֵיהּ: ב וְאִין לָא קְרִיבָא דְּעָתָא דְּאַחוּךָ עִמָּךְ אוֹ לָא חַכִּיתְּתֵיהּ וְתִכְנְשִׁינֵיהּ לְנוֹ בֵּיתָךְ וִיהֵי מִתְפַּרְנַס נַכְרָךְ עַד זְמַן דְּיִתְבַּע אַחוּךָ יָתֵיהּ וּתְתִיבִינֵיהּ לֵיהּ: ג וְהֵיכְדֵין תַּעְבִּיד לְחֵמָרֵיהּ וְהֵיכְדֵין תַּעְבִּיד לְכִסּוּתֵיהּ וְהֵיכְדֵין תַּעְבִּיד לְכָל אֲבִידַת אַחוּךָ דִּי מִתְבְּדָא מִנָּיהּ וְתַשְׁכְּחֵיהּ לֵית לָךְ רְשׁוּ לְכַסָּאוּתֵיהּ מִינָּיהּ אַרְחִיקוּ עָלָיהּ וּתְהַדְּרִינֵיהּ: ד לָא תֶחְמוּן יַת חֲמָרָא דְּאַחוּכוֹן אוֹ תּוֹרֵי דְּמָאן בְּאוֹרְחָא וְתִכְבְּשׁוּן עֵינֵיכוֹן מִנְּהוֹן מְקִים תְּקִימוּן עִמֵּיהּ: ה לָא יְהֵוֶה גּוּלְיָין דְּצִיצִית וּתְפִילִין דְּהִינוּן תְּקוּנֵי גֶּבֶר עַל אִתָּא וְלָא יְכַסֵּי גֶּבֶר בֵּי שִׁיחָיָא וַעֲרָיָיתֵיהּ וּבֵי אַנְפּוֹי לְאִתְחַמָּאָה הֵיךְ נָשָׁא אֲרוּם מְרַחֵק קָדָם יְיָ

ג נְכָן תַּעְבִּיד לְחֵמָרֵיהּ וְכֵן תַּעְבִּיד לְאַצְטַלִּיתֵיהּ:

ד מִיּשְׁבַּק תִּשְׁבּוֹק יַת מָה דִּבְלָבָךְ עָלוֹי וּמִפְּרַק תִּפְרוֹק עִמֵּיהּ וּמִטְּעַן תִּטְעַנִּי עִמֵּיהּ:

תרגום

רות א

ד 7

בָּהּ: מו וַתֹּאמֶר וַאֲמַרַת הָא הָכָת יְבִמְתֵּךְ לְוַת עַמָּהּ וּלְוַת בַּחֲלָהָהּ הוּבִי קְהַר יְבִמְתֵּךְ לְעַמָּהּ וְלִרְחַלְהָהּ: מז וַתֹּאמֶר וַאֲמַרַת רוּת לָא תַקְנִישִׁי כִּי לְמִשְׁבַּקְוָךְ לְמִיתַב מִן כַּתְרָךְ אֲרוּם תָּאִיבָא אֲנָא לְאִתְגַּיָּרָא אֶמְרַת נָעֳמִי אִתְפַּקְרָנָא לְמִטַּר שְׁבָיָא וְיוֹמִי מְדָא בְּרִיל וְלָא לְהַלְכָא כַּר מִקְרָנִין אֶלָּפִין אַמִּין אֲמַרַת רוּת לְכָל מָן דִּי אַתְּ אָזְלָא אֵיזֵל אֶמְרַת נָעֳמִי אִתְפַּקְרָנָא וְלָא לְמִכְּרַת כַּחֲרָא עִם עַמְמַיָּא אֶמְרַת רוּת לְכָל אָתָר דִּי תְּכִיתִי אֶכִּית אֶמְרַת נָעֳמִי אִתְפַּקְרָנָא לְמִגְזַר שִׁית מְאָה וְתְלַת עֲסַר פִּקּוּדְרָיָא אֶמְרַת רוּת מָה דְּנִטְרִין עֲלַיִךְ אִיהָא נִטְרָא אֲנָא כְּאִלּוּ הָוֵי עִמִּי מִן קַדְמַת דְּנָא אֶמְרַת נָעֳמִי אִתְפַּקְרָנָא וְלָא לְמִפְּלַח פּוּלְחָנָא נוּכְרָאָה אֶמְרַת רוּת אֱלָהִי הוּא אֱלָהִי: יז בְּאַשֶׁר אֶמְרַת נָעֳמִי אִית לָנָא אַרְבַּע דִּינֵי מוֹתָא לְסַיְּבָיָא דַּיְנַיָּת אַבָּנָא וּקְטִילַת סַיְפָא וְצַלְבַת קַיְסָא אֶמְרַת רוּת לְכָל מָה דְּתָמוּתִי אֲמוּת אֶמְרַת נָעֳמִי אִית לָנָא בֵּית קְבוּרְתָּא אֶמְרַת רוּת וְתִתְּנֵי אֲתָא קְבִירָא וְלָא הוֹסִיפִי עוֹד לְמִסְלָא כְּדֵין נְעַבִּיד יְיָ לִי וְכְדֵין יוֹסִיף עָלַי אֲרוּם מוֹתָא

תרגום לרחובות

37

(12)

13 הוי בֹנֶה בֵיתִי בְּלֹא צְדָקָה וַעֲלִיּוֹתָיו בְּלֹא מִשְׁפָּט בְּרֵעֵהוּ
14 יַעֲבֹד חִנָּם וּפְעֻלָּתוֹ לֹא יִתֶּן לוֹ: הָאֹמֵר אֶבְנֶה־לִּי בַיִת
מִדּוֹת וַעֲלִיּוֹת מֶרְחָבִים וְקֹרֵעַ לוֹ חַלּוֹנִים וְסָפוּן בָּאֶרֶז וּמָשׁוּחַ
בַּשָּׁשֶׁר: הֲתִמְלֹךְ כִּי אַתָּה מִתְחַרֵּה בָּאֶרֶז אָבִיךָ הֲלוֹא טו
אָכַל וְשָׁתָה וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אָז טוֹב לוֹ: דָּן דִּין טז
עָנִי וְאֶבְיוֹן אָז טוֹב הֲלוֹא הַדַּעַת אֹתִי נְאֻם־יְהוָה: כִּי יז
אֵין עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ כִּי אִם־עַל־בִּצְעֶךָ וְעַל־דַּם הַנָּקִי לִשְׁפֹּךְ
וְעַל־הָעֹשֶׁק וְעַל־הַמִּרְדָּה לַעֲשׂוֹת:

(13)

תרגום יונתן

תנ"ך קדמון בניקוד בבלי עם תרגום יונתן בין פסוק לפסוק

(14)

34. אב 22: ירמיה כב,יד-כה

Eb 22: Oxford, Bodleian Library, MS Heb. c. 1, fol. 207

38

NORTH SEMITIC INSCRIPTIONS

MOABITE

1. The Moabite Stone. Cir. 850 B.C. Louvre.

1 אנך·מ̇ש̇ע·בן·כמ̇ש̇ ..·מלך·מאב·הד
2 יבני | אבי·מלך·על·מאב·שלשן·שת·ואנך·מלכ
3 תי·אחר·אבי | ואע̇ש̇·הבמת·זאת·לכמ̇ש̇·בקרחה | בנ..[ן]
4 ש̇ע·כי·הושעני·מכל·ה̇ . לכן·הנ̇ה·הראני·בכל·שנאי | עמר
5 י·מלך·ישראל·ויענו·את·מאב·ימן·רבן·כי·יאנף·כמ̇ש̇·בארצ
6 ה̇·והלכה·בנה·ויאמר·גם·הא·אענו·את·מאב | בימי·אמר·...
7 ואר̇א·בה·ובכתה·וישראל·אבד·אבד·עלם·ורש̇·עמרי·את·[ארצ]
8 ן·מהדבא·וישב·בה·ימה·חצי·ימי·בנה·ארבען·שת·וש̇
9 בה·כמ̇ש̇·בימי | ואבן·את·בעלמען·ואע̇ש̇·בה·האשוח·ואבן[ן]
10 את·קריתן·ואש·גד·ישב·בארץ·עטרת·מעלם·ובן·לה·מלך·י
11 שראל·את·עטרת·ואלתחם·בקר·ואחזה | ואהרג·את·כל·העם·
12 הקר·רת·למ̇ש̇·ולמאב | ואשב·כשם·את·אראל·דודה·וא[ם]
13 הבה·לפני·כמ̇ש̇·בקרית | ואשב·בה·את·אש·שרן·ואת·א[ש]
14 מרת·ויאמר·לי·כמ̇ש̇·לך·אחז·את·נבה·על·ישראל | וא
15 הלך·בלילה·ואלתחם·בה·מבקע·השחרת·עד·הצהרם | ואת
16 זה·ואהרג·כל·שבעת·אלפ·ג[ב]רן·ו..ן | ונערת·ו..
17 ת·ודהכת | כי·לעשתר·כמ̇ש̇·החרמתה | ואקח·כשם·א..
18 ל·יהוה·ואסחב·רם·לפני·כמ̇ש̇ | ומלך·ישראל·בנה·את
19 יהצ·ושב·בה·בהלחמה·בי | ויגרשה·כמ̇ש̇·מפני [ו]

(I) תורה שבכתב
תורה שבעל פה

תנך in Light of Archaeological Discovery

(A) Exodus 23:17-19 ביאור מאיר בתחב

17 שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאֲדֹנָי
יְהוָה׃ 18 לֹא־תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין חֵלֶב־חַגִּי עַד־
בֹּקֶר׃ 19 רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל
גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ ס

17 Three times a year all your males shall appear before the Sovereign, the LORD.
18 You shall not offer the blood of My sacrifice with anything leavened; and the fat of My festal offering shall not be left lying until morning.
19 The choice first fruits of your soil you shall bring to the house of the LORD your God.
You shall not boil a kid in its mother's milk.

1929 Ras Shamra Ugaritic fertility ritual
רמבם : מורה נבוכים ג:מח : Nabatean ritual
1986 : Bruce Zuckerman. Harvard study

(B) Deuteronomy 24:16 VICARIOUS PUNISHMENT

16 לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־
אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃

16 Parents shall not be put to death for children, nor children be put to death for parents: a person shall be put to death only for his own crime.

CODE OF HAMURABBI §48
SEE MAKKOT 24a →
MIDRASH TANNAIM. Dt 24:16 : מדרש תנאים

(C) נזק – Tore

(D) לא תשיאו קרחה בין עיניכם לאב והיו לזכרת בין עיניך

(E) LEX TALIONIS

Exodus 21:22-25

22 וְכִי-יִנָּצּוּ אֲנָשִׁים וְהִכּוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן
23 עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים: 24 וְאִם-
25 אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד
26 תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל: כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע
27 חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה:

22 When men fight, and one of them pushes a pregnant woman and a miscarriage results, but no other misfortune ensues, the one responsible[a] shall be fined according as the woman's husband may exact from him, the payment to be based on reckoning.[b] 23 But if other misfortune ensues, the penalty shall be life for life, 24 eye for eye, tooth for tooth, hand for hand, foot for foot, 25 burn for burn, wound for wound, bruise for bruise.

DEFINE: (22) ולא יהיה אסון

(23) ואם אסון יהיה

(F) DIFFERENCE IN SEVERITY BETWEEN TORAH LAW AND CUNEIFORM LAW IN i.e. BEATING PARENTS
KIDNAPPING
בן סורר ומורה

cf. SHALOM PAUL: CUNEIFORM LAW

II שמות המלות

דברים כב:ה בגד איש - אשה

(A)

לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־
יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֵבַת יהוה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה
אֵלֶּה׃

EPIC OF KRET: CYRUS H. GORDON,
I Aqht: 206-7 SEE - UGARIT AND ITS SIGNIFICANCE
from BIBLICAL STUDIES AND
CONTEMPORARY JUDAISM
ed. MIRIAM WARD (1975) pp 161-169

DANEL OR DANIEL?

בֶּן־אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא־לִי לְמְעָל־מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי
עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה־לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי־בָהּ רָעָב וְהִכְרַתִּי
מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ
דָּנִיאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְּצִדְקָתָם יַנִּצְלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ לוּ־
חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכַּלְתָּהּ וְהָיְתָה שְׁמָמָה מִבְّלִי עוֹבֵר
מִפְּנֵי הַחַיָּה׃ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה אִם־בָּנִים וְאִם־בָּנוֹת יַצִּילוּ הֵמָּה לְבַדָּם יִנָּצְלוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה שְׁמָמָה׃ אוֹ חֶרֶב אָבִיא עַל־הָאָרֶץ הַהִיא וְאָמַרְתִּי חֶרֶב
תַּעֲבֹר בָּאָרֶץ וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ וְשְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים
הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה לֹא יַצִּילוּ בָנִים וּבָנוֹת כִּי
הֵם לְבַדָּם יִנָּצְלוּ׃ אוֹ דֶבֶר אֲשַׁלַּח אֶל־הָאָרֶץ הַהִיא וְשָׁפַכְתִּי
חֲמָתִי עָלֶיהָ בְּדָם לְהַכְרִית מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ וְנֹחַ דָּנִיאֵל
וְאִיּוֹב בְּתוֹכָהּ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־בֵּן אִם־בַּת יַצִּילוּ
הֵמָּה בְּצִדְקָתָם יַצִּילוּ נַפְשָׁם׃

יחזקאל יד

וַיְהִי דְבַר־יהוה אֵלַי לֵאמֹר׃
בֶּן־אָדָם אֱמֹר לְנָגִיד צֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן גָּבַהּ
לִבֶּךָ וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי בְּלֵב יַמִּים וְאַתָּה
אָדָם וְלֹא־אֵל וַתִּתֵּן לִבְּךָ כְּלֵב אֱלֹהִים׃ הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָّנִיאֵל מִדָּנִיאֵל
כָּל־סָתוּם לֹא עְמָמוּךָ׃ בְּחָכְמָתְךָ וּבִתְבוּנָתְךָ עָשִׂיתָ לְךָ חָיִל
וַתַּעַשׂ זָהָב וָכֶסֶף בְּאוֹצְרוֹתֶיךָ׃ בְּרֹב חָכְמָתְךָ בְּרְכֻלָּתְךָ הִרְבִּיתָ
חֵילֶךָ וַיִּגְבַּהּ לִבְּבְךָ בְּחֵילֶךָ׃

יחזקאל כח

42

(B) honey and yeast in קרבנות : ויקרא פ"ב

EPIC OF KRET : 165

לא מצת ומרורים יאכלו.

(C) ברשת אמר → ברשת קדושים ! אוב וידעוני

ולא תלכו בחקות הגוי אשר־אני משלח מפניכם כי
כי את־כל־אלה עשו ואקץ בם: ואמר לכם אתם תירשו כב
את־אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה ארץ זבת חלב
ודבש אני יהוה אלהיכם אשר־הבדלתי אתכם מן־העמים:
והבדלתם בין־הבהמה הטהרה לטמאה ובין־העוף הטמא כה
לטהר ולא־תשקצו את־נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל
אשר תרמש האדמה אשר־הבדלתי לכם לטמא: והייתם לי כו
קדשים כי קדוש אני יהוה ואבדל אתכם מן־העמים להיות
לי: ואיש או־אשה כי־יהיה בהם אוב או ידעני מות יומתו כז
באבן ירגמו אתם דמיהם בם:
אמר יז ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־הכהנים בני אהרן ואמרת אכא
אלהם לנפש לא־יטמא בעמיו: כי אם־לשארו הקרב אליו ב
לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו: ולאחתו הבתולה הקרובה ג
אליו אשר לא־היתה לאיש לה יטמא: לא יטמא בעל בעמיו ד
יקרחו להחלו:

CONTRASTS

EX NIHILO

NATURE AND ITS BOUNDARIES

MAGIC

NEW YEAR RITUALS

(III) STORYLINE

(A) ראו כי רעה נגד פניכם

ראו כי רעה נגד פניכם. [4] כתרגומו. ומדרש [2] אגדה שמעתי, כוכב אחד יש ששמו רעה, אמר להם מרעה יראה אני באצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר, והוא סימן דם והרגה, וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם, אמר משה בתפלתו [1] למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם. זו היא שאמר להם, ראו כי רעה נגד פניכם! מיד הנחם ה' על הרעה, והפך את הדם לדם מילה, שמל יהושע אותם, וזהו שנאמר [5] היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם, שהיו אומרים [לכם] דם אנחנו רואין עליכם במדבר:

ארבה - חשך

(B) מבוא genre

(C) CROSSING A RIVER

(D) COMMERCE IN MESOPOTAMIA IN 18TH-20TH CENTURIES BCE

(E) יב' אל מדרים / HABIRU TRIBES - EMANUEL VELIKOVSKY

(F) MESHA STONE - מישע מלך מואב (תוספת ברכה בדרך ינקדה באמצעות רוח!)

(G) עור - THE BLIND AND THE LAME

בן־שלשים שנה דוד במלכו ארבעים
שנה מלך: בחברון מלך על־יהודה שבע שנים ושתה חדשים
ובירושלם מלך שלשים ושלש שנה על כל־ישראל ויהודה:
וילך המלך ואנשיו ירושלם אל־היבסי יושב הארץ ויאמר
לדוד לאמר לא־תבוא הנה כי אם־הסירך העורים והפסחים
לאמר לא־יבוא דוד הנה: וילכד דוד את מצדת ציון היא
עיר דוד: ויאמר דוד ביום ההוא כל־מכה יבסי ויגע בצנור
ואת־הפסחים ואת־העורים שנאו נפש דוד על־כן יאמרו
עור ופסח לא יבוא אל־הבית: וישב דוד במצדה ויקרא־לה
עיר דוד ויבן דוד סביב מן־המלוא ובית: וילך דוד הלוך
וגדול ויהוה אלהי צבאות עמו:

(H) יהויכין MENU

ILL TREATMENT OF מנ'שה?

IV words HAPAX

(A) פ׳ים

I Samuel 13:19-23

19 וְחָרָשׁ לֹא יִמָּצֵא בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כִּי־אָמְרוּ פְלִשְׁתִּים פֶּן יַעֲשׂוּ
הָעִבְרִים חֶרֶב אוֹ חָנִית: 20 וַיֵּרְדוּ כָל־יִשְׂרָאֵל הַפְּלִשְׁתִּים לְלַטֵּשׁ
אִישׁ אֶת־מַחֲרֵשָׁתוֹ וְאֶת־אִתּוֹ וְאֶת־קַרְדֻּמּוֹ וְאֶת מַזְרֵדֹתָיו: 21 וְהָיְתָה
הַפְּצִירָה פִּים לַמַּחֲרֵשֹׁת וְלָאִתִּים וְלַשָּׁלֹשׁ קֶלְשׁוֹן וְלַקַּרְדֻּמִּים
וּלְהַכִּיב הַדָּרְבָן: 22 וְהָיָה בְּיוֹם מִלְחֶמֶת וְלֹא נִמְצָא חֶרֶב וַחֲנִית
בְּיַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר אֶת־שָׁאוּל וְאֶת־יוֹנָתָן וַתִּמָּצֵא לְשָׁאוּל וּלְיוֹנָתָן
בְּנוֹ: 23 וַיֵּצֵא מַצַּב פְּלִשְׁתִּים אֶל־מַעֲבַר מִכְמָשׂ: ס

19 No smith was to be found in all the land of Israel, for the Philistines were afraid that the Hebrews would make swords or spears. 20 So all the Israelites had to go down to the Philistines to have their plowshares, their mattocks, axes, and colters' sharpened. 21 והיתה הפצירה פים for plowshares, mattocks, three-pronged forks, and axes, and for setting the goads. 22 Thus on the day of the battle, no sword or spear was to be found in the possession of any of the troops with Saul and Jonathan; only Saul and Jonathan had them.

23 Now the Philistine garrison had marched out to the pass of Michmas.

(B) הירלם

(C) מַלָּת – יודע אנית
יורדי אניות

'פים' (משקולת מלכיש)

תמונת
פ״ים
מפירוש
דעת מקרא
לספר שמואל א׳

151ST PSALM

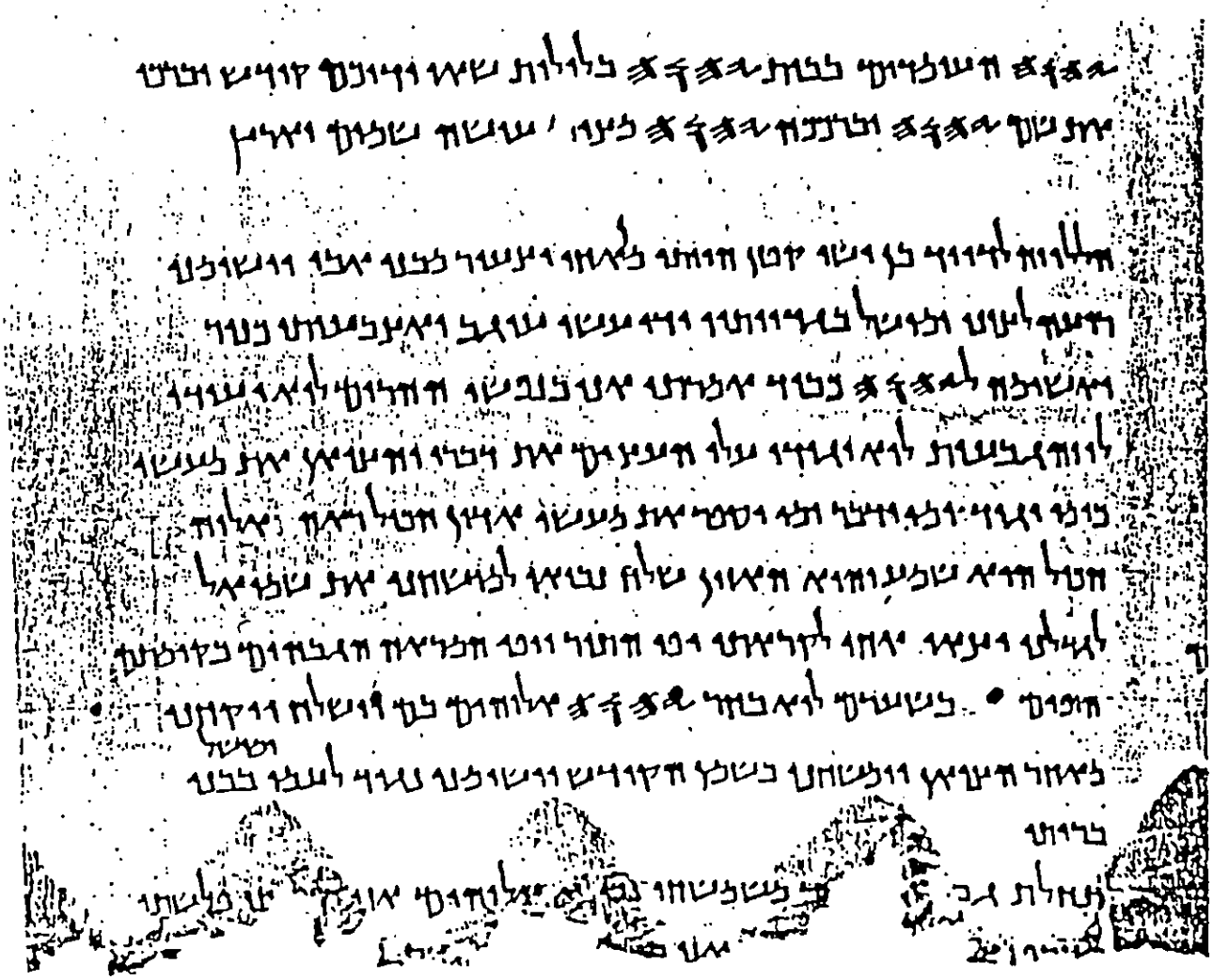

11Q5 Col. 28 [3]Hallelujah! A psalm of David, son of Jesse. I was smaller than my brothers, youngest of my father's sons. So he made me a [4]shepherd for his sheep, a ruler over his goats. My hands fashioned a pipe, my fingers a lyre, [5]and I glorified the LORD. I said to myself, "The mountains do not testify [6]to Him, nor do the hills proclaim." So—echo my words, O trees, O sheep, my deeds! [7]Ah, but who can proclaim, who declare the deeds of the Lord? God has seen all, [8]heard and attended to everything. He sent his prophet to anoint me, even Samuel, [9]to raise me up. My brothers went forth to meet him: handsome of figure, wondrous of appearance, tall were they of stature, [10]so beautiful their hair—yet the LORD God did not choose them. No, He sent and took me [11]who followed the flock, and anointed me with the holy oil. He set me as prince to His people, ruler over the children of His covenant.

I. A copy of the Testament of Reuben, which he gave as a command to his sons before he died, in the hundred and twenty-fifth year of his life.

2 When he was ill, two years after the death of Joseph, his sons and
3 grandsons met together to visit him. And he said to them, My
4 children, I am dying and going the way of my fathers. And seeing there Judah and Gad and Asher, his brothers, he said to them, Raise me up, *my* brothers, so that I can tell my brothers and my
5 children what lies hidden in my heart; for I am about to die. And he got up and kissed them and said, weeping, Listen, my brothers, pay attention ⟨my sons⟩,[1] to Reuben your father, *and* to the
6 commands I give you. And behold, I call the God of heaven to witness against you to-day, so that you do not live your lives in the ignorance of youth and give yourselves up to fornication, as I did,
7 and defiled my father Jacob's bed. For I tell you, he struck me with a foul disease in my loins for seven months; and had not my father Jacob prayed for me to the Lord, ⟨I would have died⟩,[2] for[3] the
8 Lord was minded to destroy me. For I was thirty years old when I did *this* evil before the Lord; and for seven months I was
9 dangerously ill. And with determination I set myself for seven
10 years to repent before the Lord. I drank no wine nor strong drink, no meat entered my mouth, and I tasted no pleasant food at all, as I mourned over my sin (for it was great). May no such thing *ever again* happen in Israel!

10 Pay no attention to a woman's face, and never be alone with another man's wife, nor be too inquisitive about women's affairs.
11 For had I not seen Bilhah bathing in a secluded place I would not
12 have fallen into so great a sin.[9] For my mind was obsessed by the thought of *her* woman's nakedness and would not let me sleep until
13 I had done the abominable thing. For while our father Jacob was away on a visit to his father Isaac, when we were in Eder, near the house of Ephrath (*that is* Bethlehem),[10] Bilhah had been drinking; and she was lying asleep in her bedroom with nothing over her.
14 And I went in and saw her nakedness and did the wicked deed; and
15 I left her still asleep and went away. And immediately an angel of God told my father Jacob about my wickedness; and he came and mourned over me. And *as for Bilhah*, he had no further relations with her.

בראשית לה:כב - ויהי בשכן ישראל בארץ ההיא וילך ראובן וישכב
את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל
ויהיו בני יעקב שנים עשר

בראשית מ"ט: ג-ד - ראובן בכורי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז
פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך אז חללת יצועי עלה

כתבים לשון - יהי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר

וקני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור והחלל יצועי אביו נתנה הבכורה

4-

הבכורה היתה שלך והכהונה היתה שלך והמלכות היתה שלך
ועכשיו שחמאת נתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות
ליהודה • א"ר אחא לא שלך היתה הבכורה • כלום הלך יעקב אצל
לבן אלא בשביל רחל כל הטרישות שטרשת באמך לא ברחל הייתי
ראוי לטרשן עכשיו חזרה הבכורה לבעליה • פחז כמים אל תותר •
רבי אליעזר ור' יהושע • רבי אליעזר אמר פחוז חמא"ת חמא"ת זני"ת •
רבי יהושע אמר פרק"ת עול חלל"ת יצועי ז"ע יצרך עליך • רבי
אליעזר בן יעקב אמר פסע"ת על דת • חבת"ה בבכורתך • ז"ר
נעשית לפתנותיך • אמרו עד עכשיו אנו צריכין למודעי • בא
ר' אליעזר המודעי ופירש זע"ת חרו"ת פר"ת חמא מעל ראשך •
אי"ר פנחס (יא) עשית (יב) כפחזים שנשתברו שוקיהן במים: במים •
רבנן אמרי אתה חטאת במים יבא משוי ממים ויקרבך • יחי ראובן
ואל ימות • במים מה מים ניתרין ממקום למקום כך הותרה לך •
רבי אליעזר המודעי אומר אין עושין מקוה של יין של שמן אלא של
מים • כך עשית לך מקוה של מים ומהרת עצמך בו • אל חותר • ר'
אליעזר ורבי יהושע תרויהון אמרי כך לא ותרת לך כלום • רבי
אליעזר המודעי אומר (יג) אל יהי לך ויחרון עון שלך • כי עלית •
רבי אליעזר ורבי יהושע תרויהון אמרי (יד) כי עלית בודאי • רבי
אליעזר אמר כי עלית היכן בדוראים • משכבי אביך • אמר רבי
ברכיה משכב אביך אין כתיב כאן אלא משכבי אביך משכב בלהה
ומשכב זלפה • רבי אבהו ואמרי לה רבי יעקב בשם רבי חייא רבה
ור' יהושע בן לוי בשם רבי שמעון בן יוחאי • חנינן ז' החשוד על

XXXIII. And Jacob moved and settled to the south of Migdal-Eder-Ephrata. And he went to *visit* his father Isaac, he and his wife
2 Leah, on the new moon of the tenth month. And Reuben saw Bilhah, Rachel's maid, his father's concubine, bathing in water in
3 a secluded place, and he became enamoured of her. And he hid himself and went into Bilhah's house at night and found her asleep
4 alone on her bed in her house; and he lay with her. And she woke up and looked round, and behold Reuben was lying with her on the bed; and she lifted the edge of her coverlet and took hold of him,
5 and when she realized it was Reuben she cried out aloud. And she was ashamed because of him,[1] and she let go of him, and he fled.
6 And she was much upset by what had happened and said nothing
7 to any one about it. And when Jacob returned and asked for[2] her, she said to him, I am not clean for you, for I have been defiled:[3] Reuben defiled me and lay with me in the night, when I was asleep,

[14] So Eth.: Lat. 'they'.

[1] So Eth.: Lat. 'he was ashamed because of her'. As the texts of this passage now stand, this is the only clear case of confusion about who was doing what. It is probable, however, that at earlier stages in the tradition there were more; and in the original it may well have been Reuben who lifted the edge of the coverlet and took hold of Bilhah, and then, when she cried out, let go of her, rather than *vice versa*.

[2] Lit. 'sought'. [3] Lit. 'defiled as regards you'.

and I did not realize *who it was* until he had uncovered my shame[4]
8 and had intercourse with me. And Jacob was very angry with Reuben because he had lain with Bilhah – because he had uncovered his father's shame. And Jacob did not approach her again because Reuben had defiled her.

9 And any man who uncovers his father's shame – what he does is wicked beyond measure, for he is abominable in the Lord's sight.
10 That is why it is written and decreed on the heavenly tablets that a man should not lie with his father's wife and should not uncover his father's shame, for *to do* this is unclean: they shall be put to death together, the man who lies with his father's wife and the woman
11 also, for they are guilty of uncleanness on the earth. And there shall be nothing unclean before our God in the nation that he has chosen
12 for himself as a possession. And again, it is written a second time, Cursed be the man who lies with his father's wife, for he has uncovered his father's shame; and all the Lord's holy ones said, Amen, Amen.

13 And do you, Moses, command the sons of Israel to observe this injunction,[5] for *transgression of* it *entails* the punishment of death, and it *concerns what* is unclean; and there is no atonement that can ever atone for the man who has committed this *sin*, but he must be killed and put to death by stoning and uprooted from among the
14 people of our God. For no man who does this in Israel should be allowed to remain alive a single day on the earth, for he is abomin-
15 able and unclean. And let no one say, Reuben was granted life and forgiveness after he had lain with his father's concubine, and so also was Bilhah,[6] although she had a husband, and her husband
16 Jacob (Reuben's[7] father) was still alive. For at that time the ordinance and the decree and the law in its completeness, to cover every case,[8] had not been revealed; but in your days *it has been revealed* as a law for *all* times and seasons, and as an everlasting law
17 for all generations for ever. And for this law there is no time limit, neither can there be atonement for *transgression of* it, but both *the*

[4] Lit. 'skirt' and so also in verses 8, 9, 10 and 12.
[5] Lit. 'this word'.
[6] Lit. 'To Reuben was granted . . . and to her also'.
[7] Lit. 'his'.
[8] Lit. 'for all'.

שבת נה:

אמר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל
האומר ראובן חטא אינו אלא טועה שנאמר °ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד (בראשית לה)
שבולן שקולים כארח אלא מה אני מקיים °וישכב את בלהה פילגש אביו (שם)
מלמד שבלבל מצעו של אביו ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה תניא
ר"ש בן אלעזר אומר מוצל אותו צדיק מאותו עון ולא בא מעשה זה לידו
אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר °ארור שוכב עם אשת אביו (דברים כז)
ויבא חטא זה לידו אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו
עלבון אמו תבע אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא
צרה לאמי עמד ובלבל את מצעה אחרים אומרים שתי מצעות בלבל אחת
של שכינה ואחת של אביו והיינו דכתיב °אז חללת יצועי עלה (בראשית מט)
יצועי אלא יצועיי) כתנאי פחז כמים אל תותר ר' אליעזר אומר פותה חבתה
זלתה ר' יהושע אומר פסעתה על דת חטאת זנית ר"ג אומר פיללתה חלתה
זרתה תפלתך אמר ר"ג עדיין צריכין אנו למודעי ר' אלעזר המודעי אומר
הפוך את התיבה ודורשה *זעזעתה הרתעתה פרתה חטא ממך רבא אמר
ואמרי לה ר' ירמיה בר אבא זכרת עונשו של דבר חלית עצמך חולי גדול
פירשת מלחטוא:

מגילה סוף פרק ב

מתני' מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה תמר נקרא
ומתרגם מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם והשני נקרא ולא מתרגם
ברכת כהנים מעשה דוד ואמנון (ג)* נקראין ולא מתרגמין אין מפטירין במרכבה
ורבי יהודה מתיר ר' אליעזר אומר אין מפטירין °בהודע את ירושלם:

מתני' מעשה לאובן · וישכב את בלהה פילגש אביו (בראשית לה) : נקרא · בבית הכנסת : ולא
מתרגם · חיישין לגנותו : מעשה תמר · ויהודה : ומעשה עגל הראשון · כל פרשת העגל עד א] ואשליכהו כאש (שמות לב) ומה
שאחר לאחרן וספר המעשה הוא קרוי מעשה עגל השני הוא שכתוב בו וילא העגל הזה (ה) ולא יתרגם פן יטעו עמי האחרן ויאמרו
ממש היה בו שילא מאליו אבל האחרון אין מכיון : הודע את ירושלם · את תועבותיה פרשה היא ביחזקאל : גמ' ויש לא נקרין
ולא מתרגמין · מפרש בסיפא מעשה דוד ואמנון לא נקרין בהפטרה : מעשה בראשית כו' · ואמרינן במסכת חגיגה (דף יח:)
המסתכל באחרכעה דבריס ראוי לו שלא נא בא לעולם והתם *מפרש טעמא אין רצוי של מלך שיזכירו שמו על אשפה כו' :
קמ"ל

מבור שור הראשית לה: כב

(כב) וישמע ישראל: ונמצא שאבד שתי נשיו, רחל שמתה*, ובלהה ששכב ראובן עמה, שמהיום ההוא ומעלה לא שכב יעקב עמה כדכתיב גבי פלגש דוד ששכב עמהן אבשלום "ותהיינה צרורות [עד יום מותן] אלמנות חיות"[10] כל ימיהן, ואע"פ כן לא הפסיד בכך כלום, שכבר נולדו י"ב שבטים, ולפיכך הולך ומונה אותם, וגם עתה הושלמו י"ב השבטים, שנולד בנימין, ומנאן.

1. A copy of the Testament of Reuben, which he gave as a command to his sons before he died, in the hundred and twenty-fifth year of his life.
2 When he was ill, two years after the death of Joseph, his sons and
3 grandsons met together to visit him. And he said to them, My
4 children, I am dying and going the way of my fathers. And seeing there Judah and Gad and Asher, his brothers, he said to them, Raise me up, *my* brothers, so that I can tell my brothers and my
5 children what lies hidden in my heart; for I am about to die. And he got up and kissed them and said, weeping, Listen, my brothers, pay attention (my sons),[1] to Reuben your father, *and* to the
6 commands I give you. And behold, I call the God of heaven to witness against you to-day, so that you do not live your lives in the ignorance of youth and give yourself up to fornication, as I did,
7 and defiled my father Jacob's bed. For I tell you, he struck me with a foul disease in my loins for seven months; and had not my father Jacob prayed for me to the Lord, (I would have died),[2] for[3] the
8 Lord was minded to destroy me. For I was thirty years old when I did *this* evil before the Lord; and for seven months I was
9 dangerously ill. And with determination I set myself for seven
10 years to repent before the Lord. I drank no wine nor strong drink, no meat entered my mouth, and I tasted no pleasant food at all, as I mourned over my sin (for it was great). May no such thing *ever again* happen in Israel!

10 Pay no attention to a woman's face, and never be alone with another man's wife, nor be too inquisitive about women's affairs.
11 For had I not seen Bilhah bathing in a secluded place I would not
12 have fallen into so great a sin.[9] For my mind was obsessed by the thought of *her* woman's nakedness and would not let me sleep until
13 I had done the abominable thing. For while our father Jacob was away on a visit to his father Isaac, when we were in Eder, near the house of Ephrath (*that is* Bethlehem),[10] Bilhah had been drinking; and she was lying asleep in her bedroom with nothing over her.
14 And I went in and saw her nakedness and did the wicked deed; and
15 I left her still asleep and went away. And immediately an angel of God told my father Jacob about my wickedness; and he came and mourned over me. And *as for Bilhah*, he had no further relations with her.

בראשית פרק לה פסוק כב
וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃

בראשית פרק מט
(ג) רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז:
(ד) פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי עָלָה:

דברים פרק לג פסוק ו
יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר:

דברי הימים א פרק ה
(א) וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר־יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו נִתְּנָה בְּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף בֶּן־יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה:
(ב) כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאָחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף:

בראשית רבה (וילנא) פרשת ויחי פרשה צח
הבכורה היתה שלך והכהונה היתה שלך והמלכות היתה שלך ועכשיו שהטאת נתנה הבכורה ליוסף והכהונה ללוי והמלכות ליהודה, א"ר אחא לא שלך היתה הבכורה, כלום הלך יעקב אצל לבן אלא בשביל רחל כל החרישות שחרשת באמך לא ברחל הייתי ראוי לחרשן עכשיו חזרה הבכורה לבעליה, פחז כמים אל תותר, רבי אליעזר ור' יהושע, רבי אליעזר אמר פחז"ת חטא"ת זני"ת, רבי יהושע אמר פרק"ת עול הלל"ת יצועי ז"ע יצרך עליך, רבי אליעזר בן יעקב אמר פסע"ת על דת, חבת"ה בבכורתך, ז"ר נעשית למחנותיך, אמרו עד עכשיו אנו צריכין למודעי, בא ר' אליעזר המודעי ופירש זע"ת חרד"ת פר"ח הטא מעל ראשך, א"ר פנחס עשית כפחזים שנשתברו שוקיהן במים, כמים, רבנן אמרי אתה הטאת במים יבא משוי ממים ויקרבך, יחי ראובן ואל ימות, כמים מה מים ניתרין ממקום למקום כך הותרה לך, רבי אליעזר המודעי אומר אין עושין מקוה של יין של שמן אלא של מים, כך עשית לך מקוה של מים וטהרת עצמך בו, אל תותר, ר' אליעזר ורבי יהושע תרויהון אמרי כך לא ותרת לך כלום, רבי אליעזר המודעי אומר אל יהי לך ויתרון עון שלך, כי עלית, רבי אליעזר ורבי יהושע תרויהון אמרי כי עלית בודאי, רבי אלעזר אמר כי עלית היכן בדודאים, משכבי אביך, אמר רבי ברכיה משכב אביך אין כתיב כאן אלא משכבי אביך משכב בלהה ומשכב זלפה, רבי אבהו ואמרי לה רבי יעקב בשם רבי חייא רבה ור' יהושע בן לוי בשם רבי שמעון בן יוחאי, תנינן החשוד על

XXXIII. And Jacob moved and settled to the south of Migdal-Eder-Ephrata. And he went to *visit* his father Isaac, he and his wife
2 Leah, on the new moon of the tenth month. And Reuben saw Bilhah, Rachel's maid, his father's concubine, bathing in water in
3 a secluded place, and he became enamoured of her. And he hid himself and went into Bilhah's house at night and found her asleep
4 alone on her bed in her house; and he lay with her. And she woke up and looked round, and behold Reuben was lying with her on the bed; and she lifted the edge of her coverlet and took hold of him,
5 and when she realized it was Reuben she cried out aloud. And she was ashamed because of him,[1] and she let go of him, and he fled.
6 And she was much upset by what had happened and said nothing
7 to any one about it. And when Jacob returned and asked for[2] her, she said to him, I am not clean for you, for I have been defiled:[3] Reuben defiled me and lay with me in the night, when I was asleep,

[14] So Eth.: Lat. 'they'.

[1] So Eth.: Lat. 'he was ashamed because of her'. As the texts of this passage now stand, this is the only clear case of confusion about who was doing what. It is probable, however, that at earlier stages in the tradition there were more; and in the original it may well have been Reuben who lifted the edge of the coverlet and took hold of Bilhah, and then, when she cried out, let go of her, rather than *vice versa*.

[2] Lit. 'sought'. [3] Lit. 'defiled as regards you'.

and I did not realize *who it was* until he had uncovered my shame[4]
8 and had intercourse with me. And Jacob was very angry with Reuben because he had lain with Bilhah – because he had uncovered his father's shame. And Jacob did not approach her again because Reuben had defiled her.

9 And any man who uncovers his father's shame – what he does is wicked beyond measure, for he is abominable in the Lord's sight.
10 That is why it is written and decreed on the heavenly tablets that a man should not lie with his father's wife and should not uncover his father's shame, for *to do* this is unclean: they shall be put to death together, the man who lies with his father's wife and the woman
11 also, for they are guilty of uncleanness on the earth. And there shall be nothing unclean before our God in the nation that he has chosen
12 for himself as a possession. And again, it is written a second time, Cursed be the man who lies with his father's wife, for he has uncovered his father's shame; and all the Lord's holy ones said, Amen, Amen.

13 And do you, Moses, command the sons of Israel to observe this injunction,[5] for *transgression of* it *entails* the punishment of death, and it *concerns what* is unclean; and there is no atonement that can ever atone for the man who has committed this *sin*, but he must be killed and put to death by stoning and uprooted from among the
14 people of our God. For no man who does this in Israel should be allowed to remain alive a single day on the earth, for he is abomin-
15 able and unclean. And let no one say, Reuben was granted life and forgiveness after he had lain with his father's concubine, and so also was Bilhah,[6] although she had a husband, and her husband
16 Jacob (Reuben's' father) was still alive. For at that time the ordinance and the decree and the law in its completeness, to cover every case,[8] had not been revealed; but in your days *it has been revealed* as a law for *all* times and seasons, and as an everlasting law
17 for all generations for ever. And for this law there is no time limit, neither can there be atonement for *transgression of* it, but both *the*

[4] Lit. 'skirt' and so also in verses 8, 9, 10 and 12.
[5] Lit. 'this word'.
[6] Lit. 'To Reuben was granted . . . and to her also'.
[7] Lit. 'his'.
[8] Lit. 'for all'.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר ראובן חטא - אינו אלא טועה, שנאמר ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאהת. אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו - מלמד שבלבל מצעו של אביו, ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה. תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: מוצל אותו צדיק מאותו עון, ולא בא מעשה זה לידו. אפשר עתיד זרעו לעמוד על הר עיבל ולומר ארור שכב עם אשת אביו ויבא חטא זה לידו? אלא מה אני מקיים וישכב את בלהה פילגש אביו - עלבון אמו תבע. אמר: אם אחות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי? עמד ובלבל את מצעה. אחרים אומרים: שתי מצעות בלבל, אחת של שכינה ואחת של אביו. והיינו דכתיב אז חללת יצועי עלה (אל תקרי יצועי אלא יצועיי). כתנאי, פחז כמים אל תותר רבי אליעזר אומר: פזתה חבתה זלתה. רבי יהושע אומר: פסעתה על דת, הטאת, זנית. רבן גמליאל אומר: פיללתה, חלתה, זרהה תפלתך. אמר רבן גמליאל: עדיין צריכין אנו למודעי; רבי אלעזר המודעי אומר: הפוך את התיבה ודורשה: זעזעתה, הרתעתה, פרהה חטא ממך. רבא אמר, ואמרי לה רבי ירמיה בר אבא: זכרת עונשו של דבר, הלית עצמך חולי גדול, פירשת מלחטוא.

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כה עמוד א
משנה. מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם, מעשה תמר נקרא ומתרגם, מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם, והשני נקרא ולא מתרגם. ברכת כהנים, מעשה דוד ואמנון - נקראין ולא מתרגמין. אין מפטירין במרכבה, ורבי יהודה מתיר. רבי אליעזר אומר: אין מפטירין בהודע את ירושלים.

רש"י מסכת מגילה דף כה עמוד א
משנה.
מעשה ראובן - וישכב את בלהה פילגש אביו (בראשית לה).
נקרא - בבית הכנסת.
ולא מתרגם - חיישינן לגנותו.
מעשה תמר – ויהודה.
ומעשה עגל הראשון - כל פרשת העגל עד ואשליכהו באש (שמות לב), ומה שחזר אהרן וספר המעשה הוא קרוי מעשה עגל השני, הוא שכתוב בו ויצא העגל הזה, ולא יתרגם, פן יטעו עמי הארץ ויאמרו ממש היה בו שיצא מאליו, אבל המקרא אין מבינין.
הודע את ירושלם - את תועבותיה, פרשה היא ביחזקאל.

בכור שור בראשית לה:כב
(כב) וישמע ישראל: ונמצא שאבד שתי נשיו, רחל שמתה*, ובלהה ששבב ראובן עמה, שמהיום ההוא ומעלה לא שבב יעקב עמה ברכתיב גבי פלגש דוד ששכב עמהן אבשלום "ותהיינה צרורות (עד יום מותן) אלמנות חיות"[1] כל ימיהן, ואע"פ בן לא הפסיד בכך כלום, שכבר נולדו י"ב שבטים, ולפיכך הולך ומונה אותם, גם עתה הושלמו י"ב השבטים, שנולד בנימין, ומנאן.

RABBINIC BIBLES

I. Definition of the Term MIKRAOT GEDOLOT
II. How did Rabbinic Bibles look over the Years?
III. What is NOT represented in Rabbinic Bibles?
IV. Why were some commentaries omitted?
V. Christians' Role in the Production of Rabbinic Bibles
VI. TORAT CHAYIM: Mosad Harav Kook.

אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־
ג שָׂרָה: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־

אברהם. על שרה אחתיה אחת היא. וישלח. אבימלך סלנא דגרר. וזכר את שרה: ב. ואתא מימרא מן קדם יי. לות אבימלך בחלמא דליליא. ואמר ליה. הא מית על

רס״ג (ב) אל שרה. על שרה.
(ג) ויבא אלהים. ויבוא מלאך אלהים. על האשה. כנגד האשה. בעלת כעל. אשת איש.

ר״ח ב (כ״ה) וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה. עכשיו כשבא כגרר גרשון לפי שהיה ירא שמא יהרגוהו אם היה אומר שהיא אשתו, ואף על פי כן לא הניחו השם יתי שיפרד ממנה ולא הניח את הצדקת אצל הרשע. כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים[31], וגירושין הללו היו מפני המחר. וזהו שאמר השם יתברך: ודיא כעולת כעל. שלא נרשה רק מפני המחר כי אנוס הוא. ותמצא שאין הגירושין גירושין גמורין. וזהו שאמר אבימלך: הגוי גם צדיק תהרוג. כלומר הגוי שאין לו זה הדין אלא אפילו אנוס גירושיו גרושין[32]. ועוד שהוא צדיק שלא קרב אליה תהרוג. ולא עוד אלא: הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה. מעם אחד מעם. אחי הוא. כתם לבבי, לקחתיה. ובנקיון כפי, שעדיין לא קרבתי אליה (רבינו כחיי — עמ׳ קסו — קסז).

ראב״ע (כ) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא. לא היה זה כמו במצרים[52]. כי שם בבואם מצרימה, ויראו המצרים את האשה כי יפה היא ויהללו אותה אל השרים ואל המלך. כי אנשי ומה הם, אבל המלך הוה חס וישר נלי אנשיו טובים, רק אברהם חסר אותם והיה אומר לכל אותי היא. וישלח אבימלך ויקח וגו׳. הנה זה פלא שהיתה שרה אחרי כלותה יפה עד מאד, יקחוה המלכים, כי כהלקחה אל פרעה אם[53] היתה בת ששים ותמש[54] אפשר שהיה עליה תארה, אבל אחרי כלותה חדל ממנה האורת. פלא הוא. ואולי חזרה לנערותה באשר כשרה המלאך כדברי רבותינו[55].

רשב״ן ב (ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא. לא היה זה כמו במצרים[52]. כי שם בבואם מצרימה, ויראו המצרים את האשה כי יפה היא ויהללו אותה אל השרים ואל המלך. כי אנשי ומה הם, אבל המלך הוה חס וישר נלי אנשיו טובים, רק אברהם חסר אותם והיה אומר לכל אותי היא. וישלח אבימלך ויקח וגו׳. הנה זה פלא שהיתה שרה אחרי כלותה יפה עד מאד, יקחוה המלכים, כי כהלקחה אל פרעה אם[53] היתה בת ששים ותמש[54] אפשר שהיה עליה תארה, אבל אחרי כלותה חדל ממנה האורת. פלא הוא. ואולי חזרה לנערותה באשר כשרה המלאך כדברי רבותינו[55].

חזקוני (ג) הנך מת, מכאן שאין התראה לבני נח[56].

ספורנו כמו שנזכר באבות ובשאר הנביאים. כאמרו ״במראה אליו אתודע, בחלום ארבר בו״ (במדי יב ו). כי אמנם לא נראה האל יתברך כלל אז. אבל בא אליהם קול אומר בלבד. הנך מת[57]. הנך הולך ובלה בחולי שהתחיל כך כי עצור עצר ה׳.
(ד) הגוי גם צדיק תהרוג. האמנם ראוי שתשחית הגוי[61] בהריגת מלכו, ושתהרוג המלך שהוא צדיק בזה שלא חטא.

(כ) ראמר אברהם, כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה[51] למי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי כן. אל שרה אשתו, על שרה אשתו. כיוצא בו: אל הלקח ארון וגו׳ואל מות[58] חמיה (שם״א ד כא). שניהם כלשון על.

58 נ״ל: חל חמה.

רשי״ כ (כ: אל שרה אשתו. כמו על[62]. וכן אל הנער הזה (שם״א א כז). ובא המלאך בחלום אל אבימלך. כעבור כבוד אברהם. ופה כתוב לקיחה וכן עם פרעה[63]. רק על פרעה הביא נגעים גדולים ועל כיתו. ונגעי אבימלך וכיתו לא הי כן. כי צדיק היה ספרעה.

62 רמב״ן רש״י. 63 (חקה האשה בית פרעה (נל״ל יב שון).

רד״ק אשר נתן לו: ואל פעם בזה ופעם בזה ברי שיחדיק כבולה. כי ארץ פלשתים בכלל. ״ארץ שנתן לו האל כמו שכתבנו[64] בסה שפירש לו האל האומות שנתן לו. וארץ פלשתים בכלל ארץ הכנעני היא ומנחלת בני יהודה היא כמו שכתוב[64]. וזה הוא שאמר ארצה הנגב, כי נחלת בני יהודה לדרום ארץ ישראל היתה[65]. וישב בין קדש ובין שור, ולא פירש באיזה מקום, אחר כן עדיש כי גר בגרר שהוא בין קדש ובין שור, כי וישב ויגר ענין אחר הוא, וכן אמר: וישב יעקב בארץ מגורי אביו (להלן לז א), ומנהג הלשון כי בכפול הענין ישנה המלים. ואפשר כי מתחלה ישב לו באחד המקומות האחרים באר לחי אי וולתו ואחר כן בא לגרר, כי באר לחי בין קדש ובין שור כמו שכתוב: בין קדש ובין ברד (לעיל טו יד). כי ברד הוא שור[66].
(כ) ויאמר... אל שרה אשתו, בעבור שרה אשתו. אמר לשואלים אותו עליה אחותי היא. וכן (לאבימלך ששאל במו שאמר: הלא הוא אמר לי (פסוק ה). או יהיה: אל במקום על)[67]. וכן הך את הפלשתי אל מצתו (שמו״א יד מט) אל ההרים לא אכל (יחזקאל יח ו) והרומים להם. ואמר זה בבואו לגרר בי סן הדומה שסמע כי היו אנשי המקום רעים. וכן אמר: רק אין יראת אלהים במקום הזה (להלן פסוק יא). וכן אמר יצחק בבואו לגרר[68] ולא אמר כן במקומות אחרים. הנה כי היו מותזקים אנשי גרר ברע. והענין להפקיר הנביא אשתו ולא יעמוד בנסיון הריגת עצמו פרטנו למעלה[69] כדבר שרה עם פרעה. ומן התיכה היאך היתה שרה כל כך יפה עדיין עד שהיו תומרים אותה לזוב יפיה והיא בת תשעים. ונאמר[70] כי סבה לעדנהה ולדרך נזדם כדי שתתעבר. כי אחר המעשה הזה אמר: והי נזקר את שרה (להלן כא א). וישלח. שלח (עברין)[71] אחר ששמע יפיה שיביאוה לו ולקח אותה להיות לו לאשה.
(ג) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה. וכן נאמר בלבן[72]. כי לכבוד הצדיקים יבא לאנשים מהאומות חלום של נבואה, אבל פרעה לא היה ראוי לחלום של נבואה אפילו בעבור הצדיקים אלא נגעיו היו שליחיו מאת האל. הוא שאמר אליהוא: כי באתת

62 נ״ל: אל הנער. 63 נ״ל: אל שרה. 64 ר״ל: אל הנער הזה (שם״א א כז). 65 ר״ל: אל שרה אשתו. 66 ר״ל: אל הלקח ארון וגו׳ואל מות חמיה (שם״א ד כא). שניהם כלשון על. 67 ר״ל: אל הנער הזה (שם״א א כז). 68 ר״ל: אל שרה אשתו. 69 ר״ל: אל הנער הזה (שם״א א כז). 70 ר״ל: אל שרה אשתו. 71 ר״ל: אל הנער הזה (שם״א א כז). 72 ר״ל: אל שרה אשתו.

(ב) אל שרה. על שרה.
(ג) ויבא אלהים. ויבוא מלאך אלהים. על האשה. כנגד האשה. בעלת כעל. אשת איש.

רמב״ן (ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחותי היא. לא היה זה כמו במצרים[52]. כי שם בבואם מצרימה, ויראו המצרים את האשה כי יפה היא ויהללו אותה אל השרים ואל המלך. כי אנשי ומה הם, אבל המלך הוה חס וישר נלי אנשיו טובים, רק אברהם חסר אותם והיה אומר לכל אותי היא. וישלח אבימלך ויקח וגו׳. הנה זה פלא שהיתה שרה אחרי כלותה יפה עד מאד, יקחוה המלכים, כי כהלקחה אל פרעה אם[53] היתה בת ששים ותמש[54] אפשר שהיה עליה תארה, אבל אחרי כלותה חדל ממנה האורת. פלא הוא. ואולי חזרה לנערותה באשר כשרה המלאך כדברי רבותינו[55].

55 נ״ל לעיל יב. רד״ק. 56 נ״ל בכנסף מוקק מרדכי: מו. 54 ע״ר פרד עולם. א 57 ורק כ.ב.); אותה שנה פרעה בה אברהם אבינו מתלון מי״ג ביתה קנה הרגוב ריחד לכפרים. והנה הנמתב שפר הכרם מן ביה סנה מצאתו פתחן. ושה. ריהה מיה פפע ענר שרם ולעיל יח. ח). הרי ששרה מלקחה אל פרעה היתה בת פיה סנה. 56 נ״ב פ״ו. א.

ספורנו במו שנזכר באבות ובשאר הנביאים. כאמרו ״במראה אליו אתודע, בחלום ארבר בו״ (במדי יב ו). כי אמנם לא נראה האל יתברך כלל אז. אבל בא אליהם קול אומר בלבד. הנך מת[57]. הנך הולך ובלה בחולי שהתחיל כך כי עצור עצר ה׳.
(ד) הגוי גם צדיק תהרוג. האמנם ראוי שתשחית הגוי[61] בהריגת מלכו, ושתהרוג המלך שהוא צדיק בזה שלא חטא.

56 לשון הזה ולא בות הפוקן ובישרה הנן הולך ובלה פעם פעם. 57 ״הנני״ על עם זלהאים תרי״ק.

נִטְמָאָה וְעֵד אַיִן בָּהּ וְהִוא לֹא
נִתְפָּשָׂה: יד וְעָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה
וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אוֹ־
עָבַר עָלָיו רוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־
אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה: טו וְהֵבִיא
הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא
אֶת־קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂרֹת הָאֵיפָה
קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק עָלָיו שֶׁמֶן
וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּי־מִנְחַת

וְסָהִיד לֵית בָּהּ וְהִיא
לָא אִתְחַדְּת: יד וְיִעְבַּר
עֲלוֹהִי רוּחַ קְנָאָה וְיִקְנֵי
יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא מְסָאֲבָא
אוֹ עָבַר עֲלוֹהִי רוּחַ קְנָאָה
וְיִקְנֵי יָת אִתְּתֵיהּ וְהִיא לָא
מְסָאֲבָא: טו וַיְיָתֵי גַּבְרָא
יָת אִתְּתֵיהּ לְוָת כָּהֲנָא
וַיְיָתֵי יָת קוּרְבָּנָהּ עֲלָהּ תְּרֵי
מְן עֲסָרָא כִּתְלַת סְאִין
קְמְחָא דְּשַׂעֲרִין לָא יְרִיק
עֲלוֹהִי מְשְׁחָא וְלָא יִתֵּן
עֲלוֹהִי לְבוֹנְתָא אֲרֵי
מִנְחַת קְנָאָתָא הִוא
מִנְחַת דּוּכְרָנָא מַרְגֶּרֶת

תו"א ומי לין בו מדפס ג ג ג לא: ופיל לא יכפרם ס מעטה נו מדפס ב ס נוס נג: ומכר אלו דוס עולה. מיכה בלי ויקח את מיכה ב ב
מנחה: לא בנו מלוי כרוכה ג לה: ומכיל כלים לא תבנו מרכה בכסנים מל מיכה ו מ: ומכיל לא קלוכו מוכחת ס: ומיכה ומלוכו מיכה כ מכחה ב ד

שפתי חכמים

ונעבר דסם"ד נמקבלה בכסם בכל בקרבתיך לפלוגכם ביום מלחמה: ויביא מכפר: וכיים נמבל' דכתב כמגנ"ל מלא בשיר מומם' מוס נמבל: ם ומ"ם מכיכם כבמם ניוק ומכנכמיכ ומר מין כם מלקר"ל מל מקום מבמבר מר כרי כלן ברים מרכולכך ככתוב ומרם לא יקום עד לו' מבמבם מל מר מבמור' ברים מלא מ"ל מרם כו מבמוכ מ' כמו מרבים כמקבת מומבים ומם מן מכל נמיכ מר מיבם מבמם מרם מין כם לבל מחד יש מם. ומ"ל דקלם ומר מין כם קלר מל ומיכ לא נמבמם ולא מלוקבם מבמו ומכיכ מרים מם מבמ' מל מכבן לבמקום מומם לוכר מר מין כם מכיכ לא נמבמם בלין כמ' מרי מומבמם מלא מר מבמן בבמקום ומר מל מרבלמו מר מלמד ים מם (מומם נם כ') ומר מלם מל מוכ כמו ומם נמדם ולא מיקב מוכ מ לנדיקם מרים מכ מבמקום ומלבמ מוכ מם לבנים מכל יש מם ומו' ומו מ' לנמ"ר לבם מרים מל מר מלמד לומרים מל מלם ומבמן ומר מין כם למומבם מכל יש מרים ובמרים ומבל ובמרים יש מל מרים מלומרים מרלמ' מנמרים מם מלר כיומר מומבם ומר מ' כם ומבר מנמבמם מלים לבר מוכ ומבמבן מרלי ומבר כין גם מרי מירם לבן גנם: מקבם חבר מין כל מבן כרי לבמדר דקלי מומבמם ולבל לומר מרם מרי מבירים ולבר מרבן מר מבר לי לא נמחב כבן לא כ"ר מרם מין בם מלא מחר ומ"ם לא נחבמם מוכ מין בם כלומל מרם מין בם מלא מחר ומ"ם לא נחבמם מוכ מרבר מבמבם לבמלם ודין כמי מלמר מוכ: ק מבמם דמקבת בכרכם כמו שמבמם לבמלם: ר"מ לא מבומם לו מבמבם ומבם לו מלא נמבלה כמי כמבן מומבים לבמלם ומבלם מבמר לומבם ומ"ם לא נמבמם דבם ומבלם מבמר לומ"ם מבמם כמיכ ומרבי כו"ל מבם כים חמבם ומבמבם מין מבים מרבקן מומר: ש מחל מבמ"ם מרב מרבר מרים כמבמם לבם מבים מומם ומבמרים ומבמיכ בקבם לבמבם מומם ומרים זמם מבמר מומ לבל מבי מ מר כב מומ: ת מלמבר ומבן מרים ילבר מקרי מ מבר מומבן מבמבים ולבך ומבמבן ולבכך

אור החיים

האשה ולעמדם זה מלמו כבל לו' לים לים ומומ מ"ד לו' ו"ל כלומרו ומבלה כו מבל לם מבלה כו מבל לים כקרי וכו' ומבמה ילמר מבם לם לינם לומבו ומבמ לים כמלמו מלין כו מבל מבי' כמיבקר' מלנו מבמבין במקום כבקר' ומלמר לבמוק' לבמבר' לבי' מבר מבמ לבל מבמבר' ומר לבל מבמ לים לים כן לבינם בבלמו כי מומ לים מבור לים מבור לבן מבר לבינ לבבלה לבל הכהן ומומ כי לזה כיון מבמומ מבמבם מומבם בבלמו ומבמרת כין לבי מבומבן מלא לבבינ מבמבם מומבם בבלמו שבומ מבור גם כבי מלא ירים מומבם מו' ומבמרת מבירם רבה לבבמבן כבבר מו לבל מבד ומבמר ומבו כבינבר לם מבמ ומבירה רבה מי לים כו מבל הגם לים לו מבבר לם' כי ומלה רבמו כבבל מם מבמ לבבינ לבבמבינ לבבמבינ מבמבל לבל יבבר מבם מבמבה לבבמבינ לבבמבינ לבבמבינ

ו וגסל מסל נבוחיה ואסר איסר בלעם בר בעור
ואיסר נבוא דנקר מן אבוי דרוא הויסיא סה
דאתבסי מן נבוא הוה מתגלי ליה ואל ולא הוה ענר
ר איסר רשעא מיסר מן קדם אלהא מיא
דסיון מן קדם אל שרי הוה חסי וכד בעי
דמתגלי ליה הוה סשמשה על אנפוי ורוא
סתיסיא סה דאתבסי מן נבוא הוה מתגלי ליה:
ח כבה יאנון חינון כמי סרדשיכון כשבנא די
מי יתנן

נאמל אלהים ולא לקן מעוכב מלאכה לא נמ אמרים מלאכ מלאכו נמרדים:
לא מתן ראשיכון עמוקין. סתמו מלאי ולא: (ב) נמר דיקר מן המי. מדברי
נלים נחל מלכה כיש, ואל לא מה נמר נמרא. מי לא מה מעל מדברי נמרים

בעל המורים

מיכרת לחמשה מלכי מדין: ומלם מנבר. בד"ל ק:ם נבר מרמם
נלמם למרגנל כמו מכמרגנלות נוסף מכל מן נמנמ כרם מטנו
וכמו מם מכרגנל חרם מכחים מן נלמם ידע לחיין מסמה מסקכ"ם
מומם נם ומכו מכמרגנל ולכו לעמוד מל רגל ג' כן נלמם מנר

דעת זקנים מבעלי התוספות

(ח) מה מומם מלוך ומקב. לומר מכלך לפר כ' מלמא מנלמטמי מל מומ' לסמהה לפו מה מיה כלנו מקם לומר לא ימים לנמ מרא
נומים ומכי מרגנים מנר מם מומ מלוך ומקב. לא מנרם מלמם מכיום מנר מנמנמתיך ומנמל. לא מנרם מלמם מה מנמנמ מנר

אבן עזרא

רמוה וכבר כודעתיך דעתי: (ג) ומנמ מנלו. המנם מנמנמ
קול כמנלו ומנמל כנמלים נמיו: נמם. דבר כמו ומנלמו נמם
ו"ל כי מנם מומם נם ומה דבר כנמנמ ומקרוב מל הדמנמ
מנות דרך כנכומם ומלים כדברי מלומו מחומה לנגד מיני
דמנה וקול מנמנ: מנם המין. מין לו לא רק מרומו מכי
מקומו מנר מנמם ו"ל כי מין מחד המה לנלנם ומה דרך
דרם: (ד) נמל. כמו מרדמה נמלם מל מברם: ומלו מינים. המנם מנמנמ המינו כמנם ומנמר: (ה) מה

רמב"ן

לאמות מנלם לומר אלו מנה מל נביא בנמנה המינו עוברים
לחקב"ה ומל מרדנה נבואתו לנמנמנו מנמנמ שמנא נבמנמ
שרי נבר שבינרנו וכן אמרו מיקרא רבו אין הקב"ה נגלה מל
נביא אמנות המלם אלא בשני רבר מרדנה נבמנמה המרדיקר אדם
מל בלנם ומבל לנביא ישראל ברבר שלם שנאמר ויקרא מל משה
ומני הדבור מבין ענינו מנמה שבינרנו: (ג) שהם מלין, לא כנגד
סונא לנמל הנמה מן המקרא ומתקלמ ומכי רשעי ומי כבו

אור החיים

מוד למה כונרך למען מלמו כמיתנים מבנוסו נם במחמר
מומם וגו' מה מחבון כוכ ומם לנבח מלמו למה לא מבח
נמנם רמנומה. מנן לפי מעד מתה היה מדבר מה מיומים כ'
בפיו המר רלונו מבדיבור היה יולא מפיו בפ"כ ומתה רלה
מיסכי הוא מל הדברים היולאים מפיו כמלו הוא מומר מומם
מרלונו הבנום וכוומתו כוה נ"כ מתם יקלל יבא כח המברך
ומברך מבל מם ומברך לא ומברך כח המברך ומה גם לפי מה
מפירמחי בנסוק ומבח מל המדבר מניו וגו' כפי' כ' מתחמון
להכמיר מלמו לברך ומרמל ומחיבב כב' מז"ה ומבח מבלו מי'
במנל מהוא ממנו ומרמומו ובוכ ומיומבו דברי רו"ל מלמרו
מהוא מומר כמלים וגו' בקם לבנומן כנבל מפוסק בימות
מהמה וכו' ורוה"ק מביכמו לא כמו מלמה מוסב מלא נמיו
מי' בנבר מחיבו מומם ומבלך כמלים מי' מהם מבולבלים
ומנקרים מתקום' ורוה"ק מביכמו נמם ה' וגו' וכן כל דבריו
בם כרבה מבנימומם בללה ומם הם דברי רוב"ק לומה מלמ'
דבר מים בו דומי מלמ ודמי מהם דברי מלמו ולוה מומר ומבח
מבלו ומומר נלם בלבם מי' דברים מלו הם מבלי ומיום כמומר
הדברים מבקמו מלמ היו מבני ומי' מי הוא המדבר דברים
מלו כדי מיוהקו לבולם מי בכל דברים ומומר נ' מימנים
כדרך מו' כמנמה כל זית מים לו מם וכו' כמתו וכמבמיו
ובמקומו מנגד בכמי מומר כנו כמור ומומר נבו ולא מומר כן
לו' מהיה מכיו למבה מומנו ורמוי להיות במדבינת בנו לנבי
בנו' הכמנה מו מבמר לו' מלמ הרב לבמור מלמ בלבם לוה
מומר בנו מי' מחילו מל בעור ולכמ"ל מהיו לו מחרים
מומר מבלי נחבמים כמין לפניו כמלו מין לו כ"מ בלנם בעבר
מפיו מומר הנבר מתום המין מבמה ניבר בנמנ' מיניו מבל
מקום מסיב מסמבל כמיניו היה לוקה ולבן היה מיומם מיניו

מפורש

אחיה השלהי את ישראל מברבה שברכם בלים: (ח) מת מובו

(6) מדרשי הלכה

Tools of דרשה

ז' מדות דהלל (בהקדה בספרא)
י"ג מדות דרבי ישמעאל
ל"ב מדות דרבי אליעזר בנו

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צט עמוד א
תניא אידך: כי דבר ה' בזה - זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקדוש ברוך הוא אלא משה מפי עצמו - זהו כי דבר ה' בזה. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזרה שוה זו - זה הוא כי דבר ה' בזה. תניא, היה רבי מאיר אומר: הלומד תורה ואינו מלמדה - זה הוא דבר ה' בזה. רבי נתן אומר: כל מי שאינו משגיח על המשנה. רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק.

קל וחומר
תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ט עמוד א
אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים, והיו דואגים ואומרים: שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כלייה, יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. מאי דרוש? אמרו: קל וחומר; ומה משכן שאין קדושתו קדושת עולם, וקרבן יחיד - דוחה שבת, דאיסור סקילה, מקדש, דקדושתו קדושת עולם, וקרבן צבור, ויום הכפורים דענוש כרת - לא כל שכן? - - אלא אמאי היו דואגים? - התם - צורך גבוה, הכא - צורך הדיוט. הכא נמי, מיעבד - ליעבדו, מיכל לא ניכלו ולא לישתו! - אין שמחה בלא אכילה ושתיה. ומשכן דדחי שבת מנלן? אילימא מדכתיב ביום הראשון... וביום השביעי - דלמא שביעי לקרבנות! - אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא ביום עשתי עשר יום, מה יום כולו רצוף - אף עשתי עשר כולן רצופין. - ודלמא ימים הראויין! - כתיב קרא אחרינא: ביום שנים עשר יום, מה יום כולו רצוף - אף שנים עשר יום כולן רצופין. - ודלמא הכא נמי: ימים הראויין! - אם כן, תרי קראי למה לי? ומקדש דדוחה יום הכפורים מנלן? אילימא מדכתיב ארבעה עשר יום - ודלמא ימים הראויין? - גמר יום יום מהתם. יצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. ומנלן דאחיל להו - דתני תהליפא: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו. לאהליהם - שהלכו ומצאו נשיהם בטהרה, שמחים - שנהנו מזיו השכינה, וטובי לב - שכל אחד ואחד נתעברה אשתו בבן זכר, על כל הטובה - שיצתה בת קול ואמרה להם: כולכם מזומנין לחיי העולם הבא. לדוד עבדו ולישראל עמו בשלמא לישראל עמו - דאחיל להו עון יום הכפורים, אלא לדוד עבדו מאי היא? - אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שביקש שלמה להכניס ארון למקדש דבקו שערים זה לזה, אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה. פתח ואמר: שאו שערים ראשיכם וגו' ולא נענה. כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך - מיד נענה. באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו הכל שמחל לו הקדוש ברוך הוא על אותו עון.

גזירה שוה
קיחה-קיחה (קיד)
תוק-תוק (הרי-מו)
בין פינק-בין פינק (מנ"ה)

Schools of ר"ע and ר' ישמעאל

prevails ר' עקיבא
תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף פו עמוד א
דאמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא.

רמב"ם הלכות אישות פרק א הלכה ב

וליקוחין אלו מצות עשה של תורה הם, ובאחד משלשה דברים האשה נקנית, בכסף או בשטר או בביאה, בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים, וליקוחין אלו הן הנקראין קידושין או אירוסין בכל מקום, ואשה שנקנית באחד משלשה דברים אלו היא הנקראת מקודשת או מאורסת.

2. The aforementioned acquisition is a positive commandment of the Torah, and a woman may be aquired in one of the following three ways: with money, by a writ, or by an act of secual intercourse. Intercourse and writ are based on the Torah, while money is of Scribal origin.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א הקדמה

ובזה ביארתי מה שאיתא במנחות דף כ"ט א"ר יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות, שלכאורה לא מובן לשון כתרים שאמר. ועוד קשה שאלת משה מי מעכב. מה כוונתו בזה, דמה שפרש"י למה אתה צריך להוסיף עליהם אין שייך ללשון מעכב דאף אם היה שייך כביכול להיות מעכב יקשה למה לו זה, ואם כוונתו להקשות למה לא כתב בפירוש לא מובן תירוצו בזה שר"ע ידרוש תילין של הלכות. אבל לפ"מ שבארתי מדויק לשון כתרים שנמצא שהשי"ת עשה את אותיות התורה למלכים היינו שיעשה החכם וידמה מלתא למלתא ויפסוק הדין כפי הבנתו טעם האותיות שבתורה, וכשיהיה מהלוקת יעשו כפי הבנת רוב חכמי התורה אף שאפשר שלא נתכוונו להאמת ולא היה דעת הב"ה כן, דהקב"ה נתן את התורה לישראל שיעשו כפי שיבינו את הכתוב ואת המסור בע"פ בסיני לפי הבנתם ויותר לא יפרש ולא יכריע השי"ת בדיני התורה שלא בשמים היא אלא הסכים מתחלה להבנת ופירוש חכמי התורה ונמצא שאותיות התורה הם מלכים שעושין כפי מה שמשמע מהתורה לחכמי התורה אף שאולי לא היה זה כהבנת השי"ת. וניחא לשון אמרה תורה שמצינו בכמה דוכתי משום דאנן דנין רק איך אומרת התורה. וכן ניחא מה שאיתא בעירובין דף י"ג על ב"ש וב"ה אלו ואלו דברי אלקים חיים, דכיון שיכולין לפרש בתורה כב"ש וכב"ה הרי נמצא שנאמר כתרוייהו כל זמן שלא נתבטלו דעת אחד ברבים החולקין. וזהו פירוש מי מעכב שמשה שאל למה עושה הקדוש ברוך הוא האותיות למלכים שיעשו כפי משמעות החכמים בלשון הכתוב והמסור, דמי מעכב שתכתוב באופן שלא יהיה אפשר לפרש רק דרך אחד ככוונתך האמתית ולמה נתת כח מלוכה להאותיות שימצא שלפעמים יעשו שלא ככוונתך. והשיב הקדוש ברוך הוא משום שע"י זה ידרשו ר"ע וכל החכמים תילין של הלכות שהוא הגדלת תורה ממעט הנכתב והנמסר ולכתוב הרבה כל דבר בפרט אין קץ שהתורה היא בלא קץ וגבול עיין בעירובין דף כ"א.

Importance of דרשה
What came 1st, דרש or הלכה?

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סו עמוד א

גמרא. תנו רבנן: הלכה זו נתעלמה מבני בתירא. פעם אחת חל ארבעה עשר להיות בשבת. שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו. אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו? אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל, והלל הבבלי שמו. ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו. שלחו וקראו לו. אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו? אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת? והלא הרבה יותר ממאתים פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת. אמרו לו: מנין לך? אמר להם: נאמר מועדו בפסח ונאמר מועדו בתמיד. מה מועדו האמור בתמיד - דוחה את השבת אף מועדו האמור בפסח - דוחה את השבת. ועוד, קל וחומר הוא: ומה תמיד שאין ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש כרת - אינו דין שדוחה את השבת. מיד הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם, והיה דורש כל היום כולו בהלכות הפסח. התחיל מקנטרן בדברים. אמר להן: מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם - עצלות שהיתה בכם, שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון. אמרו לו: רבי, שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו? אמר להן: הלכה זו שמעתי ושכחתי. אלא, הנח להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן. למחר, מי שפסחו טלה - תוחבו בצמרו, מי שפסחו גדי - תוחבו בין קרניו. ראה מעשה ונזכר הלכה, ואמר: כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון.

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות. אמר לפניו: רבש"ע, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות. אמר לפניו: רבש"ע, הראהו לי, אמר לו: הזור לאחורך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כחו; כיון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו. חזר ובא לפני הקדוש ברוך הוא, אמר לפניו: רבונו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י? אמר לו: שתוק, כך עלה במחשבה לפני. אמר לפניו: רבונו של עולם, הראיתני תורתו, הראני שכרו, אמר לו: הזור [לאחורך]. חזר לאחוריו, ראה ששוקלין בשרו במקולין, אמר לפניו: רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? א"ל: שתוק, כך עלה במחשבה לפני.

(7) מדרשי אגדה

מדרשים

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ה עמוד ב
אמר רבי יוחנן: יעקב אבינו לא מת. - אמר ליה: וכי בכדי ספדו ספדניא וחנטו חנטייא וקברו קברייא? - אמר ליה: מקרא אני דורש, שנאמר ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שביה, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים - אף הוא בחיים.

תוספות מסכת תענית דף ה עמוד ב
יעקב אבינו לא מת - וכן משמע דכתיב ויגוע ולא כתיב וימת כדמפרש בסוטה (דף יג.) גבי מעשה דחושים.

אברהם בן יצחק of Narbonne
מבוא משלוח אלבק
ירושלים, 1984
עמ' 158

וכגון שאמר ר' שמעון א) שצום העשירי זה עשרת בטבת, והם הזכירו דעתו של כל אחד ואחד, ואנו לפי שכלו יהולל איש ב). וכן אגדות שאמרו תלמידי ג) התלמידים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא ד) וזולתם, רובם אינו כן, ולכך אין אנו סומכין על דברי אגדות ה). והנכון מהם מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא מדבריהם ו), ואין סוף ותכלת לאגדות ז). ונשאל מסר רב האיי ז"ל מה הפרש בין ההגדה והמדרש הכתובין בתלמוד שאינן מצויין ח) להסיר שבושן, וההגדות הכתובות חוץ לתלמוד. והשיב כלל זה שכל מה שנקבע בתלמוד מחוור הוא ממה שלא נקבע בו, ואעפ"כ הגדה ומדרש אף על פי שכתובין בתלמוד אם לא יכוונו ואם ישתכשו אין לסכוך עליהם, כי כלליו ט) הוא אין סומכין על הגדות, אלא מה שקבוע בתלמוד שאנו מוצאין להסיר שבושן ולחזקן יש עליו לקבות, כי לולא שיש בו סרוש לא נקבע בתלמוד. וכה שאין אנו מוצאין דרך לסלק שבושו נעשת כדברים שאין הלכה י). ומה שלא נקבע בתלמוד אין אנו צריכין לכל כך, אלא מעיינין בו אם נכון הוא ויפה, דורשין אותו וכלכדין אותו, ואם לאו אין אנו משגיחין עליו.

רבינו י) האי גאון כך כתב בפי חגיגה. הוו יודעים יא) כי דברי אגדות לא כשסוקה הם אלא כל אחד דורש בה שקלה על לבו כגון אשר ויש לומר, לא דבר חתוך, לפיכך אין מסכים עליהם. ועוד כתב

כאותן המדרשים: והסרשות הללו לא דבר שטוקת הם ולא דבר הלכה אלא אשר בעולם קאמר וכי ער וכי א) הסרשות כאשר בעולם הוא אומרים ב).

ספר האשכול (אלבק) הלכות ספר תורה דף ס עמוד א
וכגון שאמר ר' שמעון שצום העשירי זה עשרה בטבת, והם הזכירו דעתו של כל אחד ואחד, ואנו לפי שכלו יהולל איש. וכן אגדות שאמרו תלמידי התלמידים, כגון רבי תנחומא ורבי אושעיא וזולתם, רובם אינו כן, ולכך אין אנו סומכין על דברי אגדה. והנכון מהם מה שמתחזק מן השכל ומן המקרא מדבריהם, ואין סוף ותכלה לאגדות. ונשאל ממר רב האיי ז"ל מה הפרש בין ההגדה והמדרש הכתובין בתלמוד שאינן מצויין להסיר שבושן, וההגדות הכתובות חוץ לתלמוד. והשיב כלל זה שכל מה שנקבע בתלמוד מחוור הוא ממה שלא נקבע בו, ואעפ"כ הגדה ומדרש אף על פי שכתובין

בתלמוד אם לא יכוונו ואם ישתבשו אין לסמוך עליהם. כי כלילנו הוא אין סומכין על ההגדה. אלא מה שקבוע בתלמוד שאנו מוצאין להסיר שבושן ולחזקן יש עלינו לעשות. כי לולא שיש בו מדרש לא נקבע בתלמוד. ומה שאין אנו מוצאין דרך לסלק שבושו נעשה כדברים שאין הלכה. ומה שלא נקבע בתלמוד אין אנו צריכין לכל כך. אלא מעיינין בו אם נכון הוא ויפה. דורשין אותו ומלמדין אותו. ואם לאו אין אנו משגיחין עליו. ופי' מר רב שרירא לענין מאי זועות דאמר רב קטינא גוהה בזה אנו סומכין על דברי הגדה.

מבוא התלמוד לר' שמואל הנגיד
והגדה הוא כל פי' שיבא בתלמוד על שום ענין שלא יהיה מצוה זו היא הגדה ואין לך ללמוד ממנה אלא מה שיעלה על הדעת. ויש לך לדעת שכל מה שקיימו חז"ל הלכה בענין מצוה שהיא מפי משה רבינו ע"ה שקבל מפי הגבורה אין לך להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו. אבל מה שפירשו בפסוקים כל אחד כפי מה שנזדמן לו ומה שראה בדעתו ולפי מה שיעלה על הדעת מן הפירושים האלו לומדים אותם והשאר אין סומכין עליהם:

רמב"ם הלכות מלכים פרק יב הלכה ב
ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות. ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן, ולא ישימם עיקר. שאין מביאין לא לידי יראה ולא לידי אהבה. וכן לא יחשב הקצין, אמרו חכמים תפח רוחם של מחשבי הקצים. אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

ספר מגן אבות (למאירי) ענין א
חזרו אותם התלמידים וצווחו אם דעת המדרש כן היאך לא נהגו כן בספרד ובארץ ישראל.
נמתי להם בני, בודאי זו חזקה מכולם, ואעפ"כ עוד לאלוה מלין. הוו יודעים שכל דבר הבא לנו מן המדרשות אינם הכרח לדין כאלו בא בתלמוד שלנו או בירושלמי ובריתא. אלא יוכל לקבלו מי שירצה, ומי שאינו רוצה אין בו הכרח.
והרי אנו נוהגים לסיים ברכת השכיבנו בחול שומר עמו ישראל לעד. ובליל שבת הפורס סוכת שלום עלינו וכו'. והרי מצינו במדרש הלים שבע ביום הללתיך אלו שבע מצות שבק"ש יוצר אור, ואהבה רבה, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, גאל ישראל, ולפי שאין מצות ציצית בערב מוסיף פורס סוכת שלום. אלמא שחתימת השכיבנו אף בחול ובכל יום הוא אומר פורס סוכת שלום לפי המדרש.

ויקרא רבה (מרגליות) פרשת אחרי מות פרשה כ
[ו] תני בש' ר' ליעזר לא מתו שני בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה לפני משה רבן. ומעשה בתלמיד אחד שהורה לפני ר' ליעזר רבו אמר לאמה שלום אשתו זה אינו מוציא שבתו, לא באת שבת עד שגגמר. נכנסו חכמים אצלו אמרו לו ר' נביא אתה, אמ' להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי (עמוס ז, יד), אלא כך אני מקובל שכל המורה הלכה לפני רבו חייב מיתה.
[ז] תני אסור לתלמיד להורות לפני רבו עד שיהיה לו ברהוק שנים עשר מיל כמחנה ישראל, מה טע' ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים (במדבר לג, מט), וכמה הן שנים עשר מיל. ר' תנחום בר' יהודה הווה בחפר הוון שאילין ליה והוא מורה שאיילין ליה והוא מורה. אמרו לו לא כן אילפן ר' אסור לתלמיד להורות לפני רבו עד שיהיה לו שנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל והא ר' מני רבך יתיב בציפרין, אמ' להון ייתי עלי לא ידעת, מן ההוא ענתה לא אורי.
[ח] בר קפרא בש' ר' ירמיה בן אלעזר בשביל ארבעה דברים מתו שני בני אהרן, על הקרבה ועל הקריבה ועל אש זרה ועל שלא נטלו עצה זה מזה. על הקרבה שנכנסו לפני לפנים. על הקריבה שהקריבו קרבן שלא נצטוו. על אש זרה אש מבית כירים הכניסו. על שלא נטלו עצה זה מזה דכת' ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו (ויקרא י, א), איש מחיתתיו, איש מעצמו עשו שלא נטלו עצה זה מזה. אמ' ר' ירמיה בן אלעזר בארבעה מקומות מזכיר מיתתן שלבני אהרן ובכולם הוא מזכיר סירחונן, כל כך למה להודיעך שלא היה בידן עון אלא זה בלבד. אמ' ר' לעזר המודעי בוא וראה כמה קשה מיתתן שלבני /של בני/ אהרן לפני המקום שבכל מקום שהוא מזכיר מיתתן מזכיר סירחונן, כל כך למה כדי שלא יהא פתחון פה לכל באי העולם לומר מעשים מקולקלים היו בידם בספר שעל ידי כן מתו.
[ט] ר' מני דשאב ור' יהושע דסיכנין בש' ר' לוי בשביל ארבעה דברים מתו שני בני אהרן ובכולן כת' בהן מיתה. על ידי שהיו שתויי יין וכת' בהן מיתה יין ושכר אל תשת (ויקרא י, ט). ועל ידי שהיו מחוסרי בגדים וכת' בהן מיתה, והיו על אהרן ועל בניו וגו' (שמות כח, מג). מה היו חסירים, אמ' ר' לוי מעיל היו חסירין, שכת' בו מיתה והיה על אהרן לשרת וגו' (שם /שמות כ"ח/ לה). ועל ידי שנכנסו בלא רחוצי ידים ורגלים, ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו וגו' (שמות ל,

כא), וכת' בבאם אל אהל מועד (שם /שמות ל'/ כ). ועל ידי שלא היו להם בנים וכת' בו מיתה, הה"ד וימת נדב ואביהוא ובנים לא היו להם (במדבר ג, ד). אבא חנן אמ' על ידי שלא היה להם נשים וכת' וכפר בעדו ובעד ביתו (ויקרא טז, ו), ביתו זו אשתו.

[י] ר' לוי אמ' שחצים היו הרבה נשים היו יושבות עגומות ממתינות להן. מה היו אומרין, אחי אבינו מלך, אחי אמינו נשיא, אבינו כהן גדול, אנו שני סיגני כהונה, אי זו אשה הוגנת לנו. ר' מנחמא בש' ר' יהושע בן נחמיה בחוריו אכלה אש (תהלים עח, סג), ולמה בחוריו אכלה אש, משום ובתולותיו לא הוללו (שם /תהלים ע"ח/). ועוד מן הדא ואל משה אמר עלה אל י"י אתה ואהרן נדב ואביהוא (שמות כד, א), מלמד שהיו משה ואהרן מהלכין תחילה ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל מהלכין אחריהן ואומרין עוד שני זקנים הללו מתים ואני ואתה גוהגין בשררה על הציבור. ר' יודן בש' ר' אייבו אמ' בפיהם אמרו זה לזה. ר' פינחס אמ' בליבם הרהרו. אמ' ר' ברכיה אמ' להן הקדוש ברוך הוא אל תתהלל ביום מחר וגו' (משלי כז, א), הרבה סייחים מתו ונעשו עורותיהן שטוחין על גבי אימותיהן. ועוד מן הדא ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (שמות כד, יא), אמ' ר' פינחס מיכן היו ראויין להשתלחת יד, דאמ' ר' הושעיא וכי קילורית עלת עמהן מסיני דכ' ויחזו את האלהים (שם /שמות כ"ד, י"א/), אלא מלמד שזנו עיניהם מן השכינה כאדם שהוא מביט בחבירו מתוך מאכל ומתוך משקה. ר' יוחנן אמ' אכילה וודיי, המד"א באור פני מלך חיים (משלי טז, טו). אמ' ר' תנחומ' מלמד שפרעו את ראשיהם והגיסו את לבן וזנו עיניהן מן השכינה. ר' יהושע דסיכנין בש' ר' לוי משה לא זן עיניו מן השכינה ונהנה מן השכינה, לא זן עיניו מן השכינה מנ' ויסתר משה פניו (שמות ג, ו), ונהנה מן השכינה מנ' ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם /שמות/ לד, כט). בשכר ויסתר משה פניו זכה ודבר י"י אל משה פנים אל פנים (שם /שמות/ לג, יא). בשכר כי ירא (שמות ג, ו) זכה ויירא מגשת אליו (שמות לד, ל), בשכר מהביט (שם /שמות/ ג, ו) זכה ותמונת ה' יביט (במדבר יב, ח).

רש"י מסכת סנהדרין דף צ עמוד א

משנה.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא - מעיקרא איירי בארבע מיתות ומפרש ואזיל להו לכולהו, והדר מפרש הני דאין להם חלק לעולם הבא.

הכי גרסינן האומר אין תחיית המתים מן התורה - שכופר במדרשים דדרשינן בגמרא לקמן מגיין לתחיית המתים מן התורה, ואפילו יהא מודה ומאמין שיהיו המתים אלא דלא רמיזא באורייתא - כופר הוא, הואיל ועוקר שיש תחיית המתים מן התורה - מה לנו ולאמונתו, וכי מהיכן הוא יודע שכן הוא - הלכך כופר גמור הוא.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד א

תנו רבנן: על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת - הרי זו מקודשת, ר' יהודה אומר: עד שיקרא ויתרגם. יתרגם מדעתיה? והתניא, ר' יהודה אומר: המתרגם פסוק כצורתו - הרי זה בדאי, והמוסיף עליו - הרי זה מחרף ומגדף! אלא מאי תרגום? תרגום דידן.

רש"י מסכת קידושין דף מט עמוד א

יתרגם אפי' מדעתיה - בתמיה שלא כתרגום שלנו.

המתרגם פסוק כצורתו - שבא להסר תוספת התרגום שלנו לומר לא אתרגם פסוק זה אלא כצורתו כגון לא תענה על ריב (שמות כג) לא תסהיד על דינא הרי זה בדאי.

והמוסיף עליו - שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה.

הרי זה מחרף - מבזה את המקום משנה את דבריו ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח והזור ויסדו כדאמרי' במגילה (דף ג) ושום שכל זה תרגום.

רש"י שמות פרשת משפטים פרק כג פסוק ב

לא תהיה אחרי רבים לרעת - יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין להובה בהכרעת דיין אחד, וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות, שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם להובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר, ואמצע המקרא דרשו ולא תענה על ריב, על רב, שאין הולקין על מופלא שבבית דין, לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין תחלה, שיאמרו את דעתם. לפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות לחייב מיתה בשביל דיין אחד, שירבו המחייבין על

המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו, ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטת ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימחי, בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין, וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא, ולשון העברי, לפי התרגום, כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטת אם ישאלך דבר למשפט, לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו, כך פתרונו:

לא תהיה אחרי רבים לרעת - אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם, הנני נוטה אחריהם:
ולא תענה על ריב לנטת וגו' - ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תענני על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

בראשית פרק ד פסוק ח
וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

רש"י בראשית פרשת בראשית פרק ד פסוק ח
ויאמר קין אל הבל - נכנס עמו בדברי ריב ומצה להתגולל עליו להרגו, ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של מקרא:

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כב סימן ז
ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם וגו', על מה היו מדיינים, אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר מה דאת לביש דידי, דין אמר חלוץ, ודין אמר פרה, מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר שניהם נטלו את הקרקעות, ושניהן נטלו את המטלטלין, ועל מה היו מדיינין, אלא זה אומר בתחומי בהמ"ק =בית המקדש= נבנה, וזה אומר בתחומי בהמ"ק נבנה, שנא' ויהי בהיותם בשדה, ואין שדה אלא בהמ"ק, היך מה דאת אמר (מיכה ג) ציון שדה תחרש, ומתוך כך (בראשית ד) ויקם קין אל הבל אחיו וגו', יהודה בר אמי אמר על חוה הראשונה היו מדיינין, אמר רבי איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה ועל מה היו מדיינין אמר רבי הונא תאומה יתירה נולדה עם הבל זה אומר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך ויקם קין.

(8) ?שם בהלכה ובאגדה

(9) התפתחות פרשנות המקרא

(10) דרכו של רש"י בפרשנות המקרא

RASHI, RASHBAM, IB'N EZRA, RAMBAN

בראשית פרק ג פסוק ח
וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְקֹוָק אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְקֹוָק אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן:
רש"י בראשית פרק ג פסוק ח
וישמעו - יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בבראשית רבה (יט ו) ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו.

"introduction"
Review of רש"י and
Other comments of
(1) The Biblical
text must
be significant

רש"י's introduction.
Review of רש"י's and ??? comments of other(?) ראשונים
(1) The Biblical text must be significant

בראשית פרק כה פסוק כב
וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְקֹוָק:
רש"י בראשית פרק כה פסוק כב
ויתרוצצו - על כרחך המקרא הזה אומר דורשני, שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי. רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות:
רשב"ם בראשית פרק כה פסוק כב
ויתרוצצו - לשון רץ לקראת רץ, שהיו רצים ומתנענעים בתוך גופה כדרך עוברים. וכן מן קם מתקוממים, מן לן מתלוננים. אבל מלשון רצץ עזב דלים היה לו לומר ויתרצצו כמו בטרם יתנגפו רגליכם:

שמות פרק ז פסוק טו
לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַّטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ:
רש"י שמות פרק ז פסוק טו
הנה יצא המימה - לנקביו, שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו:
אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק ז פסוק טו
הנה יוצא המימה - יתכן שהיה זה קרוב מעת עלות היאור המעלות הידועות, והמלך יוצא לראותו. וצוה ה' לעשות זה המופת ביאור לעיני פרעה בצאתו שמה:

שמות פרק ח פסוק טז
וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְקֹוָק שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי:
No RASHI

אבן עזרא שמות פרק ה פסוק טז
ויאמר מנהג המלכים לצאת בבקר אל הנהר, כי ראות המים טוב לעינים:

בראשית פרק כו פסוק כ
וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ:
רמב"ן בראשית פרק כו פסוק כ
ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו. כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז יג) מקור מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתיב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד:

רמב"ן often attributed monumental influence to the simple Biblical text.

שמות פרק ב פסוק א
וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי:
רמב"ן שמות פרשת שמות פרק ב פסוק א
וילך איש מבית לוי - רבותינו אמרו שהלך אחר עצת בתו (סוטה יב ב). ור"א אמר כי בערים רבות היו ישראל יושבים, וזאת האשה היתה בעיר אחרת. ומה צורך שיזכיר הכתוב זה. ועל דעתי. בעבור שלא השש לגזרת פרעה ולקח לו אשה להוליד ממנה בנים, אמר הכתוב כן. בעבור כי בכל מזדרז לעשות ענין חדש יאמר כן. וילך ראובן וישכב את בלהה (בראשית לה כב), וילך ויקח את גמר בת דבלים (הושע א ג), לכו ונמכרנו לישמעאלים (בראשית לז כז), לכו ונכהו בלשון (ירמיה יח יח), לכו נא ונוכחה (ישעיה א יח). וכן זה נזדרז ויקח את בת לוי. ולא הזכיר הכתוב שם האיש ולא שם אשתו אשר לקח, והיה זה בעבור כי יצטרך ליחסם ולהזכיר שמם מי אביהם ואבי אביהם עד אל לוי, ועכשיו ירצה לקצר עד לדת המושיע, ואחר כן (להלן ו יד - כה) ייחס גם שאר השבטים בעבורו בסדר השני
רמב"ן was often critical of אבן עזרא for failing to do so.

רמב"ן was also critical of אבן עזרא's failure to detect the messages חז"ל want to important on a פסוק. In these examples, אבן עזרא was usually first critical of פירוש רש"י.
Ex. גיל יוכבד כשנולד משה, אברהם בכבשן האש, עצי שיטים שנטע יעקב ברדתו למצרים, נמרוד

בראשית פרק א פסוק ה
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:
רש"י בראשית פרק א פסוק ה
יום אחד - לפי סדר [לשון] הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון, כמו שכתוב בשאר הימים שני, שלישי, רביעי. למה כתב אחד, לפי שהיה הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום שני, כך מפורש בבראשית רבה (ג ה):
(2) The Biblical text should not be inconsistent

Tangent on Christian polemics and Rashi's involvement (Karmin and Toists)
Tangent on christian polemics and Rashi involvement (Karmin and Toists)

בראשית פרק ז פסוק ז
וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל:
רש"י בראשית פרק ז פסוק ז
נח ובניו - האנשים לבד והנשים לבד, לפי שנאסרו בתשמיש המטה, מפני שהעולם היה שרוי בצער:

בראשית פרק ה פסוק טז
צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ:
רש"י בראשית פרק ה פסוק טז
אתה ואשתך וגו' - איש ואשתו, כאן התיר להם תשמיש המטה:

בראשית פרק כד פסוק כג
וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אָתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין:
רש"י בראשית פרק כד פסוק כג
ויאמר בת מי את - לאחר שנתן לה שאלה, לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקדוש ברוך הוא דרכו:

בראשית פרק כד פסוק מז
וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־ לּוֹ מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ:
רש"י בראשית פרק כד פסוק מז
ואשאל ואשים - שנה הסדר, שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל, אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה, ועדיין אינך יודע מי היא:

במדבר פרק לב פסוק טז
וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גְּדֵרֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ:
רש"י במדבר פרק לב פסוק טז
נבנה למקננו פה - חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם, שהקדימו מקניהם לטפם. אמר להם משה לא כן עשו, העיקר עיקר והטפל טפל, בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כך גדרות לצאנכם:

שמות פרק ד פסוק ז
וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כְּבְשָׂרוֹ:
רש"י שמות פרק ד פסוק ז
ויוצאה מחיקו והנה שבה כבשרו - מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות, שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו:

בראשית פרק כד פסוק יז
וַיָּרָץ הָעֶבֶד לִקְרָאתָהּ וַיֹּאמֶר הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט־מַיִם מִכַּדֵּךְ:
רש"י בראשית פרק כד פסוק יז
ירץ העבד לקראתה - לפי שראה שעלו המים לקראתה:
Do רש"י taking this to an extreme?

בראשית פרק מט פסוק כה
מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם:
רש"י בראשית פרק מט פסוק כה
ברכות שדים ורחם - ברכתא דאבא ודאמא, כלומר יתברכו המולידים והיולדות, שיהיו הזכרים מזריעין טיפה הראויה להריון, והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עובריהן:
שדים - כמו (שמות יט יג) ירה יירה, דמתרגמינן אישתדאה ישתדי, אף שדים כאן על שם שהזרע יורה כחץ:
Is this a מקרא שצריך יישור?

(3) The Biblical text should be read closely

שמות פרק ז פסוק יב
וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיְהִיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם:
רש"י שמות פרק ז פסוק יב
ויבלע מטה אהרן - מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כולן:
אבן עזרא שמות פרק ז פסוק יב
וישליכו זה פלא שני, שבלע מטה אהרן מטות החרטומים ולא נמצאו. וקראו מטה אהרן, כי כן היה בתחלה. ור' ישועה אמר, כי אחר ששב בלע מטותם, וזה פלא גדול:

בראשית פרק יח פסוק ח
וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ:
רש"י בראשית פרק יח פסוק ח
ויקח חמאה וגו' - ולהם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה, שחזר לה אורח כנשים אותו היום, ונטמאת העיסה:

בראשית פרק כד פסוק נה
וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָ אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ:
רש"י בראשית פרק כד פסוק נה
ויאמר אחיה ואמה - ובתואל היכן היה, הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו:

שמות פרק ה פסוק א
וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְקֹוָק אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר:
רש"י שמות פרק ה פסוק א
ואחר באו משה ואהרן וגו' - אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן, עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין, לפי שיראו ללכת, ובסיני נפרע להם (כד ב) ונגש משה לבדו והם לא יגשו, החזירם לאחוריהם:

רשב"ם בראשית פרק יח פסוק ח
ויקח חמאה וחלב - לפי פשוטו של מקרא לא הוצרך לפרש שהביא את פת לחם על השלחן אלא התוספת שלא אמר להם הוצרך לומר שהביא. הבאת פת על השלחן אינו חידוש, אבל החמאה והחלב והבשר שאינו מזומן לכל האורחים הוצרך לפרש:

אבן עזרא בראשית פרק כד פסוק נה
ויאמר אחיה ואמה הם שקיבלו המתנות, והאב מחריש. ויתכן שלבן היה גדול מאביו בחכמה וכבוד, כי כן מצאנו ויען לבן ובתואל (בראי' כד נ):

אבן עזרא שמות פרק ה פסוק א
ואחר אחר שעשה אהרן את האותות, באו שניהם אל פרעה, ואמרו לו שניהם, כי השם הבטיחם ואנכי אהיה עם פיך ועם פיהו (שמות ד, ט):

(4) The פירוש should try to capture the משמעות of the word

רש"י שיר השירים פרק א
/הקדמה -/ אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי, מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו <u>ומשמעו</u>

למה רש"י מוסיף מילת "ומשמעו" בשיר השירים?

שמות פרק ד פסוק כב
וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְקֹוָק בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל:

רש"י שמות פרק ד פסוק כב
בני בכרי - לשון גדולה, כמו (תהילים פט כה) אף אני בכור אתנהו, זהו פשוטו. ומדרשו כאן זהתם הקדוש ברוך הוא על מכירת הבכורה שלקח יעקב מעשו:

שמות פרק ב פסוק יד
וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר:
רש"י שמות פרק ב פסוק יד
ויירא משה - כפשוטו. ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין, אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל:
אכן נודע הדבר - כמשמעו. ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך:

(5) The homily is an essential tool of רש"י in his פירוש – Must the homily have some textual base (different levels)

(5) The homily (?) is an essential tool of רש"י in his פירוש – Must the homilu have some textual base (different levels)

בראשית פרק א פסוק כו
וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ:
רש"י בראשית פרק א פסוק כו
נעשה אדם - ענותנותו של הקדוש ברוך הוא למדנו מכאן, לפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם, וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו, שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה (מלכים א' כב יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומד עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש ימין ושמאל לפניו, אלא אלו מימינים לזכות ואלו משמאילין לחובה. וכן (דניאל ד יד) בגזרת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא, אף כאן בפמליא שלו נמלך ונטל רשות, אמר להם יש בעליונים כדמותי, אם אין בתחתונים כדמותי, הרי יש קנאה במעשה בראשית:
נעשה אדם - אף על פי שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום למינים לרדות, לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן. ואם כתב אעשה אדם לא למדנו שיהא מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו, ותשובת המינים כתב בצדו ויברא אלהים את האדם, ולא כתב ויבראו:

בראשית פרק ג פסוק יד
וַיֹּאמֶר יְקֹוָק אֱלֹהִים אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ:
רש"י בראשית פרק ג פסוק יד
כי עשית זאת - מכאן שאין מהפכים בזכותו של מסית, שאילו שאלו למה עשית זאת, היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין:

במדבר פרק כז פסוק טו
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְקֹוָק לֵאמֹר:
רש"י במדבר פרק כז פסוק טו
וידבר משה אל ה' וגו' - להודיע שבחן של צדיקים שכשנפטרין מן העולם מניחין צרכן ועוסקין בצרכי צבור" לאמר - אמר לו השיבני אם אתה ממנה להם פרנס אם לאו:

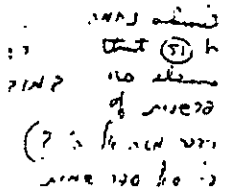

בראשית פרק א פסוק טז
וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים:
רש"י בראשית פרק א פסוק טז
המאורות הגדולים וגו' - שוים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד:
ואת הכוכבים - על ידי שמיעט את הלבנה, הרבה צבאיה להפיס דעתה:
אבן עזרא בראשית פרק א פסוק טז
ויעש נקראו השנים הגדולים כנגד הכוכבים. וכן נקראו שלשה בני ישי הגדולים כנגד האחרים, ואליאב היה הבכור גדול מכולם, ולא זה גדול מזה. יש לו סוד. לממשלת היום ממשלת השמש ביום ולא בלילה, כי אין לה אור. גם ללבנה וכוכבים לא יראה אורם ביום. ואם ישאל שואל, הלא אמרו חכמי הספירות, שכוכב צדק וכל הכוכבים חוץ מכוכב ונוגה גדולים מהלבנה, ואיך כתוב הגדולים? התשובה, אין פי' הגדולים על מדתם בגופם, רק על אורם. ואור הלבנה כפלי כפלים, בעבור היותה קרובה מהארץ, וכן כתוב מאור:

בראשית פרק כח פסוק יא
וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשָּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא:
רש"י בראשית פרק כח פסוק יא
וישם מראשותיו - עשאן כמין מרזב סביב לראשו שהיה ירא מפני חיות רעות. התחילו מריבות זו עם זו, זאת אומרת . עלי יניח צדיק את ראשו, וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת, וזהו שנאמר (פסוק יח) ויקח את האבן אשר שם מראשותיו:

תוספות מסכת חולין דף צא עמוד ב
כתיב ויקח את האבן - לפי פשוטו יש לפרש שלקח אבן אחת מאבני המקום.

רשב"ם and the homily
Where רשב"ם runs away from פשט

ויקרא פרק כג פסוק מג
לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְקֹוָק אֱלֹהֵיכֶם:
רשב"ם ויקרא פרק כג פסוק מג
למען ידעו דורותיכם [וגו'] – פשוטו כדברי האומרים במסכת סוכה סוכה ממש. וזה טעמו של דבר. חג הסוכות תעשה לך באוספך מגרנך ומיקבך באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך י"י אלהיך זה ארבעים שנה וגו' ויאכילך את המן וגו'. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי י"י אלהיך מביאך אל ארץ טובה [וגו'] ואכלת ושבעת [וגו'] ורם לבבך ושכחת את י"י וגו' ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה וזכרת את י"י אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה

קבע הק' את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב. לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה:

See also

בראשית פרק כב פסוק א

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי:

רשב"ם בראשית פרק כב פסוק א

ויהי אחר הדברים האלה - כל מקום שנא' אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה שלמעלה. אחר הדברים האלה, שהרג אברהם את המלכים אמר לו הק', אל תירא אברם, מן האומות. ויהי אחר הדברים האלה. שנולד יצחק, ויוגד לאברהם לאמר עוד ובתואל ילד את רבקה. וכן אחר הדברים האלה, שהגיד מרדכי על בגתן ותרש, גדל המלך אחשורוש את המן, שרצה להרוג את מרדכי והועיל לו מה שהציל את המלך ונתלה המן. אף כאן אחר הדברים שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם ונתן לו שבע כבשות הצאן וחרה אפו של הק' על זאת שהרי ארץ פלשתים בכלל גבול ישראל והק' ציוה עליהם לא תחיה כל נשמה וגם ביהושע מטילין על ערי המשת סרני פלשתים גורל, לכן והאלהים נסה את אברהם קינתרו וציערו כדכת' הנסה דבר אליך תלאה, על נסותם את י"י, מסה ומריבה, בחנני י"י ונסני. כלומר נתגאיתה בבן שנתתיו לכרות ברית ביניכם ובין בניהם, ועתה לך והעלהו לעולה ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך. וכן מצאתי אחרי כן במדרש של שמואל ויהי ארון י"י בארץ פלשתים שבעה חדשים. כת' את שבע כבשות הצאן תקח מידי. אמר לו הק' אתה נתתה לו שבע כבשות, חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן. ד"א חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך ואילו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשה בניו. ד"א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות, ואילו הן אוהל מועד וגלגל נוב ושילה [וגבעון] ובית עולמים [תרין]. ד"א שארון מחזיר בשדה פלשתים שבעה חדשים. נסה קונטראר"אה:

when are they likely
were away from
God

When רשב"ם uses why wears away from פשט

שמות פרק לב פסוק יט

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר:

רשב"ם שמות פרק לב פסוק יט

וישלך מידו - כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח והשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנפלם, בדרך כל משליכי משאוי כשאין בהם כח לשאת. וכן ראיתי בפרקים של רבי אליעזר, ועיקר פשוטו כך:

(11) אבן עזרא, רשב"ם

תרגום אונקלוס and רש"י

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד א
תנו רבנן: על מנת שאני קריינא, כיון שקרא שלשה פסוקים בבית הכנסת - הרי זו מקודשת, ר' יהודה אומר: עד שיקרא ויתרגם. יתרגם מדעתיה? והתניא, ר' יהודה אומר: המתרגם פסוק כצורתו - הרי זה בדאי, והמוסיף עליו - הרי זה מהרף ומגדף! אלא מאי תרגום? תרגום דידן.

רש"י מסכת קידושין דף מט עמוד א
יתרגם אפי' מדעתיה - בתמיה שלא כתרגום שלנו.
המתרגם פסוק כצורתו - שבא להסר תוספת התרגום שלנו לומר לא אתרגם פסוק זה אלא כצורתו כגון לא תענה על ריב (שמות כג) לא תסהיד על דינא הרי זה בדאי.
והמוסיף עליו - שבא לומר הואיל וניתן רשות להוסיף אוסיף גם אני בכל מקום שארצה.
הרי זה מהרף - מבזה את המקום משנה את דבריו ואונקלוס כשהוסיף לא מדעתו הוסיף שהרי בסיני ניתן אלא שנשתכח והזר ויסדו כדאמרי' במגילה (דף ג) ושום שכל זה תרגום.

שמות פרק כג פסוק ב
לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת:
רש"י שמות פרק כג פסוק ב
לא תהיה אחרי רבים לרעת - יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל, אבל אין לשון המקרא מיושב בהן על אופניו. מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד, וסוף המקרא דרשו אחרי רבים להטות, שאם יש שנים במחייבין יותר על המזכין, הטה הדין על פיהם לחובה ובדיני נפשות הכתוב מדבר, ואמצע המקרא דרשו ולא תענה על ריב, על רב, שאין הולקין על מופלא שבבית דין, לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד, לקטנים שבהן שואלין תחלה, שיאמרו את דעתם. לפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות להייב מיתה בשביל דיין אחד, שירבו המחייבין על המזכין ולא תענה על הרב לנטות מדבריו, ולפי שהוא הסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטת ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימתי, בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין, וממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא, ולשון העברי, לפי התרגום, כך הוא נדרש לא תענה על ריב לנטת אם ישאלך דבר למשפט, לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו. ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו. כך פתרונו:
לא תהיה אחרי רבים לרעת - אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר הואיל ורבים הם, הנני נוטה אחריהם:
ולא תענה על ריב לנטת וגו' - ואם ישאל הנדון על אותו המשפט אל תענגו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

הז"ל – רש"י and רשב"ם

בראשית פרק לז
(א) וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:
(ב) אֵלֶּה תֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־ דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:
רשב"ם בראשית פרק לז
(א) וישב יעקב - עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו, אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה:
(ב) אלה תולדות יעקב - ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדונו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, אף כי עיקרה של תורה באת ללמדנו ולהודיענו ברמיזת הפשט ההגדות וההלכות והדינין על ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ועל ידי שלש עשרה מידות של ר' ישמעאל. והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר, ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא, ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון, וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו, ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטן של מקראות, וכדאמ' במסכת שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסינ' כולה תלמודא ולא הוה

ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. וגם רבנו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא. ואף אני שמואל ב"ר מאיר חתנו זצ"ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום. ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים:

פשט – הלכה
עיין מהרי"ף חיות שבת סג.

בראשית פרק א פסוק ה
וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד:
רשב"ם בראשית פרק א פסוק ה
ויהי ערב ויהי בקר - אין כתיב כאן ויהי לילה ויהי יום אלא ויהי ערב, שהעריב יום ראשון ושיקע האור, ויהי בוקר, בוקרו של לילה, שעלה עמוד השחר. הרי הושלם יום א' מן הו' ימים שאמר הק' בי' הדברות, ואת"כ התחיל יום שיני, ויאמר אלהים יהי רקיע. ולא בא הכתוב לומר שהערב והבקר יום אחד הם, כי לא הצרכנו לפרש אלא היאך היו ששה ימים, שהבקיר יום ונגמרה הלילה, הרי נגמר יום אחד והתחיל יום שיני:

שמות פרק כא פסוק ו
וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם:
רשב"ם שמות פרק כא פסוק ו
לעולם - לפי הפשט כל ימי חייו, כמו שנאמר בשמואל וישב שם עד עולם:

To רשב"ם, this דרש was עיקר.
רשב"ם immediately sets the stage regarding his critique of רש"י.

בראשית פרק א פסוק א
בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ:
רשב"ם בראשית פרק א פסוק א
בראשית ברא אלהים - יבינו המשכילים כי כל דברי רבותינו ודרשותיהם כנים ואמתים. וזהו האמור במס' שבת הוינא בר תמני סרי שנין ולא ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. ועיקר ההלכות והדרשות יוצאין מיתור המקראות או משינוי הלשון שנכתב פשוטו של מקרא בלשון שיכולין ללמוד הימנו עיקר הדרשה, כמו אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ודרשו חכמים באברהם מאריכות הלשון שלא היה צריך לכתוב בהבראם. עתה אפרש פירושי הראשונים בפס' זה להודיע לבני אדם למה לא ראיתי לפרש כמותם. יש מפרשים בראשונה ברא אלהים את השמים ואת הארץ. אי אפשר לומר כן שהרי המים קדמו כדכ' ורוח אלהים מרחפת על פני המים. ועוד שאין כתוב כאן בראשונה. אלא בראשית דבוק הוא כמו ותהי ראשית ממלכתו בבל, והמפרש כמו תחלת דבר י"י בהושע, כלו' בתחלת ברא אלהים את השמים, כלו' בטרם ברא שמים וארץ, הארץ היתה תוהו ובוהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים, נמצא שהמים נבראו תחלה, גם זה הבל, שכן לא היה לכתוב והארץ היתה תוהו ובהו, שמאחר שעדיין לא נבראת לא היה לו לקרותה ארץ קודם יצירת המים מאחר שהמים קדמו. אך זה הוא עיקר פשוטו לפי דרך המקראות

Applications of דרך ארץ of רשב"ם – human perception and experience.
Age of יצחק at the עקידה
Age of רבקה at her marriage to יצחק.

אליעזר מרגליות – היחס שבין אבן עזרא לרשב"ם בין פירושו הקצר לפירושו הארוך
ע"ע מאמר בסוף ספר שמות מהד' שולזינגר על הפסוק "ויהי ערב ויהי בקר"
למה קרא תגר כנגד רשב"ם על פירושו וכן ענין המגלה פנים בתורה כנגד הלכה איו לו חלק לעולם הבא.

רשב"ם mentions this idea in his הקדמה to וישב and משפטים. Why in these 2 פרשיות?

רשב"ם שמות פרק כא
ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש הלכות אעפ"י שהם עיקר, כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעין ההגדות וההלכות, ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל, ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי. ואפרש הדינין וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה:

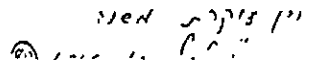

רשב"ם understood the limitations of דרש

רשב"ם שמות פרק כה
פרשיות של משכן חשן ואפד אם אקצר בפרושן יימצאו בפרושי רבנו שלמה אבי אמי זצ"ל:

רשב"ם ויקרא פרק יג פסוק ב
אדם כי יהיה בעור בשרו - כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהן והשבון הסגרם ושערות לבנות ושער שחור וצהוב אין לנו אחר פשוטו של מקרא כלום ולא על בקיאות דרך ארץ של בני אדם אלא המדרש של חכמים וחזוקותיהם וקבלותיהם מפי החכמים הראשונים הוא העיקר:

Why are sections of רשב"ם missing from the מקראות גדולות?
Biblical parallelism – כפל ענין

חז"ל
תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד א
הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה ברוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עלויהו והדרו בתשובה.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף ג עמוד ב
ועצר את השמים - מן העבים ומן הרוחות, אתה אומר מן העבים ומן הרוחות, או אינו אלא מן המטר? כשהוא אומר ולא יהיה מטר - הרי מטר אמור, הא מה אני מקיים ועצר את השמים - מן העבים ומן הרוחות.

רשב"ם and רד"ק are generally credited with the idea of כפל לשון or כפל ענין
The idea is not altogether different from the מחלוקת between רבי עקיבא and רבי ישמעאל on דברה תורה כלשון בני אדם.

בראשית פרק כה פסוק כג
וַיֹּאמֶר יְקֹוָק לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
רשב"ם בראשית פרק כה פסוק כג
ושני לאומים - מלכיות כדכת' מלכי ארץ וכל לאומים. כפל לשון הוא, אבל לאומים הוא עמים.
רד"ק בראשית פרק כה פסוק כג
ושני לאומים - כבר כתבנו כמה פעמים כי מנהג הכתוב בכפול הענין שישנה המלות:

שמות פרק טו פסוק טז
תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְקֹוָק עַד־יַעֲבֹר עַם־זּוּ קָנִיתָ:
רשב"ם שמות פרק טו פסוק טז
[עד יעבר וגו'] - שניהם עד יעבור את הירדן אל ארץ ישראל. כפל אחר של עברת הירדן כעין ימינך י"י לפי הפשט:

While אבן עזרא questioned the קבלה of many מדרשי חז"ל, he understood as well as רשב"ם that הדרש עיקר

Note his sentiments regarding רש"י

עי' פירושו
לשמ כא:ו .
ועדבו לעולם בניגוד

עיין פירושו לשמות כא:ו (?) ועדבו (?) לעולם בניגוד

שמות פרק א פסוק יז
וַתִּירָאן הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּין אֶת־הַיְלָדִים:
רש"י שמות פרק א פסוק יז
ותחיין את הילדים - מספקות להם מים ומזון.

שמות פרק יב פסוק ב
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
רש"י שמות פרק יב פסוק ב
החדש הזה - הראהו לבנה בחידושה ואמר לו כשהירה מתחדש יהיה לך ראש חודש. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, על חדש ניסן אמר לו, זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון שלישי:

ישעיהו פרק א פסוק ג
יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֲבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן:
רש"י ישעיהו פרק א פסוק ג
קונהו - מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך יודע בו אבל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילנו וישראל לא נתפקח לידע כשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קצת חוקותי והם עזבוני כדמפורש (ביחזקאל כ ל"ט) ואומר איש את גלולי וגו' ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתי אותם עמי בני ישראל לא התבוננו כחמור (סא"א) ד"א ידע שור קונהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אלו שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר אם יזכו ולא לשילום פורענות אם חוטאים לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שאם זוכים מקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות:

שמות פרק טו פסוק ו
יְמִינְךָ יְקֹוָק נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְקֹוָק תִּרְעַץ אוֹיֵב:
רש"י שמות פרק טו פסוק ו
ימינך ימינך - שתי פעמים, כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין:
ימינך ה' נאדרי בכח - להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. ולי נראה אותה ימין עצמה תרעץ אויב, מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת. ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה, ימינך היא תרעץ אויב, וכמה מקראות דוגמתו (תהלים צב י) כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו
Did רש"י get this idea from רשב"ם or vice versa?

הקדמת אבן עזרא לספר שפה ברורה

והנה מים כאדר על האותיו' ואראה מי לה"ק היא הראשה, אינו בטעמים שהם נשלים לנפשות (מו) והשלות חסרת לגויות • ואתה בני (מז) שים לבך, כי קדמוניו ז"ל ספתיקי השורת פישו פרשיו' גם פסוקים לדם גם מלות גם אותיו' עדי דרך דרש, (מח) גם כמשנה גם בתלמוד ובברייתו', ואין ספק שהם ידעו הדרך השורה באשר היא. ע"כ אמרו (מט) בלל, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הדרש הוא תוספ' טעם, והיורו' תבאים כמו כל דרש עיקר ושרש כרב שלמה ז"ל (נ) כפירש הנ"ך ע"דרדש, והיא הרשב כי היא ע"ר פשט, ואין בכפריו פשט רק אחד מני אלף, (נא) ותכסי ורדו יהללו כאלה הכפרים. והנה אתן לך משל, (נב) אמרותכמינו (נג) כי ונתתם את נחלתו לשארו הקרב אליו מסמכתו ורש אותה (נמדבר כ"ז י"ח) הוא הפיך בטעם, (נד) ובבת הוא ראוי להיותו, ונתתם את נחלת שאריו לו, כי השאר הוא האשה, וכמוהו מי אם לשארו הקרוב אליו (ויקרא כ"ה נ') בטעם ובשר מבשרי (הלעיל ב' כ"נ). זה שאמרו אבותינו אמרה הוא, כי קבלת הלה ברם (נה) שהאיש יורש את אבותו,

אגרת שבת

אגרת ששלח השבת להרב ר' אברהם אבן עזרא ז"ל להוכיח כי תחלת השבת הוא בערב יום שלשה ואז הי' האבן עזרא בעיר לאנדאן מדינת פרוסאנייא עי' שבט יהודה נדפס יח

בשבת מרכבה אלפים ותשע מאות והשע עשרה
בתמוז ליל שבת בחרבשה עשרה לחדש עבת ואני
מברהים הספרדי הנקרא אבן עזרא הייתי בעיר
לאנדרא מדינת הארץ הקרא הלרטון שהוא גבול
שביעי מגבולות
הרטון שבת ואני
הייתי יושב ומצאתי
ערבה אלי ומרלה
בהלים והנה עומד
לעבר כמלאה נגר
ונתנו אגרת
מחותה ויען ויאמר
אלי קח זאת
האגרת שלחה
אליך השבת ואקוד
ואשתחוה לה'
ואברך הי' אשר
ברכני זה הכבוד
ואתפשטה בשתי
ידים וידי נטפו מור ואהרנה ואהי כפי כדבש
למתוק לך בקראתי השרים חס לבי בקרבי וכמעט
יצאה נפשי ואשאל השומר לעבדי מה עשיתי ומה
חטאתי כי מיום שיצאתי את הים הגדול והנורא
אשר בראתי ולמדתי מלותיו לעולם אהבתי את
השבת וכערס בוחה הייתי יושב לקראתה בכל לבי
גם כלאתה הייתי משלם לותה בשמחה ובשירים
ומי בכל עבדיה נאמן כחשבי ומלוט שלחה אלי
זאת האגרת:

ויען ויאמר אלי עיר השבת הגבר הזגר
לא אשר הכיאו תלמידיך אל כיתך אתמול סגלים
ברזים על המורה ומם כתב נאלל את השבת
ואתה תאזור בעבור בטול השבת ולא תשא פני איש
בתורה עם מוריך השבת ולא תשא פני איש
תיקן ותחפש מחוי עלי ונפשי נכהלה מאד
מאד ומרקש ידי ולוליא הספרים האלה אל
אור הלבנה והנה כתוב שם שרים ויהי ערב
ויהי בוקר והנה אומר בחשר הי' בוקר יום
שני עלה יום א' שלם כי הלילה הולך אחר היום
וכמעט קרעתי
בגדי ומם קרעתי
זה הפירוש כי
אמרתי בוא להלל
שבת אחת ולא
יהללו ישראל
שבתות הרבה אם
ירצו זה הפירוש
הרע גם מהר בלבו
לעב ובלם כפיני
הגויים ויתחלק
בעבור בטול שבת
ואחזר גדר אם
אמן שמה לפיני
אחר נאת יום
הקדוש עד שאבטוב אגרת לרובה לבאר את
לאשית יום החורה ולהבאר פת ומוקש כי כל
ישראל הפרושים גם הצדוקים עתהם הפ"ם כי
לא נהבה פרשת בראשית מעשה הפ"ם בכל
יום רק בעבור שיבאו שומרי התורה איך יאמרו
השבת בחבר שבת הפ"ת לספור ימי בראשית
והנה אם יהיה סוף הזשי עד בוקר יום הבשיעי
הי"ל לנו לספור הלילה הבא זה הפירוש
מהשמש כל ישראל כחזק ובתפרב גם הקרוטים
גם הרהוקים גם החיים גם המתים והאמינו
בפירוש זה הפ"ת יקום נקמת השבת תמו והקורא
אותו בקול גדול הדבק לשון לחכו גם הטומר
הבוחב אותו בפירוש התורה ידו יכם תיכם
ועין ימיו בהה חכהה ולכל בני ישראל
יהיה אור.

אבן עזרא ודרשות הז"ל

שמות פרק יג פסוק יח

וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים - חגורי חומש, מגז' ויכהו שם החומש (ש"ב ג, כז). ויש או' כי טעמו הצלע החמישית, וכן חלוצים תעברו (דברים ג, יח) - חגורי חלוצים, והעד הנאמן: אתם תעברו חמושים (יהושע א, יד). ודרש, שעלו אחד מחמש מאות, דבר יחיד הוא, ועליו מחלוקת, ואיננו קבלה כלל. ודי לנו הצער שאנחנו בו עם חכמי ישמעאל, שהם אומרים איך יתכן מחמשים וחמשה זכרים שיולידו במאתים ועשר שנים שש מאות אלף זכרים מבן עשרים. והנה היו כפל הכפל עם הטף והנשים, כי לא חשבו יעקב ובניו, כי לא הולידו במצרים עוד, כי לא מצאנו יחוש רק אל היורדים מצרימה ולא ספרו הבנות. ותשובתנו, כי הנה יעקב לבדו הוליד בארבעים ושש שנים ס"ט בנים ובני בנים ועל זה המספר יכפלו כפלי כפלים מהמספר הכתוב. אז השיבו לנו עוד, כי יעקב ובניו לא הולידו נקבות כי אם שתים, וזה היה במעשה גם, ואל

תספור כן ליורדי מצרים. ועוד שיעקב היו לו ארבע נשים, ומי יבאר שכן היה לכל אחד מבני בניו. גם אנחנו השיבונו, תנו לנו שלשה עשר זכרים בין בנים ובני בנים בארבעים ושש שנים, והנה יהיו יותר מן שבע מאות ובסוף תשעים ושנים יהיו ט' אלפים וג' מאות, ובסוף קפ"ב יהיו יותר מאלף אלפים ות"ק אלף. ועוד לא הגענו למאתים ועשר שנים. גם יתנו לנו עשרה בארבעים ושש שנים ויספיקו. ועוד כי הכתוב אומר על מכת ערוב ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (שמות ח, יט). ואמר בספר תהלות: ישלח בם ערוב ויאכלם (תהלים עח, מה). והנה במכה שאכלה מצרים נמלט ישראל, גם מת רוב מקנה מצרים בדבר, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. ובמכת בכורים לא מת בישראל אחד. ובמכת חשך כתיב ולכל בני ישראל היה אור. והנה במכות שמתו בהם המצרים לא מתו ישראלים. ואף כי במכה שלא מת מצרי ממנה, ואיך מתו כל ישראל בחשך עד שלא נשאר מהם רק חלק מחמש מאות? והנה לא היה לישראל אור במושבותם (שמות י, כט). רק מהשכי דבר ואפלת מות. ואחר שלא נשאר כי אם חלק קטן מעם רב, הנה לא היתה גאולה לישראל כי אם רעה חולה. וזה הפך הכתוב, <u>והכלל דרש הוא. ואין</u> לסמוך עליו. ואולי שאמרו בתהלה היה לו סוד:

Mention of בני ישראל leaving מצרים

בראשית פרק י פסוק ח

וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ:

אבן עזרא בראשית פרק י פסוק ח

נמרוד אל תבקש טעם לכל השמות, אם לא נכתב, והוא החל להראות גבורות בני אדם על החיות, כי היה גבור ציד. וטעם לפני ד'. שהיה בונה מזבחות ומעלה אותם החיות עולה לשם, וזו דרך הפשט, והדרש דרך אחרת:

בראשית פרק כב פסוק ד

בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק:

אבן עזרא בראשית פרק כב פסוק ד

ביום השלישי שיצא מבאר שבע. י"א איך אמר אברהם ונשובה. ואחרים ענו כי היה בדעתו להביא עצמותיו, ואברהם דחם בדברים, כדי שלא יסורו עד שובו, ושלא ירגיש יצחק ויברח. ורז"ל אמרו שהיה יצחק כאשר נעקד בן שלשים ושבע שנים. ואם דברי קבלה נקבל. ומדרך סברא אין זה נכון, שהיה ראוי שתהיה צדקת יצחק גלויה, ויהיה שכרו כפול משכר אביו שמסר עצמו ברצונו לשחיטה. ואין בכתוב מאומה על יצחק. ואחרים אמרו שהי' בן חמש שנים, גם זה לא יתכן, בעבור שנשא עצי העולה. והקרוב אל הדעת שהיה קרוב לי"ג שנים, והכריחו אביו ועקדו שלא ברצונו. והעד שאביו הסתיר הסוד ממנו, ואמר אלהים יראה לו השה, כי אילו אמר לו אתה העולה, יתכן שיברח:

How old was יצחק at the עקידה?

שמות פרק כה פסוק ה

וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים:

רש"י שמות פרק כה פסוק ה

ועצי שטים - מאין היו להם במדבר, פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקודש, שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר, והביא ארזים למצרים ונטעם, וצוה לבניו ליטלם עמהם, כשיצאו ממצרים:

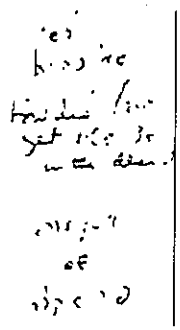

אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק כה פסוק ה

ועצי שטים - יש אומרים שמהמדבר כרתום. והנכון בעיני שהוציאום ממצרים, והעד: וכל אשר נמצא אתו עצי שטים (שמות לה, כד). והיו להעמיד האהלים, רק אהלים גדולים שהם גבוהים, כי עשר אמות ארך קרש עצי שטים, והתימה הבריהים. ויש אומרים מחוברים היו. ויש או' ששטה היא ארז, והעד: אתן במדבר ארז שטה (ישעיה מא, יט). וזאת העדות איננה קיימת:

אבן עזרא שמות פרק כה פסוק ה

ועצי שטים יש מקדמונינו, שאמר שיעקב אבינו נטעם, וישראל הוציאם ממצרים במצות משה. והראיה וכל אשר נמצא אתו (שמות לה, כד), כמו התכלת והארגמן. ויש לתמוה, למה נאמר אשר נמצא אתו, לצרכו. ואם אמרנו כן, יש לתמוה למה הוציאו עצי שטים, כי מה צורך יש להם. ועוד, הנה המצרים חושבים כי לזבוח הם הולכים, ואחר כך ישובו, ועל כן השאילום. ואיך יוציאו קרשים רבים אורך כל אחד מהם עשר אמות, גם בריהים, והם עברו על מצרים מקום המלוכה, ומה היתה תשובה לשואליהם, למה יוליכו עצי שטים, והם הולכים לזבוח דרך שלשת ימים. והנה לא ידענו, אם קבלה היתה ביד אבותינו שממצרים הוציאום, גם אנחנו נסור אל משמעתם. ואם סברא היא, יש לבקש דרך אחרת. ונאמר כי היה סמוך אל הר סיני יער עצי שטים, ובבואם שם, אמר להם ששם יתעכבו הרבה, ואין עליהם ענן כאשר פירשתי. אז עשה כל אחד סוכה, והנשיאים עשו כדמות חצרות. כל אחד כפי מעלתו, וכרתו כל היער, כי עם רב היו, ועשו סוכות. ומשה לא דבר להם דבר המשכן, רק אחר יום הכפורים. וזה טעם וכל אשר נמצא אתו:

Age of יוכבד when משה was born (69-70)

בראשית פרק מו פסוק כג

וּבְנֵי־דָן חֻשִׁים:

אבן עזרא בראשית פרק מו פסוק כג

ובני דן חשים יתכן שהי' שנים, ומת אחד מהם, ולא הזכירו הכתוב, או כן דרך הלשון. יש אומר, כי מספר שבעים בעבור שהוא סך חשבון, כי ששים ותשע הי'. וזה המפרש טעה, בעבור שמצאנו כל נפש בניו ובנותיו שלשים ושלש והם שלשים ושתים. ובדרש כי יוכבד נולדה בין החומות, גם זה תמה, למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת ק"ל שנה? ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים? ולא די לנו זה הצער, עד שעשו פייטנים פיוטים ביום שמחת תורה, יוכבד אמי אחרי התנחמי והיא בת ר"נ שנה, וכי אחיה חי כך וכך שנים. דרך אגדה או דברי יחיד, והנכון בעיני שיעקב בחשבון וממנו יחל, כאילו אמר כל נפש בניו ובנותיו עם נפשו שלשים ושלש, והראיה ע"ז שאמר בתחלה יעקב ובניו. ואם יטען טוען ויאמר, כי הנה כתוב ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש (שמות א, ה), דע כי הכתוב לא חשש להוציא אחד משבעים, כאשר אמר אשר ילד לו בפדן ארם (בראי' לה, כו), ולא נולד לו בנימין שם. כי גם בזו הפרשה שנים עדים. האחד שאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו (בראי' מו ח), והנה הזכיר כי יעקב מבני ישראל, כי לא הלך הכתוב כי אם אחר הרוב. והעד השני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים (בראי' מו כז), ומנשה ואפרים לא באו אל מצרים, כי שם הי' ושם נולדו, וכתוב אחריו, בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה (דברים י, כב), ואלה שניהם לא ירדו, ג"כ זה הכתוב לעד כי יעקב נכנס בחשבון, כי נפש יש לו והוא העיקר:

בראשית פרק לג פסוק ד
וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ׃

Even though he
thought little of e
in his eyes, he
nonetheless
entertained his
readers with
it on occasi

אבן עזרא בראשית פרק לג פסוק ד
הדרש על נקודות וישקהו טוב הוא לעתיקי משדים. כי על דרך הפשט לא חשב עשו לעשות רע לאחיו, והעד ויבכו, כאשר עשה יוסף עם אחיו:

בראשית פרק יד פסוק יד
וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן׃
אבן עזרא בראשית פרק יד פסוק יד
וירק שנתן להם כלי מלחמה, כטעם והרק חנית (תה' לה, ג). וי"א להוציא החרב מתערה, כטעם אל הארץ יריקו (קהלת יא, ג), מריקים שקיהם (בראי' מב, לה), גם יש לחנית כן. חניכיו שחנכם פעמים רבות במלחמה, ואם לא נזכר, והשבון אותיות אליעזר דרך דרש, כי אין הכתוב מדבר בגימטריא, כי יכול הרוצה להוציא כל שם לטוב ולרע, רק השם כמשמעו:

רות פרק ב פסוק יז
וַתְּלַקֶּט בַּשָּׂדֶה עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר־לִקָּטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים׃
אבן עזרא רות פרק ב פסוק יז
ויהי כאיפה שעורים - פעם אחת שאלני אדם מה טעם באיפה שעורים אמרתי לו אין טעם לשאלה הזאת כי הכתוב ספר מה היה אז נקלותי בעיניו ויאמר לי כי יש לו טעם ואני החרשתי ממנו ולא שאלתיו, והנה בא ביום אחד ואמר לי כי יש לו טעמים הרבה האחד שראתה רות בדרך נבואה כי עתיד היה אחד מבניה להעמיד עמוד על שם בעל' וטעם איפה צ"ו רמונים שהיו על העמוד וזה בגימטריא איפה, ופירוש שעורי' כמו שיעורים כמו שער בנפשו, וטעם אחר ויהי שתי מלות ארמית ועברית והיא כאשר ראתה שיתל' אבשלום שהוא מבניה והנה כ"ף עם אל"ף רמז לשנות אבשלום במותו ואחר כך איפה שערים לשון רבים בעבור היותו כבד עליו, וטעם אחר כי תהלת אות כאיפ' עם תהלת שעורים הוא בגמטריא ישי שהוא צדיק גמור אז שמח וישב לבו בקרבו:

זכריה פרק ג פסוק ח
שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי צֶמַח׃
אבן עזרא זכריה פרק ג פסוק ח
צמח - הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו וסוף הפרשה מוכיח לפני זרובבל ומפרשים רבי' אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל:

(12) רמב"ן, רד"ק, אברבנאל, ספורנו

אבן עזרא to his contemporaries and followers
רמב"ם allegedly told his son אברהם that אבן עזרא's was the best פירוש to the תורה.
ר"ת in ספר הישר refers to jimself as "עבד אברהם"
תשב"ץ in a תשובה on healing refers to the אבן עזרא as (?)

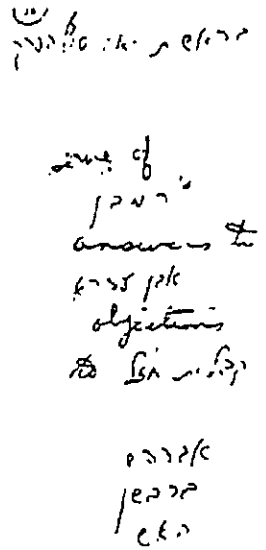

רמב"ן בראשית פרק יא פסוק כה
והענין המקובל הזה נמצא גם כן בספר קדמוני הגוים כמו שכתב הרב במורה הנבוכים (ג כט), כי הזכירו בספר "עבודת האכרים המצרים" כי אברם אשר נולד בכותא חלק על דעת ההמון שהיו עובדים השמש, ונתן המלך אותו בבית הסוהר והיה עמהם בתוכחות ימים רבים שם, אחר כך פחד המלך שישחית עליו ארצו ויסיר בני האדם מאמונתם וגרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו. והנה על כל פנים במקום ההוא בארץ כשדים נעשה נס לאברהם אבינו, או נס נסתר, שנתן בלב אותו המלך להצילו ושלא ימיתנו והוציא אותו מבית הסוהר שילך לנפשו, או נס מפורסם שהשליכו לכבשן האש וניצל כדברי רבותינו:
<u>ואל יפתה אותך רבי אברהם בקושיותיו</u> שאומר שלא ספר הכתוב זה הפלא, כי עוד אתן לך טעם וראיה בזה ובכיוצא בו (להלן מו טו). אבל הגוים ההם לא הזכירו זה בספרם לפי שהם הולקים על דעתו, והיו הושבים בנסו שהוא מעשה כשפים כענין משה רבינו עם המצרים בתחילת מעשיו. ומפני זה לא הזכיר עוד הכתוב הנס הזה כי היה צריך להזכיר דברי ההולקים עליו כאשר הזכיר דברי הרטומי מצרים, ולא נתבארו דברי אברהם עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבינו בסוף:
וזהו שאמר הכתוב (להלן טו ז) אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה, כי מלת "הוצאתיך" תלמד על נס, כי לא אמר "אשר לקחתיך מאור כשדים", אבל אמר "הוצאתיך", שהוציא ממסגר אסיר, כמו אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ ב).

Age of יוכבד at משה's birth

בראשית פרק מו פסוק טו
אֵלֶּה בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אָרָם וְאֵת דִּינָה בִּתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ:
רמב"ן בראשית פרק מו פסוק טו
שלשים ושלש - ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושתים, אלא זו יוכבד שנולדה בכניסתן לעיר, שנאמר (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים, לידתה במצרים ואין הורתה במצרים, זו היא שיטת רבותינו (סוטה יב א):

ורבי אברהם השיב ואמר כי זה תימה. אם כן למה לא הזכיר הכתוב הפלא שנעשה עמה שהולידה משה והיא בת מאה ושלשים שנה. ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים. ולא די לנו זה הצער עד שעשו הפייטנים פיוטים ביום שמחת תורה יוכבד אמי אחרי התנחמי, והנה היא בת מאתים וחמשים שנה. וכי אחיה השילוני חיה כך וכך שנים, דרך הגדה, או דברי יחיד, אלו דבריו:

והנה פן יהיה חכם בעיניו בסתירת דברי רבותינו, אני צריך לענות אליו. ואומר, כי על כל פנים יהיה בדבר יוכבד פלא גדול מן הנסים הנסתרים שהם יסוד התורה, כי היא בת לוי עצמו, לא מתיחסת אליו, כמו שכתוב (במדבר כו נט) אשר ילדה אותה ללוי במצרים. ועוד כתוב (שמות ו כ) את יוכבד דודתו. והנה אם נאמר כי הוליד אותה בבחרותו כאשר הוליד כל בניו, והיתה לידתה אחר רדתו למצרים מעט, הנה היא בלדת משה זקנה מאד כמנין שאמרו רבותינו או קרוב לו:

ואם נאמר שנולדה לו אחר שבתו במצרים ימים רבים, והנה נחשוב שהוליד אותה אחר רדתו למצרים המשים ושבע שנה, והוא יהיה בן מאה שנה, כי ברדתו היה בן מ"ג שנים, והנה יהיו בזה שני פלאים, שיהיה הוא זקן כאברהם אשר הזכיר הכתוב (לעיל יז יז) הלבן מאה שנה יולד, וכתיב (לעיל יח יב) ואדני זקן, ותהיה היא זקנה בלדת משה בת ע"ג, ואם נאחר עוד לידתה לסוף ימי לוי, הנה יהיה פלא גדול משל אברהם:

אבל אומר לך דבר שהוא אמת וברור בתורה. כי הנסים הנעשים על ידי נביא שיתנבא כן מתחילה או מלאך נגלה במלאכות השם יזכירם הכתוב. והנעשים מאליהן לעזור צדיק או להכרית רשע לא יזכירו בתורה או בנביאים, וזהו זהב רותה יוצק בפי החכם הזה ממה שהשיב על רבותינו בענין פינחס (במדבר כה יב) וזולתו במקומות הרבה, ולמה יזכירם הכתוב, כל יסודות התורה בנסים נסתרים הם. ועם התורה אין בכל ענינו רק נסים לא טבע ומנהג, שהרי יעודי התורה כולם אותות ומופתים, כי לא יכרת וימות בטבע הבא על אחת מן העריות או האוכל חלב, ולא יהיו השמים כברזל בטבעם מפני זרענו בשנה השביעית, וכן כל יעודי התורה בטובות ההן וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם, וכל תפלות דוד מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות, אלא שאין בהם שנוי מפורסם בטבעו של עולם כאשר הזכרתי זה כבר (לעיל יז א), ועוד אפרשנו בעזרת השם (שמות ו ב, ויקרא כו יא):

בראשית פרק י פסוק ט

הוּא־הָיָה גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְקֹוָק עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְקֹוָק:

רמב"ן בראשית פרק י פסוק ט

הוא היה גבור ציד לפני ה' - צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום. על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזות פנים ויודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד. לשון רש"י, וכן דעת רבותינו (עירובין נג א):

ורבי אברהם פירש הפך הענין על דרך פשוטו, כי הוא החל להיות גבור על החיות לצוד אותן. ופירש "לפני ה'" שהיה בונה מזבחות ומעלה את החיות לעולה לפני השם. ואין דבריו נראין, והנה הוא מצדיק רשע, כי רבותינו ידעו רשעו בקבלה:

והנכון בעיני, כי הוא החל להיות מושל בגבורתו על האנשים. והוא המולך תחלה, כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מלך, וגבר תחלה על אנשי בבל עד שמלך עליהם, ואחר כן יצא אל אשור ועשה כרצונו והגדיל, ובנה שם ערים בצורות בתקפו ובגבורתו, וזהו שאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל וארך ואכד וכלנה:

בראשית פרק יב פסוק ו

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז בָּאָרֶץ:

רמב"ן בראשית פרק יב פסוק ו

ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם - אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואמרו (תנחומא ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת. וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו:

[illegible] accepted as Ceo the notion in [illegible] especially of [illegible] מעשה אבות סימן לבנים. He also [illegible] הקומתן לפני ויצא [illegible]

Is there a contradiction between [illegible]'s emphasis on מעשה אבות סימן לבנים and his assertion of the sins of the אבות and אמהות?

Historical facts: Can they be derived from [illegible] as well as Ceo? How does [illegible] work in such cases?

Differentiate between that which is difficult to rationalize (see page 12) and that which has no apparent proof (back to the [illegible] of [illegible]) הלכה and אגדה seem to differentiate between אין [illegible] yet [illegible] doesn't. Even [illegible] on occasion explains [illegible] against the הלכה, but it is rare

[illegible] more than anyone balanced Ceo and [illegible] as a [illegible] par excellence and as [illegible] מתנך

רמב"ן הקדמה לתורה

בשם האל הגדול הגבור והנורא אתחיל לכתוב חידושים בפירוש התורה. באימה ביראה ברתת בזיע במורא. מתפלל ומתודה בלב נדכה ונפש שבורה. שואל סליחה מבקש מחילה וכפרה. בקידה בכריעה בהשתחויה. עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה. שאין ביצת הנמלה כנגד הגלגל העליון צעירה. כאשר הכמתי קטנה ודעתי קצרה כנגד סתרי תורה. הצפונים בביתה הטמונים בחדרה. כי כל יקר וכל פלא כל סוד עמוק וכל חכמה מפוארה. כמוס עמה החתום באוצרה. ברמז בדבור בכתיבה ובאמירה. כאשר אמר הנביא המפואר בלבוש מלכות והעטרה. משיח אלהי יעקב ונעים הזמירה. לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. ונאמר פלאות עדותך על כן נצרתם נפשי. אבל מה אעשה ונפשי חשקה בתורה. והיא בלבי כאש אוכלת בוערה. בכליותי עצורה. לצאת בעקבי הראשונים אריות שבהבורה. גאוני הדורות בעלי גבורה. להכנס עמם בעובי הקורה. לכתוב בהם פשטים בכתובים ומדרשים במצות ואגדה. ארוכה בכל ושמורה. ואשים למאור פני נרות המנורה הטהורה. פרושי רבינו שלמה עטרת צבי וצפירת תפארה. מוכתר בנמוסי במקרא במשנה ובגמרא. לו משפט הבכורה. בדבריו אהגה. באהבתם אשגה. ועמהם יהיה לנו משא ומתן דרישה וחקירה. בפשטיו ומדרשיו וכל אגדה בצורה. אשר בפירושיו זכורה. ועם רבי אברהם בן עזרא. תהיה לנו תוכחת מגולה ואהבה מסותרה. והאל אשר ממנו לבדו אירא. יצילנו מיום עברה יהשכני משגיאות ומכל חטא ועברה. וידריכני בדרך ישרה. ויפתח לנו שערי אורה. ויזכנו ליום הבשורה. כדכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלהיך. צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה. צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת. צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה:

הקדמת הרמב"ן למלחמת ה'

בראשית רחישת המחשבה בתחילת ארשת השפתים. והוא תכלית רעיון. והשלמת הגיון, לרומם הנעלה מערך ודמיון, לעלות הנמצא אשר קצרו הדעות בהשגתו, והוא הכל והכל מאתו. ולברך החפץ שנואלו החכמות בפעולתו. זה ראשית חכמה וזה תכלית תורה, כי יש עליון נורא, וכן ראשון ואחרון לבריותיו בראני. בהביני שמים שם אני. חיים וחסד עשה עמדי. ונרו הפקד בידי. אף זרוע גבורתי אמצני. וימין חסדיו אותו תפש, להתם בתורתו הפש מחפש. ופקודתו שמרה רוחי. להשיב אמרים אמת לשולחי. ואחרי הודות את השם הנכבד והנורא הזה בכל לב ובכל נפש ובכל כח ובכל מאד. ושאלת הפיק רצון ממנו להדריכנו בדרך ישרה ובקשת המחילה מלפניו על שגיאות אומר כי התנצלותי על החבור הזה מבואר משני פנים. האחד מצד החיוב המוטל עלינו לחפש בעניני התורה והמצות ולהוציא לאור תעלומות מצפונים ושאין אנחנו רשאין להתעצל בידיעתה ולהתרשל בלמודה ולא לירוא אדם בהוראתיה ומשפטיה כמו שכתב לא תגורו מפני איש וכאשר בא ביאור הכתוב הזה ויתר הכתובים הדומים לו בדברי חכמי ישראל ז"ל. והשני כי אין הספר הזה ברוב דבריו מחדש דברים שלא נאמרו עד היותו כדי שיהא ברצון אדם לתלותו בנו לאומץ לב או למסורות מחשבה רק הוא מבאר דברי הקודמים ושוממות ראשונות יקומם מן האנשים שהם עמודים לתלמוד התורה ומכונות להדריה והלונות לסתריה אשר הם ראויים להקרא מלאכי אלהים: והנה כנגד כבוד הרב אשר אני נשפט אתו זכר הוא לחיי עולם התנצלותי אצלו מבואר בפתיח' דבריו. ומה נמלצו בה אמריו. מה מתקו מדבש אמרי נעמו. ברוך הוא וברוך טעמו. והאלהים אשר ממנו לבדו אירא. יראנו מתורתו נפלאות ויחיש בימינו קץ הפלאות. יסיר מסוה המשגה מעינינו. ושאור שבעיסה ישבית בינינו. ויקיים בנו מקרא שכתוב ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם כי אשיב את שבותם ורחמתים:

What makes something a דבר דבור על אופניו?
What qualifies as ובתורתו יהגה יומם ולילה?
If שבעים פנים לתורה, can my פירוש be one of them?

רבנים building on the תורה

רמב"ן ויקרא פרק יט פסוק ב

אל כל עדת בני ישראל - כבר אמרו רבותינו (תו"כ ריש הפרשה) שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. וזה טעם "אל כל עדת בני ישראל". אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן התודה, ומפני שיזכיר בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבות הנזכרות והעריות, והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:

קדושים תהיו - הוו פרושים מן העריות ומן העבירה, שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה, לשון רש"י. אבל בתורת כהנים (פרשה א ב) ראיתי סתם, פרושים תהיו. וכן שנו שם (שמיני פרק יב ג), והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים, כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים:

ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב, אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים:

והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות. שלא הוזכר איסור זה בתורה. והנה יהיה נבל ברשות התורה:

לפיכך בא הכתוב. אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי. וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות. ימעט במשגל. כענין שאמרו (ברכות כב א) שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. ולא ישמש אלא כפי הצריך בקיום המצוה ממנו. ויקדש עצמו מן היין במיעוטו. כמו שקרא הכתוב (במדבר ו ה) הנזיר קדוש. ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט. וכן יפריש עצמו מן הטומאה. אף על פי שלא הוזהרנו ממנה בתורה. כענין שהזכירו (חגיגה יח ב) בגדי עם הארץ מדרס לפרושים, וכמו שנקרא הנזיר קדוש (במדבר ו ח) בשמרו מטומאת המת גם כן. וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס, כענין שהזכיר הכתוב (ישעיה ט טז) וכל פה דובר נבלה, ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות. כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו:

באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית, אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי, עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו, כמו שאמרו (ברכות נג ב) והתקדשתם אלו מים ראשונים. והייתם קדושים אלו מים אחרונים. כי קדוש זה שמן ערב. כי אף על פי שאלו מצות מדבריהם. עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר. שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים:

<u>וזה דרך התורה</u> לפרוט ולכלול בכיוצא בזה, כי אחרי אזהרת פרטי הדינין בכל משא ומתן שבין בני אדם, לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות, אמר בכלל ועשית הישר והטוב (דברים ו יח), שיכניס בעשה הישר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו, כאשר אפרש (שם) בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת, אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמר תשבות, ועוד אפרש זה (להלן כג כד) בע"ה:
וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם - לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים. והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות (שמות כ ב):

ע"ע רמב"ן ויקרא כג:כד לענין שמות(?)

ביבליוגרפיה נבחרת על רש"י כמפרש המקרא

א. פירושים – הוצאות מיוחדות

1. אברהם ברלינר (מהדיר), רש"י על התורה, ברלין תרכ"ז.
2. הנ"ל , רש"י על התורה, מהדורה שנייה, פרנקפורט א"מ, תרס"ה.
3. יצחק מאהרשען (מהדיר), פרשנדתא, פירוש רש"י על נ"ך, חרי עשר (תר"ז), ישעיהו (תרצ"ב), תהלים (תרצ"ו)
4. יהודה רוזנטאל (מהדיר) פירוש רש"י על שיר-השירים, ספר היובל לש"ק פירסקי, ניו-יורק תשי"ח, עמ' 130-188.
5. מ"ד שעוועל (מהדיר), רש"י – פירושי התורה, ירושלים תשמ"ב.
6. A.Y. Levy (ed) Rashi's Commentary on Ezekiel 40-48, Philadelphia 1931.

ב. על חייו ומפעלו

1. י"ל צונץ, תולדות רש"י, תרגם מגרמנית ש' בלאך הלוי, ורשא תרנ"ב.
2. א"מ ליפשיץ, רש"י, דפוס צילום ירושלים תשכ"ב.
3.
3. M Lieber, Rashi, Philadelphia 1986.
4. A. Owen, Rashi, his Life and Times, London 1952.
5. H. Halperin, Rashi and his World, Pittsburgh 1957.
6. id. , Rashi and the Christian Scholars, Pittsburgh 1963.
7. Ezra Shereshevski, Rashi : The Man and his World, N.Y. 1902.

ג. ספרי יובל

י"ל הכהן מימון (עורך), ספר רש"י, ירושלים תשפ"ז (יצא גם בחשי"א בשינויים).

ש' פרבוש (עורך) רש"י – חורתו ואישיותו, ניו-יורק תשי"ח (מאמרים בעברית ובאנג

Ra shi Anniversary Volume, American Academy For Jewish Research, N.Y.1941

ד. סופרקומנטרים

1. משיח אלמים מאת ר' יהודה בלץ, ירושלים תשמ"ו.
2. ספר זכרון מאת ר' אברהם בקראט הלוי, ליוורנו תר"ה, דפוס צילום ירושלים תשכ
3. " " ההדיר משה פילים (תש"מ ?) בצירוף מבוא מפורט.
4. אוצר כפרשי התורה (הוצאות שונות) כולל : ר' אליהו מזרחי (= הרא"ם)
   הסהר"ל מפראג ("גור אריה")
   לבוש האורה מאת ר' מרדכי יפה
   שפתי חכמים מאת ר' שבתאי משורר.

5. צירה לדרך מאת ר' יששכר בער איילנבורג, פראג שמ"ג.
6. באר יצחק מאת ר'יצחק הורוויץ, ירושלים תשכ"ז.

ה. מחקרים שונים

1. ש"א פוזננסקי, מבוא על חכמי צרפת מפרשי המקרא, ורשא תרע"ג.
2. ע' בן-עזרא, רש"י המרקדק, בצרון (ח"ש) עמ' 349-404.
3. י' אבינרי, היכל רש"י, תל-אביב תש"ב.
4. י' רוזנטאל, רש"י והרמב"ם בהערכת הדורות, מחקרים ומקורות א', ירושלים תשכ"ז עמ' 117-125.
5. נחמה ליבוביץ, דרכו של רש"י בהבאת מדרשים לתורה, עיונים חדשים בספר שמות, ירושלים תש"ל, עמ' 495-524.
6. י' קופרמן, רש"י כפרשן שלא אליבא דהלכתא, למשמעו של מקרא, ירושלים תשל"ד עמ' 9-24.
7. ע"צ מלמד, פירוש רש"י לתורה, מפרשי המקרא - דרכיהם ושיטותיהם, ירושלים תשל"ה עמ' 353-448.
8. משה גרינברג, היחס בין פירוש רש"י לפירוש רשב"ם לתורה, מגדר זליגמן, ירושלים תשמ"ד, עמ' 559-567.
9. שרה קמין, רש"י - פשוטו של מקרא ומדרשו כל מקרא, ירושלים תשמ"ו.
10. אלעזר מויסו, בישום שונות בחקר פרשנותו המקראית של רש"י (בקורת הספר של ש' קמין), תרביץ נו (תשמ"ז.)
11. " " , על בלבולי הנוסח של פירוש רש"י לתורה, תרביץ נו (תשמ"ז) עמ' 211-242.
12. י' זנה, לבקורת הטכסט של פירוש רש"י על התורה, HUCA 15 (1940)

13. J. Pereira-Mendoza, Rashi as Philologist, Manchester 1940.

14. B.J. Gelles, Peshat and Derash in the Exegesis of Rashi, Leiden 1981.

15. S. Kamin, (Review on the book of Gelles) The Journal of Jewish Studies, XXXVI (1985) pp. 126-130.

מאזרי י', "כיצד נתיחס למדרשי חז"ל בהוראת המקרא בבית הספר הדתי", המקרא ואמתנו בעריכת א' איזמן, ת"א תשל"ט, עמ' 199-233.

Englander H., "Rashi's View of the Weak ע"ל and נ"ל Roots", HUCA 7 (1930), pp. 399-437.

" "Grammatical Elements and Terminology in Rashi's Biblical Commentaries", Part I, ibid., vol. 11 (1936), pp. 367-389; part II, "Rashi's Vowel Terminology", ibid. vol. 12/13 (1937/8), pp. 505-521.

" "A commentary on Rashi's Grammatical Comments", ibid., vol. 17 (1942/3), pp. 427-498.

" "Grammatical Elements and Terminology in Rashi", ibid., vol. 14 (1939), pp. 387-429.

(13) הקדמה לפרשנות מודרנית:

שמשון רפאל הירש

הכתב והקבלה

מלבי"ם

העמק דבר

משך חכמה

כלי יקר

אור החיים

תורה תמימה

נחמה ליבוביץ

IBN EZRA

floods the city. The decree of the stars is fulfilled, but the righteous are saved.

THE BIBLE

Ibn Ezra's foremost achievement is his commentary on the Bible, particularly the one on the Pentateuch. This commentary has stood the test of time and ranks with Rashi's as the most widely studied.

Ibn Ezra began his commentaries on the Bible in Rome in 1140 C.E. and continued them for the rest of his life. He probably composed commentaries on the entire Bible, but we lack his work on the Early Prophets, Chronicles, Proverbs, Jeremiah, Ezekiel, Ezra and Nehemiah.

He began his work on the Pentateuch in Lucca, a northern Italian city to which he went after practically being driven from Rome by scholars who claimed his ideas bordered on heresy. Scholars think he produced two commentaries on the Pentateuch, a "short commentary" and a "long commentary." The short commentary survives in *toto*, while the long commentary is extant only on Exodus and in fragments on Genesis. However, some scholars believe that his long commentary was limited only to the latter two books. Scholars are also divided as to which commentary came first. Did Ibn Ezra just write a short one and then expand it, or did he write a long one and then abridge it?

Where did Ibn Ezra get his material? Most scholars are of the opinion that he was not an original thinker. He copied from the Spanish grammarians and from Biblical exegetes. He often quotes the opinion of Saadiah Gaon and occasionally uses him without a citation. He frequently attacks and deprecates the Karaites, but quotes from them constantly, especially Yefet ben Ali and Joshua (either Joshua ben Judah

Abu al-Farag Furkan or Joshua ben Ali). Dr. Philip Birnbaum, the noted Hebrew scholar and authority on Ibn Ezra, says that Ibn Ezra is more indebted to Yefet ben Ali than he admits. Be that as it may, even if the material were only an anthology (and no one goes as far as to say that there is nothing original in his commentary), Ibn Ezra deserves the credit for having left us a memorable and everlasting work, with a definite point of view, theory, philosophy and method of Biblical study. We must remember that Rashi's great work is also largely an anthology.

Ibn Ezra's commentary on the Pentateuch is difficult to study because he is often unclear. One has to labor to decipher his comments. His philosophical references are for the most part allusions. His work is without doubt the most difficult to understand classic commentary on the Pentateuch. Why did Ibn Ezra choose such a style? Some scholars maintain that he did so in order to hide his anti-traditional beliefs. However, this is not borne out by his strong belief in the Oral Law, as evidenced in these same commentaries and his pietistic poetry. Others suggest that the commentary as we have it consists of Ibn Ezra's lecture notes upon which he elaborated when teaching. Dr. Philip Birnbaum notes that since Ibn Ezra wrote his works for patrons, he was under considerable pressure to produce and therefore did not edit or even review his compositions. Probably both of the latter explanations have validity, with the addition of a small dose of the first theory. Ibn Ezra no doubt wanted to make his novel approach to the Pentateuch obscure to the uninformed and unintelligent.

What was Ibn Ezra's approach to understanding the Pentateuch? He tells us himself, first as a hint in his introductory couplets and then much more precisely and clearly in the longer poetical introduction. In his opening poem he writes, *This book of Jasher composed by Abraham the poet is bound by ropes of grammar*. Jasher (*yashar*) means straight and alludes to the literal interpretation of the Bible. Ibn Ezra is saying that

his commentary contains a literal interpretation of Scripture based on the rules of grammar.

In the long introduction that follows, Ibn Ezra explains in detail. He says that there are five approaches to Biblical exegesis. The first four, which he rejects are: (a) long expositions interwoven with elements unrelated to the text; (b) anti-*halakhic* interpretations offered by heretics; (c) allegorical interpretations; and (d) Midrashic interpretations. The fifth method, the one chosen by Ibn Ezra, is a grammatical analysis of a verse, which is then accepted at face value.

Ibn Ezra's commentary deals with a host of grammatical and stylistic insights. They are:

(1) The *vav* is not always to be rendered "and," but, like the Arabic *fa*, has other meanings as well.

(2) The Bible occasionally uses the imperfect with the meaning of the perfect.

(3) Scripture employs repetition in prophetic utterances.

(4) The perfect is often to be understood as a pluperfect. This congruence of tenses explains the apparent contradictions and interruptions in the sequence of Biblical text.

(5) Scripture recurrently omits some prepositions because it expects the reader to introduce them.

(6) The Bible occasionally uses an adjective but leaves out the noun which it qualifies.

(7) Scripture often omits the subject or the object in a verse because it is implied by the verb used.

(8) The Bible omits particles, verbs and other items.

(9) The Bible often uses abridged phrases and sentences.

(10) When Scripture uses a noun in the absolute where the rules of grammar call for one in the genitive, the noun is to be repeated in the construct.

(11) When a verb in the singular governs a noun in the plural, the verb refers to each one within the plural.

(12) Scripture employs paragogic, or superfluous letters. Ibn Ezra points out superfluous *alefs, bets, hehs, vavs, yods, cafs, lameds, mems*, and *nuns*.

(13) Biblical chapters are not always in chronological sequence.

(14) Scripture employs round numbers. Consequently the numbers seven and ten are not always to be taken literally.

(15) Scripture occasionally first summarizes and then goes into detail.

(16) The Bible at times uses two words with the same meaning back to back where one would suffice.

(17) Scripture engages in word play.

(18) Some Biblical verses have to be rearranged in order to be understood.

(19) The Bible employs nouns in apposition.

(20) The Bible occasionally repeats a proper noun a number of times in one verse, rather than use a pronoun the second time the individual is mentioned.

The use of grammar and the literal interpretation of the Pentateuch led Ibn Ezra to some startling statements. We have already noted his

philosophical approach to and view of Biblical authorship. Among just a few of his novel insights in Genesis are: the tree of knowledge is sexual knowledge; the building of the tower of Babel was not evil in itself; Isaac was a poor man; Isaac had concubines in addition to his wife Rebecca; our patriarchs occasionally did not tell the truth; Simon was imprisoned by Joseph because he was next to the eldest, Reuben, whom he did not wish to imprison because he was innocent of selling Joseph into slavery. Ibn Ezra implies that Joseph was giving his brothers a subtle hint as to his identity. Every page contains a new approach, especially to one trained in the classical commentaries.

Although Ibn Ezra held that Biblical verses are to be taken at face value, he made an exception for those verses which contradict reason. He thus believed that all verses which refer to God in human terms are not to be taken literally; "far be it to attribute a body to God." He explains the case of anthropomorphism in the Bible this way: "It is well-known that the Torah spoke in the language of man, for the one who spoke it (Moses) and those who heard it (Israel) were human. Now a human being cannot speak of things above or below him without employing human terminology."

As stated above, where Scripture does not contradict reason, the Bible is to be taken at face value. Thus the account of the Garden of Eden, according to Ibn Ezra, took place exactly as described in Scripture.

Halakhic Midrashim presented a more difficult problem. Here we deal with the realm of the observance of Jewish law. In these cases Ibn Ezra tried to show that the Rabbinic interpretation was the literal one. In cases where this could not be maintained Ibn Ezra held that the law transmitted by the rabbis of the Talmud was true in itself, but that the sages used the Biblical verse as a peg on which to attach a law.

He thus maintains, contrary to the Rabbinic sages, that *Be fruitful, and multiply* (Gen. 1:28) is not a command but a blessing, and that the sages merely used this verse as a mode for the transmission of a law passed on to them. Commenting on Ex. 23:2, Ibn Ezra points out that the rabbis interpreted the last three words of this verse, *achare rabbim le-hattot* (after a multitude to pervert justice), to mean that legal disputes are to be solved in accordance with the majority opinion of a legally constituted court of law. He notes that this is not the literal meaning of the verse, but that the rabbis used this text as a sign by which to remember the above-noted *halakhah*.

In other cases Ibn Ezra notes that a given Talmudic interpretation of a verse is Rabbinic in origin. For example, Ex. 23:19 reads, *Thou shalt not seethe a kid in its mother's milk*. According to the rabbis this verse prohibits the cooking of any kosher meat and milk. Ibn Ezra insists that the Pentateuch prohibits only the seething of a kid in its mother's milk and that the other above-noted prohibition is Rabbinic.

When Ibn Ezra offered an interpretation of a verse which was not in keeping with the *halakhah* he usually added a note to the effect that the *halakhah* is to be followed either because it is independent of the verse or because one is obligated to follow the Rabbinic enactments because "the minds of the sages were greater that our minds." Ibn Ezra did this because he did not want his literal interpretation to lead to a violation of the *halakhah* or to serve as support for anti-*halakhic* sectarians. Thus Ibn Ezra was infuriated when shown a commentary on the Bible which stated that the days mentioned in the first chapter of Genesis started in the morning, not the night before as maintained by *halakhah*. Ibn Ezra was aghast at this interpretation lest it mislead people to do work on the eve of the Sabbath and thereby violate its sanctity. He wrote a book entitled *The Sabbath Epistle* to refute the notion that the Biblical day begins in the morning, and he cursed the author (who was probably

Samuel ben Meir, Rashi's grandson) of the aforementioned commentary with the imprecation, "May the hand of him who wrote this wither, and may his eyes be darkened."

Ibn Ezra's heterodox statements, i.e., that certain verses and parts of verses in the Pentateuch are post-Mosaic, his philosophical view of the Almighty, his ideas concerning creation, his seeming disregard for and disrespect toward the Midrash, and certain opinions quoted in the Talmud, and his citations from the heretical Karaites have led many orthodox Jewish scholars to avoid his commentary. In fact, the great 16th century Talmudist, Solomon Luria, writes: "He (Ibn Ezra) was no Talmudist; the major portion of his work, including his commentary (on the Bible), treats of astronomy, natural sciences, and other secular subjects. Yet he dared to contradict Biblical scholars and the Talmud. Out of ignorance he ascribed Biblical laws to the Talmud and Rabbinic laws to the Bible. He countenanced the forbidden and prohibited sanctioned practices. His exegesis is not followed in matters of law; for in his legal pronouncements he often overruled the decisions of both Tannaim and Amoraim. He boasted that his independent rational faculty would alone guide him in interpreting the Bible and that he would not accept the commentaries of others. His work may best be judged by his adherents - heretics and Sadducees" (*Responsa of Solomon Luria*, pp. 9 and 10).

Similarly some modern scholars claim that Ibn Ezra was in reality an anti-traditionalist in disguise who hid his true beliefs behind a mask of piety and "secrets." They go so far as to picture him as a forerunner of modern Biblical criticism. Is any of this true? The answer is no. His writings reveal him to have been a pious Jew who believed in the Written and Oral Laws. He accepted God's revelation of the Torah to Moses and all of the Biblical miracles. However, his approach to Rabbinic exegesis, both *halakhic* and non-*halakhic* was in the tradition of other Spanish

Jewish thinkers of his day. Thus Samuel Ha-Nagid wrote concerning the Aggadah: "One should learn from aggadic statements only those things which make sense. It is important to know that all matters which our sages established as law, in connection with a commandment transmitted by our teacher Moses who received it from the Almighty, cannot be augmented or diminished in any way. However, their interpretation of Biblical verses is subjective. Hence those interpretations which are logical we accept. The others we reject." Maimonides' approach to Aggadah is similar.

Judah ha-Levi also gave non-traditional interpretations to Biblical verses. Indeed, he interpreted the Biblical phrase *on the morrow after the Sabbath* (Lev. 23:11) literally, as the Sadducees did. Furthermore, he believed that the establishment of the observance of Shavu'ot 50 days from the second day of Passover was of Rabbinic origin. Judah Ha-Levi implied that the *halakhah* is in force because it was established by our ancestors. However, one is free to interpret Biblical verses independently of *halakhah*.

It is not only the Spanish scholars who felt this way. Some early Tosafists not only had a high regard for Ibn Ezra, but went even further along the path than even he ventured. We know that Rabbenu Tam exchanged poetry with Ibn Ezra and even quoted him in his Talmudic work. Moreover, the Tosafist Rabbi Samuel ben Meir, Rashi's grandson, who in his Biblical commentary followed the literal meaning so strictly, claimed that according to the first chapter of Genesis the day begins in the morning and not in the evening as the Talmud says, a view that horrified Ibn Ezra.

In conclusion, Abraham ibn Ezra's commentary is unique, has withstood the test of time, can offer something to anyone who cares to study it, follows a definite tradition in early Biblical exegesis, and is

.on. I am most grateful
Syd Eisen and Baruch
t, help and friendship.
ent, Ms. Cheryl Tallan,
›reparing this manuscript
ıts and suggestions.
s special mention. My
Noam and Reva, have given
rife, Ruth, has helped me
ıoned. She has encouraged
l. She has given my life
ction and trust that makes
.ul. I am most grateful.
ɜ's parents supported me in
ɜ were the most important
had. During the years in
›k both my father, Mr. Louis
-law, Dr. Robert Mendelsohn,
ɜd to their memory.
t consists of an attempt to
. great scholar is naturally
times. Many of the ways in
n today significantly differ
I had not too long ago. I
.rs I will yet abandon many of
:fer in print in this book. I
ate to this book, then, as the
hbam's commentary on Genesis
nly that this book will help
:n to reach their own conclu-
day we all continue to find in
in the text of Rashbam the
bekhol yom, the insights that
.y By-day into the simple, and
.ng of the texts.

Marty Lockshin

RASHBAM

Introduction

Northern France in the eleventh and twelfth centuries was the site of considerable Jewish literary creativity. Most of this literary activity took the form of exegetical works-- commentaries on either the Talmud or the Bible. While neither of these types of exegetical works were invented in Northern France, they flourished there in an unparalleled manner. Never before were commentaries produced having a similar scope-- encompassing the entire Bible and Babylonian Talmud. Never since, even to this day, have any other commentaries gained the popularity among later Jewish readers that the Northern French commentators, especially Rashi (1040-1104), achieved.

Many explanations could be provided for this popularity. Unlike some previous commentaries, such as those of Sa'adiah Gaon, Northern French exegetical works were written in Hebrew and, as such, were accessible to both Ashkenazic and Sephardic Jewry. Unlike some contemporary exegetical works, such as those of Abraham ibn Ezra, readers did not have to be acquainted with such secular disciplines as philosophy

or astrology in order to understand Northern French exegesis. Unlike some later exegetical works, such as those of Moses ben Nahman (Nahmanides), readers did not have to be initiated into the esoteric field of Jewish mysticism in order to appreciate fully the meaning of the works.

Northern French Bible commentaries achieved their popularity precisely because they were commentaries, and little else. In an age when commentaries were used as a vehicle for discussing almost any field of secular or religious knowledge,[1] it was refreshing to find commentaries that were short and to the point.[2] Not only foreign disciplines were excluded from these works. Northern French exegetes felt no need to include the often lengthy midrashim in their commentaries. Midrashim were accessible to readers in other forms, since "the rabbis already collected them in Bereshit Rabba' and other midrashic works."[3]

Midrashim were excluded, partially or totally, from Northern French exegetical works not only for reasons of stylistic economy. Northern French exegetes strove to uncover the plain meaning of scripture (*peshat*). They felt that midrashim often were irrelevant, and

---

1. See Abraham ibn Ezra's tirades against this phenomenon in the introductions to his two commentaries on Genesis, Weiser's edition, vol. 1 (Jerusalem, 1976), pp. 1-2 and 138-9.

2. To my mind, even Abraham ibn Ezra himself was not innocent of the charge that he leveled against other exegetes. (See previous note.) Cf. e.g. his commentaries ad Ex. 3.15 and 20.1. In the works of Rashi and Rashbam, nothing approaches the length or the obscurity of those passages.

3. Rashi ad Gen. 3.8.

perhaps even counter-productive, to such an enterprise.[1]

While Rashi may have been the first exegete to set out to write a *peshat* commentary on the Bible, he ended up producing a hybrid of *peshat* and midrash.[2] His grandson Samuel ben Meir (Rashbam; c. 1085- c. 1174)[3] attempted to better his grandfather's work;[4] he produced a commentary that is almost entirely free of midrashic influence.

This book will present, for the first time, a translation of that commentary of Rashbam to one biblical book. Detailed line-by-line notes will help the reader understand Rashbam's commentary and analyze his exegetical methodology.[5]

---

1. See e.g. Rashi ad Is. 26.11 and other passages collected by Melamed, *Mefarshe ha-miqra'* vol. 1 (Jerusalem, 1975), pp. 360-1. See also Rashbam ad Gen. 1.1 and 37.2.

2. Segal, *Parshanut ha-miqra'* (Jerusalem, 1952), p. 64 and Melamed, *ibid.*, p. 359.

3. See M. Berger, *The Torah Commentary of Rabbi Samuel ben Meir*, doctoral dissertation, Harvard University, 1982, pp. 6-7.

4. See Rashbam ad Gen. 37.2.

5. There are two previous studies of Rashbam in book form: David Rosin's *R. Samuel B. Meir als Schrifterklärer* (Breslau, 1880; henceforth RSBM) and M. Berger's previously mentioned dissertation. There is one generally accepted critical edition of Rashbam's Torah commentary, ed. by David Rosin (Breslau, 1881/2). This edition and that of A. Bromberg (Tel-Aviv, 1964/5) contain some annotations. The reader will note that the purpose and scope of those annotations are considerably more limited than those of my notes. There is one extant traditional super-commentary to Rashbam's

While both Rashi and Rashbam liberated their exegesis, each to his own extent, from the confines of midrashim, neither saw himself as attacking the foundations of halakhic Judaism. Neither confined his novel exegesis to the Torah's narrative passages; even the non-halakhic *peshat* of legal passages finds a small place in Rashi's work and a much larger place in Rashbam's work.[1] Perhaps understandably, it is the more liberated and daring Rashbam who provides the more

---

commentary, *Qeren Shemuel*, by Solomon Ashkenazi of Posen, which was of little value in this enterprise. (See Rosin's analysis, RSBM, pp 42-46). Other studies that deal with Rashbam's commentary include: S. Poznanski, "*Mavo' 'al hakhme sorfat mefarshe ha-miqra'*," in his edition of Eliezer of Beaugency's Commentary to Ezekiel (Warsaw, 1913), pp. XXIX-L; E. Melamed, *Mefarshe ha-miqra'* (Jerusalem, 1975), pp. 453-513; M. Segal, *Parshanut ha-miqra'* (Jerusalem, 1952), pp. 69-72; S. Esh, "Variant Readings in Medieval Hebrew Commentaries: R. Samuel ben Meir (Rashbam)," *Textus* 5 (1966), 84-92; A. Margaliot, "*Ha-yahas she-ben perush ha-Rashbam leferush ha-Ra'va' 'al ha-torah*," in *Sefer 'Asaf*, ed. by U. Cassutto (Jerusalem, 1953), pp. 357-369; E. I. J. Rosenthal, "Anti-Christian Polemic in Medieval Bible Commentaries," JJS 11 (1960), 111-135; E. Touitou, "*Al shitato shel Rashbam beferusho la-torah*," *Tarbis* 48 (1979), 248-273; and *idem*, "*Shitato ha-parshanit shel Rashbam 'al reqa' ha-mesiut ha-historit shel zemano*," in *Studies in Rabbinic Literature Bible and Jewish History*, ed. by Y. Gilat, Ch. Levine and Z. Rabinowitz (Ramat-Gan, 1982), pp. 48-74. See also James Kugel, *The Idea of Biblical Poetry* (New Haven, 1981), esp. pp. 172-181 and David Weiss Halivni, *Midrash Mishnah and Gemara* (London, 1986), esp. pp. 105-107.

There is also a long exchange between S. Japhet and A. Grossman on the authenticity of Rashbam's commentary to Ecclesiastes in *Tarbis* 44 (1975), 72-94; 45 (1976), 336-340; 47 (1978), 243-8 and 48 (1979), 172. Japhet published together with Robert Salters an annotated edition of the disputed commentary, under the title, *The Commentary of R. Samuel ben Meir (Rashbam) on Qoheleth* (Jerusalem, 1985).

[1]. E.g. Rashi ad Ex. 23.2 and Rashbam ad Ex. 13.9.

explicit defense of the validity, and even primacy, of the midrashic process.[1] Rashi presumably does not have to declare his belief in the midrashic process; his frequent reliance on midrashim proves that he recognizes their validity. Rashbam, on the other hand, must emphasize that his innovative "plain" interpretations of biblical texts have no ramifications for the practice of halakhic Judaism. Midrashic exegesis, for Rashbam, does not represent the true plain meaning of the text. Yet it does represent the primary meaning intended by the divine Author.

Why, then, would Rashbam have attempted to write a *peshat*-like commentary on the Torah? Some scholars have seen the entire phenomenon of Northern French *peshat* exegesis, including Rashbam's commentaries, as a natural outgrowth of traditional Jewish scholarship. It was, they would claim, the careful study of Talmudic texts that led Rashbam and others to apply the same critical tools to the study of the Bible. This enterprise naturally yielded *peshat*-like commentaries.[2]

But this does not provide a full explanation of the phenomenon, as E. Touitou has shown. Such an understanding, writes Touitou, explains neither why the phenomenon of *peshat* exegesis did not begin in France before the eleventh century, nor why it died out by the

---

[1]. Comm. ad Gen. 1.1, 37.2 and introduction to Ex. 21. Cf. Rashi ad Ex. 6.3.

[2]. E. Lipshitz, "Rashi," in *Sefer Rashi* (Jerusalem, 1956-7), p. 266 and M. Segal, *Parshanut ha-miqra'* (Jerusalem, 1951-2), p. 62.

thirteenth century.[1] Touitou also makes short shrift of Segal's claim that the persecutions of the thirteenth century led to the decline of *peshat* exegesis. Why then, asks Touitou, did other forms of Jewish literary creativity flourish in the thirteenth century?[2]

Touitou's own theory relates the sudden growth and decline of *peshat* exegesis to novel developments in Jewish-Christian polemics in the twelfth century.[3] He claims that "Rashbam's commentary is directed precisely against Christian polemical tactics."[4] While Rashbam declares explicity only three times that a particular interpretation of his is polemically motivated, Touitou claims that the entire commentary is, implicitly, polemical.[5]

Touitou also claims that Rashbam's commentary-- particularly its emphasis on *peshat*-- is strongly influenced by the Christian exegetical works of his times. Both Jewish and Christian contemporary commentaries are, according to Touitou, products of the so-

---

1. E. Touitou, "*Shitato ha-parshanit shel ha-Rashbam*," in *Studies in Rabbinic Literature Bible and Jewish History*, ed. by Y. Gilat, Ch. Levine and Z. Rabinowitz (Ramat-Gan, 1982), pp. 50-1.

2. E.g. responsa and liturgical literature. See Touitou, *ibid.*, citing Segal, *ibid.*, p. 77.

3. See e.g. A. Funkenstein, "*Ha-temurot bevikkuah ha-dat she-ben yehudim lenoserim ba-me'ah ha-12*," *Zion* 33 (1967-8), pp. 125-144.

4. Touitou, *ibid.*, p. 67.

5. *Ibid.*, pp. 66-7.

called "twelfth century Renaissance,"[1] in that they re-emphasize the literal meanings of biblical texts and attempt to confront the problem of the conflict between traditional exegesis and rational knowledge.[2] According to Touitou, Rashbam's commentary is to be seen, somewhat paradoxically, as both an emulation of and a polemic against Christian exegesis of his day.

Touitou's claim that Rashbam's commentary should be seen as a primer for intellectual Jews involved in polemics[3] is quite attractive but leaves some questions unanswered. Touitou himself emphasizes that a major component of medieval Jewish polemics is defending the validity of the observance of the commandments of the Torah.[4] Can Rashbam's commentary, with its innovative abundance of non-halakhic exegesis of legal passages in the Bible, be seen as a defense of the halakhic system from Christian attacks? If this book were truly written for polemical purposes, would it not be playing into the hands of Christian polemicists who, ever since the first century,[5] have claimed that traditional rabbinic exegesis distorts the true meaning of the biblical text?

---

1. On the twelfth-century Renaissance, see especially S. Haskins, *The Renaissance of the Twelfth Century* (New York, 1970) and M. D. Chenu, *Nature, Man and Society in the Twelfth Century* (Chicago, 1968).

2. Touitou, *ibid.*, pp. 54ff. See also M. Berger, pp. 327-329.

3. Touitou, *ibid.*, pp. 52, 62 and 63.

4. *Ibid.*, pp. 69ff.

5. E.g. Matthew 15.3-9.

Touitou has identified well many clearly polemical passages in Rashbam's commentary. However, some that he labels polemical are not so obvious. For example, Rashbam writes[1] that the reason the Bible records the entire story of the descent to Egypt is to prepare the reader for Moses' chastising words (Dt. 10.22), "Your ancestors went down to Egypt seventy persons in all." Touitou somehow finds even here an anti-Christian polemic. Since the reason Moses chastised the Israelites was in order to encourage them to observe the commandments of the Torah, accordingly, claims Touitou, Rashbam's comment is to be seen as claiming that the ultimate purpose of the end of Genesis is to prepare the ground for later exhortations to observe commandments. Even this interpretation is then to be seen as a supposed refutation of Christian antinomianism.[2]

Touitou's arguments may be somewhat overstated but generally his emphasis on polemics and his description of similarities between Rashbam's works and those of his Christian contemporaries are points well taken. I intend to show in my notes many examples of relationships, polemical or otherwise, between Rashbam's exegesis and that of contemporaneous and earlier Christians. Rashbam was, in fact, the first Jewish exegete to quote and refute Christian exegesis.[3]

---

1. Comm. ad Gen. 37.2.

2. *Ibid.*, p. 70 and *idem*, "*'Al shitato shel Rashbam*," *Tarbis* 48 (1978-9), pp. 255-6. See also his farfetched argument concerning *bikkurim*, there.

3. Poznanski, "*Mavo'*," p. XLVIII and A. Grossman, *Hakhme 'ashkenaz ha-rishonim* (Jerusalem, 1981), p. 16.

Still, to my mind, that is not the dominant theme of his commentary.

Since *peshat* is the avowed aim of Rashbam's commentary,[1] it would be useful to examine closely those textual explanations of Rashbam which he himself describes as *peshat*. There are a total of 127 such pericopes in that part of his Torah commentary that has survived.[2] Of these, only in five cases is his interpretation the same as Rashi's.[3] Only in fifteen places is his *peshat* interpretation not relevant to Rashi.[4] In 107 of these places, Rashbam labels as *peshat* an interpretation which disagrees with Rashi's, either totally or partially.

These 107 pericopes can again be divided into three sub-categories. Two such pericopes can be seen as refinements of Rashi's exegesis, either explaining Rashi's comment further[5] or collapsing two alternate explanations of Rashi into one.[6] In nine of these

---

1. See e.g. Rashbam's commentary, introduction to Ex. 21, Rosin's edition, p. 113.

2. I have excluded from my count some few instances where Rashbam uses the word *peshat* as meaning "interpretation," not "the plain interpretation." See e.g. Gen. 49.10, *ufeshat zeh teshuvah la-minim.*

3. Comm. ad Ex. 16.31, Ex. 17.14, Ex. 26.26, Dt. 4.19 and Dt. 6.5.

4. Comm. ad Gen. 1.5, 20.16, Ex. 3.22, 12.2, 21.18, 28.4, 29.4, Lev. 11.3, 12.4, Num. 11.35, 13.2, 17.23, 36.6, Dt. 21.14 and 25.9.

5. Comm. ad Ex. 30.25.

6. Comm. ad Lev. 16.2.

cases Rashbam argues only in part with Rashi, either accepting only one of two explanations offered by Rashi,[1] or accepting Rashi's comment as one of two *peshat*-like possibilities.[2] In the grand majority of these cases, 96 in all, Rashbam labels as *peshat* an interpretation that is in total disagreement with Rashi's.[3]

In short, 75% of the time that Rashbam uses the word *peshat* in his commentary he is diametrically opposed to the interpretation offered by Rashi. Eighty-four percent of the time he is to some degree in opposition to Rashi.

It is my contention that opposing Rashi's commentary is Rashbam's primary goal in his own commentary. Notwithstanding Rashbam's occasional positive comments about Rashi (which are almost always couched in

---

1. Comm. ad Gen. 25.28, 32.16, 33.20, 37.17, 38.15, Ex. 6.14, 26.14, Dt. 5.19.

2. Comm. ad Num. 13.22 s.v. *vayyavo'*.

3. Comm. ad Gen. 1.1, 1.11, 18.8, 24.23, 25.1, 25.17, 25.19, 26.5, 32.7, 32.29 (referring to Ex. 4.14; vs. Rashi, there), 33.7, 33.18, 34.25 (vs. Rashi ad 18.1), 36.24, 36.39, 37.2, 37.28, 37.36, 38.24, 41.45, 45.1, 45.12, 45.28, 46.8 (vs. Rashi ad 46.15), 49.9, 49.15, 49.16, Ex. 3.11, 3.15, 4.14, 6.16, 10.23, 11.4, 13.9, 14.30, 15.16, 18.2, 18.11, 20.6 (vs. Rashi ad Dt. 7.9), 21.6, 21.10, 21.28, 21.34, 22.4, 22.6 (vs. Rashi ad 22.8), 22.13, 25.30 (vs. Rashi ad 25.29), 28.4, 28.38, 29.9 (vs. Rashi ad 28.37), 30.34 bis (both vs. Rashi), 32.19, Lev. 4.3, 4.17, 6.13, 6.23, 7.18, 10.3, 11.36 (vs. Rashi there and ad vs. 34), 11.40, 15.11, 16.6 (vs. Rashi there and ad 16.11), 16.10, 18.9, 19.3, 19.26, 23.43, 24.15, 25.21, 26.19, Num. 12.1, 13.22 s.v. *lifne*, 21.18, 24.17, 30.2 bis (both vs. Rashi), 30.11 (vs. Rashi ad vss. 7 and 9), 35.32 (vs. Rashi ad vs. 25). Dt. 1.1 three times (all vs. Rashi), 7.10, 10.6, 17.8, 18.8, 22.15 (vs. Rashi ad vs. 17), 23.20, 25.6, 27.12, 28.57, 28.67, 32.10 and 32.14.

generalities, rarely referring positively to any specific interpretation offered by Rashi),[1] the evidence will show that the vast preponderance of Rashbam's interpretations are directed against Rashi.

That Rashbam disagrees with Rashi is, of course, not a new discovery. Some scholars, however, have attempted to play down the extent of the disagreements and highlight the points of agreement.[2] Others simply note that Rashbam both rejects and accepts elements of Rashi's commentary, without attempting to find the dominant pattern.[3] The careful reader will see the large number of instances in which my notes point out a disagreement between Rashi and Rashbam that was not noted by either Bromberg or Rosin.[4]

Still, not all of Rashbam's commentary is meant as a refutation of Rashi's. To return to the example of those interpretations which Rashbam himself labels *peshat*, one does find five such interpretations that are in total agreement with Rashi. In some of these examples, both Rashbam and Rashi reject a standard rabbinic interpretation,[5] while in others they both

---

1. Comm. introduction to Ex. 25, Ex. 28.6, end of Exodus, introduction to Lev., and Num. 34.2 (Rosin's ed., pp. 123, 131, 144, 145 and 196).

2. See e.g. Rosin, RSBM, pp. 68.71; *idem*, Introduction to the Commentary, pp. XXIII-XXIX; and Bromberg, pp. 10-12.

3. E.g. M. Berger, pp. 196-205.

4. In fairness, it should be noted that Rosin undertook in his introduction p. XXIX, to note such disagreements only "most of the time."

5. E.g. ad Ex. 16.31, rejecting Yoma 75b.

follow the traditional rabbinic exegesis.[1] Still, the evidence will show that the vast preponderance of Rashbam's commentary is opposed to that of Rashi.

Many interpretations offered by Rashbam oppose classical rabbinic exegesis. Still, just as Rashbam is not always against Rashi, so he is not always against traditional rabbinic exegesis. M. Berger has correctly shown that, at times, even when Rashbam opposes Rashi, Rashbam is following a traditional Jewish exegetical tradition.[2] It does not follow, though, that Rashbam " . . . is essentially not more 'anti-rabbinic' than was Rashi."[3] Again the evidence supplied in my notes will prove that Rashbam rejects rabbinic interpretations much more often than Rashi does. Granted he does not oppose every traditional interpretation and every interpretation offered by Rashi. Nevertheless the number of points of disagreement is impossible to ignore.

While Rashbam and Rashi disagree on the interpretation of so many passages, there are still many points of methodological agreement between them. M. Berger's dissertation has made important contributions to both Rashi scholarship and Rashbam scholarship, particularly by showing the great extent to which Rashbam's exegetical methodology is derived from Rashi's.[4] Rashbam, for the most part, did not invent

---

1. E.g. ad Dt. 6.5, following Sifre and Berakhot 61b.

2. Pp. 199-204.

3. *Ibid.*, p. 205. See also p. 199.

4. E.g. pp. 77-85 and passim.

his methodologies. He used Rashi's own methodologies to free the biblical text, even more than Rashi had, from the confines of traditional exegesis. Rashi may have begun the enterprise of *peshat* and perhaps even given the term a new meaning,[1] but he still peppered his commentaries with hundreds of midrashim. Rashbam did not.

Why did Rashbam label some 127 of his comments as being "according to the *peshat*?" M. Berger suggests that "according to the *peshat*" means "that this interpretation is *peshat only*— i.e. *that it has no halachic ramifications*."[2] I would suggest a different explanation. Since Rashi was the first exegete to pride himself on having written a *peshat* commentary,[3] and since 84% of Rashbam's self-labelled *peshat* commentaries dispute those of Rashi, Rashbam might be saying: "*This* interpretation is the *peshat*, not the interpretation of my grandfather, though he set out to write a *peshat* commentary."

Rashbam had no desire to supplant Rashi's commentary. At times, he refers his readers directly to it.[4] At other times, even when Rashbam does not refer to Rashi it is impossible to read Rashbam's commentary as an

---

1. See Raphael Loewe, "The 'Plain' Meaning of Scripture in Early Jewish Exegesis," in *Papers of the Institute of Jewish Studies*, ed. by J. G. Weiss (Jerusalem, 1964), pp. 140-185.

2. P. 309. It is unclear whether Berger offers this interpretation for all cases where "according to the *peshat*" is written.

3. See e.g. his commentary ad Gen. 3.8 and Rashbam ad Gen. 37.2.

4. E.g. ad Ex. 28.6 or Num. 34.2.

independent work; he is assuming the reader's acquaintance with Rashi's commentary.[1] In my notes I shall attempt to point out the various types of connections between Rashbam's work and that of Rashi, connections that are rarely made explicit and that might be overlooked.

Unless the reader is vigilant for possible ways in which Rashbam's commentary is opposing traditional exegesis or Rashi, he might gloss over many interesting nuances in Rashbam. One might read Rashbam's commentary on *veyirdu* in Gen. 1.26 simply as a lesson in grammar without realizing that it undermines the midrash offered by Rashi.[2] One might see Rashbam's commentary to Lev. 12.2 as simply pointing out that this verse, like many others,[3] "generalizes and then particularizes" without noticing that such a reading cuts the ground from under a famous Talmudic midrash on how the sex of the fetus is determined.[4] The reader of Rashbam's commentary to Ex. 20.6 might not know that Rashbam is dismissing a question asked by Rashi in Deuteronomy (7.9). The reader of Rashbam's commentary to Ex. 22.23 might not realize that Rashbam's three word comment takes the wind out of the sails of Rashi's

---

1. See e.g. comm. ad Gen. 36.39, and my notes there. See also M. Berger, p. 197.

2. See similarly comm. ad Gen. 30.38.

3. See Melamed, *Mefarshe ha-miqra'*, vol. 1 (Jerusalem, 1975), pp. 464-5.

4. Berakhot 60a. See also Rashi ad Gen. 46.15.

interpretation. I shall attempt to provide such information in my notes.[1]

My translation and notes shall then serve the previously stated goals-- isolating polemical anti-Christian passages in Rashbam and documenting the extent of Rashbam's agreement with and opposition to both Rashi and traditional Jewish exegesis. In addition I will examine the degree to which Rashbam's comments agree with the later conclusions of modern critical scholarship and will compare Rashbam's knowledge of Hebrew grammar to that of his predecessors,[2] his contemporaries, and modern scholars.

Note on the Text of the Commentary[3]

No complete manuscript of Rashbam's Torah commentary has yet been found. Both the first printed edition

---

1. Neither Bromberg nor Rosin notes that any of these four passages opposes an earlier interpretation.

2. According to Poznanski, "*Mavo'*," p. XLXII following Porges, MGWJ (1883), p. 181, Rashbam's knowledge of grammar was superior to that of his predecessors.

Japhet and Salters (Hebrew edition, pp. 15-16) recently drew the attention of the scholarly work to the existence of a grammar book, *Sefer dayqut*, penned by Rashbam, that was once edited by Ludvig Stein and published in an obscure journal, the *Jahrbuch des Traditionstreuen Rabbinerverbandes in der Slovakei* (Trnava, 1923), on the basis of one manuscript. (That manuscript is still available today in the Staatsbibliothek in Berlin.) As Stein argued, there can be no doubt that that grammar book was authored by Rashbam. I have tried to point out in my notes many of the parallels between Rashbam's Torah commentary and *Sefer dayqut*. All references to *Sefer dayqut* in my notes refer to the page numbers in the *Jahrbuch*.

3. For a detailed analysis of the text history, see RSBM, pp. 22-57 and Rosin's introduction, pp. XXXII-XLI.

Chavelle

The Book of Genesis

Moses our teacher wrote this book of Genesis together with the whole Torah from the mouth of the Holy One, blessed be He.

It is likely that he wrote it on Mount Sinai for there it was said to him, *Come up to Me unto the mount, and be there; and I will give thee the tablets of stone and the Torah and the commandment which I have written, to teach them.*[1] *The tablets of stone* include the tablets and the writing that are the ten commandments. *The commandment* includes the number of all the commandments, positive and negative. If so, the expression *and the Torah* includes the stories from the beginning of Genesis [and is called *Torah* – teaching] because it teaches people the ways of faith. Upon descending from the mount, he [Moses] wrote the Torah from the beginning of Genesis to the end of the account of the tabernacle. He wrote the conclusion of the Torah at the end of the fortieth year of wandering in the desert when he said [by command of G-d], *Take this book of the law, and put it in the side of the ark of the covenant of the Eternal your G-d.*[2]

This view accords with the opinion of the Talmudic sage who says[3] that the Torah was written in sections.[4] However, according to the sage who says that the Torah was given in its entirety,[5] everything was written in the fortieth year when he [Moses] was commanded, *Now write ye this song for you and teach it unto the*

as to Ramban a
: his commentary
:7. (23) Psalms
(See my Hebrew
these three verses

(1) Exodus 24:12. (2) Deuteronomy 31:26. (3) Gittin 60 a. The name of the authority is Rabbi Yochanan. (4) When a section was declared to Moses, he immediately wrote it down. When all the sections were completed, he compiled them together into one Torah. Rashi, *Ibid.* (5) Resh Lakish is the authority who maintains that Moses wrote the whole Torah at one time after all sections had been given to him intermittently during the forty years and were properly systematized in his mind.

13

children of Israel; put it in their mouths,[6] and, as he was further instructed, *Take this book of the law, and put it in the side of the ark of the covenant of the Eternal your G-d.*[2]

In either case it would have been proper for him to write at the beginning of the book of Genesis: "And G-d spoke to Moses all these words, saying." The reason it was written anonymously [without the above introductory phrase] is that Moses our teacher did not write the Torah in the first person like the prophets who did mention themselves. For example, it is often said of Ezekiel, *And the word of the Eternal came unto me saying: 'Son of man,'*[7] and it is said of Jeremiah, *And the word of the Eternal came unto me.*[8] Moses our teacher, however, wrote this history of all former generations and his own genealogy, history and experiences in the third person. Therefore he says *And G-d spoke to Moses, saying to him*[9] as if he were speaking about another person. And because this is so, Moses is not mentioned in the Torah until his birth, and even at that time he is mentioned as if someone else was speaking about him.

Now do not find a difficulty in the matter of Deuteronomy wherein he [Moses] does speak about himself – [as he says,] *And I besought the Eternal;*[10] *And I prayed unto the Eternal,*[11] – for the beginning of that book reads: *These are the words which Moses spoke unto all Israel.*[12] Thus throughout Deuteronomy he is like one who narrates things in the exact language in which they were spoken.

The reason for the Torah being written in this form [namely, the third person] is that it preceded the creation of the world,[13] and, needless to say, it preceded the birth of Moses our teacher. It has been transmitted to us by tradition that it [the Torah] was written with letters of black fire upon a background of white fire.[14] Thus Moses was like a scribe who copies from an ancient book, and therefore he wrote anonymously.

(6) Deuteronomy 31:19. (7) Ezekiel 3:16–17; 12:1, etc. (8) Jeremiah 1:4. (9) Exodus 6:2. (10) Deuteronomy 3:23. (11) *Ibid.*, 9:26. (12) *Ibid.*, 1:1. (13) Shabbath 88 b. (14) Yerushalmi Shekalim 13 b. See also Rashi on Deuteronomy 33:2.

However, it is
beginning of Ger
in Deuteronomy]
the Holy One,
pronounced all t.
them with ink
manner of the c
that is, the cre
informed him c
concerning the
Ezekiel][17] and
transmitted abou
these] together
world: the force
and the rational
creation, their
disintegration of
teacher was ap
explicitly or by
"Fifty gates [de
and all were tra
Thou hast ma
[Concerning thi
the world there
that there is or
of the minera
understanding p
earth, and simi
creeping things
gate of underst
rational soul [

(15) Deuterono
is explaining the
[Jeremiah] *prono*
The rational soul
of "*those of the*
(20) Psalms 8:6.

(14)

s he was further
n the side of the

n to write at the
oke to Moses all
en anonymously
loses our teacher
he prophets who
said of Ezekiel,
: *'Son of man,'*[7]
ternal came unto
ory of all former
xperiences in the
Moses, saying to
on. And because
until his birth, and
else was speaking

of Deuteronomy
as he says,] *And*
Eternal,[11] — for
he words which
euteronomy he is
ge in which they

is form [namely,
of the world,[13]
es our teacher. It
[the Torah] was
ground of white
from an ancient

etc. (8) Jeremiah
L, 9:26. (12) *Ibid.*,
). See also Rashi on

However, it is true and clear that the entire Torah — from the beginning of Genesis to *in the sight of all Israel*[15] [the last words in Deuteronomy] — reached the ear of Moses from the mouth of the Holy One, blessed be He, just as it is said elsewhere, *He pronounced all these words unto me with his mouth, and I wrote them with ink in the book.*[16] G-d informed Moses first of the manner of the creation of heaven and earth and all their hosts, that is, the creation of all things, high and low. Likewise [He informed him of] everything that has been said by prophecy concerning the esoterics of the Divine Chariot [in the vision of Ezekiel][17] and the process of Creation, and what has been transmitted about them to the Sages. [Moses was informed about these] together with an account of the four forces in the lower world: the force of minerals, vegetation in the earth, living motion, and the rational soul. With regard to all of these matters — their creation, their essence, their powers and functions, and the disintegration of those of them that are destroyed[18] — Moses our teacher was apprised, and all of it was written in the Torah, explicitly or by implication. Now our Sages have already said:[19] "Fifty gates [degrees] of understanding were created in the world, and all were transmitted to Moses with one exception, as it is said, *Thou hast made him but little lower than the angels.*"[20] [Concerning this statement of the Sages] that in the creation of the world there are fifty gates of understanding, it is as if it said that there is one gate of understanding pertaining to the creation of the minerals, their force and their effects, one gate of understanding pertaining to the creation of the vegetation in the earth, and similarly, as regards the creation of trees, beasts, fowl, creeping things and fish, that there pertains to each of these one gate of understanding. This series culminates in the creation of the rational soul [for the gate pertaining to this latter creation]

(15) Deuteronomy 34:12. (16) Jeremiah 36:18. Baruch, Jeremiah's scribe, is explaining the manner in which he wrote down his master's prophecies: *he* [Jeremiah] *pronounced all these words*, etc. (17) Ezekiel, Chapter 1. (18) The rational soul in man is not subject to destruction. Hence Ramban writes of *"those of them* that are destroyed," not all. (19) Rosh Hashanah 21 b. (20) Psalms 8:6.

enables man to contemplate the secret of the soul, to know its essence and its power in "its palace" [namely, the body][21] and to attain [that degree of understanding] which is alluded to in the saying of the Sages:[22] "If a person stole, he [who has the aforesaid understanding] knows and recognizes it on him; if a person committed adultery, he knows and recognizes it on him; if one is suspected of having intercourse with a woman in her state of uncleanness, he knows and recognizes it on him. Greater than all is he who recognizes all masters[23] of witchcraft." And from [that level of understanding] a man can ascend to the understanding of the spheres, the heavens and their hosts, for pertaining to each of these there is one gate of wisdom which is unlike the wisdom of the others. The total number of different gates as ascertained by tradition is fifty less one. It is possible that this fiftieth gate concerns a knowledge of the Creator, blessed be He, which is not transmittable to any created being. Pay no regard to the Sages' saying that ["Fifty gates of understanding] *were created,*"[24] for that statement relates to the majority even though one gate was indeed not created. This number [49] is clearly alluded to in the Torah in the counting of the *Omer,*[25] and in the counting of the Jubilee,[26] the secrets of which I will disclose when I attain thereto by the Will of the Holy One, blessed be He.

Everything that was transmitted to Moses our teacher through the forty-nine gates of understanding was written in the Torah explicitly or by implication in words, in the numerical value of the letters or in the form of the letters, that is, whether written normally or with some change in form such as bent or crooked letters and other deviations, or in the tips of the letters and their crownlets, as the Sages have said:[27] "When Moses ascended to heaven he found the Holy One, blessed be He, attaching crownlets

(21) See Ibn Ezra's commentary on Deuteronomy 32:2, which states that the body is the palace of the soul. (22) Heichaloth Rabboth 1:3. (23) "Masters"; in Heichaloth Rabboth: "kinds." (24) Since the fiftieth gate of understanding was never transmitted to any created being, how could the Sages say that fifty "were created"? The answer is that the statement relates to the majority of the gates. (25) Leviticus 23:15:*Seven weeks shall there be complete....* (26) *Ibid.* 25:8. (27) Menachoth 29 b.

to certain lette
these for?' He
mountains of l
this?' He [Rab
Moses on Mou
except from m
be traced] to M

Based on th
Rabbah[30] con
delegation fro
Book of *Tagin*
to everyone. In
are in the Tora
of the letters a
which the Sag
Hezekiah's sec
themselves but
meanings, whic

There, in th
have also said
covenant,[33] w
Genesis, which
commanded y
ten commandr

(28) *Ibid.* Mos
Akiba sitting wit
but was not able
But then he hea
this?" See now
Ibid. (30) Not f
and see also m
matter. (31) Isai
interpretation is
(creation) and *t*
Talmud." Thus
the interpretatio
taken to refer
commandments.

ıl, to know its
ıody][21] and to
uded to in the
[who has the
on him; if a
es it on him; if
.an in her state
ı. Greater than
ıft." And from
scend to the
heir hosts, for
isdom which is
ıer of different
is possible that
ıtor, blessed be
·. Pay no regard
standing] *were*
ity even though
[49] is clearly
ʼr,[25] and in the
ll disclose when
l be He.

teacher through
ı in the Torah
cal value of the
vhether written
ıent or crooked
etters and their
ıes ascended to
.ching crownlets

ıich states that the
. (23) "Masters";
e of understanding
ıages say that fifty
the majority of the
lete.... (26) *Ibid.*

to certain letters of the Torah. He [Moses] said to Him, 'What are these for?' He [G-d] said to him, 'One man is destined to interpret mountains of laws on their basis.' "[28] " 'Whence dost thou know this?' He [Rabbi Akiba] answered them: 'This is a law given to Moses on Mount Sinai.' "[29] For these hints cannot be understood except from mouth to mouth [through an oral tradition which can be traced] to Moses, who received it on Sinai.

Based on this tradition, the Sages have said in Shir Hashirim Rabbah[30] concerning King Hezekiah [when he was visited by a delegation from the king of Babylon]:[31] "He showed them the Book of *Tagin* [crownlets]." This book is known and is available to everyone. In it is explained how many crownleted *alephs* there are in the Torah, how many *beths,* and the [frequency of the] rest of the letters and the number of crownlets on each one. The praise which the Sages bestowed on this book and the disclosure of Hezekiah's secret to the delegation were not for the crownlets themselves but rather for a knowledge of their essence and their meanings, which consist of many exceedingly profound secrets.

There, in the Midrash Shir Hashirim Rabbah,[32] they [the Sages] have also said: "It is written, *And He declared unto you His covenant,*[33] which means: *He declared unto you* the Book of Genesis, which relates the beginning of His creation;[34] *which He commanded you to perform, even the ten words,*[33] meaning the ten commandments, ten for Scripture and ten for Talmud.[35] For

(28) *Ibid.* Moses said to G-d: "Show me this man." G-d showed him Rabbi Akiba sitting with eight ranks of disciples. Moses sat down in the eighth rank but was not able to follow the discussions, a fact which deeply grieved him. But then he heard the disciples asking Rabbi Akiba, "Whence dost thou know this?" See now in text of Ramban. (29) Now Moses was content. *Ibid.* (30) Not found in our text. See, however, Shir Hashirim Rabbah 3:3, and see also my Hebrew commentary, p. 4, for further reference on this matter. (31) Isaiah, Chapter 39. (32) 1:28. (33) Deuteronomy 4:13. (34) The interpretation is based upon the similarity between the words *b'riyah* (creation) and *b'ritho* (His covenant). (35) "Ten for Scripture and ten for Talmud." Thus the Oral Law is made equal to the Written Law. The basis for the interpretation seems to be the extra word *la'asoth* (to perform), which is taken to refer to the Oral Law since it teaches us how to perform the commandments.

from what source did Elihu the son of Barachel the Buzite[36] come and reveal to Israel the secrets of the behemoth[37] and the leviathan?[38] And from what source did Ezekiel come and reveal to them the mysteries of the Divine Chariot?[17] It is this which Scripture says, *The king hath brought me into his chambers,*"[39] meaning that everything can be learned from the Torah.

King Solomon, peace be upon him, whom G-d had given wisdom and knowledge, derived it all from the Torah, and from it he studied until he knew the secret of all things created, even of the forces and characteristics of plants, so that he wrote about them even a Book of Medicine, as it is written, *And he spoke of trees, from the cedar that is in Lebanon even unto the hyssop that springeth out of the wall.*[40]

Now I have seen the Aramaic translation of the book called *The Great Wisdom of Solomon,*[41] and in it is written: "There is nothing new in the birth of a king or ruler; there is one entrance for all people into the world, and one exit alike. Therefore I have prayed, and the spirit of wisdom was given to me, and I have called out and the spirit of knowledge came to me; I chose it above scepter and throne." And it is further said there: "It is G-d alone Who gives knowledge that contains no falsehood, [enabling one] to know how the world arose, the composition of the constellations, the beginning, the end and middle of the times, the angles of the ends of the constellations, and how the seasons are produced by the movement of heavens and the fixed positions of the stars, the benign nature of cattle and the fierceness of beasts, the power of the wind and the thoughts of man, the relationship of trees and the forces of roots; everything hidden and everything revealed I know."

(36) Job 32:2. (37) *Ibid.*, 40:15. See following note. (38) *Ibid.*, 40:25. The Behemoth and the Leviathan are mentioned in G-d's response to Job (Chapter 40) and are not found in Elihu's speeches. Rabbi David Luria (in his notes to the Midrash) amends the text of the Midrash to read: "the secrets of the winds and the rains." These are mentioned by Elihu in Chapter 37. (39) Song of Songs 1:4. (40) I Kings 5:13. (41) One of the books of the Apocrypha. In Weisel's Hebrew edition, Verses 4-6 in Chapter 7 come close to the text here mentioned.

All this Solon
in it – in its si
and its letters ar

Scripture lik
wisdom excelled
is to say, he
enchanting, for
replenished fro
Philistines.[43] (T
of the children
divination of bi
Solomon was b
Egypt, and in t
Book of Egypt
versed in the r
Thus the Sages
Land of Israel.
wise man, and
world. Why was
of beauty, G-d
was perfected.
Foundation Sto
Solomon knew
it he planted p
he says, *And I p*

We have yet
comprised of N
letters of the
divided in a d

(42) I Kings 5:1
Bamidbar Rabba
Nebuchim III, 2
Ezra refers to i
Kedoshim 10.
Yithro 87a: "The
Hebrew comment

: Buzite[36] come
ıoth[37] and the
:ne and reveal to
:t is this which
.is chambers,"[39]
orah.

ad given wisdom
and from it he
ıted, even of the
rote about them
: spoke of trees,
the hyssop that

book called *The*
itten: "There is
: is one entrance
Therefore I have
me, and I have
› me; I chose it
there: "It is G-d
ehood, [enabling
ıposition of the
of the times, the
v the seasons are
ixed positions of
:ceness of beasts,
, the relationship
:n and everything

(38) *Ibid.*, 40:25.
d's response to Job
i David Luria (in his
·ead: "the secrets of
ihu in Chapter 37.
›ne of the books of
in Chapter 7 come

All this Solomon knew from the Torah, and he found everything in it — in its simple meanings, in the subtleties of its expressions and its letters and its strokes, as I have mentioned.

Scripture likewise relates concerning him, *And Solomon's wisdom excelled the wisdom of all the children of the east.*[42] That is to say, he was better versed than they in divination and enchanting, for this was their wisdom, as it is said, *For they are replenished from the east, and with soothsayers like the Philistines.*[43] (The Sages similarly said:[44] "What was the wisdom of the children of the east? They knew and were crafty in the divination of birds.") *And all the wisdom of Egypt*[42] means that Solomon was better versed in sorcery, which is the wisdom of Egypt, and in the nature of growing things. As is known from the Book of Egyptian Agriculture,[45] the Egyptians were very well versed in the matters of planting and grafting different species. Thus the Sages have said:[46] "Solomon even planted peppers in the Land of Israel. How was he able to plant them? Solomon was a wise man, and he knew the essence of the foundation of the world. Why was this? [It is written] *Out of Zion, the perfection of beauty, G-d hath shined forth.*[47] Out of Zion the whole world was perfected. How is this known? Why was it called 'the Foundation Stone?' Because the world was founded from it. Now Solomon knew which of its arteries extends to Ethiopia, and upon it he planted peppers, and immediately it produced fruits, for so he says, *And I planted trees in them of all kinds of fruit.*"[48]

We have yet another mystic tradition[49] that the whole Torah is comprised of Names of the Holy One, blessed be He, and that the letters of the words separate themselves into Divine Names when divided in a different manner, as you may imagine by way of

(42) I Kings 5:10. (43) Isaiah 2:6. (44) Pesikta of Rabbi Kahana, *Parah.* Bamidbar Rabbah, Chapter 19. (45) Mentioned in Rambam's Moreh Nebuchim III, 29-30. Ramban also mentions it further, 11:28. Abraham ibn Ezra refers to it in his Commentary to Exodus 2:10. (46) Tanchuma, *Kedoshim* 10. (47) Psalms 50:2. (48) Ecclesiastes 2:5. (49) Zohar *Yithro* 87a: "The whole Torah is the Name of the Holy One, etc." See also my Hebrew commentary, p. 6 for a broader discussion of this matter.

example that the verse of *Bereshith* divides itself into these other words: *berosh yithbare Elokim*. This principle applies likewise to the entire Torah, aside from the combinations and the numerical equivalents of the Holy Names. Our Rabbi Shlomo [Rashi] has already written in his commentaries on the Talmud[50] concerning the manner in which the Great Divine Name of seventy-two letters is derived from the three verses: *And he went,*[51] *And he came,*[52] *And he stretched out.*[53] It is for this reason that a Scroll of the Torah in which a mistake has been made in one letter's being added or subtracted is disqualified [even though the literal meaning remains unchanged], for this principle [that the whole Torah comprises Names of the Holy One, blessed be He], obligates us to disqualify a scroll of the Torah in which one letter *vav* is missing from the word *otham* – of which there are thirty-nine fully-spelled ones in the Torah – [despite the fact that the same word appears many times without a *vav*], or if he [the Scribe] were to add a *vav* to any of the other deficient ones [that is, words which could be written with an additional *vav* but are not so written]. So it is in similar cases even though it matters not one way or another on cursory thought. It is this principle which has caused the Biblical scholars to count every full and defective word in the Torah and Scripture and to compose books on the Masoretic text, going back as far as Ezra the Scribe and Prophet,[54] so that we should be heedful of this, as the Sages derived it from the verse, *And they read in the book in the Law of G-d, distinctly; and they gave the sense, and caused them to understand the reading.*[55]

It would appear that the Torah "written with letters of black fire upon a background of white fire"[14] was in this form we have mentioned, namely, that the writing was contiguous, without break

(50) Sukkah 45 a. (51) Exodus 14:19. (52) *Ibid.*, Verse 20. (53) *Ibid.*, Verse 21. (54) Megillah 15 a. Malachi (the prophet) is identical with Ezra. (55) Nehemiah 8:8. The Sages' interpretation is found in Nedarim 37 b: "*And they read in the book in the law of G–d*, this means the written text; *distinctly*, this is the Targum [translation]; *and they gave the sense*, this has reference to the division in verses; *and they caused them to understand the reading*, this means the punctuating signs [or accents], and some Rabbis say that this is the *Masoreth* [the traditions regarding the full or defective words]."

THE BOOK OF

of words, whi
Divine Names
explicit the T
our teacher
commandment
rendition whic
Cabala[56] write
[namely, the
each other, a
three letters a
masters of the

And now, I
question me c
shall conduct
scholars to bri
and the afflict
festivals, and t
and with some
give grace[58] t
unto us and b
in the sight of

Now behol
counsel to all
any thought
regarding the
make known
comprehended
contemplation

(56) Literally,
whole body of t
Torah. Here, ho
system of mysti
esoteric thought,
particular Sabba
an abbreviation
wisdom or the

20

these other
s likewise to
ıe numerical
[Rashi] has
) concerning
y-two letters
l he came, [52]
Scroll of the
.etter's being
:eral meaning
whole Torah
bligates us to
'av is missing
: fully-spelled
word appears
ere to add a
; which could
:ten]. So it is
ɔr another on
ɪ the Biblical
he Torah and
:t, going back
we should be
rse, *And they*
they gave the

tters of black
form we have
without break

id., Verse 20.
:he prophet) is
:etation is found
G–d, this means
nd they gave the
caused them to
ɔr accents], and
ırding the full or

of words, which made it possible for it to be read by way of Divine Names and also by way of our normal reading which makes explicit the Torah and the commandment. It was given to Moses our teacher using the division of words which expresses the commandment, and orally it was transmitted to him in the rendition which consists of the Divine Names. Thus masters of the Cabala [56] write the letters of the Great Name I have mentioned [namely, the Name containing seventy-two letters] all close to each other, and then these are divided into words consisting of three letters and many other divisions, as is the practice among the masters of the Cabala.

And now, know and see what I shall answer to those who question me concerning my writing a commentary of the Torah. I shall conduct myself in accordance with the custom of the early scholars to bring peace of mind to the students, tired of the exile and the afflictions, who read in the *Seder* [57] on the Sabbaths and festivals, and to attract them with the plain meanings of Scripture and with some things that are pleasant to the listeners and which give grace [58] to the scholars. And may the gracious G-d *be merciful unto us and bless us* [59] so that we shall *find grace and good favor in the sight of G-d and man.* [60]

Now behold I bring into a faithful covenant and give proper counsel to all who look into this book not to reason or entertain any thought concerning any of the mystic hints which I write regarding the hidden matters of the Torah, for I do hereby firmly make known to him [the reader] that my words will not be comprehended nor known at all by any reasoning or contemplation, excepting from the mouth of a wise Cabalist

(56) Literally, "reception." In the Talmud the word *cabala* denotes the whole body of the oral tradition in contrast to the written word of G–d, the Torah. Here, however, as well as in later Hebrew usage the word denotes the system of mystic lore and philosophy which constitutes a distinctive body of esoteric thought. (57) The portion of the Torah assigned for reading on a particular Sabbath or festival. (58) The Hebrew word *chein* (grace) is here an abbreviation for the Hebrew words *chochmah nistarah* [the hidden wisdom or the Cabala]. (59) Psalms 67:2. (60) Proverbs 3:4.

speaking into the ear of an understanding recipient.[61] Reasoning about them is foolishness; any unrelated thought brings much damage and withholds the benefit. *Let him not trust in vanity, deceiving himself,*[62] for these reasonings will bring him nothing but evil as if they spoke falsely against G-d, which cannot be forgiven, as it is said, *The man that strayeth out of understanding shall rest in the congregation of the shades.*[63] *Let them not break through unto the Eternal to gaze,*[64] *For the Eternal our G-d is a devouring fire, even a G-d of jealousies.*[65] And He will show those who are pleasing to Him wonders from His Torah. Rather let such see in our commentaries novel interpretations of the plain meanings of Scripture and Midrashim, and let them take moral instruction from the mouths of our holy Rabbis:[66] "Into that which is beyond you, do not seek; into that which is more powerful than you, do not inquire; about that which is concealed from you, do not desire to know; about that which is hidden from you, do not ask. Contemplate that which is permitted to you, and engage not yourself in hidden things."

(61) The Hebrew is *Mekabel mevin,* which may also mean "an understanding Cabalist," thus suggesting that the recipient too has already been initiated into these mysteries to a lesser degree. (62) Job 15:31. (63) Proverbs 21:16. (64) Exodus 19:21 and 24. (65) Deuteronomy 4:24. (66) Bereshith Rabbah 8:2.

Bereshith

1 1. IN T
said: The Tor
with the verse
months,[1] whic
then is the r
nations of the
took unto you
they [Israel] r
Holy One, ble
according to H
to us."

This is a h
[Rashi] in his

One may ol
Torah with th
the root of fa
the world was
religion and ha

(1) Exodus 1
commandments
laws became inc
first commandm
(Buber), *Bereshi*
thinks the worl
create the worl
places (e.g., see
blessings or imp
of the Torah ar
believes that th
English work, R